

*На всіх полях...
Я найдусь як простий робітник.
Я всюди, де йде о добро народу, – найдусь.*

Андрій Чайковський		Andriy Chaikovskiy
СПОГАДИ		MEMOIRS
ЛИСТИ		LETTERS
ДОСЛІДЖЕННЯ		STUDIES
Том 2		Volume 2

MINISTRY of EDUCATION AND SCIENCE of UKRAINE
IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY of LVIV
UNIVERSITY LIBRARY
NATIONAL ACADEMY of SCIENCES of UKRAINE
IVAN KRYPIAKEVYCH INSTITUTE of UKRAINIAN STUDIES
ANDRIY CHAIKOVSKYI RESEARCH FOUNDATION

e *A*ndriy
CHAIKOVSKYI

MEMOIRS • LETTERS • STUDIES

Volume 2

Lviv • 2002

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМЕНІ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА
НАУКОВА ФУНДАЦІЯ АНДРІЯ ЧАЙКОВСЬКОГО

М *А*ндрій
ЧАЙКОВСЬКИЙ

СПОГАДИ • ЛИСТИ • ДОСЛІДЖЕННЯ

Львів • 2002

Том 2

УДК 821.161.2-6'06+930(477)"18/19"(092)Чайковський
ББК Ш6(4УКР)53-493+Т1(4УКР)53-8Чайковський
Ч-15

Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / Упорядкування Б.З.Якимовича за участю З.Т.Грень, О.В.Седяра; Редкол.: Б.З.Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 2 – 468 с., 1 портр.: іл.

Автор ідеї, головний упорядник і редактор **Богдан ЯКИМОВИЧ**
за участю **Зоряни ГРЕНЬ** і **Олександра СЕДЛЯРА**

Редакційна колегія:

Якимович Б.З. – к.і.н., с.н.с., доцент (голова);
єпископ Гліб (Лончина Б.Б.) – д-р богослов'я;
Гнатюк М.І. – к.ф.н., доцент; *Горинь В.І.* – к.філос.н., с.н.с.;
Давимука С.А. – д.е.н., професор; *Денисюк І.О.* – д.ф.н., професор;
Зорівчак Р.П. – д.ф.н., професор; *Ільницький М.М.* – д.ф.н., професор;
Ісаєвич Я.Д. – д.і.н., професор, акад. НАН України;
Киричів Р.Ф. – д.ф.н., професор; *Козак Б.М.* – професор;
Кондратюк К.К. – д.і.н., професор; *Криса Б.С.* – д.ф.н., професор;
Литвин М.Р. – д.і.н., с.н.с.; *Макарчук С.А.* – д.і.н., професор;
Седляр О.В. – мгр. іст. (секретар); *Сеник Л.Т.* – д.ф.н., професор;
Сливка Ю.Ю. – д.і.н., професор; *Содомора А.О.* – к.ф.н., доцент;
Стеблій Ф.І. – к.і.н., с.н.с.; *Шалата М.Й.* – к.ф.н., професор

Рецензенти:

Я.Й.Грицак, доктор історичних наук, професор
Л.Т.Сеник, доктор філологічних наук, професор
О.І.Шаблій, доктор географічних наук, професор

Художнє оформлення *Івана Крислача* та *Евеліни Каменецьк*
за участю *Сергія Іванова*
Коректор *Ольга Богуш*

Схвалили до друку Вчена Рада Львівського національного університету імені Івана Франка (пр. № 14/5 від 29 червня 2002 р.) та Вчена Рада Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України (пр. № 3 від 28 червня 2002 р.)

ЛИСТИ

1. [ДО ВИДІЛУ «РУСЬКОЇ БЕСІДИ»]*

Львів, 14 листопада 1880 р.

Світлий Виділе!

Предкладаю Світлому Виділови плян до переведення організації руского театру, а на коли б Світлий Виділ его прийняв і хоч би, з поправками, підписаний с готов занятися его переведенем і обняти адміністрацію театру в році 1881.

Плян сей есть більше менше такий:

I. «Руська Бесіда» передає заряд театру двом людям: режіше-рови і адміністраторови:

1. Режішер підписуєся яко директор і єсть одвічальним перед властями політичними, веде режішерію сцени, призначає штуки для поодиноких представлень, розділяє ролі поміж артистів, на-глядає проби, виступає сам яко артист на сцені так, як і другі, предкладає виділови нових артистів до прийняття – ближче озна-чить контракт.

Наколи б через нетактовне поступованє режішер наражував інституцію на упадок, Виділ мати буде право єму режішерію відобрати і кому другому передати, і то кожного часу за 14-дневим виповненем.

II. Адміністратор контролює поступованє режішера в кождім взгляді і наколи б вважав за відповідне що-небудь наказати або занехати, то режішер може вправді апелювати до Виділу Бесіди, однако ж покищо має бути по гадці адміністратора. Адміністратор удержує репертоар, гардеробу і снаряде сценічне під своїм ключем і тільки на жаданє режішера тії же до ужитку сцени віддає. Предкладає Виділови (враз з режішером) потребу нових сил, а взглядно новозголосившихся артистів чи артисток, і удержує яко секретар театру сталу кореспонденцію з Виділом, повідомляючи его о кождочаснім стані театру і засягаючи інформації в таких случаях, котрі переходять компетенцію адміністратора. Він складає Виділови місячні рахунки, котрі, як всюди, складаються з доходів і ро[з]ходів.

Доходи інституції становлять: 1. продані білети і афіши; 2. наложені на артистів кари;

ад. 1. Щоби уладити контролю доходів за продані білети поступаєся так: Виділ кожного першого пересилає адміністраторови певну кількість ріжнородних білетів (на крісла, партер і т. д.),

котра то кількість обчисляється в приближенню після числа представлень, які в місяць даються. Адміністратор по упливі місяця має неспродані білети Виділови звернути, а взглядно гроші за продані білети до книжок касових вписати. Яко мірило вартости проданих білетів послужать ціни в и д р у к о в а н і¹ (не писані) на афішах з дотичного представлення.

За занедбане того обовязку підпадає адміністратор карі грошевій Х за.

ад. 2. Після контракту, заключеного з поодинокими членами театру, має право адміністратор або сам, або на предложене режішера положити кару на члена, занедбуючого свої обовязки. Сію кару пересилає адміністратор Виділови в рахунках, і наколи Виділ засуд затвердить, пересилає адміністраторови поквітованя відібрані, котрим би адміністратор пред дотичним членом виказався. Покараний має право внести жалобу до Виділу, покищо, однако ж, має карі піддатися.

Адміністратор покриває всякі видатки конечні за дотичними квітами – виплачує гажу артистам після умови і т. д. Можливий недобір покривбися субвенцією.

Кожний артист чи артистка зголошується або до Виділу впрост, або через адміністратора і заключає з Виділом угоду. Виділови прислужає також право на представлене режішера чи адміністратора за Х-дневним вимовленем артиста чи артистку віддати. Всякі спори межі адміністратором а режішером або межі ними обома з одної, а артистами з другої сторони рішає Виділ, противно же в спори межі поодинокими членами Виділ не мішаєся.

Се суть кіне[ч]ні гадки, котрі могли би послужити до організації театру, і сли би Світлий Виділ на них згодився – підписаний підняв би ся їх в житє ввести.

У Львові, дня 14 падолиста 1880

Андрій Чайковський, слухач права.

¹ В оригіналі це слово двічі підкреслене. (Ред.).

1881

2. ДО М.БУЧИНСЬКОГО*

Львів, 18 квітня 1881 р.

Високоповажаний Добродію!

Позаяк усі пп. Виділові на свята розіхалися, для того я, як урядник товариства «Просвіта»*, смію звістити Вас в цілі пояснення попередньої дописи центрального Виділу, що ухвалу Виділу центр. «щоби нововступившим членам дати 59 книжку» не треба так розуміти, що їх вкладка числиться за р. 1880, а лише в той спосіб, що, позаяк книжка 60 не зараз мала вийти з друку, отже, щоби нових людей незражувати довгим вижиданням першої книжки на р. 1881, рішено розсилати покищо новим членам 59 книжку, рахуючися як їх вкладки за р. 1881.

Будьте ласкаві, Високоповажаний Добродію, сесе моє пояснене прийняти до відомости й залагодити сю справу після послідньої дописи центр. Виділу.

Книжка 60 сими днями піде до переплетчика. Експедиція єї вже злагоджена в той спосіб, що усім членам з винятком почти «Станіславів» вишлеся впрост зі Львова з дотичним завізванням (кому треба), щоби вкладки посилали під адресою: Філія в Станіславові. Членам на пошту «Станіславів» вишлеся до виділу філіяльного враз з виказом, кому 60 книжку вислано, а кому ще передати слідус. При тій висилці буде увзгляднений послідний виказ вплачених вкладок С[вітлого] Виділу Станіславського. Після сего виказу члени: Дівнич Іван і Михайло Черепашинський вплатили доперва за р. 1879. Ухвала виділу забороняє мені їм висилати книжки, і хиба би тес тогді наступити могло сли би Св. Виділ філіяльний за них поручив, що і за слідуочі роки вкладки повплачують. Очікую ласкаво повідомлення в тім взгляді.

Гроші одержавем. Даруйте, Високоповажаний Добродію, що смію Вас просити ще о одно: Будьте ласкаві при посилянню марків завинути їх в осібний папір, бо завсігди так позліплюються, що годі їх відлучити від дописи не подерши її на шматки, а відтак пп. Виділові кривляться на мене, що допись підрана.

Пишуся з глибоким поважанням
Андрій Чайковський, урядник просвітний.

1889

3. ДО І.БЕЛЕЯ*

Бережани, 6 липня 1889 р.

Бережани 6/7 1889

В день Твогого Ангела бажаю Тобі, сердечний Товаришу і Друже, від щирої душі щастя та здоров'я на многі літа! Дай Боже, щоб Тобі всі Твої заміри гаразд сповнилися.

Цілую Тебе сердечно.

Андрій...

1890

4. ДО І. БЕЛЕЯ

13 березня 1890 р.

13/3.1890

Дорогий Друже мій!

Багато в тім причин, що, хоч я належу такі до найщирших «своїх», не написав до твоєї часописі о тім в Бережанах сензаційнім процесі о. Степанова*. Я був внаслідок того Justitz-морду* вельми прибитий – мене опановала якась така невияснена упрямість, що коли б мене були зараз і вішали, я би не був сказав: помиуйте. Друга річ, що я ще не дістав «Dziennika»* з тою статтею, котра по словам других має бути дуже предметова. Третя причина, що я тепер гарую як чорний віл, що через вибори занедбав я багато, що тепер мушу виробити, щоб не стратити довіря у моїх клієнтів. А тут ще при самім створенню канцелярії дізнав я багато клопотів. Розуміється, що нема чим гристися, але все-такі нездало. Друкар бережанській мене хотів ошвабити на друках – я не дався – оден клопіт. Дотепер не можу знайти людяного писаря. Я хочу мати конечно русина або бодай такого, що по руски вмє. Та ба! Возьми звідки хочеш. Прїймаю одного штурпака, показує ся, що був 3 рази за крадіж караний, а раз за обманство – отже такого тримати не можу. Прїймаю другу балигулу русина. Даю єму писати оден дрібний позов по руски. Сей псує мені кілька аркушів паперу і пише якимись такими дивоглядними буквами, що я сам свого переписаного концепту не можу прочитати – та ще, собака, скаржиться, що єго от того письма аж голова розболїла, бо він не звичайний по руски писати! От бачиш, скотина, має кавалок хліба і не вмє шанувати, значить я не повинен писати по руски, бо пана писаря голова болить від того, то ж само в судї дізнаю пакостей за те, що пишу по руски. «Sprawy bkd№, zalegaj»* кажуть – а хто ж на тім утерпить! Бідний хлопиця, котрому по-руски пишу. Жрися на всі боки, відгрижайся як можеш, а ту ні одної людини, ні одної тямучої душі, щоби порадитися. Добре то говорити з безпечного місця: так а так робити, але прїйдесться робити, кілько то насмішок мусить чоловік на собі перенести – чому? Бо я одиниця, котра важить ся на широкій своїй землиці беречи своїх прав!

Невідрадни пишеш мені, брате, вісти! Протесту не внесено! Чому? Бо не було кому єго уложити. Коби так був Чайковській уложив, було би ся подало! Чи ж вартувало тут так трудитися, тільки упокорень перенести, тільки грошей видати, тільки втратити – задля дуже неудалі – я скажу смішної маніфестації чи демонстрації. Смішна річ! Русини позбавлені всяких средств, не приготовані до жадної акції політичної – здісорганизовані як попсована катаринка, хочуть маніфестуватися, демонструвати против правительства! Я зробив, чога від мене жадала львівська громада. Я переніс на собі упокорене. Я вирікся свого y^2 – ддя справи. Против мене повстали деякі українці з Рогатинського повіта – я все те переніс ддя справи і робив, що міг і як міг, і тепер ще одвічати мушу за довги конечні власною шкірою – а львівська громада навіть не спромоглась зробити мізерного протесту і то на підставі таких фактів, з котрих кождий може бути сильним фундаментом до процесу карного! Чи ж варто що робити? – Кажу тобі, пане-брате, що вдруте не дам зловитися на кандидатуру ані медом привабити. Буде з мене. Я ж маю родину, задля котрої мушу дбати о моє поводжене, а такі експеріменти вельми коштовні, та на одного чоловіка трохи забагато!

Єще одна претенсія до Редакції. Мене ще в суботу вписали на листу адвокатів. Чи я не заслужив на стільки, щоб «Діло»* бодай в дрібних вістях звістило о тім факті публику? Не про славу мені ходить – я вже з того виріс! але про матеріяльний бит, про істноване, а я богато трачу на тім. Дня 11 дістає редакція мій переказ, где прошу о поміщене анонсу. Се було рано. Чи ж не можна було того дня зараз помістити. Мені один день робить велику ріжницю! Правда, я не післав грошей на анонс, – але я заплачу певно, я нічого не хочу задармо – скорше кому другому даром дещо зроблю! Пришліть лише рах[унок] – зараз заплачу. – Так то на кождім кроці від чужих і від своїх дізнаєся розчарованя і чоловік мимоволі попаде або в якесь дике завзяте, або в апатію, з котрої хиба труба ангола зможе чоловіка збудити.

Чи буде той з'їзд руских патріотів*? Змилуйтеся, бо пропадемо. Коли єще і тоє не удасть – так кажу, що русини не здібні до нічого. Не можуть йти рівним кроком, як вправні солдати – нехай же йдуть дальше ohne Schritt ans aneinander*, та нехай кождий робить на самоілку як сам добре знає! Пропащі ми тай годі! Єще найвигіднійше заперенумерувати собі патріотизм, так

² В оригіналі підкреслено.

як робить Онишкевич з Зборова*: заплатить на рік зо 30 зл. і то вже враз з предплатами, дасть пятчину на бідних учеників на брацтво і то розуміється через редакцію, щоби сго видруковала и єсть за то: наш рускій славнозвістний добрий, благородний меценат! Таким рядном покриваєся рускій непатріотизм і дируньство хлопа руского. Цур їм та пек!

Цілую Тебе сердечно.

Твій Андрій.

1891

5. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 28 лютого 1891 р.

Бережани, 28/2 1891

Дорогий Друже!

Я дістав Твій лист *post festum**, однак я так само заховався на предвиборчих зібраннях, як ти мені радив. Я мав до Тебе сердечний жаль, що Ти допустив до затвердження моєї кандидатури, помимо що я її на твої руки відкликав. Доперва лист до о. Стеткевича* писаний пояснив мені, що се сталося в Твоїй неприсутности, а сим вирядив мені центральний комітет страшну шкоду. Я виглядаю так як вильосований до підпаленя міни жовнір. Я роблю з себе жертву, бо, як тямиш, я зголосив мою кандидатуру на той случай, если і поляки на мене згодяться, а затім условно. Тепер і поляки, і кацапи против мене, паплюжать мене що влізся, а правительство заявилося, що хоче мати Вольфарта*. Чого від мене правительство хоче? Що я такого зробив? Та не про мене тут ходить. Я боюся, щоби задля того не повторилися шкандали минувшої зими, щоби той бідний народ не деморалізувався на дармо. Боже мій, як би я хотів сховатися на сей раз од лица землі, бо се мені страшно, о мене ничтожного чоловіка тільки горячої борби. Цофнутися мені неможливо, але такої тяжкої наруги, клевети і т. д. годі знести. Макогонський* не єсть мені противний, але що він порадить, що мені порадить хто-небудь, коли ся нехотячи вліз в таку матню.

О. Кордуба* агітує за мною всею силою – се тепер не той чоловік, що був.

Зробив Ти мені немало клопоту публікацією листу Джулинського*. Се мій перший ворог. Нападає на мене явно на кождім кроці і не дає мені дихати. Я післав відпис того листу лише для Твоїй відомости – та вже стало.

Вольфартівці сиплять грішми як половою – а радше обіцюють платити по виборах. Яка у нас змінена ситуація, нехай послужить Тобі тое, що двох виборців курянських будуть на мене голосувати, а всі жиди честні за мною страшно агітуют. Вивязуючися з приреченя даного Джулинському, пересилаю на Твої руки заявленя до «Діла», при котрім нехай редакція заявить*, що того листу від мене не дістала і я нікого не уповажняв листу сего друкувати.

Цілую Тебе сердечно.

Твій Андрій.

1892

6. ДО О.БАРВІНСЬКОГО*

Бережани, 4 березня 1892 р.

Адвокатъ
Д-ръ Андрѣй Чайковскій
въ Бережанахъ

Adwokat
D-r Andrzej Czajkowski
w Brzeżanach
4/3 1892 р.

Високоповажаний Пане После Добродію!

Пригадуюся ласкавій пам'яті і прошу уклінно о ласкаве при-
спішене моєї справи в Намістництві.

Ви, Високоповажаний Пане, зрозумієте, що се єсть квестія
мого житя, що проте справа так мене вельми непокоїть, а если би
вона не прихильно була залагоджена, був би се новий тяжкий
удар для моєї родини, котру в тих часах страшно доля переслідус
(перед тижнем похоронив я знову мого 3-літнього сина)*. З другого
боку я маю звязані руки до всякої роботи позаяк боюся, що при
якім небудь виступі з моєї сторони – мої противники могли би
мені зробити болючого збитка.

Даруйте проте, що Вам наскучаюся і прошу о ласкаве доне-
сеня, які суть вигляди на покінчення моєї справи.

Прошу прийняти слова високого поважана, вдячний.

Андрій Чайковський.

7. ДО О.МАКОВЕЯ*

Бережани, 24 квітня 1892 р.

Здоровенькі були!

Хата для Вас вже найдена, на тій улиці, що я мешкаю, т. є. в
бік від Адамівської до гори. Оден чистенькій покоїчок білений з
окремим входом. Будете мати: ліжко, столик, софку, лямпу і два
крісла за 5fl. на цілий місяць. Приїжджайте здорові і зголосіться
до мене, а я Вас заінсталою. Прошу лише наперед двома днями
повідомити мене про день приїзду.

До милого побаченя – Христос воскрес!

Ваш Чайковський.

Пригадайте ласкаво Вол[одимирові] Левіцкому* мою справу!
Бережани, 24/4.1892.

1893

8. ДО І. БЕЛЕЯ

26 березня 1893 р.

Дорогий Друже!

Але ж бо то я сердився на Вас страх, що не помістили справоздання, ані не донесли, що його зовсім в Ваших руках не було! Та нехай удавиться ним той, що его перехопив, а поки що посилаю друге, котрого страх не хотіло писатися. Та по такій веселій вістці, яку Ти мені доніс (спасибі!), не жаль другій раз написати.

От бачиш, я пустився в літерати на старі літа. Крім «Образ гонору» я післав ще одну довшу повість на конкурс «Зорі»* з жита ходачкової шляхти. Не знаю, як її приймуть, але нехай буде, як хоче. Буде нездале, то не погніваюся.

Ще в тім тижни пришло Тобі до фейлетону «Діла» мій відчит під заголовком: «Процес Ісуса Христа». Предмет досить займаючий, бо не то що опертий на Євангеліях, але ще представляє в головних нарисах старожидівську процедуру. Се якраз надаєся до друку в великім пості, для того прошу помістити его ще перед Великоднем.

В найблизшій будучности, коли мені Бог pomoже, хочу написати нову повість, трохи правдиву, а трохи фантастичну. Хочу там описати жите самбірських студентів, розвій самбірської громади гімназіальної, рік 1876 з его арештованями у Львові*, оскільки се вплинуло на загладу самбірської громади. В тій части представити хочу себе і моїх товаришів. Се буде правда, відтак йшла би фантазія. Оден з тих переслідованих учеників утікає до Америки, а відтак закладає руску колонію на незнанім острові. Тут ведуть жите громадне і т. д. Бачиш, що фантазія неабияка! Але не зараз се скінчу, бо у мене вправді написане йде дуже скоро, але заки обдумаю цілий плян, то триває цілими роками. Чи повіриш, що мій «Образ гонору» виколоювався в моїй голові щонайменше чотири роки? Так само над «Споминами»*, що бодай 6 років думав.

Розвідайся і донеси мені, як буде значити і як переводєся по англійски «рускій остров», чи не так? (The Island of Ruthen)? Мені того конечно потреба.

Не міг би Ти помістити в «Ділі» тоє, що мені пишеш про мій «Образ гонору»? Розумієся щодо премії. Ага! Кілько она виносить? Я би хотів за се видати мої «Спомини».

Цілую Тебе сердечно.

Твій Андрій.

26/3 1893

9. ДО О. БАРВІНСЬКОГО

Бережани, 12 травня 1893 р.

Адвокатъ красвѣй
д-ръ Андрѣй Чайковскій
въ Бережанахъ

12/5 [1893]

Високоповажаний Пане После!

Удаюся до Вас, Високоповажаний Пане, в моїй – а трохи такі і публічного значення – справі, в тій надії, що моя просьба буде ласкаво вислухана. Ось річ така: мають класти в нашім окрузі залізну дорогу та розпічнєся вивласненя ґрунтів під залізницю.

Переведеня такого вивласненя поручає всяко підприємство якомусь правникови, годячись з ним гуртом. Чи не міг би я того вивласненя в нашім окрузі одержати?

Поминувши всякі інші кваліфікації, я маю ще тєс за мною, що я єсьм чоловіком в нашій окрузі загально знаним і від народа люблєним, отже мені би найлєкше прийшлося тє діло перевести, бо народ мас до мене довірія. При тїм є ще така річ, що я може лучче як хто другий охоронив бим наш народ від обманьства і визискуваня при такім інтерєсі.

Тєпер поїхали до Відня тутєйші два мої соперники: адв[окат] Шецель і нот[ар] Вольскій. Я переконаний, що будуть они за тим ходити, щоби експропріяцію взяти для себе. Але тії людє взяли вже всьо в свої руки, що лише далось взяти.

Позаяк тут правитєльство ставитимє тую залізницю, то можна би єму пригадати, що єще ніколи русин експропріяції не переводив. Оскільки мені відомо, то се залежати буде від міністра комунікацій.

Через святих до неба. Я, не маючи нікого між рускими послами, удаюся до Вас, Високоповажаний Пане, з умильною просьбою дарувати мені, що Вам наскучаюся.

Прийміт слова Високого поважання
слуга

Д-р Чайковський.

10. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 5 червня 1893 р.

Високоповажаний Пане!

А вже ж годі мені було думати, що Ви мене хотіли містифікувати своїми вправами. Однак маючи Ваш лист в руках, я старався будь-що-будь знайти для Вас хату. Позаяк хата у п. Антоновичевої не була порожня, то я через факторів знайшов для Вас іншу хату і заплатив чинш 6 f. Так само вина[й]няв потрібні мені: ліжко, шафу, стіл і два крісла за 1.50 fl. і заплатив трагарам за перенесене і віднесене 60 кр. Ані господиня, ані жид за меблі не хотіли грошей звернути. Жид вправді звернув 50 кр., але тоді я мусів заплатити факторови. Цілий коштує отже 8 f. 10 кр. – гадаю однак, що се варто заплатити за тоє, щоби мати супокій і не побивати ногами цілий місяць. Прошу п. Кахникевичи* мій поклін заявити.

Здоровляю Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

Бережани, 5/6 1893.

11. ДО О.МАКОВЕЯ

19 липня 1893 р.

Високоповажаний Пане!

Спасибіг Вам за прислані букварі. Я однак не доглянув, що на однім була замітка «п. Фрейнд» і роздав моїм хлопцям, а властиво они самі вхопили, і тепер букварі в такім стані, що їх ніяк давати інспекторови.

Для того будьте ласкаві прислати мені

- 1) оден буквар 25 кр.
- 2) історію Руси видане «Просвіти» 50 кр.
- 3) перший том «Записок тов[ариства] імени Шевченка»*.
- 4) за мій буквар посилаю 25 кр., а за почту 25 кр. – разом 1f. 25 кр. – котрі посилаю переказом почтовим.

Крім того просив би я Вас ще одну річ: чи не могли би Ви, поміщаючи вістку в новинках «Нар[одної] час[описі]»* про намірену будову желізниці бережанської, сказати при кінці тої новинки, що всякої поради правної в справі желізниці, а іменно вивлащене ґрунтів уділяє аще рекомий адвокат імярек Чайковскій в

Бережанах. Зробили би Ви мені сим велику прислугу, бо я не хотів бим ся такі прямо анонсувати. Задля заснованя нової дирекції скарбу в Бережанах прибуде тут кількох русинів – а тоді може удасться заснувати «Руску бесіду».

Цілую Вас щиро, Ваш друг.

Чайковський.

Поклін для п. Кахникевича.

19/7 1893.

12. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 26 жовтня 1893 р.

Любий Друже!

Користаючи з Вашої «упреїмости», хочу закватируватися до Вас на час Шашкевичівського ювілею дня 31/10 і слід[уючі]*, коли ласка буде мене прийняти.

Для того прошу Вас донести мені ласкаво, чи найдесь у Вас для мене місце, а в тім случбію подайте мені Вашу адресу. Я приїду до Львова 31/10 після обіда потягом поспішним, що їде з Золочева*. Будьте ласкаві замовити мені одну білетку на концерт Шашкевича крісло II-рядне.

До милого побаченя.

Ваш друг Чайковський.

Бережани, 26/10 1893.

13. ДО О.БАРВІНСЬКОГО

Бережани, 11 листопада 1893 р.

Адвокатъ красвый
д-ръ Андрѣй Чайковскій
въ Бережанахъ
11/11 1893 р.

Adwokat krajowy
d-r Andrzej Czajkowski
w Brzeżanach

Високоповажаний Пане После!

Кружок тутешних Русинів народовців* заснував в Бережанах товариство співацке «Бережанський Боян»* і дотичні статути вислано до Намістництва у Львові до потвердження. В статутах сих сказано, що товариство має право удержувати читальню для своїх

членів. Ся постанова есьць для нас великої ваги, бо під одною фірмою співацького товариства матимемо і конто, котре зконсолідус всіх бережаньских русинів і причиниться до товариського житя. Статути наші вже раз відкинуло Намістництво, і ми подали повторно статути, змінені в дусі резолюції Намістництва. Речинець 4-тижневий минає 24.11. с. р. Понеже вже крайній час, щоби Бережаньщина трохи пробудилася з своєї закостенілости, а без статutowого товариства сесе неможливе, бо не тямлю кутка, де би двох людей зійшлися і свобідно поговорити могло, протє, боячись щоби Намістництво не зробило нам опять якого шібера – тутешні Русини поручили мені упросити Високоповажаного Добродія, щоби зволили потрудитися, де треба, і своїм впливом споводувати скорє і успішне полагадженє нашої справи в Намістництві.

Надіючись, що не відкажете, Високоповажаний Добродію, нашій уклінній просьбі.

Пищуся з низеньким поклоном для Вас.

Підпис [Андрій Чайковський].

Додаю ще, що 5 грудня даємо тут концерт в честь Маркіяна Шашкевича* і дуже нам на тім залежить, щоби ми могли виступати під нашою фірмою.

1894

14. ДО М.ПАВЛИКА*

Бережани, 3 січня 1894 р.

Канцелярія
Д-ра Андрія Чайковського
Адв. в Бережанах
3/1 1894

Високоповажаний Добродію!

На Ваш лист з 1/1 відповідаю зараз. Не маю нічого против тому, щоби мої босняцькі спомини видати окремо. Гадаю однак, що сам «Standrecht» буде дуже замало на одну брошурку. Коли собі ласкаво пригадасте, то навесні помістив я в фейлетоні «Діла» І уступ тих споминів під наголовком «Христос воскрес». Саме тепер кінчу для «Діла» (я се давно обіцяв Белейови) ІІІ уступ споминів під заг[оловком] «Моя подорож з Фочи до Каліновику і з поворотом», та коли зможу, то, може, й ще дещо «спомню», а що остільки буде цікаво, що у всіх тих картинах старатися буду змалювати характер нашого руского вояка і його прикмети. Се усе годилось би до одної брошурки, як кажете, для вояків наших.

Признаюсь Вам, що тії спомини пишу з великою приємністю і любо згадую тії часи, коли я волочився чортзна' за чим і пощо з нашими людьми, сидів з ними не одну нічку при ватрі на морозі о 25 степенях та наслухався всіляких оповідань. Се було для мене неабиякою відрадою, що мої бойкі пішли б було в огонь за своїм ляйтнантом-краяном, як мене між собою називали.

Напишіть мені ласкаво, чи годиться на мій плян. Щодо мови, то я старавсь уживати говору самбірського обгибьованого трохи на лад українській. Гадаю, що, слибсьте видали сам «Standrecht»* окремо, виглядало би трохи тенденційно і може бути, що такої книжки власть військова не пустила би між вояків, добачаючи у тім замір змягчити чуте вояка, ввести його ум на дорогу гуманну, а се супротивило би ся вояцкій дисципліні, котра хоче мати з жовніра безмисленну машинку. Коли ж усе буде разом, ніхто на него не зверне уваги.

Дожидаячи від Вас ласкавої відповіді, пишуся Вашим щирим.

Підпис.

15. ДО М.ПАВЛИКА

Бережани, 20 січня 1894 р.

Адвокатъ красвѣй
д-ръ Андрѣй Чайковскій
въ Бережанахъ
20/1 1894

Adwokat Krajowy
D-r Andrzej Czajkowski
w Brzeżanach

Високоповажаний Добродію!

Посилаю Вам І уступ моїх споминів, котрі я дістав з редакції «Діла». Признаюсь Вам, що він мені більше подобався від всіх других. Думаю, що і Вам він подобася, бо також писаний в тоні гуманнім не менше «Standrecht»-у.

Нині післав я до редакції «Діла» дві дальші частини під заголовком: «Gratuliere Ihnen die ьberstandene Feuerprobe»*, де описана драча з босняками, в котрій я перший раз брав участь; і «Стоян Ковачевич», де я старався зхарактеризувати сего герцоговинського Довбуша*.

Тепер берусь писати поодинокі образки з життя руских вояків, а коли се скінчу, послідує статя о босансько-герцоговинським народі. На тім, либонь, буде кінець споминів, бо вже, мовляв, викричався, а записок ніяких не маю. Якби були не пропали мої листи аркушеві, писані з Боснії до мого покійного швагра Дамяна Гладивича* – можна було багато цікавого пригадати. Та бачите, ті листи були писані в пору процесу Ольги Грабар*, то покійний, боячись, щоб они при ревізії не попали в непокликані руки, усі спалив.

Я дістав письма від кількох офіцерів-русинів, де вони мене заохочують, щоб якнайбільше того писати – та годі буде – усе має свій кінець.

Присилайте мені Ваш «Народ»* – предплату пішло на другий місяць. У сім місяці тільки видатків, що годі було одну мізерну предплату післати. Задя того не записав я собі еще «Жите і Слово»*, хоча д. Франкови до предплати замовився. Коли Др. Франко есть тепер в Коломиї, то попросіть єго, нехай пришле мені свій журнал на кредит, а я певно заплачу.

Нині дістав я Ваші запросини на з'їзд до Львова*. Гадка дуже спасенна і на часі, та коби з сего був хосен. Я порозумівався в тім ділі з Др. Олесницьким* еще перед тим. Треба коньче щось робити, бо як ні, то Барв[інський] неувовзі стане наказним гетманом Баденього* Великого, а болячка нової ери* буде дальше гризти рус[ь]ке тіло.

Дався і я колись заманити на удочку нової ери – бодай не згадувати, та донині не можу сего кроку віджалувати, хоч я ділав в найліпшій вірі і послухав того, що мені зі Львова писали люде, котрим я повірив більше, ніж Баденьому. Ну сталося. Пошкодив я і собі тим чимало, але, слава Богу, моя опінія по рога-тинським вічу опять направилаьсь. Сміявсь з мене «Kurjer»*, що я говорив: «Пане, wiem niewolnikuw»* – але годі було сказати інакше, як правительственний комісар, а з ним і председатель віча, стояли мені на язиці чираком. Я ж такі сказав, що мав на серцю, і всі мене добре зрозуміли, що я хотів сказати.

В своїм часі назвали Ви мене адютантом нової ери, але се було вже по часі, і я, коли його приїхав з тодішних зборів народної ради*, пізнав цілу дурницю, яка зробилася. Ніяк сї було направити і треба було дождити лутшої хвилі.

Та хто ж з нас не поповнив якоїсь ошибки в своїому житю. От по моїй гадці і Ваша партія поповнила одну кольбосальну ошибку. Якби Ви були по проголошеню нової ери і в тім хаосі, якій задля того повстав, не були виступили против попівства – яко цілій клясі – були б Ви опанували цілу ситуацію і Ваша радикально-народна партія узяла верх над усіма. Я Вас дуже добре розумію, що хочете сказати, однак думаю, що поки що ми мусимо квестію попівства лишити в сулокою. Маємо багато инчих каст, котрі треба усіма силами поборювати – але кідатись тепер на касту попів, дуже, по моїй гадці, неполітично. Подумайте лише, Добродію, кілько їх є, а як мало світської інтелігенції, який еще вплив мають попи на народ і коли б їх приседнати, чимало було б з них пожитку. Між ними є люде тямучі і трудячі – а тих несправедливо ставити під одну міру з тими череватими книшоїдами. Відрізнити б половину від пшениці і поганих назвати по імени. А так Ви собі багато людей зразили таких, котрих можна було вихіснувати. У наших сторонах бояться Вашого «Народа» гірш чорта і оскількомога не допускають, щоб він попався у руки народови. – Чому? бо, кажуть, радикали виповіли нам війну на життя і смерть, а ми мусимо оборонятись. Ось така моя гадка.

Тепер вертаю до наміреного з'їзду. Я не сомніваюся, що партія народна (з виїмкою партійки наказного гетмана Барвінс[ького]*) знайде східні точки з партією радикальною – але не знаю, чи дадуться приседнати львівські москвофіли. Чи Ви порозумівались бодай здебільша з ними? Була б велика шкода, коли б не далось сего зробити. Я знаю багато людей на провінції, щирих людей,

котрі дбають про свій народ, але вони стоять під впливом «Галичанина»* і такі те робитимуть, що їм звітдам накажуть.

От набалакав я Вам усячини – та вибачте, що Вам часу багато забрав, бо в такому глухім кутку, як Бережаньщина, коли би не виговорився чоловік часом, то би відай тріс.

Коли ласка, то відпишіть, заки дасть Бог побачитися.

Здоровлю Вас щиро
Ваш А.Чайков[ський].

16. ДО М.ПАВЛИКА

Бережани, 10 лютого 1894 р.

Адвокатъ красвый
д-ръ Андрѣй Чайковскій
въ Бережанахъ
10.2. 1894

Adwokat Krajowy
D-r Andrzej Czajkowski
w Brzeżanach

Високоповажаний Добродію!

Щодо видавництва моїх споминів, то завважаю, що над моє сподіванє, крім того, що вже вийшло, вийде принайменше два рази тільки, отже, буде се книжка на кілька аркушів. Я рішився видавати всьо разом. Так само не можу пристати на яку-небудь зміну тексту ані мови, будучи тої гадки, що мова не єсть така дуже погана, щоб її конечно змінати треба. Щодо зміни тексту на більше популярний і зрозумілий, то прямо боюся, що відтак я сам себе не пізнаю.

Від тих вимінок не можу відступити і для того вважаю моїм обовязком донести Вам о тім, заки зачнете друкувати.

Прощу о ласкаву відповідь і здоровлю Вас щиро.

Підпис.

17. ДО М.ПАВЛИКА

Бережани, 3 березня 1894 р.

Бережани 3/3 1894

Високоповажаний Добродію!

На мій послідний лист взглядом видавництва споминів я не дістав від Вас жадної відповіді.

Коли б Ви мого листу не дістали, то повторю тут вкоротці, що я там писав.

Хочу видати спомини усі разом, т[о] зн[ачить] крім сего, що було надруковано доси, маю приладженого матеріалу на 8–10 фейлетонів.

Відтак не можу пристати ані на зміну змісту, ні мови, бо не пізнав бим своєї роботи.

Коли не дістану до тижня від Вас відповіді, вважати буду, що моїх вимінок не приймаєте.

Прийміть щирі поздоровлення від Вашого Чайковського.

18. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 6 березня 1894 р.

Бережани, 6/3 1894

Любий Друже!

Посилаю Тобі пачку «Споминів», щобиш не думав, що я забув про обіцяне. Як бачиш, оно ще не скінчене і я пишу дальше.

Я рішився видати усі спомини окремою брошуркою і прошу тебе дуже, щобиш тою справою занявся. З сего, що тепер буде виходити в «Ділі», зробив передрук на 500 пр. Наголовний лист треба би видруковати окремо і з відбиткою злучити. Я на тім не розуміюся, як оно має бути, і для того осталяю справу Тобі до порішення.

Потім зараз, що тепер буде міститися, наступлять образки з вояцького життя, відтак моя перша битва, моя подорож до Каліновіку, Христос воскрес і Standrecht. Ті частини, що вже були друковані, треба буде передрукувати, та чей же не буде того більше, як два аркуші.

При тій нагоді пригадуюся Твоїй тямці взглядом «Кієвської старини» *, котрої до сеї пори я ще не дістав.

Хоч знаю, що Тобі рука омліває з писаня, то такі прошу дуже донести мені, як стоять тепер акції «Діла» по посліднім зборі основателів. З теперішнього содержания «Діла» бачу, що ми справу виграли і Романчук* горою. Дальші частини споминів посилатиму правильно.

Цілую Тя тричі Твій Андрій.

Струсевичеви* мій поклін!

Наголовний лист уложи сам як знаєш.

19. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 1 квітня 1894 р.

Бережани, 1/4 1894

Дорогий Друже!

Посилаю Тобі дальший тяг споминів, а заки се видрукуюш, пошлаю друге.

Зі Львова дізнався я невідрадної вісти, що «Діло» перейшло до рук Гузарів і Костів*. До мене відносився Комітет редакційний, щоби написати статтю против Романчука і сго поступованя, та відписав їм такий лист, що їм певне відхочеса дуги в дуду Барвінського*.

Я між іншими писав, що сли «Діло» поважитья зійти з дороги помиренья партій, котру вказав Романчук, то ціла провінція відцураєся їх і я сам покінчу «Діло», хоча тільки літ з ним зживься, а ми заложимо инчий орган. З послідних чисел «Діла» видно, чія то рука. Особливо ті передові статі такі млаві, що читаєш їх, начеб сіно їв. Так дальше бути не може, се очевидна крутанина, полова, на котру ні одного воробця не зловитья, а багато пошкодиться.

Чи тії Львівські панове справді такі зарозумілі, що не узнають голосу провінції, чи вони поїли всі розуми і хотять нас, як телят, за ніс водити?

За послідні числа уся Бережаньщина обурена. Бійся Бога, вразуми деяких тих панів, що над Тобою тепер верховодять, що не сховають своїх барвінсківских кіхтиків, то заморять газету, котрої они не поставили, коло неї нічим не заслужилися, а тепер виводять таке, що далєбі злість бере. Крім того, що тут до тебе пишу, вишлемо з віча громадне письмо до Комітету редакційного «Діла».

Коби Ти мені був ласкавий відписати на се кілька слів, було би дуже добре.

Цілую Тебе сердечно, твій Андрій.

Поздорови Струсевича!

20. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 27 квітня 1894 р.

Дорогий Друже!

Прилучену тут допись* зволи зараз помістити так, щоб ми її конечно на Великдень читали, бо на тім дуже нам залежить.

Тут в тім страстнім тижни* такі поробилися страсті, що годі собі подумати. Тая bestія* хоче нас всіх за лоб водити, а що в средствах не перебирає, то грозить нам тая евентуальність, що своїми денунціяціями вижре одного по другим і ми розібемося на початку нашої консолідації. Допись не я укладав, але зовсім на ню годжуся, тим більше, що уложена після запавшої ухвали людей довірочних.

Бажаючи Тобі веселих свят, здоровля Тебе сердечно –

Твій Андрій.

Бережани, 27/4 1894.

21. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 8 травня 1894 р.

Високоповажаний Добродію,
Любий Друже!

Переглянувши нинішнє ч. «Діла» і не надібавши бережанської дописи – не знаю справді, що об тім думати. П.Белей обіцяв мені, що она е ще в минувшім тижни буде поміщена, я о тім запевнив численних інтерпелянтів тут, а тепер показуєся, що мене у Львові надули. Сеї справи не можна брати яко чисто льокальної, бо она вельми важна і цілій Бережаньщині залежить на здемаскованю цего чоловіка, котрий поставив собі за тему нас розбити тут. Та може він має які «щегульні» ласки в редакції – то чому ж не було мені прямо сказати: не поміщу, бо не можна.

Одно ще мушу сказати: коли би п.Белей не помістив її, в таким разі жадної дописи звідси не дістане, і ми знайдемо собі инчий орган до оборони наших справ – хоч би «Галичанина»*. Сей лист пишу до Вас, позаяк від п. Белея ніколи не дїждуся відповіді*.

Цілую Вас тричі

Ваш преданий Чайковскій.

Бережани 8/5. 1894

22. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 10 травня 1894 р.

Бережани, 10/5 1894

Високоповажаний Добродію!

Я розвідував між людьми, що знають ближше Краснопуцу*, щодо тамошньої бібліотеки монастирської, та довідався, що там є справді хороші річи, лише що монах Федореньчук дуже тим дорожить і не хоче сего показувати.

Отже я придумав такі хитрощі, що ми, ідучи там, заберемо по дорозі о. Лепкого*, бо він оден має там вплив і зможе Вам висіднати приступ. Може ще треба буде дати Федореньчукови зо два зл. на службу божу, бо він, кажуть, на такі вещи дуже ласий. Щодо Вашого приїзду*, то якось би так зробити, щоби при кінці мая та конечно в четвер, бо тогді у мене найбільше буде свобідного часу, а зараз в червни начинаєся каденція судіїв присяжних, то годі би мені з Бережан вирватись.

Здоровляю Вас щиро і пишуся з довжним для Вас поклоном.

Ваш Чайковський.

23. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 19 червня 1894 р.

Бережани, 19/6 1894

Високоповажаний Пане Докторе!

Відсилаючи Вам проскти угодової комісії*, котрі Ви мені лишили, доношу, що саме нині відбулося у нас в Бережанах довіроче засіданє мужів довірія, котрих зіхалось 22 на 30 запрошених з усіх трох повітів виборчого нашого округа*.

Усі ухвали запали одногласно, а щодо точки, над котрою тоді у Львові трохи не розбився зізд мужів довірія – ми рішили держатися Вашого першого проскту: «ми галицкі русини» – і під тою фірмою виступати. Суть то широкі рами, в котрі можуть поміститися всі, не оббиваючи собі взаїмно боків.

Відтак ухвалено скликати на 17/7 окружне віче, вибрано комітет, а сей зараз такі відбув перше засіданє, уложив порядок 3 рефератів і визначив референтів (реформа виборча, економічне положенє, політичне положенє).

Ухвалено заснувати задат[кове] тов[ариство] «Надія»* на взір перемискої «Віри»* та політичне товариство на взір стрийського*. До всего вибрано окремиий комітет і зложено гроші на перші потреби.

З цього видно, що трохи народ розрушався, тай може з сего млива вийде яка мука.

Наради велись поважно і кромі плачу одного бідачиска за ъ не було нічого смішного. За сей плач антифонетичний дісталось йому такі від твердого чоловіка досить.

Збиравсь я до Вас вже давно писати, та годі було найти хвилинки часу спокійного. Мій конціпієнт поїхав на війну до Ярослава*, я сам лишив. До того еше розпочалась каденція судів присяжних, та було чимало роботи. Особливе одна справа забсорбувала усю мою силу і змучила мене на смерть. Справа се цікава і небувала. Мій клієнт, статочний селянин, обжалуваний був о застрілене скарбового підієсничого на підставі свідоцтва одного паниці, котрий зголосився до свідоцтва тоді, як скарб бережаньській визначив премію 300 корон для доносчика взглядно свідка, а що сей селянин має свій осідок межи скарбовими лісами і стріляє панських диків, то ціла сфора панських посіпак кинулась на него. Мій клієнт захорів в вязниці на червінку і треба було його до розправи, котра тривала 3 дни, приносити на шпитальних ношах.

Такої розправи ще ніхто не бачив. Прокуратор, бачучи, що лава присяжних для него зла, старався всіми силами розправу відстрочити, значить на 3 місяці, в котрім часі обжалований певно би вмер.

Я знову поклав собі за точку гонору всіми силами видерти сю нещасливу жертву з таких сильних кіхтів. Я мусів підковатися на чотири ноги і робити формальні студії над деякими квестіями – я такі виграв, та хоч слаба надія, щоби сей бідачисько жив, то однак буде умирати не під клеймом злочинця.

Та вибачте мені, добродію, що Вам це пишу, що може не коньче буде Вас цікавити, але, бачите, я так перенятий сею справою, що не можу про ню забути, – вона мені донині спати не дас і я тепер починаю набирати замилованя до мого адвоқацкого званія; далєбі не одному можна станути в пригоді!

Розписавши ся про мої параграфові вражїня, я трохи не забув написати Вам про тую симпатію, яку Ви маєте в нашім окрузі між людьми обох партій*. Оден тут твердий чоловік* такі зі мною сварив ся за се, чому я Вашу особу заанектував і не дав знати ширшому кружкові людей про Ваш приїзд. «Ми ж всі прецінь (єго слова) сєго чоловіка дуже високо цїнимо і поважасмо».

Думаю, що ті слова не будуть Вам немилі, тим бїльше, що це поважанє придбали собі не грїшми або щастєм, лише гїркими злиднями і невсипущою працею.

Коли будете ласкаві заглянути сще коли в наш кут, тогді зробимо трохи інакше та так іменно, щоб ширший кружок людей про це знав.

Прошу Вашій Пані від мене кланятись, та поздоровити Осипа Маковєя, котрого мій Колько* назвав місячним офіцєром задля того либонь, що лиш місяць в році ходить в мундурі*.

Вас здоровлю сердечно. Ваш слуга і почитатель

Чайковський.

Я либонь 29/6 буду у Львові на зборах тов. імени Шевченка, та тогді лично Вам поклонюсь в Вашій хаті.

24. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 15 липня 1894 р.

Бережани, 15/7. 1894

Високоповажаний Добродію!

Не знаю, де я подів тоді голову, коли писав попередний мій лист до Вас, коли забув вложити до листу доручені мені Вами еляборати комісії угодової.

Для того направляю мою посилку тепер, а при тій нагоді посилаю допись до «Кур'єра»*, котру будьте ласкаві помістити. Всього те є щира правда і на случай потреби достачу Вам доказів. Гадаю, що воно не буде безінтересне для читаючого загалу, а для нас, бережанців, може, матиме якійсь пожиток, бо вже нам сей Кордуба* не дає дихати.

Наше віче відложено на осінь. Всі члени комітету вічевого підносили, що тепер, задля довшої слоти, взявся народ пильно до роботи пильної і годі его від неї відривати, а хто зна, чи і дав би ся від роботи відорвати, бо мовляв хліб важнійша справа, чим політика. Я мусив піддатись більшості, бо на случай якого фіяска уся вина упала би на мене.

В посліднім числі «Правди» напечатана розвідка д-ра Смаля* про науку руского язика в черновецькій гімназії, в котрій одним словом згадує про галицькі громади гімназіяльні. Чи уважаєте, добродію, інтересним написати про тогдішні громади гімназіяльні? Чи се не послужило би колись за матеріал до якоїсь ширшої праці? Коли так, то я би взявся до писання про громаду самбірську в роках 1875, 1876 і 1877. Записок у мене нема ніяких, але є память добра, котра з часом може затратитись. Може би за моїм приміром пішли ученики інших гімназій. Чи Ви би помістили се в своїм «Житю і Слові»*?

Відпишіть ласкаво кілька слів та прийміть від мене сердечне дружне поздоровлене, а Вашій Пані передайте мій поклін.

Ваш слуга Чайковський

25. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 15 липня 1894 р.

Любий Друже!

Посилаю Тобі дословний відпис рішення тут[ешнього] староства в справі бережанського віча, котре мені доручено нині, 15/7 с. р.

По зробленім ужитку передай сей папір зараз проф. Романчукови і поспитайся, чи порадно вносити на супротив того рекурсу ввиду того, що віче фактично було відкликане. Може би добре було відпекатися того відкликання і внести рекурс, бо тоє рішення страшенно дурне.

Не забувай, що рекурс мусить бути внесений до 8 днів і для того скоро відповідь єсть пожадана.

Цілую Тя сердечно.

Твій Андрій.

Бережани 15/7 1894.

26. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 30 вересня 1894 р.

Дорогий Друже!

На нинішній картці адресовій «Діла» дістав я примітку, що залягаю з передплатою за «Діло» в квоті 13 f. 50 кр.

В виду того пригадуюся Твоїй пам'яті, як ми розговорювали на той темат сего року навесні, именно що я за мої «Спомини» мав діставати через рік «Діло» даром, а крім того мав Ти постаратися для мене о «Киевскую старину»* за половину ціни. Тое друге однак розбилося. Ти мені гроші звернув, але перше такої осталося обов'язуюче.

Припускаю, що адміністрація «Діла» не знала нічого о тім нашім договорі, а я тепер запитую Тебе, чи наша умова важна і чи моя робота варта була того, щоб за то посилати «Діло» даром через рік.

Будь ласкавий конечно мені на се відповісти, щобим знав, як маю зробити.

Цілую Тя сердечно.

Твій Чайковський.

Бережани 30/9 1894.

27. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 23 листопада 1894 р.

Коханий Друже!

Будьте ласкаві замовити для мене, де слідує, Верного* «Подорож доокола світа» і молитовник малий Товариства педагогічного*, оправлений в полотно. Нехай вишлють, я тут почту заплачу і гроші пішлю зворотно – або нехай буде за запічкою. До того будьте ласкаві долучити ч. 6 і 7 фейлетону «Народ[ної] час[описі]»* Матій Сандорер. Сей дуже цікавий фейлетон зачав я читати, а тут бракує. Опісля Вам подякую другий раз, а поки що дякую *anticipando**, та здоровляю Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

Бережани, 23/11 1894.

28. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 10 грудня 1894 р.

Коханий мій Друже!

Ще-м Вам не подякував за полагожденє моєї справи, а вже Вас опять прошу о друге. Але ви самі того хотіли, намовляючи мене до писаня – то ж і маєте роботу. Прочитайте з ласки Вашої та не дивіться ні на титли, ні на коми, лише на цілість, тенденцію, характери, консеквенцію і льогіку. Мій «Образ гонору» виглядає ще неотесаною калікою, тож пригляньтесь оком знатока, чи матеріял добрий та чи дасться з того що витесати.

Всі Ваші замітки і ради прийму з подякою, тай після сего вигиблюю.

Ся робота призначена для «Просвіти»*. Воно тоже було би хосеннійше для народа, ніж всі пантелеймони і безсребренники* – а може я ошибаюся в зарозумілости своїй. Если би се «Просвіта» приймила, гадав бим причепити додаток, меньше більше статистичний, кільки то наш народ видає на тії дурні процеси о образи чести.

З тою гадкою ношуся уже кільки літ, а заохотило мене до такого способу написаня тоє, що коли перед 6 роками я написав о тім статью до «Діла», то сі повторили «Kurjer»*, «Gwiazd[k]a Cieszycka»* і «Polska Gazeta» в Чернівцях. Видно, що тая справа пекуча.

Доперва коли би «Просвіта» сего не приняла, треба би подумати, в який би инчий спосіб се пустити в світ.

Але, хоч як не маєте часу, прошу Вас не проволікайте довго рецензію, бо на ню чекатиму нетерпеливо.

Поручаючи мою мазанину Вашій опіці, пишуся Вашим щирим слугою –

Чайковський.

Бережани, 10/12 1894.

29. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 30 грудня 1894 р.

Дорогий Друже!

Мені здається, що сли би я навіть написав таке Белейови: «вигравесь 100000 в лотерію – приймасш?» – то й тоді би не дістав би від него жадної відповіді.

Коли в «Ділі» напечатано передпоследній ургенс до передплатників і внаслідок того застановлено висилку «опешалим» передплатникам, між котрими і я опинився, я писав до Белея, питаючи, чи моя торічна робота для «Діла» «Спомини» варта того, щоби мені висилали «Діло» в р. 1894 даром, т. є. чи моя робота варта 18 зл.

На тос не дістав я ніякої відповіді, хоча «Діло» слали мені дальше.

Тепер опять, хотя рік 1894 єще не скінчився – перестали мені газету висилати. Оцініть самі, чи я переоцінив мою працю, если допоминаюсь такої дурниці, як 18 зл., і то не готівкою, лише самою газетою? Та все ж – нехай би я хоч знав, як справа стоїть, може би мене єще стало вирівнати залегість та не треба би мені соромитися перед людьми, що ось то не заплатив предплати, тай не пославають.

Проте удаюся до Вас і прошу тую справу якось полагодити, щоби задля тої причини не треба було щокварталу переписуватися.

Цілую Вас сердечно Ваш.

Чайковський.

Бережани 30/12 1894.

1895

30. ДО І.ФРАНКА

12 січня 1895 р.

12/1 1895

Високоповажаний Добродію,
дорогий мій Друже!

Соромно мені було за той час до Вас писати задля того, що я був Вашим довжником. Тепер же, вивязавшись з мого зобов'язання, або кажучи по просту, післявши сьогодні під адресою тов. им. Шевченка* для Вас квоту 6 fl. 50 кр. (4 fl. мій довг за взяті у Вас на повір книжочки, а 2 fl.50 на «Жите і Слово») «маю лице» і до Вас написати. Та переді всім помагай Біг Вам з Новим роком: абисте здорові були з Вашою ріднею, абисте лиха не знали, ну а предплатників на Ваші видавництва дай Вам Боже тільки, що годі звичайному чоловікови вимовити.

Коли цікаві знати дещо за Бережаньщину, то ось що скажу. Мав я чималу борбу з врагами і супостатами, та, покоровивши їх под носі, тепер маємо спокій. Кордуба посрашився, губернатор наш воробец (урядово с.к. starosta Orobkiewicz) дістав по пальцях за бурсу, за одні тут вибори громадські, за одного суспендованого безвинно війта. Тії два вельможі уважають мене за найнебезпечнішого ворога суспільности, трохи не за динамітарда, наглядають на кождім кроці, риють піді мною і бояться мене, як чорта (если вони дійсне чортів бояться). Здавалося їм, що я пійду собі геть з Бережан, що підотнуть мене матеріально, а я на злість їм купив собі пару коней і таке чусте екіпаже, що той граф, та їм попід ніс парадую. А бачите, коні у адвоката, то такій барометр, що по ньому сго страх високо цінять, забуваючи о тім, що я се зробив з чистого вирахованя, що коні мусять мені оплатитися і заробити на своє удержане.

Вже бачу, як ви посмішкуєтеся над мою чванливістю, що я так не питаний виїзджаю з моїм крамом перед очі.

І сего я не роблю без інтересу. От дасть Бог літо, Ви собі виберете якійсь хороший день, напишете до мене: тогді а тогді давай коні до Зарваниці* – ну тай забравши семію, приїдете на часок сюда в гості. Вам, правда, не буде вже що показати і хиба Краснопушою не дасте заманитися, але Ваша пані може тут дещо по-

бачити, бодай зелену околицю. За той час зробимо кілька прогу-
льок – а коли до Зарваниці дорога не буде Вас багато стояти, то
можна вибратися. Я опять роблю се предложенє з чистого егоїз-
му, бо я не можу забути тих прїятних милих хвиль, котрі в Вашім
товаристві минувшого літа перебув, тай бажав бим собі, щоб се
щороку повторялося.

Тепер de publicio*. Заснували ми тут «Надію»*. По-мойому се
єдиний спосіб, щоб придбати гроша та купити яку хату, бо тепер
ми чисті діди, не маємо кутика, де би свобідно зібратися та
поговорити.

Та вже хиба досить тої балаканини.

Просив бим дуже о кілька слів відповіді, а іменно – про все
те, що коло Вас чувати (Kurze Darstellung im Allgemeinen*, мовляв
мій професор), які Ваші вигляди на катедру по Огоновскім* (мос
щире бажанс, щоб Ви її дістали), якій Ваш погляд на процес д-ра
Костя*, ну і взагалі як стоїть руска політика, чи суть які вигляди
на помирине партій.

Цілую Вас сердечно,

Ваш щирий друг Чайковський.

Не обійдуся без постскріптума.

Я би хотів конче мати Ваші всі писаня в цілости, а дотепер не
маю хиба «В поті чола». Отож прошу мені їх прислати в звичайній
оправі, так як Ваші бібліотечні книжки оправлені. Також прошу
о оден примірник «Недзників» Віктора Гіго* (від «Kurjega»), але
також оправлених по два томики разом. Усе те пришліть ласкаво
за запаскою. Чи доручив Вам Бачинській від мене антик,
книжку до моленя польську?

Вашій пані поклін, а усе козацтво уцілуйте!

31. ДО О.МАКОВЕЯ

[Бережани, перед 16 лютого] 1895 р.

Дорогий мій Друже!

От втішили Ви мене, втішили – нехай Вам за се здоровля.
Я, признаю, не надїявся такого листу, а коли знаю, що Ви щирий
чоловік, то і вірю Вашим словам заохоти і кидаюся геть з ногами
в літерати.

Та коби Бог допоміг, а моя лінь не перешкодила виконати мої пляни. Маю їх четверо. Одно – з гуцульського життя опришків, але не знаю, чи се добре буде, що в нему не обійдеться без стрілянини, убійств, грабежей – не таке страшне, як Рінальдо-Рінальдіні* – але все ж без пороху і топірця не обійдеться. Але заки візьмуся до того, мушу поїхати в Карпати і придивитися місцевости, переночувати з одну ніч в колибі на полонині, приглянутися життю пастухів чабанів та записати кілька термінів місцевих. Без тих відомостей вийшло би щось неприродне – а це смішить читача.

Другий плян: повістка для дітей з життя козацького. До того треба мені дещо конче прочитати з життя бутя – татарського, – покажіть мені щось такого – то Вам подякую. Третє: зараз берусь кінчити новелю «Через огонь під вінець». Се з моєї практики адвокацької. Повинно би вийти добре, бо сему я власними очима придивився.

Ну та ще би і мою «Олюньку» скінчити – коли якось задля вродженої ліни не можна до того прибратися.

Пишете про конкурс «Зорі». Або я сего зовсім не читав, або забув. Прошу нагадайте мені, та порадьте, як би ліпше.

Дякую Вам за Ваш труд та кажу Вам наперед, що тепер мене не спекається і все буду накидати мої писанини до читання, заки їх пушу в світ.

Здоровлю Вас та цілую сердечно –

Ваш вдячний друг Чайковський.

32. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 16 лютого 1895 р.

Дорогий Друже!

Що Ви скажете на се, що моя робота на конкурс «Зорі» вже в 3/4 готова? Цілість здасся вийде хороша. А що мене найбільше в тім упевняє, то те, що коли я вчора вечер читав моїй жінці вголос оден розділ, описуючий умиранє старого чоловіка, моя мамка, сільська баба, що прислухувалась тому – плакала аж душилась.

Я би Вам радо післав до перечитання те, що вже написане, коби не те, що Ви – редактор «Зорі», і не слід перед Вами зраджати таїни. Переломивши перші перепони, бачу, що мені йде робота спорійше і гладше. Списав я вже 20 аркушів дрібнесенького як мак письма, та ще, либонь, буде 10. Початок вже

вигладжений і переписується начисто. До 15/3 мусить бути все готове.

Пишу до Вас сей лист для того, що о. Стефанович* мені дещо від Вас переказував. Вчора знову писав до мене Лукич з Станіславова*, та висадився для мене з такими похвалами, що аж соромно було читати.

Мій «Образ гонору» поїхав вчора до «Просвіти». Кость* обіцяє, що видрукують в книжці за цвітень. Побачимо, яке воно вийде.

Коли земляки добре приймуть, тоді вішаю усю політичну акцію на кілок і берусь до такої роботи, до якої дав мені Бог спроможність. З мене кепській політик, бо не умію лукавити. Коли я засмакував в писанню, то далєбі жалую, що давнійше до того не брався. Та то така люба робота. Чоловік переноситься цілою душею в те місце, о чім пишешся, та забуває о всім, всім, ні їсти, ні спати не хочеся. А що можу фантазією переноситися, куди мені угодно, бо кошти подорожи такої нічого не коштують, то що за любовіть так переноситися з місця на місце – і видіти все як на образку.

Спасибі, що мені таку дорогу вказали. Коли з того вийде який пожиток, то це виключно Ваша заслуга, бо я би був ніколи на таке не прийшов.

Цілую Вас сердечно.

Ваш щиро прихильний друг Чайковський.

Бережани, 16/2 1895.

33. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 23 березня 1895 р.

Бережани 23/III 1895

Вельми поважаний Добродію!

Звертаюся до Вас з просьбою в ділі, про котре я у Львові Вам згадував. Йде тут річ о видавництво моїх споминів з-перед десяти літ, друкованих колись-то в фейлстонах «Діла».

Порядок, в яким їх друкувати треба, ось який:

- I. Моя подорож до Фочи.
- II. Як я пізнав турецьких святих.
- III. Gratuliere Ihnen zur ьberstandenen Feuerprobe.
- IV. Стоян Ковачевич.
- V. Standrecht.

VI. Моя подорож до Каліновіку.

VII. Христос воскресє!

Треба би вишукати дотичні чч. «Діла» а іменно V і VII сще з р. 1893 і о се дуже Вас прошу. Тос, що буде друковатися наново, просив бим прислати мені до коректи, бо єсть там багато ошибок, особливе в наведених сербских словах.

Так само треба би назначити рік виданя 1895, а не 1894, як се сталось. Дуже буду Вам вдячний, коли мені відпишете кількома словами про се діло.

Пишуся ддя Вас з низьким поклоном.

Ваш щирый Чайковський.

34. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 24 березня 1895 р.

Дорогий Товаришу!

Додатково до мого вчєрашнього листу по тїм, що мені написав Кость Левіцкій, прошу тебе дуже, займися видавництвом моїх «Споминів». Гадаю їх видати в тїм порядку: I. Моя подорож до Фочи. II. Gratuliere Ihnen. III. Як я пізнав турецьких святих. IV. Моя подорож до Каліновіку. V. Стоян Ковачевич. VI. Standrecht. VII. Христос воскресє! Поодинокі аркуші нехай мені прише друкарня до перегляду, бо там є ошибки друкарські, котрі треба поправити. Вимінки друкарські такі: 60 fl. плачу зараз з того, що возьму з «Просвіти». Решту заплачу з перших розпроданих примірників. Кілько примірників друкувати і яку ціну поставити, сам не знаю, і в тїм згляді полишаю Твоєму досвідченому оціненню.

В моїм «Образі гонору» не забудь про дєдикацію «Памяти Дамяна Гладилевича». Просив бим Тя дуже казати мені вислати перші аркуші, що вже видруковані.

Цїлую і здоровляю усім добром.

Твій Чайковський.

24/3 1895.

35. ДО І.БЕЛЕЯ

31 березня 1895 р.

Дорогий товаришу!

Посилаю Тобі для фейлетона неудалий відчит в «Бояні»* під заголовком «Процес Ісуса Христа». Сов[ітник] Кашевко*, котрому вже видно наскучилося бути Русином і для того шукає собі гудза, щоби з «Бояна» виступити, а надто поводуючись личною анімозією* до мене, не позволив того відчиту, кажучи, що якби о тім довідався намістник або митрополит, що такий радикал як Чайковській такі річи читав, то «Бояна» певно би розв'язали.

Я хотів тую справу поставити на вістрію ножа, однак друзі мене упросили, щобим ще якийсь час дав спокій для добра товариства. Супротив того я Тебе прошу сю розвідку в «Ділі» помістити*. Будуть се читати попи, та нехай осудять. Я читав тос одному з найліпших тутешніх теологів, і він мені сказав, що нема нічого против віри.

Тою матерією ніхто з Русинів еше не займався, тому гадаю, що она буде інтересна.

Коли видрукуєш, то зладь мені відбитку на 300 примірників на мій кошт і пришли мені її, за що Тобі наперед дякую.

Прошу Тя дуже, напиши мені, чи помістиш, та ще би в великім пості.

Цілую Тебе тричі.

Твій Андрій.

31/3 1895.

36. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 20 травня 1895 р.

Бережани, 20/5.1895

Дорогий Друже!

За вчерашну відомість від Вас і за посилку «Нужденников»* сердечне спасибі, шкода тільки, що не написали, кільки я Вам остав довжний, бо в хвилі такого настрою духа, який був у мене вчора по прочитаню Вашого письма*, я був би такі зараз гроші відіслав, і не дав би Вам чекати, як звичайно, цілими місяця[ми]. А вже дуже Ви мене врадували, пишучи мені про мою «Олюньку». Ваше признанс для мене особливої ваги, бо усі мазайли чи там

Тюхтії та Чваньки галицькі вважають Вас за найстрогішого критика на землі, через що Ви чимало провиняєтесь, бо на Вашій твердій критиці не оден молодий талант затупіє, знеохотиться і «заміне перо на... мітлу». Вибачайте за слово, але я не своє розказую, а те, що зачув, як люди говорили. Вельми мене радує, що моя «Олюнька» вийде в люди. Нехай хоч тим матиме лутшу долю на світі. Я її знав лично, заводив дитячі іграшки (ми росли в одному селі, обоє сироти), хоч вона була трохи старша від мене по віку. Знаючи її сумну історію от начала аж до криги Дністрової, я постановив собі не дати загинути тій бідній істоті під кригою, а вивести її память в люди. Ну, і мені повелось, слава Богу, чим я дуже радий. Типи шляхтичів, які я там вивів, змислені хіба що до імен, вони ще тепер такі самі найшли би ся.

Я би ще рад почути Ваше слово на мій «Образ гонору». Воно було би для мене більше варте, чим усі кадила благовонні. Я Вам післав оден примірник, та не знаю, чи сго дістали. Але тепер новий клопіт з моїм авторством, бо народ стане допоминатися, чому не пишу, скажуть – лінь рутенська, тай годі. А тут пиши, що хочеш! Добре було написати «Олюньку», як я в тім жив, з тими людьми хліб їв; легко було скомпонувати «Образ гонору», як я надивився на те диво в суді, але що дальше?

Недобрі вісти щодо Вашої доцентури* вельми мене озлобили. Чи ми – рутенці – не перестанемо бути дурними і піддими? А як інакше таке поступованє назвати? Другий народ дорожив би таким чоловіком з такою освітою (не беріть це за кадило, бо цеї штуки не втну, і коли не можу правди сказати, то мовчу). Поляки іменують Вас членом Академії наук, а свої не хотять Вас прийняти в члени тов[ариства] наукового*, котре єсть йно що завязком на якусь будучу академію. Та не кінець на тім. Вони хотіли б Вас такі здоптати ногами. Та не чудуюся новокурсниками, бо се народ, що виписав на своїм прапорі: підлота і денунціяція. Тямите сумнозвістні збори народної ради у Львові в р. 1890*? Тогді то перший тенор новоерській Руднічкій накликував високим **С**³ поліцію і жандармів. Господи! Як мені тогді соромно стало, що я поліз в таку громаду. Хотів я тогді сказати слово та схаменути овече стадо, що поліція не наше діло, що цілі наші збори – то маневри gegen schwach markierten Gegner* (коли бачили коли кількох розставлених вояків з білими опасками на шапці, котрих атакує ціла дивізія з гарматами). Не так же і тогді було? З твердих* сидів там

³ В оригіналі підкреслено.

Марков*, з радикалів* Франко – ні оден, ні другий не виступали яко члени, лише яко репортери газетні, значить: не вільно їм було оборонятися, ні слово сказати. А стадо овече гузя на твердих і радикалів. Я хотів їх стямити, та ба, дивлюсь, а я 50 з черги до слова. Кожде лепече свос австрійско-католицке вірую, а отченашу не дадуть нікому змовити. Я махнув рукою – але соромно стало. Ми показалися не то недозрілими, але прямо дурними. Телячий восторг замотиличив усі голови. Якби я був се знав два дні наперед, не був би робив віча новоерского в Бережанах та не компромітував себе. Сталося. Але я не про се хотів казати. Я констатую, що новокурсникі є підлі. Хіба ж вони справді думають, що катедру дістане зять Наталка а внук Качали*?

Но [в] радикалах сего я не надіявся. Я все гадав, що се розумні і справедливі люди, а справедливість найкрасша і найповажнійша прикмета, та бачу, що ні. Ви були головою партії радикалів, ви її підпирали ділом, і за се така вдяка. Чорт возьми таких людей!

Знаєте, мій Друже, що не раз так люди допечуть до живого, що якби так де сховатися в дебри, в ліси, де нема людського духу, чоловік страх був би радий. Таке мені не раз приходить на гадку. Та у мене є свій огородець, а в ньому оден такий кутик, куди нікому чужому заходити не вільно. Але для Вас у Львові годі знайти такого місця. То ж коли і у Вас такі хвилі бувають, то Вам з тим зле.

Та знаєте, що мені прийшло на гадку? Я не від нині марив о тім, щоби мати свої коні (я коні дуже люблю) та вибратися на мандрівку трохи своїми кіньми. Чи не пристади би Ви до мене до спілки? От так: Ви би приїхали до Зарваниці, тут ждали би на Вас мої коні, були би съте у мене одну добу гостем, а відтак вибралибисьмо ся вдвійку в дорогу туди як на Підгайці*, до Заліщик*, а відтак в Борщівщину*, до Циган*, до мого та либонь і до Вашого знакомого Мілька Глібовіцкого* – попа. А звідтам, як Бог дасть. Ну, що Ви на те? Варто би раз дати себе свідомо оциганисти, тай погостювати в Циганах. Князь Сапіга давав тому-то Глібовіцкому презенту на Цигани. Він ніяк не хотів її прийняти. Я пишу до него: «Мільку, май розум і дайся оциганисти». Послухав мене і не зле на тім вийшов.

Погадайте, Добродію, какая прелесть: хороший день, коники біжать рівно, а ми, забувши о злиднях, отложивъ попеченіє, ідемо тай балакасмо. Ніхто нас не підслухас, не заденунціонус... А кілько то можна би обговорити за той час всілячини!

Заїдемо до попа – не вижене – переночуємо тай ранним ранком на зорі в дальшу дорогу.

Я би вельми радувався, коли би Ви на мій плян пристали. От так. Возьміть уральоп від Вашої Пані (я вже маю) і напишіть коли. Прошу тямити: будемо переїздити ріжними селами далеко від залізниці, де не зараз довелось би Вам бути, може що знайдете цікавого. От перед днями показував мені декан Стеткевич* (честна і розумна людина) якусь дуже стару книгу церковну, казав, що рідкість. Вона мені справді видалась стара, та не гадайте, що задая підраних окладинок.

Та вже мушу скінчити, бо розбалакався дуже. І реасумую те, що написав, так:

- 1) що рішив суд конкурсовий?
- 2) кільки я Вам довжний за «Нендзників»?
- 3) чи приймаєте мій плян?

Будьте ласкаві мені на се неувовзі відповісти, а покищо здоровляю Вас сердечно, Вашій Добродійці дуже кланяюся, а дрібний народ цілую сердечно –

Ваш щирий друг і почитатель

Чайковський.

37. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 24 червня 1895 р.

Дорогий Друже!

Тепер я був опять у Львові, але тільки мав різного діла, що не було коли поступити до Тебе. Я приїздив в справі нашої «Надії» і лазив по банках розпитувати за кредитом.

На допись про бернедина* не гнівись на мене. Ти певне зараз помітив, що се було написане на сміх і щоби висміяти, не наражаючи себе на процес пресовий. Замітка при спростованю була добра, і я сам хотів в такий спосіб простувати, та не сподівався, що Федь так поспішиться.

Ось друге діло. «Зоря», правдоподобно, «Олюньки» друкувати не буде. Я іменно жадаю, кромі тої мізерної премії 75 зл., сще щоби зробили передрук, бо хотівбим «Олюньку» мати в книжці. Тес усліве сказав я вчера Паньківському* з тим, що на коли би сго не прийняли, я жадаю звороту моєї праці. О тій евентуальности говорив я вже з Струсевичем*. Я хочу іменно видати «Олюньку» в бібліотеці «Діла». Струсевич казав, що редакція заплатила би по

5 fl. від аркуша, бо за переводи платить 4 fl. Чи згода? Коли б так, тоді слідуюча повість довша, котру тепер пишу, пішла би дая «Діла» теж. Я думаю, що се мені зовсім цілости не піпсує, коли повість буде печататися етімологією. Те саме радив мені Франко.

В тих днях має бути засіданє виділу тов. ім. Шевченка, і тогді справа рішиться. Оправдаєш мене, що інакше зробити не можу, коли вже раз ввійшов з «Зорею» в зносини, то треба їм полишити першеньство.

Отже, коли «Зоря» мого услівя не прийме, тогді «Олюнька» належить до «Діла». Можна би й друкувати зараз по укінченю повісти «Хам», з чого би я був дуже радий. Оскільки можу обчислити, то повинно бути 12 аркушів друку, а ваших 24 піваркушів.

Сим разом прошу відпиши мені з а р а з , чи годишся.

Зробив бим ще одну увагу. Може би трохи пустити блягу, аби дещо «Діло» на тім зискало. От написати би кілька разів в «Ділі», що ось то, мовляв, «Діло» наб[уло] власність від автора таку а таку повість, котра на конкурсі таким а таким etc. Може би хоч оден новий предплатник приступив. Насамперед би переддрукувати в «Ділі» рецензію конкурсону з «Зорі». Без реклями, т. с. бляги тепер, брате, нічого не вдієш, а «Діло», як вважаю, не уміє сеї штуки, бо дотепер ні разу не заблягувало. Оно може не зле, але не практично.

Мені здається, що «Зоря» не в силі нічого більшого помістити, кромі річей коротших, бо на се не позволяє її обєм. Вправді друкуються там такі «гадульства», але се пише Кониській*.

На кінець додаю, що повість, котру тепер пишу, буде імовірно в двох томах, отже обємом може трохи більша, чим «Причепа» Левіцького*.

Кінчу вже і, дожидаючи Твоєї відповіді, цілую Тя сердечно

Твій щирий друг Андрій.

Поздоров від мене Струсевича і всю редакційну братію.

Бережани 24/6 1895.

Відпиши зараз!

38. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 7 липня 1895 р.

Бережани 7/7 1895.

Дорогий Товаришу!

Рівночасно з тим письмом пишу до Лукича* і прошу его, аби «Олюньку» вислав зараз до редакції «Діла». Крім ремунації застерігаю собі 20 прим. дарових авторських. При обчисленю аркушів я дуже помилився, бо не буде більше як 15 ваших аркушів. Теперішній обрахунок я зробив на підставі «Образу гонору», на котрий вийшло 14 аркушів мого дрібного письма, а таким самим письмом писана «Олюнька» і має 32 аркуші. Понеже «Образ гонору» займає 6 аркушів друку по 16 сторони а 40 стрічок, то міркую, що 32 аркуші письма займе 15 аркушів а 33, як саме друкується бібліотека «Діла». Але все ж і 15 аркушів друку становить буде показну книжку.

Понеже справа між нами вже умовлена, а Лукич задля мене зволікати не буде, проте гадаю, що вже можна пустити рекляму. Розумієся, що хоти «Олюнька» писана фонетикою, то не треба її переписувати на етімологію, бо зробиться се при друку і коректі. «Олюнька» присвячена пам'яті Олекси Огоновського*, та я би хотів конечно дати їй ось яке м о т т о :

*Чи я в лузі не калина була,
Чи я в лузі не зелена була.
Взяли мене порубали
І в пучечки повязали
Така вже доля моя.*

Ся народна пісня якраз містить в собі цілу долю моєї нещасної Олюньки, котру, мимоходом кажучи, я знав лично, бо ми в одному селі жили, та дуже мене радує, що удалося мені зберегти її пам'ять отсею повістею.

Повість, котру тепер пишу, не буде скінчена хіба на Різдво, бо се страшно довге. Мені самому чудно, що рутенець так далеко розбігся.

Цілую Тебе сердечно, а Струсевича теж.

Твій Андрій.

39. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 14 липня 1895 р.

14/7 1895.

Дорогий Товаришу!

Посилаю Тобі допись*. Старайся зараз по надрукованю вицофати з друкарні манускрипт і его знищити, бо Кор*. доложить всіх сил, аби дістати бодай кавальчик і зараз буде знати, хто се писав. Чому в «Ділі» нема нічого про «Олюньку»? Хиба Лукич нічого еще не прислав? Коли ні, то донеси мені трьома словами, а я зараз поургую.

Цілую Тебе тричі.

Твій Андрій.

Прощу вигладити стиль, бо не маю часу.

* * *

Була недавно споминка в «Ділі» (число, імярек), що буцімто переговори, навязані «Свободою»* американською з Галичиною, не довели до путнього кінця і для того академікі віденські рішилися запомагати «Свободу» своїма працями. Позаяк таке представлене річи дотикає галицких руско-народних літератів, між котрих і я попався, то ж нехай й мені буде вільно на той счот сказати слово.

Минувшого року навязав я письмені зносини з Русинами американськими, іменно з редакцією «Свободи», оферуючи їм мої услуги. Відписали мені, що добре, що радо приймуть, а коли працю визнає комітет редакційний за відповідну для «Свободи», тогді її помістять і заплащать ремунарацію. На тій підставі післав я до «Свободи» перший образок «З країни сліз і горя», затитулований: «Курателя». Потім прилагодив я образок другій під заголовком: «Рекрут» і забрався писати третій під заголовком: «Лихва». На поміщення «Курателя» ждав я два місяці. Ну, нехай би се річ редакції, коли що хоче поміщати. Однак кромі того, що я дістав «Свободу», не відписали мені ані словечка помимо, що я відтак писав ще два листи, питаючись, чи присилати решту. Се вже було обовязком «Свободи» відписати: присилай далі або дай собі спокій. А чей же відомо, що така писанина коштує кромі праці ще й накладу готівкою на переписанє і порто до Америки досить значне. Прощу ж тепер осудити, хто тут винуватий, Америка чи Европейска галилея*?

Каже дитина, що бита, а не каже, за що.

Розумієся, що тая пословиця тогді лише може мати примінен-
ня, если справді американці жалувались на галицких літератів.

Се пишу про себе, бо не знаю, чи ще кому таке трафилось.

Др. Андрій Чайковський.

40. ДО І. БЕЛЕЯ

29 липня 1895 р.

Дорогий Товаришу!

Твій лист не застав мене дома. Я робив тогді [поїздку] з моїми хлопцями до Воронянки*, а по дорозі вступив до Станіславова до Лукича, аби з ним порозумітися, а радше довідатись, що сталося з «Олюнькою». Лукич сказав мені таке: «Уважаю, що «Зоря» має першинство щодо «Олюньки», отож я написав до Виділу товариства ім. Шевченка, щоби пристали на мої условини. Не діставши відповіді, я написав лист express до Беднарського*, а сей доніс, що лист вислав Паньківському на село. Коли до кількох днів не буду мати відповіді, то зараз відсилаю «Олюньку» до Белея.

Я рівночасно пишу до Виділу тов. Шевченка, щоби до четверга мені звернули манускрипт, бо інакше буду уважати, що пристають на мої услівя і не лише заплащать премію, але мусять зробити передрук.

Отже прошу Тя потерпи еще до четверга, бо інакше не можу зробити. На тлі новинкі, котра була передрукована в «Ділі» з «Галичанина» про те, як Кордуба давав два рази слюб, написав я новельку*, котру Тобі тут посилаю до фейлетона. Прошу Тя дуже, коли она прийде з друкарні, то заховай манускрипт для мене, бо я не хочу, аби моє письмо попалося кому в руки.

Цілую Тя сердечно, а Струсевича теж.

Твій Андрій.

29/7 1895.

41. ДО КОМІТЕТУ У СПРАВІ ВИБОРІВ ДО СЕЙМУ

Бережани, 20 вересня 1895 р.

До хвального комітету руского незалежного для
виборів соймових в р. 1895 на руки
Вп. Юліяна Романчука у Львові

Коли комітет повітовий незалежний в Бережанах на своїм засіданню дня 3 вересня с. р. рішив тую кандидатуру при тих виборах посла соймового покласти і попірати, котру поставлять правиборчі збори, скликані на 13/9, а зібрані на тих зборах виборці селяне поставили своїм кандидатом Семена Савчука, господаря з Мечищова*, проте підписаний комітет просить о потвердженс кандидатури Семена Савчука, господаря з Мечищова, на повіт виборчий Бережани.

При тім підноситься, що Семен Савчук єсть чоловіком непохитного характеру і заслугу на довіріс.

За комітет рускій виборчий незалежний
в Бережанах 20/9 1895

Др. Андрій Чайковський, голова.

Годжуся на зміст відозви і підписую її вповні – др. Чайковський

42. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 4 жовтня 1895 р.

Бережани, 4/10.1895

Дорогий Друже!

Не повірите, як я тішуся результатом наших виборів з меншої посідости. Тішуся тому, що коли той результат на всіх так гальванічно повліяв, як на мене, то з него буде стократно більший хосен, чим з 50 послів, скросених на копит[о] Барвіньского. Отже ті вибори вже нам, мовляв, допекли до живого, чей ж розбуркають до якої розумнійшої роботи, а головню причиняється до цілковитого розбитя шайки Барвіньского.

Я подивляю акцію, розвинену в Перемишли, тай хотів би щиро в нашім повіті в подібний спосіб і при помочи таких самих як там еліментів розпочати роботу, а прийшло би мені се тим легче, що ґрунт до радикального посіву тут підготовлений. Послідні вибори навчили хлопа Бережанського повіта, що наші пани з малими

виймками така некарна дрян' і сволоч, заскорупнена в свій кас-товий інтерес, що прямо гидь бере дивитись на них. Пригадую собі слова посла Пернерсторфа* про галицьке судівництво, що, мов-ляв, се такій смок, котрого голова у Відни, а лаби в кождім міс-течку, де є суд. Коли ж найдеться такій смільчак, що наступить на одну лабу, то цілий смок зриваєсь, щоби єго зісти. Те ж саме дасться якраз примінити до наших попів: се ж смок, котрого голо-ва в Юрі*. Деякі тямущі люди з-поміж них кажуть мені таке: робіть самі та й з хлопами, на нас не оглядайтеся, від нас хіба німої помочи ждїть, більше нічого. Та варто видіти, яких ми тут маємо кількох хлопів, з котрими справді варто зайти в спілку, а інакше нічого не зробить. Оден з них на передвиборчих зборах сказав таке: «Коли ми, хлопи, такі дурні, що не знайдете ні одного між нами відповідного на посла, то вам, священикам, нашим просвітелям, за се подякувати, що тільки літ не навчили нас нічого». Варто побачити, який настав зараз рейвах, оден аж про-слезився та став говорити проповідь, складаючи руки перед ними: не вірте, хто вам се сказав, се ложний ваш пророк... Усі попи зглянулися на мене: невже ж то Чайковскій так їх навчив, ось радикал, ось атеїст, з хлопами вяжеся, їх бунтує против нас, згнести єго, знищити. Що ж мені бідному робити? Надягнути вла-сяницю, ходити від плебанії до плебанії і молити прощення – або сидіти тихо, але в такім случаю они мене зідять, відмовлять від мене цілу клієнтолю. З того виходить, що розпочати якусь роботу, якийсь рух в повіті, се вже попри народний і мій власний інте-рес, се квестія хліба. Ось що. Коли не буду рушатися, то люди о мні забудуть.

Ось що мене спонукало скликати на 3/10 мужів довірія до Бережан. Тут тепер гостює рускій театр, виставив величезну буду, котра якраз надавала би ся на віче. Та сим разом я попов-нив ошибку, від котрої ні літа, ні досвід мене не відучив: я зачав знова від інтелігенції і розіслав запрошеня в той спосіб, що сюди, туди розіслав я по трех повітах по кілько примірників запрошеня, аби роздати між людей певних. – Ну і що? – Зіхалося пятеро людей (т. зв. інтелігенції), і від них почув я такі речі, що хоть сядь та плач: ось, мовляли, вічами нічого не вдієш, на хлопи віче робить вражїня ефемеричне – а пожитку мало. Я ж єму: віче має розбудити маси до діланя, се так як етер для недужого чоловіка: коли розборкаєсь, тогді і говори єму про організацію. А якби я зайшов тепер до села та сказав ні сіло, ні [в]пало: люди, говорім дещо про вибори, що за рік, то певно дістав би таку

відповідь: до року ще час, а тепер в мене нема коли. Та мої аргументи нічого не помогли супротив аргументів попівських. Треба, кажуть, передом зорганізувати інтелігенцію. Яка ж та інтелігенція? Значить священство, бо з так званих цивілів єсть в нашій окрузі (три повіти) оден адвокат, оден нотар, двох лікарів. Проче все урядники, котрі до жодної акції не вмішаються, бо їм страшно. Я в успіх такої акції не вірю, але нехай поспробують ті оптимісти, що не хотять через свої «інтелігентні» окуляри добачити гнилі між інтелігенцією, брак почуття всякого обовязку, ба! і достоїнства людського. Значить, я, щоби не ставати окунем, щоб відтак ніхто не сказав, що я попсував усе, я згодився на таку роботу переливати з пустого в діраве. Я лише застерігся, щоби вилучити від тої акції нотаричних барвінщуків. Та ба! і тут мене переголосували.

Стоїть на тим, що будемо бавитися організацією «інтелігенції». Але я поки що застеріг собі роботу після моєї голови в нашім Бережаньськім повіті з хлопами самими в виду виборів до ради повітової, що нарік будуть. Та я сам оден однісенький. Єсть в Козові нотар (твердий), але він тільки в тому ділі знає, що і я. Мені треба поради, і скорої, бо від того зависить успіх.

З тим-то пишу до Вас і прощу о раду: куди і як до того взятися. Мій плян є такій: завязати невеликий кружок людей, от би пять лиць, та й тим дати обробити ріжні квестії, про котрі мас на вічу говоритися, що найбільше пекуче. Ті люди фунгували би яко комітет вічевий. Сей комітет вищукав би собі в ріжних місцевостях повіта своїх мужів довірія між розумними селянами та панами, а они робили би підготовлення до віча в місци: найшли би льокаль, подумали би о приміщеню вічовиків і т. д. Тоді комітет вічевий розсилає до сусідніх сел своїх агентів і скликує на віче. Приїздить референти, а коли віче скінчиться, тоді за дві неділі, о пять сел дальше друге віче з тою самою програмою. Ось чого мені треба:

1) матеріялів до реферату над законом ординації виборчої, ловецьким, дороговим, конкуренційним, громадським, шкільним.

2) людей, котрі би схотіли потрудитися від часу до часу на віче. Се страшно впливає, коли народ почує слово незнакомого їм «пана».

На референтів масмо доперва тут трех людей: я, нотар Левічкій і оден файний селянин Кульматицький з Городища.

Правда, що у нас нема желізниці, ми би однак кожного разу прислали до желізниці фіру по одного-двох людей. Рад би я мати тут яко гостей зо Львова людей палких, говірьких, але наразі не

маркованих радикалів (се добродію зовсім не проти Вас мова, бо тут опінія вичеркнула Вас вже давно з листи радикалів), бо тогді той смок, про котрого я на вступі балакав, дуже би розбрикався і багато наробив би шкоди. В інтересі справи лежить, щоби наші віча, поки люди в них не розсмакуються, не мали закраски радикальної. З отими моїми клопотоми відношусь до Вас по-щирости і прошу порадьте, як робити, а коли не маєте готових матеріалів, про котрі тут говорю, то бодай укажіть, звідки їх взяти. Ще одно скажу: я би хотів зачати роботу неувдовзі, тай ще з осени.

Тепер що друге. Рускій театр, що теперки тут пробуває, виставив досі Ваші три штуки: «Украдене щастя», «Учителя» і «Камяну душу» та «Війта Заламейского», хоча і се можна вважати роботою оригінальною без взгляду на сго іспанській корінь. Щодо першого, то справді, се щось такого гарного, свого питомого, що не налюбуюешся ним, а акція така рівномірна, що годі відірвати очей від сцени, а гадок від того, що говориться. Такої глибоко обдуманой штуки наша сцена еше не мала. На сцені оно нерівно більше подобається, чим читати. Не такій «Учитель», тай інтенція тут зовсім інша. Се виключно для народа з виразною тенденцією. Я питав кількох селян, що були тоді в театрі: як вам ота штука подобалась: «Се щось таке пенкне, що ми такого ще не видали. Я вже не раз бував в театрі, а такого хорошого не видів. Я би на се наші села позгоняв».

Ось би що з Вашим «Учителем» зробити: під час того, як театр пробуває в якомусь місті, висилати би артистів в вільних днях по селам грати в столоді. До сего і декорацій не треба возити, бо куртину зробити з простирала, а куліси з гаузя.

Не таке враження робить ся штука на інтелігенцію. Акція виходить якась томлюча, без найменчих несподіванок: вгадуєсь всьо наперед, що має бути. Найнезручнійше випадає іспит в посліднім акті. Якби оно хоч трохи мало вражіння дійсности, то хіба би представив се на сцені більшій, де би можна вивести хоч 30 дітей. На такій малій сцені, де нігде поміститися, воно пригадає «яселка».

«Камяна душа», по мосму, не для сцени. Читаючи сго в книжці, дізнаєсь сильного вражіння, і тому має се велику вартість літературну. На сцені не так. Се видаються мені за вузькі рами одного акту, в котрі можна би помістити тільки людських пристрастей, що тут є. На сцені воно виглядає, як послідний акт якоїсь трагедії, котрої ніхто не бачив. Впрочім, на сцені бють в очи деякі неясности, котрих читаючи не видно. Іменно для чого ватажок, ударивши любовницю топором в плечі, в тій самій хвилі за-

чинас над нею плакати. Вже більше умотивовані сго жалі, коли її пробив ножом, але тоді рефлектує сго товариш і він опам'ятується; перед тим однак ніхто сму ні слова не говорить, і він плаче над своїм йно що поповненим злочином. Се можливе хіба у людини нервової, ексцентричної, ніяк у гуцула опришка, у котрого жите людське іграшка, як у kota миш. Дальше невияснене, чому вона покинула чоловіка, котрий вийшов на сцену чоловіком не більше 48 років, чому вона пішла аж з опришком жити на віру, відцура-лася дрібних дітей, котрих каже, що любить. Після нашого понятя моральности вона не може мати у публіки найменчої симпатії. Публіка видить в ній вітреницю, не варту доброго слова. Більше симпатичний виходить єї муж крайник, котрому кожний би поміг вишукати і піметити зрадливу жінку, що покинула хату і дрібних дітей та повіялась в гори з опришками. Тому молодого легіня, котрому крайникова віддає хрестик, зустрічає не яко шпігуна-зрадника, но яко чоловіка, що служить доброму ділу і боїться, аби сму що лихого не приключилося.

Ще одно. «Війт Заламейській» мав би стократно більшу вартість, аби лише публіка зрозуміла інтенцію автора: показати, що перед войском і для войска всьо уступити мусить, що усі привілегії і полехчі для них, а ми *misera contribuens plebs** маємо на них робити і засдно слухати, що они «обороняють отечество» (хоча вже тільки літ ніхто ані на них, ані на отечество ні разу не стрілив) і наражають своє жите за нас, мізерних скотів, і за тое не значить у них ні характер, ні чеснота, ні наука, бо лише мундір робить чоловіка характерним, честним, ученим. «Ja, ja, dort waren einiger Herren von etlicher Zivilisten»*. Коби то можна дещо написати про них, про їх погляди і т. д., знав би я дещо сказати, бо жив між ними довго, мовляв, *per du, per Schweinkerl** присвоїв собі усі манери так, що о мене закладалися «*der Tschaikovsky sei ein aktiver Leutnant**». От коби всі могли вгадати гадку автора заламейского війта, тогді би була заслуга цьої штуки. Та дивне диво. Річ дієся сотки літ вспяць, дієся в деспотичній Іспанії, де донедавна гостювала інквізиція (знесена либонь в другій половині нашого віку), а тодішна бута, привілегії, зарозумілість військова майже така сама, як у нас в конституційній Австрії при кінци дев'ятнадцятого віка! О! ми дуже поступили, до нас в науку, ми навчим, почому сіль і хліб почім!..

Однак коли би наша публіка справді була така дотепна і хотіла порівняти тамтой вік з нашим, тогді і цензура була б дотепнійша і не дозволила би тої штуки представляти.

Та пишу і пишу, а тут вже послідня сторона. Але не довелось бачитися з Вами та поговорити, то нехай хоч – при жидівському святі – випишуся гаразд. Вибачте за се, що про Ваші твори написав. Признаю, що не мені братися до критики. Але ж се не критика, а так дружні замітки. Може бути, що артисти не зрозуміли інтенції автора, але мені воно так представилось, як ось говорю.

Не знаю, чи були Ви в Циганах наостанку і коли вернули. Ждав від Вас вістки, коли на Бережани будете вертати, тай не дждався. Я по повороті з Циган захорів неабияк. Якась біда причепилась, котру лікар назвав «Heimfieber»*, либонь чи не з купелі з циганського ставу, де тільки всіякої драни пливає. З цієї недуги схіснував я тільки, що покинув курити зовсім і вже два місяці не мав в роті богопротивного злака, злосмрадного зелія. Се, добродію, єдиний податок, котрого австрійській горожанин може не платити, і шкіри за се з него не здіймуть.

Хиба більше писати годі, бо і у Вас часу не багато. Либонь не зараз буду у Львові, бо якось не складаєся, тож кінчу і стискаю дружно Вашу руку

щирий Ваш і преданий друг Чайковський.

Кланяюсь Вашій Пані, а діток щиро цілую.

Ще одно P.S. Можна би стати кореспондентом «Kurjera»? і під якими умовами? Я би бажав передо всім, 1) щоби моє імя задержано в тайні, щоби кромі Вас і Реваковича* ніхто о мні не знав, бо се не лицює з моім становиском після опінії загаду; 2) щоби я мав повне довіріє і щоби редакція те, що я напишу, не відкликувала на чію-будь рекліамацію, бо я, тямлячи на можливі компромітації, подавати буду лише вістки правдиві і на доказах оперті; 3) щоби мені присилали даром «Kurjera». За се обовязуюся всьо, що би тут важнійшого сталося, розпитати і написати. Поговоріть о тім, добродію, з ким знаєте і напишіть мені, чи згода.

Що буде з Вашими «Основами суспільности», если би «Жите і Слово» перестало виходити? Мені бачиться, що Ви не в силі єго в слідуєчому числі скінчити, не втративши пропорціональности до того, що досі написане.

Ще одно: пришліть, будьте ласка, Вашу статю «Bauernbewegung in Galizien»* – читаю о тім, а не можу прочитати статі самої.

Бережани, 11 жовтня 1895 р.

Хвальний Заряде!

Одержавши лист з відозвами, доношу, що належачу квоту 33 зл. 60 кр. виплатить редакція «Діла» з мосі ремунерації за «Олюньку».

За мої спомини я нічого не знав, що з ними дієся.

Прошу скінчити, а видруковані аркуші прошу мені прислати до перегляду. Мені бачиться, що там буде більше аркушів, як 7. В тій справі пишу рівночасно до п. Белея, з котрим прошу порозумітися так щодо належитости за друк, як і поставлене ціни книгарскої за спомини.

О відповідь недовгу дуже прошу.

З должним поважанем др. Чайковський.

44. ДО І.ФРАНКА

21 жовтня 1895 р.

Дорогий Друже!

Припускаю, що ви не одержали мого довжезного листу, бо були там порушені деякі пекучі справи, котрих відкладати годі. Бути може, що мій лист попався по дорозі в чужі руки, тому уважаю за потрібне повторити тут, що там писав, хоч коротко:

1) я питав, чи не міг би зістати дописувателем «Курґера» за оден примірник тої газети даром.

2) Чи не знаєте яко[го] поступового молодого чоловіка Русина правника, котрий пішов би до мене на практику адвокацку. Мені треба чоловіка меткого і з язиком, аби і в канцелярії робив, і на вічах помагав глаголати.

3) Чи нема у Вас матеріалів до викладів вічевих. Ся точка тепер відпадає, бо я вже віднісся за тим до «Батьківщини»*.

У нас в повіті страшний фермент. Витворюєсь нова партія народна з народовців і твердих, котра йде з народом. Єї закраска радикальна. Супротив того попи в гвалт. Я вже анатомізований. От моє щастє, що вже нема інквізиції, а то би погрівся гаразд. Ну, аж годі. Хвала Богу, що народ за мною.

Та годі про те балакати. Тепер посилаю Вам для «Курґера» допись*, але, будьте ласка зааранжуйте так, щоби я той № дістав.

Цілюю Вас сердечно, а Вашій пані мій поклін.

Ваш щирий поклонник Чайковський.

21/10 1895.

45. ДО І.ФРАНКА

27 жовтня 1895 р.

Дорогий Друже!

Ваш лист дістав – спасибі! Знаю, що тепер нема у Вас часу, та дай Боже, щоб Ви побідили в Перемишлях, я з серця тішився би Вашою побідою.

Я задумую написати для «Kurjera» цілий ряд статей п. з. «O ile sNedy pruczyniaj№ sik do zuboienia wioscian»*. Будуть там порушені усі браки нашого судівництва з практичного погляду, оскільки їх не усуне нова процедура. В тім роді писав я ще в р. 1888 статі в «Ділі»*, та они прогомоніли без сліду. Тепер може в дечому і мій погляд змінився, і досвіду більше набрав – отже не буде оно те саме, але о тім самім. Та я би хотів з сего зробити відбитку. Не знаю, як до того братися. Чи редакція возьме се на себе, чи автор мусить тим займатися. Напишіть мені про те.

Ще одно. Ось кінчиться моя «Олюнька». Будьте ласкаві написати кілька слів критики в «Kurjeri». Дуже би я рад тому, коли би полякі о тім знали, та може би дехто захотів перевести на польське.

Я тепер пишу щось в роді видань «Просвіти» під заголовком «Бразилійській гаразд». Але пішлю тую роботу передовсім до американської «Свободи», бо у нас «Просвіта» не хотіла би може видати в такій нельояльній формі.

От ще одно. Д-р Олесків* вернув з Канади. Я би страх радий, щоб завязався у нас який комітет еміграційний, бо народ пре за море.

Я знаю, як Вам тепер тяжко писати, то вже прощу не трудіться, аж по Ваших виборах.

Ми тут задумуємо скликати віче в Козові*. Не маєте понятія, яка у нас дрянь. Нікому нічого робити не хочеса і всьо на мойй голові. Тую голоту йно витопити.

Бажаю Вам ще раз щасливого успіха і стискаю Вашу дружню руку.

Ваш щирий Чайковський.

27/10 1895.

В тих днях пішлаю пробку моєї статі, о котрій висше мова.

В моім сім письмі пропустив я що найважнійше: на кожде наше віче раді би ми Вас запросити. Я мав тос на думці перед вічем бережаньскім та, признаюся, знаючи, що маєте тепер перед виборами пекольну роботу в Перемишли, я не смів Вам робити тої пропозиції. Ваша присутність тут і виголошене якого-небудь реферату піднесла би вартість нашого віча, а надто люди, почувши Вас, заохотили би ся до віча. Нашому мужикові надоїли вже попівські реферати, тим більше, що ті люди привикли в церкві заєдно накликувати: бийся, хлопе, в груди, ти грішник, земля під тобою горить, ти піяк, ти всьому сам винен. Не можуть від того попи відвикнути і на вічах, тай, зачинаючи і кінчаючи на горівці, ніколи не вкажуть хлопови, що причина єго біди лежить не йно в нім самім, але переважно в других. Через се мужика ні раз ніхто не заохотить. Я був раз на такім вічу і чув, як піп голосив реферат економічний, та, як став виводити статистику піянства, а радше консумпції горівки, дійшов по годиннім балаканню до того, що народ закричав: та скінчіть бо раз вже, най другі говорять. Ось і наука з того: мужик виходить з такого віча пригноблений ще більше, ніж перше, коли ішов на віче. Він тратить віру в свої сили тай конклюдія з того така:

– Ходім, куме, випити, е! чорт возьми, не пити зле, пити не добре – ходім випити.

Та що я Вам про те балакаю, коли Ви самі добре тос знаєте.

Але кінчу тим, що беру Вас за слово, що на наше віче до Козови або до Бережан приїдете.

Цілую Вас сердечно,

Ваш Чайковський.

46. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 28 грудня 1895 р.

Бережани 28/12 1895.

Високоповажаний Добродію!

На Ваше любеньке письмо не міг я зараз відписати, бо тепер при кінці року було трохи більше роботи. На Ваші погляди щодо

політики я годжуся, і радо завісив бим цілу політику на кілок, коби се серед теперішних обставин, спеціально в повіті Бережаньськім було можливе. Але у нас, коли я чого не зроблю, то і не зробиться, то ж мушу сам тою прикрою для мене справою занятися, хоча до того нема у мене жадного змислу. В політиці треба поводитися головою – а у мене на першому місці чувство. Я уважаю, що во всім повинна йти передом честь – в політиці ж не все так буває, бо там треба хитрити, лукавити, а се все не погодиться з честію... Та й тільки всього, бо про політику тогді лише говорю, коли мушу... В прочім під тим взглядом ні Ви мене, ні я Вас не переконаємо.

Таки, кажіть що хочете, а якби не Ви, «Олюнька» не жила б. Тогді, коли Ви мене намовляли післать що на конкурс «Зорі», я мав з «Олюньки» два-три аркуші і, знаючи мою рутенську лінь, не мав я надії коли-небудь її покінчити. Та на Вашу підмову я взявся до роботи і скінчив її в двох місяцях. Се так у мене, як у циганської шкапи, що день біжить, а три дни лежить. Коли появилася рецензія Комісії конкурсової, я був страшенно збентежений: раз для того, що я такої оцінки не надіявся і мені й до голови не прийшло, щоби я побив Чайченка*, тим більше, що я до моїх праць не привязую жадної вартости. Они мені звичайно видаються слабі, недокладні і не подобаються. Чи повірите, що мій «Образ гонору» я був би ніколи на світ не показав, якби не Ви, і що нікому більше я би був не дав єго прочитати, хіба Вам в чотири очи? Я був переконаний, що Ви мені щиро, без обиняків скажете: мишам на сніданє! І я був би за Вашим словом так і зробив. Напишу що-небудь, пишу доривочно, коли часу стане. В першій хвилі, іменно коли пишу, оно мені видається нічого, та, прочитавши се опісля, дивуюся сам собі, як могло се коли-небудь подобатися. Чую, що се треба би поправити – та як? Лишаю отже як було, а тут аж страшно, що сли би се коли вийшло друком, а люди висміяли? Тож стараюся по змозі вигладити форму і для того читаю два і три рази. По-друге, я тою рецензією настрашився. Хіба справді є у мене вдача до писання? В таким случаю гріх її марнувати, гріх перед Богом і своїм народом. А що я тепер напишу? Не штука було писать «Олюньку». Коли я її знав лично, з нею бавився (ми в однім селі росли, Пишнівці-Гординя*), знав цілу єї історію, тай поставив собі конечно в той бодай спосіб нагородити її тоє лихо, що її злі люде заподіяли. А тепер що? Але згодом я освоївся з тою гадкою, що мусить щось знайтися. Однак я рішився в моїх працях не виходити ні кроком поза межі тих об-

ставин, котрі мені знакомі. З сфери аристократичної не напишу нічого, бо її зовсім не знаю, хіба з читання, а се мені не вистарчас. Мушу мати вражінє безпосереднє, а не позичанє. І взявся я писати дальше. Тепер пишу довшу повість, покищо під заголовком «Рускій остров» (The Island of Ruthen), та не знаю, що як її закінчу. Она закросна на два томи. Дальше кінчу писати для «Просвіти» оповіданє «Бразілійській гаразд». Крім того скінчив я саме тепер дві новенькі затитуловані: «Образки з країни сліз і горя» – перший образок: «Курателя», другий образок: «Рекрут». Незадовго они появляться. Мої спомини єще не готові, бо не було грошей на видавництво. На те пішла премія за «Олюньку». В такім стані річи повздержіться єще писать сільветку з мене, бо єще нема за що. Нехай ще бодай «Бразілійській гаразд» вийде та ті два образки. Таких образків буде більше. Але мою біографію я Вам таки посилаю до пізнійшого ужитку. Критику Вашу на «Олюньку» я би дуже рад прочитати надруковану. Але упереджаю Вас, що ніяка критика мене не попусє. Вийде она добра, тогді збере мене єще більша охота писати, бо буду знав, що моя робота щось варта; вийде ж знову критика гірша, тогді буду старатися уникати виткнених похибок, бо у мене амбіція грає часом велику ролю.

Коли ласка, то напишіть єще коли до мене. З моїх справ родинних хіба Вам те напишу, що Колько* ходить вже до IV кляси, єсть учеником здібним, відличним, але найохотнійше читас тє, чого в школі не вимагають, і пише дуже недбало – єсть лєхкодушним, достоту як єго батько. Богдан* талантів слабших, ходить до трєтої кляси, але єсть дуже пильний, солідний, витривалий і амбітний – вдавсь в свого вуйка пок[ійного] Дамяна Глад[иловича].

Бажаю Вам веселеньких свят і стискаю щиро Вашу дружню руку

Ваш Чайковський.

Моя біографія

Я походжу з родини дрібних урядників і родивсь 15/5 1857 в Самборі. Осиротівши малим, я виховавсь у моїх кривних спершу у Гордині, відтак в Самборі, де я скінчив гімназію. Тут належав я до студенської громади в р. 1873–1877. Послїдного року мене вибрала громада своїм головою. Було се за директорованя славнозвісного Барєвича*, я умів так ходити коло него, що він не мав для него жадного підозріня і громада з того часу дуже хорошо розвивалась. Усе те, всі ті молодечі мрії і пориви описав я подрібно в моїй повісти «Рускій остров». Покінчивши гімназію, я записавсь первістно на філїзофію і вступив рівночасно до війська,

однак задля браку всякої підмоги не мав я чим заплатити навіть половини честного (від половини мене увільнили). Треба було заглянути в мою душу, що в ній діялося, коли на університеті (львівським) відбувалася іматрикуляція, а я ходив в комічній мундурі по коритарі і не смів до неї приступити. Я страх хотів студіювати руску літературу і стати колись її учителем. Не довелося! З-за того то бачучи, що головою муру не перебеш, я не показувався на університеті і взявся пильно за службу військову. Я мав охоту стати офіцером на все [життя] і всі гадали, що так буде, судячи з мого поведення, але одну я мав до того перешкоду: я ще в VI класі будучи залюбився в моїй теперішній жінці Наталії Гладилевичівній (ми ходили на танці і тут я її побачив) і постановив собі оженитися з нею. Яко офіцер, я би тої штуки не доказав, не маючи кавчії. Отже я служив [у] війську. Мої товариші забули про мене. Я не мав ніякої лекції і мусів жити комісною стравою, бо не було нізвідки підмоги. Але просити кого, покорятися, то лутше було мені здохнути. Раз лише в житю я жебрав, а іменно просив я, записавшись по році на факультет правничий, – професорів, щоб мене увільнили від такси, бо з причин родинних я спізнився з записом (мене пхали мої опікуни на теологію), а через те втратив право до увільнення відчасного. Тая просьба – то було щось найстрашнішого для мене. Повік не забуду, як я, почервонівши, що мені аж кров очі заливала, приступив до професорів жебрати о увільнене. Та лише покійний Зрудловській – царство ему небесне за се – увільнив мене, ані Буль, ані Чернявській не хотіли того зробити. Науки правничі мені ні раз не припали до вподоби. Я стратив надію на всьо і жадував, що покинув військо. Цілий перший рік, не знайшовши лекцій, я сидів на селі у моїх далеких свояків та приїздив лише тогді до Львова, як мене виставили на чорній таблиці. У Львові не було з чого жити. Доперва на II році дістався я яко урядник до «Просвіти» за 15 зл. місячно. Цілий той час був я заголомшений, прибитий, непевний себе, не певний, що буде завтра, і голодний. Служачи в війську, я познакомився з Лукічем Левіцким*, він мене частенько запрошував до себе на гербатку. Та я соромився часто так заходити, бо побачивши білий хліб і масло на столі, я трохи єго не проковтнув, не вкרוївши. Розумієся, що по комісяку він мені дуже смакував, а мені соромно було перед людьми показувати, що я такий лакомий. В тодішнім «Дружнім лихварі»* були академіки якісь, що сами про себе дбали, я ніколи перед ними не пожалувався. Впрочім була се біднота теж. Взагалі тодішна Русь – народовці,

мені не припала ні раз до вподоби. Раз прийшов я на вечірок танцювальний до «Бесіди». І «дозволенство» випросив, і естракабатик позичив і страх тішився, бо я любив тогді дуже танцювати і танцював добре. Але я страх розчарувався. Тут я побачив себе таким чужим, самотнім, самотнім, наче б де до Лондону поїхав. Ніхто на мене не зважав, ніхто мене навіть не представив, хоть деякі з комітетових мене вже знали. Я покрутився поміж людей, з котрих кождий мав своє діло, своїх знайомих, і повернувся до касарні 1/2 11 вночі. Не диво, що жаль мені стало тих 30 кр., котрі я заплатив за вступ, а се був мій п'ятиденний лонунг. В касарні всі підофіцери з мене сміялися, що я так використав мій Erlaubnisschein über ihm die ganze Macht auszuüben*. З того часу я ніде ні до кого майже не виходив, жив лише з вояками, студював їх і закохався в касарні. Треба знати, що се мене так страшно вразило, що я за перші два роки ані у одній родині львівської не бував.

В третім році мого побиту у Львові, а тоді я був на 2 році права, вибрали мене головою «Дружного лихваря», а коли я був на четвертій році права, то мене покликали до Боснії. На тій Боснії зискав я тільки, що придбав собі грошей і за ті гроші удалося мені покінчити практику судейську в Самборі. Чотири місяці по скінченій однорічній практиці судейській я зложив іспит судейській і вписався на листу оборонців в справах карних. Се було вже за часів моєї практики адвокацької. Я з тяжкою бідією вкрутився на практику до канцелярії д-ра Яцковського. Поводжене я мав не зле і мені ворожили, що з мене буде колись добрий оборонець. В тім часі я оженився. Ціле моє життя від дитини я переходив дуже твердо школу життя і набідувався страх. Якесь провидіння керувало моїми кроками, що я не зійшов нінащо. Мною ніхто ані разу не журився, ніхто не сказав: туди йти, а туди не йти. Мене полишили на мій власний інстинкт.

Будучи учеником гімназії, я читав дуже багато, особливе по рускі, бо то був мій улюблений предмет. Тогді забирався я писати драми і оповідання, з котрих відтак сміявся. Ставши старшим, я розпочав писати вже тут, в Бережанах. В р. 1888 помістив я в «Ділі» довшу статтю, з чого би була ціла брошурка під заголовком: «Причини зубожілости наших селян в судівництві», де я старався виказати всі аномалії нашого судівництва, так як они мені показувалися.

Відтак писав я спомини, і они навели мене на гадку писати повісти. Крім того, що знаєте, я помістив в сегорічній «Зорі» мій ескіз під заголовком «Вуйко».

З всіх читаних творів, котрі прочитав, зробили на мні велике, потрясаюче вражінне Достоевській і Віктор Гіго. Достоевського виображаю собі як великанські величаві страшні мури, в котрих міститься вязниця.

47. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 29 грудня 1895 р.

Бережани, 29/12.1895

Дорогий Друже!

Саме нині випорпав мій Колько з шафи біблїотечної Ваше «В поті чола», бо захотїлося сму читати опять ба-ба-галамага. При тїй нагодї прочитав я удруге Вашу автобіографїю. Якби не те, що я від 10 літ маю до діла з кримїналом і приглядаюся зблизька, як то виглядає засада «*justicia fundamentum regnorum*»* (лучче б сказати *fundamentum* кримїналів) в практиці – я би не повірив, що могло в нашїм конституційнім столїті таке діятись. А коли справді таке діялось, то справді треба желїзної натури, щоби не збожеволїти. І Вашї колишнї приятелї мають чого голосити про Вашу нестїйкїсть характеру! Котрий би з них тоє видержав хоч в половинї.

Але не про те хотїв я писати. Менї одного дуже, дуже жаль, – і мовляв, – вмирати би менї тяжко прийшло, коли б з тим перед Вами не висповїдався. Чому я Вас давнїше не пізнав? Чому не зайшов з Вами в зносини? Було б не одно не так склалося, як сталося. Були б Ви менї показали гїдну дорогу, та може би з того вийшов був якїй пожиток. Та ба! У мене нема ні крихітки критичної вдачі. Я жїю чувством і нервами, як менї слушно закинув оден мїй прїятель. Вийшов з гїмназїї з головою, а радше з серцем, набитим народними святощами і ідеалами, про козацтво і степ широкий, вихований на засадах ложно понятої моральности і приличности (нагадайте ласкаво мїй лист, писаний з Самбора ще до редакції «Друга»* против повісти Чернишевського* «Что делать?» – і відповїдь редакції в переписці) – я пішов зараз під команду старших народовцїв з 60 рокїв і слїпо їх во всїм слухав. Тогдї хоч як я симпатизував з Вами, а радше з Вашою бїдою, бо і сам був убогий і голодний – не смїв до вас зблизитися, бо менї наговори-

ли мої проводирі, що Франко всю біду наробив, що здіскредитував усіх народовців перед властями і через те кацапи пішли у правительства вгору. А кацапів я страх не терпів, не розбираючи гаразд, чому і за що. Тії то проводирі насторчили мене против Вас, як я був головою «Дружного лихваря». Се собі певно пригадуєте, як то я завзято і несправедливо против Вас виступив. Не буду перед Вами за се оправдуватися, але признаюся одверто, що мені донині соромно того герострацкогo подвигу*, за котрий старша громада народовців не щадила мені похвали. Єще раз скажу, що мені соромно того і коли би се можливе, я би охотно видер тую заплямлену картину з мого житя. Та пропало. Я переконався відтак, що Ви мені простили, а се ще більше мене соромило, чим те, як би Ви були за тос дечим на мені пімстилися. І тепер не смійтеся з мене, коли се так сказати б наївно, по-дитячому випорпую давне і сповідаюся, а мені здається, що по тій сповіди лекше мені стане. Бо страшно мені пече людська кривда, котру я сам заплідяв. Такі люде, як я, не повинні бути ні вояками, ні адвокатами, бо ні в однім, ні в другім нічого не доробляться.

За мого послідного побуту у Львові не довелось мені бути в Вашій хаті. Донині я і адресу Вашу забув, а понеже мені сего треба, то прошу Вас дуже, напишіть мені такі зараз, хоч би кореспонд[ентку], як до Вашої хати втрафити, бо мені сего потреба.

Не знаю, чи передав Вам мій швагро Гладилевич Щедрина*, котрого Ви мені позичили. Я єго там лишив, щоб Вам передав.

Тепер о чім іншим. Я став писати цикль, сам не знаю, як би се назвати. Затитуловане оно: «З країни сліз і горя» – образкі. Перший образок: «Курателя», другий образок: «Рекрут». Буде таких більше. Я їх призначив до американської «Свободи», бо може би наша цензура не пропустила. Се такі чорні картки нашого галилейського гаразду як ніч, і страшні як пекло. Але се либонь не на мою голову, бо я не потрафлю чувства гаразд змалювати і лише хляпаю фарбами наліво і направо... Посилаю Вам перший образок до перечитаня, та прошу відтак звернути мені з своїми увагами, чи оно буде добре так чи ні? Коли б добре, я би писав дальше, бо в моїй практиці трафляються такі випадки, що аж проситься на світ для характеристики нашого добробиту. Але так тут, як і всюди, я не привязую до тої моєї роботи жадної вартости, она мені ні раз не подобася і видається невикінченою, убогенькою і формою, і змістом. А сам не знаю, як би її поправити!

Хиба би мені хтось збоку показав одну, другу хибу, то може би я і знав, що з тим зробити. О теє Вас іменно прошу: покажіть і научіть, аби відтак мене не висміяли...

Крім того прийшло мені до голови написати для «Просвіти» повістку «Бразилійській гаразд». Робота єще не скінчена, а сам наголовок показує, о чім буде там мова.

Дожидаючи від Вас ласкавого відпису, стискаю Вашу руку і пишуся

Вашим щирим другом.

Чайковський.

Для Вашої Пані мій поклін!

1896

48. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 19 лютого 1896 р.

Бережани 19/2 1896

Дорогий Товаришу!

Загадав я написати новелю на конкурс «Зорі». Темат з життя бутя ходачкової шляхти. Се відай моя форса. Став писати тай так розігнався, що вийде з сего повість аж в двох частях. Вона затитулована «В чужім гнізді». Перша часть вже скінчена. Обнимає 12 аркушів дрібненького письма = 9 аркушів «ділових» друку. Представлене там відношене шляхти ходачкової до двора. Такої повісти не пішло на конкурс раз для того, що не знаю, хто вийде в склад комісії, а по-друге, закі би вийшло се в «Зорі» кавалочками, то я би й постарівся. По-третє, «Зоря» не схоче видати передруку, отже моя праця бог вість коли діждала би ся книжкового виданя.

Отже я рішився видати її в бібліотеці «Діла» під тими самими вимінками, що «Олюнька». Поставив бим сще одно смиренньке жадане, іменно щоби «на жадане автора задержуємо правопись фонетичну». Можна би трохи зблягувати, що повість тая «знаменита» etc. Тим способом зробив би ся маленький пролом яко приготовлене переходу до фонетики, що прецінь колись наступити мусить.

В писаню наткнув я на квестію, котрої ніяк виминути не можу, а хотів бим її представити вірно, та не збрехати. А позаяк я сего гаразд не знаю, про те прошу довідайся і напиши мені зараз:

1) який стосунок був між мандатором а двором, хто сго приймав, хто ему платив, якій був круг сго діланя і що належало до сего юрисдикції.

2) як було при знесеню панщини, чи оголошувано, що народови передати і коли, коли переведено індемнізацію хлопских ґрунтів.

Моя повість зачинаєся десь перед 48 роком, і того мені коньче треба знати.

Отже сим разом зроби виняток, мій друже, від Твоєї засади і відпиши мені зараз.

Поки що стискаю Твою руку і цілую Тя сердечно. Михайлови Трусевичеви моє здорові були передай!

Твій Чайковський.

49. ДО І.ФРАНКА

27 лютого 1896 р.

Дорогий Друже!

Єще раз поспробую до Вас написати, може відпишете. Коли я був у Львові, не довелось з Вами довше поговорити, а Вашої домашньої адреси не знав, та й такі дотепер не знаю. Тепер у мене опять таке діло:

Мій старенький тесть Юрій Гладилевич, парох з Хирова*, на мої намови списав і переслав мені свої спомини з 46 року. Він тоді мешкав в Сяніцькім*, де вправді різні панів не було, а все ж таки тая туча своїм крилом і туди перейшла. Записки тії цілком докладні з поданем кожного дня і імен та містевостей. Стиль і язик старосвіцкій. Прошу мені порадити, де би се оголосити, бо я гадаю, що шкода би такі річи держати в манускрипті. А коли би се мало бути де-небудь поміщене, то не знаю, чи переробити би се, чи такі так поміщати, як є.

В нашім повіті розпочав я роботу на спосіб радикалів: беру по кілька сел і на особисті запрошення скликаю людей, завязую комітети місцеві з одним де[пут]атом до комітету центрального повітового. Були вже три такі збори, щотижня оден. Попи йдуть разом (не знаю, як буде дальше). На весну дасться зробити віче в Березанах. Тут у нас страшенно запушена нива на спосіб народовецькій. Поза наші «святощі» народні люде нічого більше не знають, і то називаються найбільші патріоти. Коби я мав єще кого до помощи, а то сам-самісенській і тільки всілякого на моїй голові.

Будьте ласкаві відписати мені невдовзі, а поки що стискаю Вашу руку.

Ваш щирый Чайковський.

Пані мій поклін!

27/2 1896.

50. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 28 лютого 1896 р.

Бережани, 28/2.1896

Дорогий Друже!

Пишучи вчора до Вас, забув я вчора пояснити. Чи іменно редакція «Кур'єра» прийняла би польський переклад «Олюньки» до фейлстона та під якими вімітками, бо не знати, чи оплатиться оно мені перекладати. Я тепер пишу повість з шляхоцького життя аж в двох частях. Буде се більше, як «Олюнька». Хотів первістно післати се на конкурс «Зорі», та зміркував відтак, що кождий пізнає зараз, що то автор «Олюньки» писав, бо назва місцевости така самісенька, як і там – та якось було би ніяково. По-друге, гадаю, що заки «Зоря» вицяпала би таку велику річ, то довго би на се ждати. Для того я відніс се до Белея, чи би опять «Діло» не напечатало в бібліотеці своїй. Поставив я лише вимітку, чи би не задержати правопись фонетичну.

Повість тая затитулована: «В чужім гнізді», і говориться в ній про се, як шляхтич пішов до двора служити за ржонцу, оженився з дворкою і там его дітей поховали. Відтак по смерти баронової пішов той шляхтич опять на загін і забрав випещеного сина та заправив до роботи... Історія тая правдива в головних основах, річ крутиться коло 48 року і тут я украв одну невеличку річ з Ваших «Панських жартів» та доперва тогді зміркувався, як мені другі на тос увагу звернули. Але се дуже маленька вкрадіж, так що мені вибачите.

Дожидаючи Вашої відповіді, стискаю Вашу дружню руку.

Ваш щирий Чайковський.

Бережани, 28/2.1896.

51. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 2 березня 1896 р.

Бережани 2/3 1896.

Високоповажаний Пане Редакторе!

Доперва сегодня прочитав я Вашу критику «Олюньки» в чч. 36 і 37 «Буковини»* (ті числа прошу мені ласкаво прислати до моїх «актів», де складаю усякі критики моїх творів). За прихильну

оцінку моєї праці велике Вам спасибі! Се справді велика хиба у нас руснаків, що нема нізвідки заохоти, що мало людей інтересується тим. У мене, нпр., кількох людей випросили собі по примірнику «Олюньки», а я відтак по двох місяцях заставав у них книжку навіть не ростяту, хоч давай в книгарню. Через те чоловікові мимоволі насувається питання: та для кого буду писати? Хто тим интересується, хто волисть прочитати свою книжку замість каляндара Smigus-a? Коли б у мене перемогла амбіція літерацька моє почуте патріотичне, писав би по-польськи.

В однім Ви помилились на мою гадку при оціненню поступованя Дмитра. Він мені зовсім не виглядає на шікера, що зварював на багача. Се єсть природа наскрізь матеріяльна, без всякого ідеальнішого полету, а таких людей я багато бачив, і такий справді був Дмитро. Єго поступованє прагнуче до багатства цілком консеквентне. Чому він оженився з Олюнькою? Бо того хотів енергичний вуйко Шейко. Єго наміри осісти на вуйковім були близькі осущеня, для того Олюнька видалась єму замалою богачкою, і хотів би жінки, щоби мала тільки, що він сподіваєся мати. Чому не бажас собі дітей і вдоволитися хоче 1/4 по жінці? – Бо бездітний вдовець знайде скорше жінку, так як дівчата, та ще заможні, не хотять виходити за вдівців з дітьми. Яко бездітний тратить у мастку Олюньки 3/4, але зате зискав би багато більше з новою жінкою. Комбінація зовсім практична. Дмитро сповнив вуйкову волю і взяв Олюньку, а тепер она була єму перепоною до дальшої наживи. Чому Олюнька не пожаловалась на Дмитра? Дмитро їй нічого злого не зробив, не сказав їй лихого слова. При такій жалобі питали би її: чим тебе Дмитро кривдить, може бє? – Борони Боже! Лише нічого до мене не говорить, не поцілує мене, не спить зо мною... Подумайте, чи така жалоба у грубої шляхти мала би який поступ? Була би оправдана? Лише би посміялись над нею. Повинна би пожалуватися на Костику, правда? Костику також її не била, а се було міродайною підставою жалоби. Знаємо, що можна кому, хто має вражливійшу душу, чортівськи докучити без бійки, без голоду. Чи могла Олюнька сподіватися, що її жалоба знайде послух? І як вона могла сформуванати свою жалобу? Могла ж она жалуватися, що її кажуть робити, що Костику теркоче її над головою? – Сказали би: от панна, робитися її не хоче, а стара лише її добру навчас.

Сам кінець повісти не міг вийти інший, як був в дійности – тай годі!

Коли вже хто закоштує тої солодкої трутизни, що називається авторським станом, того нічого не відстрашить, не повздержить від писання. Таке й мос. В сім році післав я «Просвіті» «Бразилійський гаразд», перемінений на «Рай бразилійський», а ось скінчив в більшій половині нову повість з життя шляхоцького «В чужім гнізді» – се вже має бути повість в двох частях. Оповідася жите-буте шляхтича, що попався до двора на «ржонцу», тут оженився з дворкою і тут виховують проти его переко[нан]ня его двос дітей. Відтак, коли властителька села вмерла, він відбирає сина і жене на загін. Тяжко приходило дитині, вихованій в чужім гнізді, привикнути до простого шляхоцького життя. Він все дивиться за паньством, а що до дворів не мав приступу, то жив з офіціяністами, а оженився против волі батька з «рускою Вандою» попадаянкою.

Первістно я гадав післати її на конкурс «Зорі» сегорічний, та годі. І місцевість та сама (Пишнівці), і типи подібні, кождий легко догадається, що се автор «Олюньки». Отже, я вже умовився з Белеєм, тим більше, що се буде доповнене «Олюньки» під взглядом характеристики людей. В тім лише біда, що я пишу так, як спілий маляр малює. До моїх робіт не привязую жодної вартости, і коли відтак поправляю і вигладжую те, що написав, то оно видася мені таке бідне, мізерне, що бере охота такі в печ кинути... Не раз бере мене лють на самого себе, як можна таким фарбенбліндом бути! Не раз мала би вирватися мені на сміх на публіку найбільша дурниця, а я би того не помітив.

Коли викінчу тую повість і скінчу ще одну перед роком зачату, то хотів бим поїхати в гори і написати повість з життя наших опришків, та представити їх гордими, а не розбійниками. Та куди там! Єще коби з 10 літ писати, а далі вже годі, бо чоловік почне дитинніти.

Прощайте, не згадуйте лихим словом та відозвіться коли – здоровляю Вас всяким добром і цілую сердечно.

Ваш щирий Чайковський.

52. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 9 березня 1896 р.

Бережани 9/3 1896.

Високоповажаний Пане Редактор!

Спасибі за прислане. Вашу повість прочитав я того самого вечора і під тим вражінням відписую Вам. Не можу інакше виразитися Вам о ній як хіба образово. Я критиком ніколи не був і не буду, бо у мене нема вдачі до того, ані потрібного знання. Я відгадую все більше інстинктом, не маючи фахової ерудитії.

«Клопоти Савчихи» – се кавальчик великого образу з маломіщанського життя, відрізаний рівно за помочію лінії і сцизорики. Видно се з того, що на ньому знати кусник відрізаної, нпр., стріхи маломіщанської, журавля від керниці і т. п. Особи, котрі на тім кавальчику, змальовані дуже виразно, навіть яркими красками. Видно тут грубого Савку в заболочених чоботах з [г]рубим сталевим, а може і срібним ланцюшком від годинника на животі, Савчиху грубу присадкувату, завинену хусткою, що надягає на себе з десять спідниць зімою, пристійну молодицю Дутчиху, старих беззубих вже Чупських, видно Миколу Стороньського в окулярах і сухого як смерть, видно і Михася, і Андруся. Вони стоять купкою на якійсь заміській улиці і ведуть свою політику фамілійну. І коли дивишся на тое, то збирає охота поглянути на тих людей, що они роблять на ринку, в громаді, як живуть з сусідами, з жидами і т. д. Шкода, що не видно цілого образу від рами до рами. Либонь, дуже а дуже цікавий. Шкода, що автор не показав усього, було б се «велике полотно».

По моїй гадці образок представляє лише одну сторону маломіщанського життя. Не кажу, щоб се було зле, бо кольорит дуже гарний. Лише шкода псувати такого матеріялу на таку невеличку річ, коли з того було би щось величавого. З того сукна була б славна капота, а Ви зробили ... камізельку.

Друге порівнянє. Савка, Савчиха, Дутчиха і др. виходять на сцену, грають свої ролі знаменито, акція йде плавно, мов на шну-рочку. Мотивованє вірне, логічне, ніхто не питає, чому так? бо кождий чує, що так мусить бути. Але на тій сцені брак декорації. Не видно ні одної стріхи, ні улиці, ні плота, есьмо аж в двох хатах маломіщанських, а не видимо, як тая хата виглядає, яка в ній обстановка, з хати Савчихи переходимо до хати Чупських, наче б з завязаними очима, не бачучи улиці. Актори знаменито схарактеризовані, є і перспектива, але декорацій таки нема. При тім Михась аж просить, щоб показати его здібності купецькі при купні свиней. А мусить знову впасти в око майстерська характеристика звірят. За зіркатога я би дав сто блятів з самого

опису (коби у мене були). Виджу его такі так трохи рукою не мацаю его сала.

Ось Вам всьо, що у «Клопотах Савчихи» умію сказати. Возьміт на ся, добродію, до більшої повісти на тім тлі, бо такі темати у нас, ще нетикані, і аж просяться на світ. Гарний буде вже не образок, а «велике полотно».

Здоровляю Вас сердечно усім добром.

Ваш щирий Чайковський.

P.S. Моя повість уросла вже до 35 аркушів дрібненького письма, а на друк то се буде 18 днівних піваркушів.

53. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 9 березня 1896 р.

Бережани 9/3 1896

Дорогий Друже!

В Вашім листі нинішнім*, за котрий Вам сердечне спасибі (я вже гадав, що гніваєтесь за що на мене), завидусте мені, який я щасливий чоловік, що можу писати повісти. Тай мені прийшло на гадку таке порівнанс: літерат, то так достоту як налоговый піяк. Оден топить своє горе в горівці, другий в своїм писаню. І воно часом помагас на часок, так як морфіна на всякий біль. А хто раз закушас тої солодкої трутини, то пропащій. Та годі казати, щоб так цілком пропащій. Трутина бувас також лікарством, а література дуже добре впливас на задержане рівноваги в людськім мозку. От, пр[иміром], прийде такий час, що нема грошей (у мене се майже хронічне), тогді нічого лекшого, як зачати писати о богачах, о богацтві, кідати цифрами на папір, ну й пан над панами. Коли знову ведеся добре, тогді аби не віддаватися занадто радости і не забути, що усе тут *vanitas vanitatum**, пишеся про таку бідноту, що здається: ось я сам трохи не сиджу під плотом та руку витягаю. Не чудуюся Вам, коли любо згадусте ті часи, коли моглисьте писати, бо тепер ніколи. Мені здаєся, що Вам політика забирає час, а се дуже невдячне поле. На мою думку, шкода, велика шкода Вашого пера, бо воно чимало збогатило руску літературу, тай ще би збогатило. Остааа би вічна памятка, хоча тепер годі чоґо від Руснаків з-за літератури сподіватися. Тепер дуже мало хто літера-

турою інтересуєся. Наша публіка в переважній частині волить читати дурні романи французькі, що грають нервами людськими, як кіт мишею, чим прочитати свій утвір народний, а рускій літерат для них то трохи, трохи не варіят. Оно з практичної точки може і рація, бо чей же на рускій літературі, крім книжочок місійних та житія святих, ніхто чей же не доробився крейцара. На літерата руского з фаху дивляться як на чоловіка пропашого, тай такого нищого, що хоч в старці йди. Коли ж знову чоловік попри інший практичний фах сидить по ночах і пише, то вже також пропав. Знаю се по собі. Мого фаху не занедбую, бороню людей як можу. Не використовую жилки процесової наших хлопів і майже всі хлопські справи виграю. Принятою справою переймаюся, як своєю власною, приймаю даремщини, рекомендовані мені через патріотів наших, а мимо того ті самі патріоти йдуть з своїми справами до других, бо я, мовляв, літерат. Коли б я так ходив по шиночках і забавлявся в честній кумпанії, я був би дуже популярним адвокатом. Що більше. Ті, від котрих я маю найменше якої-небудь помочи, котрим я жадних справ не провадив, ті сожالیют наді мною не лише в душі, але й голосно перед цілим світом, але до уха: пропашій, захорював на великого чоловіка і канцелярію занедбує. А чому занедбує? Бо не можливе, щоби при занятію адвокацкім міг еще писати. От я сиджу на селі і якої тільки роботи не маю, а я нічого написати не можу.

У нашої публіки літерат є синонім з півголівком. І мимо того всего чоловіка нічо не відстрашить. Мій шеф, як я був конціпієнтом, не робив нічого в канцелярії, лише писав комедії, але такі комедії, що нігде не хотіли друкувати, а коли раз виставили в скарбківскім театрі, то мусив за се заплатити. З него всі сміялися, так само тепер сміються з мене. А я такі роблю свос і тішуся на тую хвилю, коли, покінчивши мою облігат-роботу, сяду до писання. Гадав післати на конкурс «Зорі» невеличку повістку так на 3000 стихів, а тут записав вже 28 аркушів таким мачком, що хоч в кутю сип, а мій богатир Михасів Юзьо має доперва 18 літ і годі его неженивши в світ пускати. Снуєся одно з другого, пригадуєся всілячина, аж просить на світ – не можу з тим розстатися, такі не можу. Чорт бери і політику, і все, а того такі годі покінити.

Та ось і політику зачепив. Она у нас в повіті така: народ страх темний. Рух радикальний зачинаєся проявляти, пускаєтос здорове деревце свої пучки, треба би коньче огородника, бо я собі сам не можу з тим ради дати. Обїзджую повіт, аранжую

збори мужів довірія, хоча жандарми з наказу старости слідять за мною, чи я припадком не запишу людей до Бразилії. Помочи нізвідки. Потішаюся тим, що коли буде залізниця, то львівські радикали допоможуть. Я як можу підготовляю для них ґрунт. Будзиновському* говорив я X разів, щоби мені прислав виказ предплатників «Гр[омадського] г[олосу]*», тай годі діждатися. Тямучі селяне за тою газеткою пропадають, на Франка говорять: то наше соньце! Тут би лише праці більше, а Бережаньщина була би радикальнійша від Коломийщини, бо тут дворів мало, а попи мало що роблять...

Та правду кажучи, если руснакі мають на світі рацію бути, то лише в партії радикальній. Народовецька партія зробила своє – скажім, відограла свою ролю славно, але пережилася вже з своїми ідеалами ідеальними. Диваюся на якого народовця громадянина з 60 років і мимо волі шепчу: ныне отпускаеши раба твоего, Господи! Ціла тота партія зачинає проявляти недугу, звану в медицині: *marasmus senilis**! За мого послідного побуту у Львові сходжуся з молодими людьми з народовецької партії: оден на другого каже: то злодій, добродію, бігме злодій, вірте мені. Той обікрав «Просвіту», той товариство ім. Шевченка, той редакцію «Діла», той миколаївський інститут*, той «Бояна»! – Маї гаспада, кажу, скажіть мені – пробіг! – хто тут честний чоловік? Хто лише коли-небудь орудував яким фондом публичним, то вже злодій?

Се дуже хороблива поява. Вертаю я до моїх болотнистих Бережан і гадаю собі таке: кожного, хто любить сплетні на провінції, післати би до Львова між народовців, а так ему обридне, що на нікого лихого слова не скаже.

Питається за віче рогатинське. Не буде его. Самі мене зачепили. Я аж там їздив, намовляв, ободряв, казав, що спроваджу ім референтів, та ба! Голова Рогатинського повіта одержала від цісаря на свою підставку (себто шію) золотий деканський хрест, то ж годі бавитись в політику і наражатися пану старості, а другі знову не можуть наражатися деканови, тай зробилася з леміша швайка, з віча збори: філії «Просвіти». Я хочу зробити віче в Козові і вже писав ем в тій справі до тамошних людей, чи віче буде – не знаю, бо там сама кацапня між інтелігенцією, а то люди такі деструктивні, що страх. Може бути, що і староста не позволить, тогді зробили бисьмо довірочні збори. Для тих людей, що думають, в дорозі рекурсу виснають знесеня заборони віча, прошу оголосити приложену тут резолюцію з-під Кавок.

Посилаю Вам записки мого тестя. Зробіть з тим що знаєте, а коли ні, то зверніть мені опять.

В Вашім листі не відповіли Ви мені на одно: чи «Kurjer» прийме переклад «Олюньки» і на яких вимінках.

Коли бисьте мені могли прислати відбитку з «Kurjera» «Wieski rok» – Rawity* дуже бим Вам подякував. Фантазія того автора мені імпонує. На тую евентуальну ціль залучаю 20 кр. на порто.

Та я розбалакався на широко. Вибачте мені за се. Кажуть, що латинська деклінація має ще семий падеж, що називася gadativus, і він служить деколи для облегчення совісти. Мені бодай все лекше, коли виговорюся перед доком.

Мені би дуже хотілося побалакати з Вами зо три години на самоті, аби нам ніхто не перебив. Рахував я на те минувшого року в Циганах, та там не дуже то мені були раді, хоч я йно на два дни приїхав. Відтак я гадав, що по дорозі поступите до Бережан, та опять Вам випала інша дорога. Може зійдемося на вічу в Козові, а може такі літом на часок до Бережан заїдете, тото б мала моя гемба баль!*

Здоровлю Вас усяким добром та цілую сердечно Вас і Ваше козацтво дрібне, а Пані мій поклін.

Ваш Чайковський.

54. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 21 березня 1896 р.

Бережани 21/3 1896

Дорогий Товаришу!

Прошу собі прочитати № 45 «Буковини». Єсть там в рубриці «Наука, штука і література» згадка про те, що якийсь Андрій Чайковській пише тепер повість під заг[оловком] «В чужім гнізді» в двох частях. Сей автор не давав ані «Олюньки» «Буковині» друкувати, ані не належить до партії Буковини, а прецінь редакція «Буковини» інтересуєся ним. Годі питати, чому інтересуєся? Либонь для того, що говориться о оригінальних писаннях руских. Але мимоволі насуваєся питанє: чому такими справами не інтересуєся редакція «Діла». В тій газеті можна часом вичитати, що пише сей або той автор чужій, донедавна була постійна рубрика, хто з кім жениться, – ну, але за рутенського автора, навіть такого, що відколи лише міг, запомагав «Діло» своїми працями, нема що зга-

дувати. Чому се так? Бо редакція «Діла» не знає того слова, що у цивілізованих людей називається рекляма. «Діло» пише машинально о тім, що з краю лежить, а більше нічого. «Діло» не розуміє навіть свого власного інтересу. Коли би так у другого народа якийсь чоловік появився в літературі і обіцяв котрійсь часописи прислати свою працю, то певно не раз, але кілька разів написала би о тім оголошене для реклями, для того, що може хтось зацікавитися і заперенумерує еще її. Припустім, що тая газета не робила би того для автора, але певно зробила би се для себе. А «Діло»? «Діло» того не знає, оно згори пересвідчене, що той, хто дотепер его предплачує, буде его і дальше предплачувати без взгляду на те, чи в додатку виходити будуть оригінальні свої праці, чи такі Пані Тереси або що будь заграничне. Не кажу вже о тій моїй повісти, котра своїм обсьом вирівнає найбільшій повісти рускіх галицкіх писателів, бо ще ніхто не знає, що се вийде, може велике лихо (я сам не можу її вартости оцінити, бо кожда моя робота видася мені безвартна. Нпр., мій «Образ гонору» я не поважився посилати між люди, поки его оден чоловік не прочитав), але, нпр., така «Олюнька». Комісія конкурсова узнала її за найліпшу, а чи була яка оповістка в «Ділі», що ось-то зачнеся небавом в «Додатку» друкувати така а така річ? Мою авторську сатисфакцію я мав оголошеним вироком конкурсним, і коли я нагадував редакції, щоби таку рекляму оголосити, то мав на думці редакцію «Діла». Однак надарма, бо редакція того не хоче розуміти. Тепер друга річ. Що може автора, котрий вже захорував, як каже Маковей, на бакчіля творчости, заохотити до писаня? Дві річі: ремунація і слава авторска. На жаль, рутенці не дають ні одного, ні другого. А відома річ, що написати щось більшого, то немало ночей треба недоспати, немало намучитися. А ще такому чоловікови, як я, що мусить заробляти чим іншим на удержанс родини, що має тільки всіякої біди на голові, що мусить і політикою займатися, як треба. Чи то мало здоровля коштує? Тільки що кождий порід нового твору. Знайдеш хвилю часу по такій праці, що мозок перевертається догори ногами, і пишеш, пишеш, поки рука не умліє, а дрож не морозить тіла. Лягаєш спати і тогді всі написані образи снуються поперед очи, особи розмовляють з тобою, що лежиш ніби наяві з заплющеними очима. І за що? Аби тому бідному рутенському народови лишити якусь духову спадщину. А за тес все назовут тебе варіятом, нездібним ні до якої більше фахової праці. То літерат, мовляють – шікер. З практичного боку річ беручи, оно зовсім оправдана така

назва, бо щоби наробитися і нічого з того не мати, на те треба такі варіята. Обіч свого фахового занятія можна бути всім: кар'яререм, піяком, сніданкевичем, тогді скажуть що популярний; лише літератом ні, бо тогді скажуть, що: куди єму адвокатом бути, коли він літерат. Але то лише у руснаків так.

Вертаю до моєї повісти «В чужім гнізді». Незадовго буде конець, ще кілька уступів лише. Нині пишу вже 46 аркуш («Олюнька» мала 33 аркуші). Єще буде найбільше 3 аркуші. Половина з того вже переписана начисто до друку, і буду її міг за кілька днів прислати. За той час ошліфую решту і дам переписати, бо оригінал лишаю у себе моїм дітям на памятку. Позаяк переписане коштує мені готівку, то вимовляю собі її зворот.

З тим листом посилаю одну річ до поміщення в «Ділі».

Цілую Тебе сердечно

Твій Андрій Чайковській.

P.S. Потрібні мені до повісти дати з 48 р. довідався я від тут[ешнього] старого прокуратора п. Павльо.

55. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 22 березня 1896 р.

Бережани 22/3 1896.

Високоповажаний Добродію!

За присланий № дякую. Як і за се, що там написано. На тій підставі вилаяв я деяких панів у Львові. Моя повість вже майже скінчена. Обнимас 48 аркушів такого письма, як отсе. «Олюнька» мала 33. Отже сеся о 15 більша. Нині повинен бим скінчити. Напишіть мені з ласки Вашої кілька платить «Народна часопись» за оригінальні фейлетони від одної стрічки, а кілька «Буковина». Розходиться мені о заключене літерацького договору з «Свободою» американською, котра обіцяла платити після галицької норми з додатком. Може бути, що се би виплатилося більше, ніж тая мізерна практика адвокацька. Писане йде мені дуже скоро. «В чужім гнізді» зачав я писати 11/2 с. р., а нині 22/3 кінчу. Над самим тематом думав я не більше, як 10 день. Якби так чоловік мав свобідну голову і бит независимий, то страх що би можна написати. Хотів би я Вам відвдячитись за Вашу память і прихильність для мене, та не знаю, чи зможу. Чи Ви би приймили до

«Буковини» більшу повість до фейлетону? Я маю одну до половини майже скінчену.

Дожидаючи від Вас відповіді, цілую Вас сердечно

Ваш Чайковський.

56. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 29 березня 1896 р.

Бережани 29/3 1896

Дорогий Товарищу!

Моя повість tandem* готова, вигладжена і 3/4 переписана. На «Олюньку» записав я 33 аркушів, «В чужім гнізді» має 48 аркушів, значить, о 15 більше. Вона може йти зараз по «Сині гетмана»*. Скажи мені лише, чи прислати Тобі зараз тое, що вже переписане, чи все разом. Переписаного і поправленого маю вже моїх 36 аркушів на 55 канцелярйного письма – готового до друку.

Може схочеш прочитати се що єсть, в такім случаю пришлю зараз. Відпиши же!

Коби хто написав критику «Бразилійского гаразду», був бим з того дуже радий. Може бути, що треба би дещо на те відповісти, позаяк просвітна редакція дозволила собі самовільно на деякі зміни, щ[т]ріхи і додатки, з котрими я не годжуся, бо з того вийшла зараз одна неконсеквенція. І так: з оповідання кінцевого виходить на сцену Іван, з котрим стрічається вернувший з Бразилії Петро, як *deus ex machina**, а навіть загикуєся, бо каже: свьяаат Гоосподи!

Читатель питає зараз: а се хто? бо дотепер не було про него споминки. Тимчасом в моім манускрипті єсть о нім бесіда, котру редакція пропустила, як і гарну сцену продажі корови. Пани з-за зеленого стола не мають о тім понятія, як наш сельській люд відноситься до свого товару, вважаючи, нпр., корову майже за члена родини. Ті відносини вивів я на сцену і хлопви они би мусіли подобатися, бо вірні, а редакція перечеркнула. Так само додали мені непотрібний хвостик на послідній стороні про душегубства Петра, чого я собі найменше бажав, не вважаючи зовсім того, що Петро зробив за душегубство (на тую точку задивлявся я навіть, яко криміналіст, а не йно яко писатель). Правда, я під тим взглядом зробив може пролом в нашій

літературі. Оскільки бо мені відомо, в наших повістях не здибався з само-местію. Трохи о тім бесіда в «Причепі» Нечуя, де говориться о тім, як тесть випарив занозом зятя ледаря, а впрочім всюди русинові каже автор терпіти і ждати, аж его кривдителя само провидія покарає. А я кажу, що доки так буде, доки русин дасть собі терпеливо по карку їздити і не возьмесь до самопомочи і до самопімсти, ніколи не виплине на верха. В моїй повісти я тоє ярко замаркував, та редакція заложила на тоє нове світло темну умбру...

Здоровлю Тебе і Струсевича Михайла веселим Христос воскрес

Твій Андрій.

А що дієся з моїми споминами? Чи вийдуть вже коли?

Я первістно загадав їх видати в 500 прим. Прошу Тя, если зац ще нерозкінений, то кажи друкувати найменче 800 прим.

Чи Микола Вороний* єсть у Львові?

57. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 8 квітня 1896 р.

Бережани 8/4 1896

Дорогий Друже!

Спасибі за лист. На тій підставі посилаю Тобі 15 зошитів повісти «В чужім гнізді», а іменно зошит від 1–14 і 16. Зошит 15 задержую єще у себе на кілька днів, бо хочу починити в нім деякі додатки для ліпшої характеристики о. Юліяна, і неудовзі відішлю.

Твій заміт, будьто би я не написав Тобі змісту нової повісти, с ошибочний, бо я тобі зміст подав. Вже не така то справа, щоби над тим перечитись: «нечого стулья ломать».

За переписанс чисто по 10 кр. від аркуша, т. с. від чотирьох карток.

Що дієся з моїми споминами? Будь ласкавий, припильнуй вже раз, щоби їх видали, бо я вже маю замовлення. То єсть для мене дуже важне діло.

Слідуюча моя повість має бути більша від сеї, але доперва до половини написана. Не знаю, як би її затитуловати. Я би хотів так: по польскі аж проситьс: Walka z przesNedami. Чи добре буде: борба з пересудами чи з упередженнями? Порадь мені.

Цілую Тебе сердечно.

Твій Андрій.

Струсевичеви мій поклін і дружнє поздоровлене.

Незадовго пришло для «Діла» дуже фантастичний фейлетон, але плян доперва «кіеікује»*. Може, як потепліс на дворі – виколесея. До американської «Свободи» післав я другий образок, которий мені самому подобався. Може саме задля того вийде велике лико.

58. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 18 квітня 1896 р.

Бережани 18/4 1896

Дорогий Друже!

Висилаючи мені нинішнє число, міг Ти мені написати: щось хотів, то масш. Такої реклями я не надіявся і не заслужив на неї. Але коли вона вже є, то най там! Спасибіг за се. Може, я і відроблюся, коли стане на се сили і житя. Сегодня ходжу як замотеличений і мимоволі находить мені в голову: чи видужаю витревати в такім постановленю, аби не викричатися та й не спочити по рутенському звичаю на лаврах, або не захорувати на великого чоловіка? Але може ні, бо тверда воля усе переможе. Думаю собі так не раз: поляки пишуть дехто гарні річи. Але вони мають бит запевний, не журяться хлібом насущним, мають з-за чого поїхати сюди-туди, побачити – а мені треба працювати на хліб насущний. Коби так мені средства матеріальні, коби мені з-за чого куди поїхати, написав би і я «Листи з Африки»*. Але може і я коли виграю в «льотерію» велики гроши, тогді нічого не буду більше робив, хіба писав, тай писав. Моїм ідеалом і метою тепер написати повість історичну з часів козацтва або гайдамаччини. Нехай буде що хоче, але як йно покінчу зачату вже повість, возьмуся до студій на тую тему. Праця се чимала, але Geduld ьberwindet Sauerkraut*. Прочитав я тепер саме вдруте Сінкевича* «Ogniem i mieczem». Нема там нічого великого, хіба гарні образки, та майстерске виминанє всяких болючих для Польщі ран. Отож би описати се в повісти, що Сінкевич поминув, а іменно битву Корсуньску, Пилявску, Збаразку і Зборівску, а тогді була б відплата Сінкевичу за сго мордованє Бурлаїв*, Богунів* і т. д. Ей коби то, та куди то! Але попробую. Не святі горніці ліплять, та й я не такій осіі*, щобим не потрафив вистудіювати одного історичного періоду на скілько він мені потрібний до повісти.

Тепер мені будь ласкав написати, як стоїть діло з моїми споминами, чи і коли они вийдуть, чи можна буде зробити більше чим 300 пр., чи вже пропало. Чи «Олюнька» розходиться, чи може лежить непорочно в магазині.

Єще бим Тебе просив о два примірники «Олюньки», бо на сміх не маю ні одного, усе порозбирали люди. Я стараюся видати її в німецькім перекладі Рекляма* і вже поробив я кроки, та мушу оден примірник послати, а не маю.

Я просив адміністрацію «Діла» о 13 аркуша «Сина гетьмана», а мені прислали 13 аркуш «Хама»* через ошибку. Будь ласкав поручити, аби мені вислали, бо не можу книжки оправити.

Крім того прошу о тоє число «Діла», де був фейлстон з «Серенадою в навечері св. Войцеха»* і критика «Бразилійского гаразду».

Цілую Тебе сердечно. Твій щирый друг

Андрій Чайковський.

59. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 24 травня 1896 р.

Дорогий Друже!

Посилаю на Ваші руки дві дописи до «Kurjera», бо аж мені соромно, що задармо беру газету і нічого за те не роблю. Однак так йде день за дньом серед буденної праці канцелярійної, що ніколи до чого іншого взяти, бо перо не хоче в руці держатися і голова відмовляє послуху. Задля того і мої літературні роботи на кілку. Маю кілька плянів, та ніколи їх виконати, бо нема спокійної голови. Може взимі буде можна. Рад бим написати ще бодай оден образок «З країни сліз і горя» до американської «Свободи», щоби трохи подобало на цілість, а відтак видати їх в окремія книжці своїм коштом. Чи Ви їх читаете? Та що скажете на них? Рад бим почути Ваше слово о «Бразилійскім гаразді», хоч знаю згори, що оно Вам не подобалося. Оскільки мені здається, що Ви не любите річей, писаних з фантазії, бо Ваші праці основані всі на дійснім факті. А мені також се не в смак, а навіть дуже тяжко писати о тім, чого я не видів на власні очи, але що робити? Мені здавалося, що може декого відстрашу від Бразилії, та тим способом прислужуся. Чи мені се удалося бодай в сотій части, осудіть самі.

Що діся з записками мого тестя? Чи здались они до публікації? Если ні, а се певнійше, то будьте ласкаві звернути мені їх – нехай остануть для мене памятою.

Що діе ся з «Житєм і Словом»? Чи на все завмерло і замовкло?

У нас тепер так гарно і розкішно, таке всьо порозцвитане і умасне, що не хочесь в хаті сидіти, а коли зайде мого носа вонь бзового цвіту, то далєбі дивиться чоловік на всі реплики і супляки, на моім столі порозкладувані, як на стерво...

Не раз згадую ті короткі хвилі, як Ви у мене гостювали. Коби Вас так хоч на днину стягнути до Бережан, ото би ми погуляли. Та се можливе було б хиба тогді, якби мені вдалося знайти яку цікаву старинну книжку... Знаєте, добродію, що я готовий коли прогрішитися та збрехати перед Вами, що, пр[иміром], найшов оригінальну рукопись Несторової хроніки, аби Вас до себе звабити.

Ну, але література цвила би в Бережанах, коби... От Богдан Лепкій гарно пише. Одна его новеля мені навіть дуже заімпоунувала, бо в ній порушена і гарно оброблена зосім нова тема: захоронки або служебниці руско-сзуйтські. Але то секрет, не зрадьте мене!

Писав би і я, та коли бо я не маю тепер часу, а Лепкій влюблений і зорі лічить...

Видно, що бережаньські болота з своїми мраками і міязмами упособляють чоловіка до чогось висшого.

Та най би було вже досить того писаня.

Не відкажіть моїй просьбі і напишіть до мене кілька слів.

Здоровляю і цілую Вас сердечно –

Ваш щирый поклонник Чайковський.

Вашій пані мій поклін, а діточок сердечно цілую.

Чи правда, що Будзиновскій* йде до Черновець на касісра?

24/5 1896.

60. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 16 червня 1896 р.

Дорогий Друже!

Не знаю, як собі витолкувати конфіскату «Житя і Слова». Хіба вже і в Росії цензура була б розумнійша, як наш прокуратор. Та ж «Жите і Слово» не призначене для народа, лише для інтеліген-

ції, і то не всеї, бо інакше «Жите і Слово» не так би стояло, коли б інтелігенція его читала.

Та прошу Вас конечно мені прислати № сконфіскований – чи зробите з того жалобу? Може на що придасться, бо ж то смішно і гупо, а поліцейник, що зарядив конфіскату, – чистий ідіот.

Я збираюся написати для Вас новельку, кобим лише трохи з мою роботою упорався.

Цілую Вас сердечно

Ваш щирый Чайковський.

Бережани, 16/6 1896.

61. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 23 червня 1896 р.

Дорогий Друже!

Я йно що вернув з Стрия і застав Ваше письмо. Позаяк не було часу мені зустрітися з ширшою громадою, а не хотів бим припізнитися, проте прошу підписати на протесті 1) мене; 2) Льонгіна Глібовіцкого, офіціала ради повітової; 3) Богдана Лепкого, учителя гімназіального.

Цілую Вас сердечно

Ваш Чайковський.

23/6 1896.

62. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 1 липня 1896 р.

Дорогий Друже!

Хоч як не масте часу, та однак непокою Вас отсею справою.

Будь ласка прочитати сей манускрипт*, не зважаючи ані на стилістику, ані на ошибки писарські (се у мене органічна вада), лише на сам зміст і скажіть мені отверто, чи, коли б се перевів на руську мову* і заосмотрив цитатами з жерел, вийшло би до Записок тов[ариства] ім. Шевченка, чи лише до фейлетона «Діла».

Се був мій відчит в тут[ешньому] кружку професорів гімназіальних, задля того я непоцитував жерел, а і форма не конче викінчена, бо це був радше виклад, чим відчит. Мені кажуть, аби

се помістити в «Музеум»*, та мені не хочеся збогачувати чужих часописей, накопи би мої мали з того який пожиток.

Діло отже таке, що вибачите мені, що Вас непокою. Та ще одно. Зверніть мені манускрипт зараз, бо буду мусів відчит сей повторити ще в тут[ешнім] товаристві правничім.

Предплату на «Жите і Слово» вишлю на днях. Пришліть мені конче № сконфіскований, як я Вас вже просив.

При тій нагоді посилаю Вам будівляну допись для «Kurjera»*.

Цілую Вас сердечно, та не дайте довго на відповідь ждати.

Ваш щирий Чайковський.

63. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 27 жовтня 1896 р.

Бережани 27/X 1896.

Високоповажаний Добродію Редакторе!

Насамперед дякую Вам за прислану мені «Царівну»*, за котру посилаю рівночасно переказом книгарську ціну, бо не хочу бути нікому нічого довжним. Повість прочитав я з великою цікавістю. Оскільки мені відомо, то у нас ще такої повісти не було не то що до форми, але і самого змісту. Такого твору можна авторці погратулювати. Але повість ся не єсть для нашої буденної публіки, і може вона не буде прийнята так через людей звичайних, якби на се вповні заслугува[ла], і сего я боюся. Я нині пишу до Вас, щоби Вам закомунікувати, яка мені недавно пригода лучилась. Не писав би я за ню й тепер, якби не те, що саме тепер довідався дещо такого, що мені пояснило те, до чого я поважної ваги не прикладав. Недавно тому приїхав до Бережан оден чоловік, не смію казати мій друг, але все ж чоловік добре мені знакомий, з котрим я сердечно листувався, ділив з ним мої гадки, відкривав ему мої пляни.

Наші відносини були такі, що я міг до него, як то кажуть, привязатись і не потребував поступати з ним церемонно. Приїде було до мене в хату, прочитає одну-другу газету і зовсім за те не гніваєся, що я за той час роблю свос діло. Одним словом, се не був чоловік буденний, і я его любив і радо з ним балакав.

Сего року, коли сей чоловік прийшов до Бережан на короткий час, я шукав за ним цілу днину: мені спішно було з ним зви-

татись. І ми бачились, балакали довгенько. Прийшов ще і другої, і третьої днини так само. Мав ще остати в Бережанах три дні, але не показувався вже ні разу, тай поїхав, а я з ним вже не бачився. Трохи мене тоє чудувало. Гадаю: аби був прийшов хоч попрощатися, а то ні! Певно єму щось важного перешкодило, бо вже ж не погнівався. Я єму нічого злого не зробив, і ми посліднього разу на нічим не поперечились...

Тай так ішов день за днем, аж ось оден мій знакомий звів бесіду на сего чоловіка, тай я кажу: пішов й не сказав мені ні бувай здоровий, ні то що.

– Еге, – каже мій знакомий, – не знаєте, що з-за свого побуту в Бережанах бував частенько у Вашого приятеля кс[бондза] Кордуби*.

– Хиба-ж то що злого? Міг бувати, де єму угодно, се ж не має логічного звязку одно з другим.

– Ще й як має, – каже мій знакомий. – Ви ж знаєте, що Кордуба Ваш приятель і не жалус ніде свого резону, щоби Вас змалювати як самого чорта.

– Ну, я се знаю, як він мене милус, але сей не з тих людей, щоби отак скоро [в] брехню повірив, бо мене знає ліпше, чим мого приятеля Кордубу.

– От бачите, що повірив, бо не показався більше у Вас ні разу, навіть не попрощався, відходячи звідси.

А я, над тим міркуючи, пригадав собі таку саму пригоду з весни сего року. Приїхав сюди оден урядник виділу красвого, мій шкільний товариш ще з низшої гімназії. Приїхав і зараз зайшов до мене раз і другій. Ми балакали любенько про всячину і згадували колишні молоді діта. Відтак запросив мого товариша до себе кс[бондз] Кордуба і від того часу мій товариш, хоча ще цілий тиждень сидів в Бережанах, не показався більше до мене, на улиці мене виминав, тай так і поїхав.

Я гадаю, що коли при однакових даних показують аж в двох случаях однакові наслідки, то причина мусить бути така сама.

Ось бачите, добродію, яка пригода. Воно собі таке буденне пусте, що не варто згадувати, але з того хиба така може бути «наука», мовляли старі педагоги, що нині годі чоловіка вгадати, і на нікого напевно числити не можна.

Може, і Вам коли таке трафилосся? Може, ще коли трафиться.

Здоровлю Вас і пишуся з давним для Вас поважансєм

Чайковський.

64. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 1 листопада 1896 р.

Бережани 1/XI 1896.

Високоповажаний Добродію Редакторе!

Я, пишучи до Вас, зовсім не жадав того, аби Ви переді мною оправдувались, а мушу Вам висказати мою подяку за се, що Ви мені ситуацію пояснили. Видно, що мені на Вас залежить, коли, довідавшись о справі, так як я вам написав, я почував якісь сердечний жаль задля того, що люди, котрих я поважаю і люблю, задля такої простої причини покидають мене. Не беру Вам зовсім того за зле, що Вам прийшла охота побалакати раз і другий з гарними дівчатами, але було би цілком інакше, якби ся справа виглядала так, як мені її представили. Тим-то толкуся мос поведенс і висилка грошей за «Царівну». Гроші ті оставляю до Вашої диспозиції і уживте їх на що хочете. Критику в «Душпастирю»* я читав.

Але-ж бо то зарозумілий ідіот на свою рясу. Я вже зладив відповідь на тую критику і післав її до «Діла». Смішний сей чоловік мірить моральну вартість чоловіка аж криміналом, буцімто попи в криміналі не сиділи, а що їх сидить на число меньше, чим других людей з інтелігенції, то ще не рація, що духовний стан такий непорочний, бо їх меньше взагалі, чим другої інтелігенції. Так само годі би називати жидів філантропами для того, що такий др. Бейсер був філантропом.

Здаєся мені, що о. Ю.Д.* дістав добру відправу. Я би властиво нічо на таку критику не відповідав, якби не одна річ. Може, мені в слідуючій повісти випадє вивести іншого священика, а тогді о. Ю.Д. мав би тую сатісфакцію, що він мене своєю критикою поправив і я її налякав.

В половині того місяця буде концерт в Рогатині і мене запросили з відчитом. Я хочу зладити критичний огляд «Царівни», а коли би мені се удалося, тогді помістив би я его в фейлетоні «Діла». Що Ви на се скажете? Повість тая мені заімпонувала. Аж не хочеться вірити, щоб такий твір вийшов з-під пера русинки і то буквинки. Страх, як би я рад пізнати лично Ольгу Кобилянську. Рад би я побачити черти голови, з котрої такі гадки виходять. Чи не роздобули би ви для мене її фотографію? Я би свою післав на обмін. Та чей же мене, старого, жонатого і дитятого, ніхто не пі-

дозрив би о яку пусту гадку для того, що я бажаю собі її фотографії.

Одно мені не до шмиги. Заки я ще прочитав «Царівну», уложив собі сюжет до нової новелі, а може, повісти, цілком подібний до сюжету «Царівни». Я его собі в душі виплекав, і для того не можу его покинути – хіба поведу річ іншою дорогою.

Моя богатирка не матиме тільки сили характеру, що царівна, она уляже конечности, вийде заміж за нелюба, негодя з сфери наших нисших урядників, буде терпіти, але відтак найдеся чоловік, що по смерти мужа нелюба подасть їй дружню руку. Царівна виходить дівчиною ідеальною, моя богатирка єсть людиною молодою, недосвідченою, меньше порадною, хоча і у неї душа не щоденна.

Цілую Вас сердечно,

Ваш щирый А.Чайковський.

65. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 21 листопада 1896 р.

Бережани, 21/XI 1896.

Дорогий Друже!

Як я був у Львові, не пощастилося мені бачитись з Вами, хоча я мав багато-багато з Вами поговорити і порадитися. Мені треба конечно знати, чого хотіли від Вас в р. 1877, коли Вас з Белесм, Заклинським* і Мандичевским* арештували, як не меньше і то, яким чином завоювали народовці «Академічеській кружок»* і «Друга»*. Се входить мені в дорогу в одній повісти, та не хотів бим пробрехатися.

Будьте ласкаві напишіть мені о тім коротесенько, бо я трохи знаю, а решти догадаюся.

Посилаю Вам для «Житя і Слова» ось сей причинок до історії театру*. Коли би воно для Вас було нездале, то передайте его Щуратови* до фейлетону «Діла». Я написав се тому, бо вже майже всі люди вимерли, що в тій справі брали участь, отже, могло би пропасти в забутю.

Хотів би я Вам післати ще критику «Царівни», та ще її не викінчив, як слід. Я тепер нахожуся в стадії «мутації голосу» і не знаю, що перше співати. Ще не скінчив одного, а вже друге пре в голову так, що тамтому дорогу заступас.

Просив я Вашої добродійки, а тепер ще Вас прошу о II і V книжку «Життя і Слова» з минушого року (1895), бо мені людиці здекомплетовали. Коли ласкаві до мене написати, то донесіть, що зробити з отсею дрібницею, та чи надрукуєте в «Громадським голосі» Пискову заразу*.

Цілую Вас і Ваших діток сердечно, а пані мій поклін.

Ваш Чайковський.

Мій атенський процес* передайте Костеві Левіцкому до правничої часописи*.

1897

66. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 8 січня 1897 р.

Бережани 8/1 1897.

Дорогий Друже!

Після нашої умови посилаю тобі покищо дві новелькі для фейлетона «Діла», котрі були друковані в американській «Свободі»*. Хочу з них мати відбитку в 1000 прим. Понеже не знаю, чи зможу написати зараз третій образок. Тому прошу при відбитках не робити поки що наголовного листу.

Мою повість, як йно скінчу, пришлю Тобі до прочитаня.

Цілую Тебе сердечно –

Твій Андрій.

67. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 14 січня 1897 р.

Бережани, 14/1 1897.

Дорогий Друже!

Посилаю Тобі перший том обіцяної повісти*, котрий я вже перечитав і поправив так, що можна давати до друку. Прочі дві часті вже написані з виїмкою послідної глави, що зроблю нині, завтра. Поки перша часть надрукується, можна би другу часть, про котру я з Тобою балакав, справити після Твоїх указок.

В такій спосіб можна би зачинати друк зараз з маленькою перервою, а в найгіршій разі надрукувати щось невеличкою, бо в найгіршій разі не забавить місяця. Коли б Ти однак рішився друкувати зараз, тоді напиши мені, а я уложу наголовок, на котрий я ще не рішився. Розумієся, що дальших частей не буду вже переписувати, бо мій писар пише так, що я сам не можу вгадати, що воно є.

Жду на вістку від Тебе і цілую Тебе сердечно

Андрій.

68. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 17 січня 1897 р.

Бережани, 17/1 1897

Дорогий Друже!

Нині посилаю Тобі вже другий том моєї повісти враз [із] заголовком, який я вдумав.

Критичні місця, на котрі звертаю Твою увагу, зазначені чорною криткою. Перечитай їх, а коли би Ти вважав, що они не згідні з історією, то пороби свої уваги і зверни мені, а я перероблю. Се, однак, не повинно зупиняти друку, бо закі дійде до того місця, то буде час поправити. Третий том, котрого початок тут залучений, я вже кінчу, бо дуже близко розвязки.

Аж страшно мені подумати, що се повість найбільша своїм обсьомом від усього, що дотепер в нашій літературі написано. Воно буде таке майже два рази, як «Чуже гніздо», а се видаєся мені завелика дитина як на мене. Тому прошу Тя як друга, коли би Ти завважав, що воно недоладне, що се лише записаний папір, а нічо більше, то не пускай сего в світ, лише заверни мені назад, нехай хоч сорому не буде.

Цілую Тебе сердечно

Твій Андрій.

Посилаю Тобі повість в оригіналі і прошу о зворот манускрипту, бо я ховаю для моїх дітей на памятку.

Єще P.S.! В другім розділі I тому закралась одна похибка, котра зрадила би дальше оповіданє.

Іменно: недалеко по словам: «Дмитро Чабаньській сидить в третій лавці. Він одягнений ... » Слідуюче по тім реченє: «Звичайно сирота удержуваний ласкою» треба конечно пропустити цілком.

69. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 22 січня 1897 р.

Бережани 22/1 1897

Дорогий Друже!

Со страхом і трепетом посилаю Тобі решту «Псевдоніма». Мені спати не дає тая гадка, що то страшне лихо, що скомпромітуюся

тим на віки вічні. Оно видася мені таке якесь велике, що не можу перетягнути усе гаразд з одного кінця в другий. Над тою повістею я роблю вже три роки, та все мені здася, що она не вилежалася гаразд, що ще би поправляти, поправляти, перероблювати usque ad finem*. Коли з сего вийде компромітація, то буду мати до Тебе великій жаль, що Ти мене не остеріг, о що Тебе еще тепер прошу, закі подаси її до друку. Її ще ніхто не читав, кромі Тебе одного. Напиши ж до мене кілька слів бодай.

Що з моїми споминами робиться?

Цілую Тебе сердечно

Твій Андрій.

70. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 13 лютого 1897 р.

Бережани 13/2 1897.

Високоповажаний добродію!

З Вашого листу бачу, що Ви або дуже подразнені чогось, або багато чорної кави випили, бо аж руки у Вас трясуться. Я для того і так спішно Вам одписую, так як Ви порушили в своїм листі багато цікавих квестій. Насамперед скажу, що я ніколи не мав претенсій, щоб мені «Буковина» йшла задармо, і ніколи я ні прямо, ні з-за плота о тоє не допоминався. А тим менше міг я се тепер зробити, коли адміністрацію держить в своїх руках Стоцький*. Говоріть, що хочете, а я до того чоловіка ніколи не почував найменшої симпатії. Про него я довідався уперве в р. 1876, коли він зачав видавати бібліотеку руску на спілку з покійним Онишкевичем*. Тоді я, яко горячий 20-літній українофіл, голова самбірської громади студенткої, не любив его як кожного кацапа і полукацапа. Відтак в р.1883 пізнав я его лично в Чернівцях ще яко твердого і теж не міг набрати до него симпатії. А тепер, коли в практичнім житю мої нерви супротив кацапів успокоїлися, вже не можу мати симпатії до таких людей, що брали московскі стипендії, брали рублі, а тепер беруть на таку саму інтенцію гульдени*. Не бачу жадної ріжниці межі рублями а гульденами, хиба ріжницю курсу.

Слава Богу, що Ви вже пізнали, що на австр[ійське] прав[ительство] і поляків нічого нам числити. Єще час вернути з тої дороги, а руска громада прийме Вас з отвертими руками. Ніхто

не посміє сказати Вам, що Ви поступали злоумишленно, а бодай я того не скажу. Коли б я не мав того переконання, що Ви діляли в добрій вірі, то повірте, я би був давно зірвав з Вами всі зносини, бо я лукавити ще не научився. Мені лише Вас шкода, що Ви попали на тую фатальну дорогу, з котрої я завчасу завернув. На Буковині нічого Вам робити, шкода марнувати віку молодого. Там масте лише одиниці з інтелігенції, а немає маси народу. У нас тут що инчого. У нас заворушилася маса, лявіна, інтелігенція наша, хоча не варта торби січки, то ті одиниці, що хочуть робити, мають сильну підпору. Тая маса потягнула за собою і попівство. Воно гарно списалося при послідних подіях з виїмкою одиниць. Сим затерло воно всі свої провини з давнійших часів. Вже сам факт з 10 грудня 1896 р., коли-то попи станули окунем до свого владики*, дас для них гарне свідоцтво. Через те обезсилили єго (владику) і підірвали ґрунт всім союзам. Тепер кожний спитає владику: Silwestre, Silwestre, a hde sou twoje oweiki*? Видно се по заяві Союза* в «Руслані»*. Він скапітулював. Але я все ще не вірю в єго щирість. От доказом сего коломиийскі вибори з V курії*. Підлець той, хто посміє форсувати іншу кандидатуру руску проти Окуневському*, котрий мас за собою великі заслуги. Отже, місія союзів вже скінчена. Справа вийшла на чисту воду, і Бадені вже не зможе милити очей світови, що він з русинами зробив лад. Я гадаю, що то послідний експерімент єго з нами. Тепер не лишає єму нічого, хіба всіх русинів повішати або потопити, бо вже батогів ніхто не боїться, а се він супроти Європи зробити не може. Отже, надіятися нам, що при слідуючих виборах дадуть нам вже спокій, а тоді всі майже мандати будуть наші. Результат голосованя з V курії буде потішаючий. Коли, нпр., Бережани мимо такої пресії і шахрайств дали 68 голосів, а полякі сподівалися всего 20, то факт сей багато говорить. Треба ще тямити, що народ не освоївся з картковим голосованем, що не одному картку видерли або пократкували так, що нігде було вже більше писати.

Не гадаю, щоб се був лише соломяний огонь (впрочім на Поділю цілими роками лише соломою топлять), бо народ страшенно зворушений і почув свою силу. Бадені на біду свою вигадав V курію, до котрої вийшли свіжі сили. Вони порушили усе. Дальшою потішаючою появою єсть се, що народ берєся до торгівлі, чого давнійше соромився, що щадить і люкує гроші на процент. В нашій «Надії» умістили хлопи вже яких 5000 на щадничі книжки, що пожичає гроші на худобу, на котрій грубі гроші заробляє.

Тепер вже хлоп не потребує позичати грошей у жида, де лише суть рускі інституції фінансові. Отже, все піде до ліпшого, лише праці, праці сще трохи. А тая праця далеко милійша, коли бачиться, що вона не піде надармо. Тепер лише на той солом'яний огонь трохи дров докінути, а він не згасне.

Не можу згодитися з Вашим поглядом на «коншахти»* з кацапами. Як би оно ні було, а сей факт одушевив всіх. Ми через те получене не втратили ні раз нашої народовецької ціхи. Кацапи пішли під нашу команду, а видимо се найліпше на тім, що поставили своїх кандидатів, а бодай ставили їх дуже мало. Кацапів не можна судити по-великоміске. Там вони інші, а на провінції інші. Тут є люди наскрізь честні, з котрими можна жити в згоді, не тикаючи зовсім квестій язикових. А о тих головно розходилося. Впрочім ті дураки, що о нічім не вмiли говорити, хіба о фонетиці, вже минають. Я відріжняю москвофільство язикове від політичного. Щодо другого, то багато москвофілів єсть між народовцями. Мусить ся прийти до того переконання, що Росія, народ живий і поступовий, мусить дати у себе полехчі політичні, мусить погодитися з сепаратизмом національним, а коли тос наступить, тоді ліпше нам буде жити в Росії, чим в Польщі.

Нашим помиреньям з кацапами на поли політичним ми богато попсували крови полякам і польському правительству, через те вивернувся цілий рахунок на тому: руньж *rusina na rusina*. Ну, а вже кождий безсторонний русин мусить признати, що згода з братним (зжидоватілим) народом, то найбільша бляга, в котру хіба дурак повірить. «Докі Рось зове ся Росью...».

Я навіть людовцям* не вірю. От тепер поступовий «Курієр львовскі» наче б води взяв в рот, а в соймі людовці теж лукавили з нашими трема послами. Від поляків не ждати нам нічого, а кацапи народу не змосковцять. Єще би кілька слів в квестії служебниць, аби вже відповідь на Ваш лист була повна.

Згодив бим ся з Вашим поглядом, бо й я був колись того погляду, аби не те, що служебницями руководять вихованки сзуїтів* – василіане. Повірте, що наші реформовані василіане* – то католицькі кацапи чистої крови. Єсли би нині Росія приняла католицизм, вони стануть найгорячішими пропагаторами панруссизму. Отже, у служебниць нема національного руского ґрунту. Ви знаєте, що служебницям наказано строго писати фонетикою? А знаєте, що в Циганах Борщівського повіту з появленіям служебниць станула латинська каплиця? Наших служебниць не можна рівняти з польськими *oschronka*-ми. Там шовіністичний патріотизм

польській, у нас шовіністичний католицизм інтернаціональний, котрий нам все і всюду лише шкоду приносив, почавши від унії берестейської. Для кожного щирого русина католицизм такий мусить бути зненавиджений. Вирвім захоронкі з-під впливу василіян, тоді згоджуся з тим, що они для нас потрібні. Так само не ждати нам гаразду від василіян. Для нас до функції духовних вистарчать світські попи, але попи виховані по-світовому, в поступі, під рукою честного владикі, а не шубр[авця], що там всюди шкодить і народ пхає своїми союзами до погибели.

От так багато ще на той темат поговорити, та часу нема. Йде вівторок, а ми тут таку продумали затію, як Кмісіс (Ротор), що задумав викрасти Радівіла*. Коли нам се вдасться, тоді Бадені певно поїде до заведенія Пастера*.

Цілую Вас сердечно.

Ваш А. Чайковський.

71. ДО І. БЕЛЕЯ

14 лютого 1897 р.

Прошу пояснити публично в «Ділі» в інтересі всіх, а особливо в інтересі округи виборчого Бережаны – Підгайці – Рогатин, чому митрополит не бере участи в Центральнім рускім комитеті*. Приклонники митроп[оличої] кандидатури розголошують, що митрополит уважає себе обидженим за то, що сго центр[альний] Комітет* не запросив до себе, а тим часом говорять, що він відказався сам від тої участи. Квестія так дуже на часі.

З поважанем

Д-р Чайковський.

14/2 1897

72. ДО О. МАКОВЕЯ

Бережаны, 9 березня 1897 р.

Бережаны, 9/3 1897.

Високоповажаний Добродію!

Давно я збирався написати до Вас, та все ніколи. Либонь адвокат і редактор ніколи не будуть мати в житю супокою. Тепер знову акція виборча не дає мені дихати. Гадав, що зможу на сей

раз взяти відпустку, так ні! Горячка виборова захопила і мене, і в мене показує тепер термометр виборчий близько 40°. Годі інакше. Такого ще ніколи не бувало. Народ прокинувся до горячкової діяльності, аж душа радіє. Тепер не сором звати себе русином, бо видно, що з руского народа будуть люди, коли він так сміло стає до борби з своїми гнобителями, не боїться багнетів. Те, що тут діється, річ небувала, невидана між руснаками. Ми народ живий, коли з нас тече кров, а з тої крові виростуть нові сильні парости. По моїй гадці, не було б християнство так розширилося, коли б перших християн не чвертували та не розривали львами. Не будь Неронів* і Деоклеціанів*, не було б і християн. Не будь Бадені*, не було б і русинів.

Ми вже не тоті руснаки, що гнули спину під панську нагайку і по руках цілували за ласкаву кару; ми вже наставляємо груди супротив багнетів. То послідній експеримент Баденього. Опісля, коли се послідне радикальне средство не помогло, будемо мати спокій. Але той час по виборах треба сильно використати, годі засипляти. Треба освідомлювати народ вічами і просвітою.

В такій горячій час годі думати мені про літературу, і я її повисив на кілок. Зачав було одну річ писати, тай залишив. Чи возьмуся ще коли до того, годі вгадати. В сім році жде мене інша робота, а іменно студіюм 2-томової процедури цивільної. Часи щораз тяжші, жиди роблять страшенну нечестну конкуренцію, руснакі мене не підпирають, лише використовують патріотичною даремщиною. Приходило до того, що я хотів плонутти на Бережанщину, тай перенестися де-небудь, так вибори мене заскочили – годі дезертирувати.

Давно я вже не бачив Вашої «Буковини». Не знаю, який в ній тепер дух віє. Та мені про се байдуже. Я лише цікавий був прочитати «Сестру Жулі» і Вашу повість «Заісія». Говорив мені о тім Богдан Лепкій*, що ті дві річі тепер печатаються. Мабуть, вийдуть они окремою відбиткою, а тоді не забудьте помянути... Писали Ви мені своєсременно, що напечатасте критику «Чужого гнізда». Єсли вже що було о тім, то пришліть мені те число «Буковини», дуже прошу.

От і вся моя діяльність літературна. Жаль мені за моїми колишніми мріями, поривами, планами, тріумфами – усе те либонь для мене безповоротно пропало. Я впізнав, що треба мені жити наскрізь практичним житєм, бо грозить мені матеріальна руїна. Жидики почнуть по мені лазити, а цього вже не стерплю. А те мос практичне жите таке сухе, безідеальне, що годі. Чому я не пішов

на попа, куди мені посилали на силу? От тоді міг би дати собі волю. Треба в собі убити «бакчіля творчости» (є на се кілька метод по образу Пастера*) і робить місто характерів, красевидів, ситуацій – всілякі параграфові комбінації, групи і т. д.

Здоровляю Вас сердечно і стискаю щиро Вашу руку

Ваш Чайковський.

73. ДО М.СТРУСЕВИЧА

Бережани, 9 березня 1897 р.

9/3 1897

Високоповажаний Добродію!

До Белея не пишу, бо ледве чи він би мені відписав, тому Вас моїм письмом молестую. Не знаю нічого, що чувати з мою повісттю, чи пійде вона до друку, чи ні. Може би там ще дещо справити завчасу. Коли б вона до друку не надавалась, то прошу мені її звернути, а я за се не погніваюся. Лише уперте мовчане, сиріч ігнороване моєї роботи, мене дратує, як се мало місце з моїми двома фейлетонами, післаними до «Діла». Іменно десь перед двома роками післав я «Ділови» фейлетон «Дубельтовий слюб», а Вам знову відомо за мій послідній фейлетон, котрий пішов теж до коша. Ну – нездалий, то й нездалий, пішов до коша, то й пішов, але я би хотів бодай знати, коли сго похорони кошові відбулися.

Я тепер повісив мою літературу на кілок. Гадав, що при сих виборах устоюєш на боці, тай годі: горячка виборова й мене захопила і в мене термометр виборчій показує близько 40°. Годі інакше. Але не знаю, чи й опісля не треба буде усе кинути, бо часу не буде. Треба сильно на хліб заробляти, бо робота тут дуже непоплатна. Що дієся з моїми споминами? Чи вийдуть они вже хоч в тім століттю? Далєбі не знаю, що й казати на те. «Купив собі Отинію»* з тим виданєм.

Будьте ласкаві відписати мені що-небудь про ті мої діленька, за що Вам буду дуже зобовязаний.

Стискаю Вашу руку і пишуся з должним для Вас поважанєм

д-р Чайковський.

74. ДО І.БЕЛЕЯ

Бережани, 7 квітня 1897 р.

Бережани 7/4 1897

Коханий Товаришу!

Далебі не знаю, яким вже способом випросити та вимолити у Тебе відповідь, що діся з моїми споминами і з мою повістею. Вже писавем до п. Струсевича, тай усе надармо. Спомини мали вийти по новім році, а вже цвітень і я нічого не бачу. А не можеш мені сказати, що наприкряюся, бо ж наголовний лист споминів має рік 1894. Тепер вже 1897, а я не маю надії видіти їх в світі в тім століттю. Не хочу хвалитися, але я собі чей же заслужив на тільки взглядів, щоб мене бодай не ігнорувати. Коли б я був знав, що мої спомини така доля спіткає!

Отже, сей лист вже послідній, котрий до Тебе за тим пишу, бо вже мені осточортило о одно тільки літ просити.

Так само не знаю, що робиться з мою повістею, чи буде йти, чи ні. Коли не надаєся до друку, то прошу мені її без женади звернути, я за се не погніваюся. Але коли б она мала йти, то чому сего не оголосити?

Більше не пишу, а жду на відповідь, доки її не буде, не ждїть від мене ні о д н о ї б у к в и .

Здоровлю Тебе і цілую сердечно.

Твій Андрій Чайковський.

Редакція «Діла» страшенно зражує собі людей тим, що не хоче на листи відписувати. Може скажеш, що не маєте часу? Ви певно більше не працюєте, що я, а прецінь я пишу, кромі того, десятками листи на всі боки.

75. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 2 липня 1897 р.

Бережани, 2/7 1897.

Високоповажаний добродію!

От і діждався Вашого «Заліся»*. Спасибі, що не забули за мене. А що я Вам не зараз відписав, то причини в тім, що я хотів перше прочитати, аби за одним заходом сказати Вам мою неміродайну гадку.

Повість ся єсть славним набутком в нашій літературі. Славно Ви зробили, що Славко не вжився з Манею, бо се було би вправді дуже поетично, але неімовірно. Особи вийшли у Вас природні, без найменшої пересади. Консеквенція знаменита. Люди живі. А знаєте, котрі з виведених там осіб мені найбільше подобаються? Анниця Козаківна, та мучениця, покутниця, справдешна Магдалена. Яка ж она симпатична, яка бідна – плакати б над нею. Про неї читало би ся еще дві-три картки. Славко Левіцкій, то майже всюди, особливе в діалогах з Манею, нагадує мені мого доброго знакового Осипа Маковея.

Одна річ: Ваших богатирів не видно. Чути їх голос, бесіду, видно їх поступованє, але їх самих ні, начеб сиділи за параваною.

Оповіданє читанє плавно з великим занятям, так що годі відірватися від читаня. Одним словом, я Вам сердечно ґратуюлю такого успіху на поли повістярскім. Ввиду того таки на мос виходить, що я раз до Вас писав, що на дрібонькі річи шкода Вашого талану. Вони і так погинуть колись в фейлетонах, коли противно таке «Залісе» повинно бути окрасою кожної рускої бібліотеки.

Я дістав теж «Сестру Юлію»*. Ну се вже річ іншого ґатунку і, читаючи її, аж недобре робиться на це католицьке фарисейство і облуду. Щоби така напівсвята особа мусіла аж рідну маму циганити місто відразу здемаскувати ворожку жидівку. А щоби знову рідна мама наставляла парібків, аби її дочці зробили живота, а відтак змусили дочку йти за такого ледара, і то змушувала її таким способом, що прямо неможливе. «Сестра Юлія» своїм способом оповідання пригадує «Бабу Парашку» Нечуя-Левіцкого. Одним словом: погано, погано, погано. Єзуїцка тенденція аж вилазить наверха. Се міг хйба той написати, хто потрафить на місті в напівідіотичного мужика вмовити, що за ним чорт хвостатий стоїть. «Сестра Юлія» не зробить ні такого вражіня і певно не

осягне наміреної цілі. Вона добра була в середніх віках, в часі фанатизму релігійного, але не тепер. А кілька там неймовірностей, на котрих кожний пізнаєся зараз.

Ось би сцена з сестрою Юлії, котру хочять парібкі знасилувати. Чи християнська віра дозволяє самоубійство? А чи можливе себе забити самого через ударене головою о дуба? А чи то можливе, щоби п'яні парубкі, котрим Сінгалевич стоїть habfacht*, ждали, поки дівка не помолиться? Се таке комічне. Воно нагадує тос оповідане, як розбишаки напали [на] жіночий монастир і брались до монахинь. Монахині хотіли охоронити свою настоятельку і жертвуватись за неї. Але настоятелька не хотіла на те дозволити і, розкладаючи ноги, сказала: дозвольте мені, сестри, враз з вами терпіти!

Дальше: як низько представлені там світські священники. Такий місцевий панотець, котрий, як показуєся з повісти, трудився для добра своїх парафіян і піклувався ними, не був в силі пояснити навіть такій екзальтованій сестрі Юлії тайни евхаристії, або про Матір Божу. До того треба було аж місії і василіян!!

Одним словом: задля тенденції пожертвував автор засади кардинальні віри христової і морали, і вийшло з того лихо, на котрім кожний пізнаєся. Читаючи се, нагадуєся мимоволі одно місце з акафісту, де Богородицю порівнуєся з «многоплечевим струпом». Автор належить видимо до тих, котрі не можуть інакше змалювати краси рожи, хиба поставлять її в гноївці. От і всьо. Я знаю, що Вам мої замітки не подобаються щодо Юлії, але таке моє пересвідчення о її вартости.

Тепер ходім на інші теми. То, що писав Франко о русинах, що їх не любить, правда свята, і кожний з нас, що трудився коли для русинів та був від них залежний, мусить бодай потихо сказати собі те саме. Ви того досвідчали, а я також досвідчаю. Представте собі, що моє положене тепер таке невиносиме, що я рішився покинути Бережани і перенестися в инчу сторону, бо прямо нема з чого жити. Здеморалізований напівідіотичний мужик йде радше до жида, чим до мене, хоча жид ему певно ліпше не зробить, а попи або байдужні, або не можуть мені забути «Чужого гнізда» і Бичанського*. При послідних виборах я зразив собі поляків на смерть. Вони мені, де можуть, підставляють ноги, а у своїх нема опору. А знаєте, яких ще аргументів уживають попи против мене? «Він, кажуть, займаєся літературою». Отже, коли другі вільний час переводять в шиночку або на картах, то се їм ні раз не шкодить, але коли я в вільній хвилі дещо напишу, то се небезпечне і

зле. Значиться, що тії люди уважають літерата за варіята, особливо літерата руского. Вони почасті мають рацію, бо справді треба хіба бути варіятом, щоби займатися рускою літературою і час на те тратити.

Я переносуюся восени до Тернополя. Хочу на новім терені розпочати роботу да саро* після досвіду вже набутого. Хочу нових инчих людей, бо тих, що мене тут окружують, маю вже досить, а они мене. Занадто я їм навкучився. Воно страшно прикро, що по тільки літах праці безкористної приходиться уступати, але годі. Єще покі я молодий і єсть сила, то якось дам собі раду, но як я отупію до решти (в Бережанах можна отупіти), тоді копнуть мене ногою, як того коня, що колись був цуговим, а відтак опинився на гицлівці. І говорити шкода.

Посилаю Вам 25 пр[имірників] «Споминів» і прошу їх розіпхати між знакомих по 60 кр., а мені прислати відтак монету. Що тії спомини вийшли саме тепер, то не доказ моєї жизненности літературної, бо їх Белей, коби здоров, видає від 1894 року. Один примірник прийміть від мене на спомин.

Цілую Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

76. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 15 листопада 1897 р.

Бережани, 15/11 1897

Високоповажаний Добродію!

Спасибі, що відозвались до мене. Я саме мав писати до Вас, та не знав, чи Ви ще в Чернівцях, чи вже у Львові. Лист від п. Грушівського* я вже дістав і збирався відповідати на него, та клопоти канцелярійні перешкодили тому. Процеси та процеси – заверниголова. Справді, що серед такого «ідеального» заняття, як мос, годі зібрати думку на річи трохи красші: як література. Вже чую, що мене зачинає перти до писаня. Тепер саме зближає пора року моєї «плодовитости». Я ніколи в іншій часі нічого не написав, хіба в грудню, січню та лютім. Вже маю одну річ зачату – гарна річ, виплекана під самим серцем, але ще не на папери. Вона мусить піти до «Вістника»*, если вродиться. Мені одна тепер перешкода велика. Від нового року наступас нова процедура, а я

її майже не умію. А мушу навчитися, бо мус то великий пан, як мовляли старі римляне з часів галицької панщини. Тепер ще багато часу марнує мені театр. Кортить чоловіка пійти, а цілий вечір втратив. Та коби хоть було на що дивитися, а то пожалься Боже, що так виглядає національний субвенціонований театр! Кілька сил є добрих, а впрочім голота, статисти. Великий брак тенора (Ольховий не то що пропив голос, але ще він цілий як дубовий, не уміє повертатися на сцені), брак другої сопраністки і альтівки, брак баса. Резішерія під псом, кождий грас, як знає. Дирекція ідіотична, запита, дрантива. Грають старі штуки, виучені ким іншим, актори ходять як батяри, бо їм залягає гажка від 15/10, живуть цяпаниною по кілька шісток. Сором і шкандал. Я не знаю, що тая «Бесіда» робить, що не інтересує [ані] театром, ані акторами. Дуже тішуся «Вістником». Редакція зложена так, що дає всяку запоруку. Я ще маю такій не клопіт, а клопотик з літературою. Єще з початком року післав я Белейови оригінальну більшу повість в трех томах під з[аголовком] «Псевдонім». Він обіцяв друкувати її зараз по «Кудеярі»*. Тим часом пустив «Королів на вигнано»,* став шукати нових земель Короленка, а мос спочиває собі. Пишу раз, другий і питаю, чому, яка причина, може треба що переробити – анічичирк. А я того страшенно не люблю, як мене хто ігнорує. Масш мені сказати, що я дурень, то скажи, лише не ігноруй. Ввиду того я написав до редакції категорично: зверніть, будь ласка, манускрипт, бо я не дам того до «Діла». І на те ніякої відповіді. Найгірша буде біда, если Белей погубив манускриптові зошити. Другий раз не напишу. Але сли він ще єсть, то буду Вас такі дуже просити, абиьте прочитали та сказали мені отверто своє «зданіє», чи оно що варто, чи може дещо переробити. Ви мені сего не відкажете.

Аби тут заложити кружок любителів літератури, о тім і бесіди нема. Тут є такі люди, я з жінкою, професорова Дуткевичева* і Богдан Лепкій, котріх література інтересує, а впрочім ледве, чи хто знайдєся. Хочете писати про мене та ще з патретом? А звідкі сго возьмете? Та правда! Я Вам винен реванш з фотографією, тож і посилаю за свіжої памяти. Пишіть що хочете, лише не лайте дуже.

Цілую Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

77. ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Бережани, 17 листопада 1897 р.

Бережани, дня 17/11 1897

Високоповажаний Добродію Професоре!

Ваш лист, як і вістка про заснованс «Вісника»*, дуже мене врадували. Вже крайна пора прийшла, щоб «Зорю»* зреформувати. Я по змозі хотів бим радо причинитися до того видавництва і морально. Може мені вдасться викінчити одну трохи довшу повість, то пришлю коло нового року руского*.

Поки що щастя Вам Боже до того хосенного видавництва та прийміть від мене слова високого поважання.

Др. Чайков[ський].

78. ДО ВИДІЛУ «РУСЬКОЇ БЕСІДИ»

Бережани, 7 грудня 1897 р.

Адвокат

Др. Андрей Чайковскій

Бережани, дня 7.12. 1897

Світлий Виділе!

Місто письменного справоздання в ділах нашого театру зложу Св. Виділови справоздання словне в четвер сего тижня, коли приїду до Львова. Я приїду в середу (8/12) вночі, а рано в четвер зголошуся в «Рускій Бесіді». Прошу сказати слугі бесідному, о котрій годині я маю прийти, а я у него сппитаю.

Пишуся з поважанням.

[Підпис].

79. [ДО ВИДІЛУ «РУСЬКОЇ БЕСІДИ»]

Бережани, 20 грудня 1897 р.

Адвокат

Бережани дня 20/12 1897.

Д-р Андрей Чайківський

Рахунок

для Хвального Виділу Рускої Бесіди у Львові

П р и х і д

1). від Вп. о. Темницкого одержав

500 зл.

2). з представлення дня 18/12

63-//-79 кр.

Разом 563-//-79-//-

В и д а т к и

2). Виплачена акторам гажа 8 місяця

637 -//-50-//-

3). Телеграми

4-//-68-//-

4). Желізниця для акторів (44 білети по 1.79)

78-//-76-//-

5). Доїзд до желізниці

15-//-

6). Доплата до білетів на поїзд поспішний з

16-//-56-//-

Ходорова для 23 осіб по 72 кр.

7). Жидови на перевіз речей (згоджений за 80 зл.)

30-//-

8). Саля за представленс 18/12

20-//-

9). -//- давнс ... квіт

Б

10). Білятерка двом за 18/12

-//- 50 кр.

11). колодки як В

4-//-70-//-

Разом 997-//-69-//-

З тої квоти слідус потрутити директорат од 1..... 571.27 од 9.170
= 175 зл. 27 кр.

1898

80. ДО ТОВАРИСТВА «РУСЬКА БЕСІДА» У ЛЬВОВІ

Бережани, 1 січня 1898 р.

Бережани, 1/І 1898 р.

Рівночасно вислав я в редакцію «Monitor»-а на уміщену в № 51 допись «Kracz w teatrze» слідуєче спростоване.

«Непокликуючися на оклепаний § 19 з. пр. прошу в імя правди... помістити що слідує...

Згаданий артикул містить в собі тільки тенденційно перекручених фактів, тільки нельогічностей, що не знаю властиво від чого зачинати. Думаю однак, що най[с]корше упораюсь з тим фактом, коли розкажу подійстний стан справи, котрий єсть в можности кожної хвилі доказати.

Отже, я не їздив до Львова в ділі театру, лише в моїх личних ділах. У Львові, зайшовши случайно на «Руську Бесіду», довідався я від голови «Бесіди» проф. Шухевича, що саме вислав до мене до Бережан express-лист в ділі театру. Коли однак мене тут стрічає, то просить мене на засіданє виділу, котре відбудеся за хвилю. На тім засіданю прочитано лист директора п. Поліщука, що зрікаєся дирекції і віддає сі в руки виділу, понеже прійшов до того переконання, що тому не дасть ради. Заразом уповажняє виділ, щоби з кавці повиплачував акторам залеглі гажи.

Над сим листом переведено дискусію і рішено супротив того, що оден з директорів від котракту відступив – зірвати контракт з дирекцією і обняти веденє театру на разі в власний заряд. До зірвання контракту управнений був виділ ще і з тої причини, понеже:

1) Склад трупи не відповідає контрактним вимогам. Іменно дирекція не удержувала условленої оркестри, котра мала складатися з 10 членів, а складалася лише з 7 вже з капельмайстром, і з того ще флейтист утік, бо єму не виплачували гажи. На єго місце добирали від часу до часу якогось жидика, котрий не знав репертуару театрального, лише удавав, що грає.

2) Дирекція подавала виділови «Рускої Бесіди» неправдиві справозданя. Іменно виказувала в складі трупи такі лица, про котрих в театрі ніхто не чув. Згадую тут о якійсь Голинській «знаменитій наївній», о Котарницькій і о Величковскім. Виказувала дальше дирекція, що відбуваються проби з нових штук, котрі неудовзі будуть виставлені, а о тих штуках і пробах ніхто з акторів навіть нічого не чув.

3) Дирекція не виплачувала артистам гажі. Після справоздання тої дирекції залежності виносили висше 1000 зл. Над то залежність за саю виносила 170 зл. і заходила обава, що властитель салі вдорожить кроки судові і яко *illata et investa** заграбить цілий інвентар театральний, котрий єсть власністю «Рускої Бесіди».

Тим часом поведжене театру до половини єго побуту в Бережанах було дуже добре. Що однак в послідних часах театрові йшло гірше, то причина лежала в тім, що дирекція, місто примірюючися до скалі видержимости економічної бережанської окресности і виїхати завчасу до Львова, куди єї до того Виділ взивав, давала представлення день по дні. Бувало і таке часто, що саля була повна, а каса пуста для того, що купці, і котрих продавано білети, відтягали собі зараз свою належитість за побрані через дирекцію товари.

Не слухав я нічієї намови, ані інтриги, але наслухався я багато жалоб акторів, що не мають з чого жити, бо їм дирекція не виплачує гажі. Просили мене при тім о тайну, понеже директор п. Янович загрожував кождому безпроволочною димісією, хто посмів перед ким-небудь жалувати на невиплачуване гажі.

Мушу тут завважати, що невиплачуване гажі мало вже місце ще в Бучачи. Тоді вислав виділ «Рус. Бесіди» двомісячну субвенцію наперед і повиплачував гажу аж по день 28 жовтня, на що вичерпав субвенцію по 1 січня 1898.

4) Дирекція не відбувала проб, і саме тая, а не инча була причина, що послідне представлення «Гаспароне» дня 18 гр[удня] виїшло нисше всякої критики.

Однак тоє було не першій раз. Взагалі хори і сцени гуртові виходили разючо зле. Надто дирекція ввела звичай вичеркування цілих сцен, пропусканя хорів і т. д. як то мало місце з виставою «Хати за селом», з чого зроблено таку неможливу карикатуру, щоби єї не пізнала рідна авторка. То саме було з представлением мельодрами «Галька». При тім представленю виїшло недбальство дирекції в цілій наготі. Ото – Галька нарікає в другом акті, що єї тісно серед тих міських мурів, а тимчасом задна куртина зображає звістну «вільну околицю» з типовим вітраком і містком на потоці.

Артисти грали взагалі інстинктом, бо не було резизиера, котрий би цілу виставу уложив після наперед обдуманого пляну і як слід випробованого. З того походить невдоволення між публікою, і на се виділ «Рус. Б[есіди]» не міг байдужо дивитися.

5) Дирекція своїм поведенням наражала театр на компромітацію і довела до упадку.

Давнійше було так, що члени руского театру вважалися людьми словними і мали всюди кредит, а директори поверталися в найліпших кружках рускої інтелігенції. Сим разом дирекція з лежкодушности, а актори з біди позаривали, кого могли, і полишили по собі найгіршу славу. Не хочу вичислювати тих розличних купців, котрі по відїзді театру зголошувалися до мене по оплату довгів п. Яновича, котрий був настїлько дотепний, що їх до мене прислав по гроші.

Дирекція, місто повертатися серед інтелігенції, ходила по ріжних склепах, і склепиках, і шиночках, серед людей, з котрими пересічний інтелігент в таких льокалях не може товаришувати.

Бувало і так, що п. директор, забравши з собою повірені его опіці молоді акторки, мандрував з ними вночі по 12 годині по кофейнях в товаристві підофіцерів і т. д.

Прощу ж мені сказати, чи супротив такого стану діла відважиться порядна дівчина вступити на народну сцену?

В виду того неладу грозила така евентуальність, що дирекція попаде в конкурс з всіми наслідками карносудовими.

Чи можна було удержувати тую дирекцію надальше і виплачувати єї в половині грудня дальшу рату субвенції від 1 січня 1898? Щоби посплачувати всі довги, на то треба було щонайменше 1500 зл., т. є. трехмісячну рату, а хто ж б міг заручити, що те саме, що було в Бучачи і в Бережанах, не повториться зараз в січню?

Тос поясене повинно би вистарчити людям здоровомислячим. Однак позволю собі ще кілька уваг щодо змісту кореспонденції. Граючий ролю Беноццо в «Гаспароне» не для того випав з ролі і грав зле, що побачив делегата «Рус. Бес[іди]», бо ж я ходив майже на кожне представлене і нікого не лякав мою присутністю, лише для того, що не умів своєї ролі, а перед тим не було проби. Що той пан доперва по представленю довідався о всім – доказує то, що другій директор п. Поліщук остеріг мене зараз популудни 18 грудня, щобим мосї місії не розпочинав перед представленням, бо п. Янович готов зірвати представлення. Однак на всякій случай чоловік, що сповняє як слід свої обовязки, не потребує боятися «ані делегата, ані рішень, ані вироків»? Відтак скажу, що «Боян» цілком не запрошував нікого на пращальну вечеру, бо я о тім яко голова «Бояна» нічого не знаю. Тую вечеру устроїв кружок людей поза «Бояном».

Неправда, будьто би я заявив акторам, що єсмь директором руского театру. Се було вельми смішним на моім становиску і в моім віці. Так само було б смішним для мене, яко фахового юриста, коли б я сказав, що розвязую трупу, котру заангажувала спілка Поліщук-Янович для себе.

Неправда, будьто би я які рішення оголошував. Я лише доручив дирекції письмо виділу з мотивами, котрим узнала «Бес[іда]» контракт за розвязаний, а кавцію за пропавшу. Письмо тос відчитав директор п. Поліщук, а я заявив тоді, що адміністрацію віддаю п. Лопатинському, інвентар Вовчакови, а бібліотеку Шереметі, – і если хто з артистов хоче вступити до трупи театральної під управою «Бесіди», то най ся зголосить завтра в моєй канцелярії і заангажуєся.

Отже, ангажованє артистів відбулося не того самого дня перед вечерою, лише доперва слідуєчого дня по полудни. А понеже при тім ділі не говорив нікому, бо на то не було часу – за кількоєго ангажую, проте не було причини тратити апетит при вечері.

З того видно, що п. Іван Кліщ, автор тої кореспонденції, єсть з фаху драматургом, коли силкуєсь цілу тую трагікомедію против правді історичної скотасувати в однім і в одній відслоні.

Переважає більшість членов театру приняла рішення виділу до відомості з нетасною радістю. Кождий тямив добре, що за часів адміністрації театру через «Бесіду» доставав свою гажу вчасі.

Виділ «Бесіди» дав мені стисле порученє, на яку платню і кого ангажувати, отже, природно, що я, ділаючи яко повномочник, не смів мандату переступити. Щодо К.Підвисоцкого і Стечинської, то виділ застеріг собі, щоби їх безусловно не ангажувати, а они, коли хочуть, нехай прямо звернуться до виділу. Щодо молодих адептів штуки драматичної, т. зв. балясту театрального, то виділ полишив мому оціненню, кого з них приймати. Я однак виходив з того погляду, що суть се переважно молоді дівчата завдовжені, котрі були б оставлені на поталу судьби, а се би дуже пошкодило репутації театру, коли б їх так оставити, і для того поангажував всіх і вся.

Смішним єсть удержувати, що «Бесіда» довжна була виплачувати гажу акторам за час, коли всі доходи театру брав той, хто їх поангажував. Отже, «Бес[іда]» зробила дуже богато, ангажуючи їх 19 грудня від 15 грудня і платячи їм згори півмісячну гажу та перевозячи з родинами до Львова. «Бесіда» була би на волос не переступила границь справедливости, наколи б була – розвязуючи контракт, до чого мала право, – відібрала свій інвентар і zorganizувала нову трупу аж у Львові. Таке поступованє було б легальне.

Але если «Бесіда» викинула кількох соток неналежного гроша на те, щоби тим бідакам уможливити поплачене довгів (всі жили на кредит) і виїзд до Львова, то гузя на «Бесіду», а чи делсгата, і ріжні петлі театральні порозлазилися по редакціях львівських часописів з мазею на язичі.

Я, ангажуючи артистів для «Рус. Бесіди», заявив, що умова тая єсть провізоричною, що у Львові вільно кождому умову тую змінити, що ангажую їх лише для того, аби мали о чім з Бережан виїхати, що давніх залеглостей «Бесіда» не обовязана платити, і в тім взгляді нехай кождий звернеся до дирекції евентуально, нехай [у] судовій дорозі узискає кондикт на кавцію дирекцію. Де дирекція діла тії значні доходи в Бережанах, не заплативши навіть за саяю, не моя річ доходити.

Яка була історія театру послідніх літ, які були причини, що «Бесіда» не хотіла приймати К.Підвисоцкого і п. Стечиньску, я в тос не входжу, я лише кажу, що моя місія в той справі була прикра і утяжлива, однак поганою она не була.

Додаю ще, що саме ті директори писали до Вид[ілу] «Бесіди» нечувані річи на К.Підвисоцкого і ціле неповодженє театру приписували єго інтригам.

То тос фактичне спростованє нехай послужить на оправданє рускої пословиці: «говорить дитина, що бита, а не каже за що».

Бережани 1/1 1898.

Др. Андрій Чайковський.

81. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 8 лютого 1898 р.

Бережани, 8/2 1898 р.

Дорогий мій Друже!

Ваш лист мене вельми зворушив. Міні здавалось, що се мій некрольог літературний, бо, як побачите низше, ледве чи ще що зможу написати. Вдоволяючи Вашому бажаню, подаю, а радше справляю, порядок хронольогічний моїх писем. Отож перша моя друкована праця була в «Ділі» в р. 1888 – «Причини зубожілости наших селян в судівництві». Оно б заняло чималу брошуру. Се були мої спостереженя на наше судівництво спірне і неспірне та усі лиха, які наш мужик задля того дізнає. Праця була поділена на уступи з окремими заголовками. На чолі помістив я розправу

про процеси о образи чести. Той першій розділ перепечатали «Kujer Lwowski»* і «Gwiaz[d]a cieszyńska»*, а то либонь з тої причини, що ту саму статтю помістив я в черновецькій «Gazeti polskiej». Стаття тая дада почин повістці «Образ гонору», з котрою я носився чотири роки. Відтак слідували спомини в р. 1892 і 1893. Робота ся доривочна, без пляну. Я зачав був ще деякі уступи на темат тих споминів писати, та якось не довелось скінчити, бо я «випав з ролі». В тім самім році зачав я писати «Олюньку». Історія се правдива від початку до кінця – навіть кінець, котрий Ви назвали в критиці своїй сензаційним, основаним на практиці адвокацкій, єсть цілком правдивий. Розповів мені єго оден жандарм-шляхтич краян, тіточний брат Олюньки, котрий мене тут в Бережанах відвідував. Історію тої Олюньки я так собі набив в голову, що й спати не міг. Я тоді був в 8 класі, коли се сталося, і я собі таке постановив: коли б я був писателем, я би написав повість про неї.

«Бразилійский гаразд» написаний для тенденції, аби людей відстрашити від тої безголовної еміграції. Я поздержував людей як знав, та се на нінащо здалося. Еміграцією я дуже інтересувався і збирав поквалпно всі відомости про неї, а відтак оправив собі книжку про Бразилію. Богато хиб мені в тій праці закідали, але я осягнув свою ціль: не лише хлопи, але і інтелігенція плакала, читаючи декотрі образки.

Рік 1895 був у мене найплодовитший. Тоді я написав кромі «Браз[илійского] гаразду» єще дві новелькі: «Курателю»*, «Рекрута»* і зачав укладати «В чужім гнізді», котре я викінчив з початком 1896 р. «Курателя» і «Рекрут» – се річі тенденційні. В першій хотів я показати консеквентну неконсеквенцію поступованя неспірного нашого судівництва. У нас робиться марнотравним чоловіка доперва тоді, як всьо потратить. Буває так, що мужик, коли його довідаєся, що єго хотять завдати під курателю, протратить всьо, а закі справу полагодять при нашій дотеперішній системі бюрократичній, то ціла родина піде з торбою. Ся новелька єсть також впливом моєї студії над причинами зубожілости селянства в судівництві. Відтак опять хотів я виказати, якого лиха може накоїти лихий недбалий йолопуватий оборонець обжалованого. Факт тої новелі правдивий, бо я при тім процесі фунгував в Самборі яко практикант судовий. Тоді я скриготав зубами на поведене адвоката жида, бо мою голову даю, що я був би і дочку, і маму оборонив.

За тою новелею пішов «Рекрут». Таких фактів тисячі, і хто їх не бачив, коли дивився на життя-буття вояків. До пари з тими

новельками мала йти ще третя «За чужі гріхи». Вона у мене зачата і доведена до половини. Її зміст такий, що сирота безбаченко вкривася під чужою метрикою і задля того не ставиться до війська. Єго зрадив оден товариш, але вже тоді, як він став учителем народним і оженився. Тоді його, як військового втікача, заасентрували на чотири роки, бо раз без дозволу старшини пішов на село, де жила єго жінка, до смертельно недужої дитини. За се посидів він в гарнізоні і причинили єму службу, як кару на чотири роки. Відтак, коли єго перевели з полком (77) до Боснії, жінка-сирота вмерла від туги і нужди. Чоловік сей служив в моїй компанії, був недбалим під кождим взглядом, а при тім наражався на найбільші небезпечності. Коли питає єго о причину, він казав мені, що не хоче, аби єго аванзували, а шукає смерти, бо му жите остогидило. І справді він простудився, попав в чахотку та й умер в Фочанськїм шпиталя, де я єго відвідував. Він мені розповів цілу свою сумну історію.

Ті три новелі були призначені для американської «Свободи». Мали носити заголовок: «Три образкі з країни сліз і горя». І справді дві перші появилися в «Свободі», а третя не скінчена. Дві перші ввійшли до фейлетону «Діла», мали вийти окремою відбиткою, але далєбі боюся того експерименту, попикшися раз на споминах.

Забув я єще за «Вуйка» – се також правдиве все. Я писав єго в марті 1893 р. для «Зорі». Тоді написав я також для фейлетону «Діла» «Процес Ісуса Христа». Сю працю обробив я на підставі Св[ятого] письма і страстних євангелій. До того читав я Ренана* в другім виданю та ще кілька книжок теологічних, котрих вже тепер не тямлю.

Минувшого року помістила «Часопись правнича» мою розвідку: «Староатенскій процес кримінальний». Се було читане мною в р. 1896 в тутейшїм тов[вариствї] професорів гімназіальних. Яко відчит я не заосмотрив єго цитатами і для того виглядає він як безхвоста собака. Щодо єго видання, то зайшло непорозумінє між мною а редактор[ом]. Я первістно дав редакторови прочитати, чи воно на що здалє, а коли так, то мав єго приукрасити цитатами. Тим часом д-р Кость Лев[ицький] мене не зрозумів і видав так.

Праця в 3-х томах, котру має Белей, назвав я «Псевдонім». Се взяте з житя нашого. Первістно хотів я вивести з того фантазію а la Verne*, повісти героя повісти на якісь незнаній остров, котрий мали відтак заселити Русини після чисто громадського устрою. Але д-р Франко відрадив мені того і я полишив єго тут в Галичині. Сю повість зачав я писати єще в р. 1894, та кінчив доперва в 1897 з початку.

Тепер у мене на варстаті повість «Так судилось» з життя нашої середньої класи. Молода попадянка сирота семінаристка, влюблена в свого давнього учителя авскульта[нта] судового, змушена Ксантіпою братовою вийти заміж за концепіста судового поляка. Він є страшенно мальтратус, випомінає попівське походження. Вони дістаються до того суду, де сей авскультант стає начальником. Концепіст виловлює нотатник своєї жінки і довідується, що вона була колись влюблена в его теперішнього шефа. На тоє конто він дре хлопів зі шкіри і допускає різних мальверзацій, за що его начальник суспендує. Тоді він намовляє свою жінку, аби відновила свої зносини з начальником, котрий до тої пори не оженився, бо она еще молода і нічого з лиця. Тоє доводить до катастрофи. Тая смирна і покірнa жєнщина кїдає своєму мужеві нєлюдови склянкою в лоб і втікає до другої комнати і тут аж заноситься від плачу. Тим часом муж розбив замок комоди і виймив жінчин годинник, котрий того самого дня пропив, але закропився так сонно, що вертаючи в Зборові понад став, замерз серед довгого монольогу, що він жінці нічого злого не зробив, бо ж так на світі водиться між людьми і добре їм з тим.

Згадаю тут еще о двох коротких гумористичних фейлетонах в «Ділі»: «Серенада в навечері св. Войцеха» і «Моя перша любов». Се ремінісценції з гімназіальних часів. Я їх писав в р. 1895.

Питаєте, що я тепер пишу?

Одним словом нічого – для Вас, бо позви і всякі письма – се ж не писанє в тім значєнє. Сєго року ті процеси повиборові забсорбували усю мою силу. Тепер знова абсорбує мене нова процедура. Нєма кїм заступитися і треба самому всюди пїйти і всьо робити. Я цілий день поза домом, а вечер треба приготавливатися до завтрїшного дня. Чи повірите, що я не читаю нічого бїльше, хїба часописи щодєнні? Нє могу до нічого взятися, бо такїй змучений, що годї, – з того міркую, що з моєю літературною діяльністю *finis**.

Хїба може мїй «Псевдонїм», коли начне печататися, підбадьорить мене покїнчити бодай те, що на варстаті «заснованє». А жаль мені тих часів, коли я мїг писати! Тепер пильную канцелярїю, як собака обїсця. Треба про діти дбати, аби їм хоч довгїв нє лишити, та хапати роботу, покї трафляєся. А то такє: що покїнь одно або другє, або нє допильнуй, то Рутєнїя* тобї нє дарує, аби ти мав за собою цілі томи надруковані. Нє від одного я почув, що люди говорять: він літературою займаєся і канцелярїя єму нє в голіві. Бодай счєзла така нєвдячна суспїльнїсть. Я все повтаряю слова д-ра Франка: «*nie lubię Rusinów*»*. У тих людей нєма почутя патріотичного обовязку підперти свого чоловіка. Сєго року через тії

поїздки по оборонах виборових я маю в канцелярії менче о 1000 зл. Були вже у мене часи, що не було що на обід їсти, а мужики йшли до жидівських адвокатів. Між ними були такі, що я їм по 2–3 процеси гарно виграв, та з четвертим пішов він до жида, бо хотів дізнатися, як тамтой робить. А попи-патріоти насилають мені клієнтів дуже гарних людей, але «бідних».

Серед таких обставин треба безнастанної діяльності і уваги, а коли б я зачав писати, тоді забуваю о всім, о цілім світі і не бачу нікого, крім моїх героїв повісти. Гарне се і приманливе, кортить чоловіка, як п'яка до горівки, але покійщо треба повздержатися, поки не стану на ноги.

Та лише хвала Богу, що мої діти здорові та добрі. Колько в 1 курсі був відличним. На 8 предметів одержав 6 відлично, а 2 дуже добре. Єсть найліпшим учеником в класі на оба відділи – бо другі мають лише по 2 відлично. Коби мені допоміг Бог повести того хлопця так як знаю – був би з него пожиток.

Чи буде сего року зізд літератів*? Се конечно, бо без організації нічого не зробиться. Зорганізувати би бодай критику. Се шкандал, що у нас нема критики систематичної, лише доривочна. Се людей знеохочує до праці. Через те і ті люди, котрі мають трохи талану, ростуть, як дикі дерева в лісі, бо нікому їх справили на добру дорогу і показати хиби.

От і розписався – хоча тільки жде на мене роботи бюрової.

Я збирався і так писати до Вас та висваритися з Редакцією «Вістника». Хиба ж я вже такий лєцтий, щоби мені не прислати «Вістника» на показ?

Поздоровляю Вас щиросердечно – спасибіг, що дали нагоду побалакати на любий темат.

Ваш Чайковський.

Ага! Жадасте коротко змісту? Далєбі не годен нічого коротко написати, як самі здорові знаєте.

82. ДО І. БЕЛЕЯ

Бережани, 13 березня 1898 р.

Бережани 13/3. 1898

Дорогий Товарищу!

По найновійшій критиці д. Маковєя в «Вістнику» не можу ніяк пристати і відважитися, щоби яка-небудь моя праця появи-

лася в друку. Для того зробив бись мені велику прикрість, коли бись і тепер не хотів звернути мого манускрипту «Псевдонім» і обставав при тім, аби єго друкувати де-небудь.

Прочитавши отсю критику, я не можу собі витолкувати, як мої письма могла дотепер толсрувати публика, та дивуюся, що папір не розлетівся, коли на нім такі «безпсихологічні фотографії печатано». З другого боку, не розумію д. Маковея, чи варто було тільки про те писати, та ще й потрет мій поміщувати. Хиба на сміх.

Щодо самого змісту критики, то нічо мені про те казати. Вона концентруєся в пословиці: швець знай своє шевство... Але одно мені чудно: як страшенно критика тая ріжниться від тих листів, котрі писав до мене д. Маковей, заохочуючи мене до писаня. От нова пословиця лізе на язик: у владикі два язики.

Та нехай там! Попав я за намовою людей в літерати, а тепер час завертати, бо далі не лише моїм письмам, але й мені самому відкажуть люди брак всякої психології. По тім всім не возьме мене більше охота туди лізти, а коли б се було в моїй силі, я би усе те, що мій дурний розум за намовою людей набацькав – охотно шпурнув в огонь.

Отож, кінець кінців – я би відай сказився, коли б побачив еще одну стрічку надрукованого свого. Для того прошу Тебе дуже зверни мені зараз мій манускрипт. На кошти опакованя і фрахт післав я давнійше на руки д. Борковського*, а порто я оплачу тут.

Цілую Тебе сердечно.

Твій Андрій.

83. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 24 липня 1898 р.

Бережани, 24/7 1898.

Високоповажаний Добродію!

Казав мені Б.Лепкий*, що Ви заявили охоту прочитати манускрипт моєї повісти. Отже, посилаю Вам єго до перечитаня. Мені би самому опять єго прочитати, бо вже і забув, що там є. У Белея трохи не запліснів, і був би пліснів ще, якби я не здобувся на відвагу і не зажадав категорично звороту. Бідний той Белей, мені

его жаль, бо варт ліпшої долі, чим морочити собі голову і не видіти світу з-поміж купиці кореспонденції про будови нових церков мурованих, про всілякі торжества і т. д. Але годі мені було довше ждати. Белей подавав причину проволоки в друкованню, що не було кому переписати манускрипту на етимольогію. Ну годі. Нехай «Діло» видає дальше переводи, а я може знайду деінде приміщення. Я думаю за «Буковину». Що Ви на се? До «Вістника» може воно задовге.

Прочитайте і поробіть свої уваги. Белесві не подобалися уступи, зазначені чорною крейдою. Там говориться про тодішню львівську народовецьку громаду. Ну, коли се такі свята правда. Я прийшов до Львова осеню 1877 і тоді по ревізіях она така була. Такі тоді були і академіки, і я їм сего не дарую, абим мав о тім предметі по-німецьки писати. Що було ліпшого, то порозлазило[сь], поутикало зі Львова. Провідники сиділи по тюрмах. Щирійші народовці поховалися, а благонадежні нічого не робили. Чого соромитися писати правду хоч би на себе самих?

По Вашій критиці мені відійшла охота до писаня. Справді я безідейний оповідач і вся моя робота псу на чоботи. Одно було мені не ясно. Ви що іншого писали до мене в листі про «Образ гонору», а що іншого в критиці. Хіба ж можна мати инчу гадку до письма, а инчу до друку? Я зарікся писати. Воно і часу нема на тес. Бо при новій процедурі я такий спрацьований, що здохну, если не виїду на який тиждень.

Але сесе нехай не лежить дармо, коли що варте, а як ні, то заховаю мишам на сніданс.

Відпишіть мені неувовзі. Здоровляю Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

84. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 25 вересня 1898 р.

Бережани, 25/9 1898.

Високоповажаний Добродію!

Вже дуже давно тому, бо вже і дату забув. Отже, скажім: во время оно я післав на Вашу адресу мій нещасливий манускрипт, котрому віддай зроду судилось лежати по редакціях. Боюсь лише, щоб ему не судилось пропасти. Коли вже має йти мишам на сніданс, то най би вже моїм домашнім, то бодай зменшу собі кошти на удержанс своїх звірят домашніх, т. с. мишей.

Лепкій казав мені, що Вам хочеться прочитати се в двох-трех днях, а тим часом мине й термін до рекламації поштової, а я навіть не знаю, чи Ви посилку дістали. Прочитавши повисше, вважаю, що оно надто поетично сказане, отже, може, і незрозуміло, для того повторю тое само еще раз в урядовім вислові:

Еще в місяцю липню с. р. я на возваніє п. Лепкого не омешкав післати Вам, Добродію, мій манускрипт «Псевдонім». Понеже не маю від Вас вістки, чи Ви посилку получили, проте прошу Вас упреймо донести мені, чи не треба реклямувати, покi еще час.

Здоровлю Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

85. ДО В.ЩУРАТА

Бережани, 23 листопада 1898 р.

Адвокатъ

Др. Андрей Чайковскій

Бережаны дня 23/XI, 1898

Високоповажаний Добродію!

Вивязуючись з обіцянкi, посилаю Вам отсю річ з чудовижним заголовком, якого мені не случилось бачити ніде. Догадатися можна що се значить: зі ступеня на ступень*. Такий заголовок може зацікавити.

Прочитайте се і відпишіть зараз, чи помістите. Коли б оно не надавалось Вам, то будьте ласкаві звернути мені рукопись, бо се оригінал і відпису не було коли зробити.

Жду Вашої відповіді і здоровлю Вас сердечно.

Ваш Чайковский.

1899

86. ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Бережани, 25 травня 1899 р.

Бережани, 25/5 [18]99.

Високоповажаний Добродію Професоре!

Я чув, що в сім році має бути якийсь зїзд в Києві*, та що наші люди з Галичини матимуть реферати в малорускій мові.

Будь ласка, поучити мене, чи до сего товариства не можна би ще кому причепитися, бо я мав би велику охоту бути в Києві, та ще може де, пр[иміром], в Одесі. В таким разі прошу мені сказати, чи паспорт треба брати лише до Києва, чи треба сказати, куди ще.

Вижидаючи ласкавої відповіді, пишу [з] високим для Вас поважансм.

Др. Чайков[ський].

87. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 8 червня 1899 р.

Бережани, 8/6 1899.

Дорогий Добродію!

Вже справді і не тямлю, коли до Вас писав упоследнє. У мене введене нової процедури судової переіначило і цілу процедуру житейскую так, що я не в силі ні о чім ідеальнішим красшім подумати, як о тій скучній «палестрі», абсорбуючій усі мої душевні сили. Виладив, обдумав було кілька плянів, та ніколи їх вивести на світ божий. Одного мені жаль, що розстатись мусів з моїми мріями, а ще бачите і те мене гризе, що маю одну річ готову, та годі найти накладчика. Самому ж на такі експерименти годі мені пускатися, аби не вийшов так, як на «Споминах». Маю більшу три-томову повість з нашого такі жита. Она була призначена для бібліотеки «Діла» і перележала собі в цензурнім атделенни-2 на Белея трохи не три роки. Йому не подобалось, либонь, що я шарпнув народовців з р. 1877 і 1878 по заслузі, а я того не хотів змінити. Він мені остаточно поставив условія, щоби я мою повість переписав на етимологію. Нічого казати! Условіє дуже приманливе, тому-то я і відібрав і держу у себе мишам на сніданс. До Спілки

видави[ичої]* я не пхаюсь, бо там видають самі короткі річи, а се було б, либонь, на три книжки.

Та що я Вам клопочу голову такими ділами. У мене важнійший інтерес до Вас. Ну-с! Подумаєте, якби не інтерес, то б і не написав! Може воно справді так. Та цур йому, з мене бачу робиться болтун – хоча нова процедура всяке болтунство забороняє навіть гривною – kurz und bindig*!

Передмісте наше Адамівка, колишня колонія татарська, заснована Сінявським либонь Єронімом* – має з магістратом бережанським спір о пасовиско, і мені поручила тоє діло. Відні потомки Тугай-беїв, темні і запиті, зубожілі до торби дідівскої, видобули з своєї старої церковці (вони мають стару деревляну церковцю на передмістю, котра була іноді парохіяльна і для міста) якісь пергаменти з печатками на сдвабних шнурках на оборону свого права. Як живу на світі, такого дива я не бачив, а вже про перечитанс сего, то не говорити.

Знаю, добродію, що Ви такими старинними річами займаєтеся. Тож прошу Вас відпишіть двома словами, чи зволите мені помочи в тім прочитати, що воно таке, і сказати короткий зміст тих грамот, а коли б він на що придався мені у цім закроснім процесі, тоді б і дав се гарненько перекласти на живічу мову. А так то шкода би і коштів, бо громада бідна.

Друге діло. Я би рад хоч раз бути в Києві, а сего року трафляється нагода. Що чувати з зїздом архіод[огічним], чи вибираєся яка прогулька? Самому їхати ніякого пожитку, бо ходитиму по городі, як блудна вівця...

Сей лист будьте ласкаві передати п. Павликови*, бо загубив його адресу.

Здоровляю Вас усім добром і цілую сердечно.

Душею щирий Вам чоловік

Чайковський.

88. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 8 вересня 1899 р.

Бережани, 8/9 1899.

Високоповажаний Добродію!

На Ваш ласкавий лист відповідаю ось що:

У мене єсть готова повість велика в трех частях з нашого такі життя, т. є. з життя інтелігенції руської, міщаньства, попівства, приватних офіціалістів, одним словом – середної кляси. Та чи я в лиху годину зачав се писати, чи який инчий пек мене причинився, досить, що ся повість вже чотири роки не може вийти на світ божий. Супротив сего не чудуватись, що мені відійшла зовсім охота до писань. Моя повість лежала два роки у Белея і ледве відібрав назад манускрипт. Белесви не подобалось, що я трохи шарпнув народовців з 77 років так як їх тоді бачив, а се зробило на мене сильне, хоч дуже прикре враження тому, що я у тім часі прийшов до Львова з головою, переповненою народними ідеалами, з горячим молодечим серцем. Мою повість давав я декому читати. Сказали мені (коли не збрехали), що повість читася дуже цікаво і приковує читача. Я сам знаю, що дещо треба би справи-ти, переробити, вигладити, і я би се згладив, але хотів бим мати певність, що она піде до друку. Тії люди, що могли її видати, збували мене ось чим: дая «Діла» треба би мені самому переписати на етимольогію, бо нема кому; Маковой же говорив, що дая «Вістника» вона задовга, що тепер мода є на річи короткі. До Спілки я вже й не відносився, бо боявся опять дістати гарбуза. Признаюся, що я може й не компетентний про сії речі говорити, але з нинішньою «короткою» формою новельковою я такі не можу згодитися. Короткі речі добрі до читаня в вагоні, але повість довша в нашій літературі такі придала би ся, бо дотепер, о скільки мені відомо, нема ні одной. Признаюсь Вам, добродію, що короткої річи я таки не вмю написати, хоча би хотів. Значить, що я до тої моди приноровитися не можу. Задля того я покінув сю роботу літературну, хотя й маю дві праці позачинані. Се, признайте, може чоловіка знеохотити, бо коли руський письмака не може числити на матеріальні користи з свого писаня, то най же має бодай сатисфакцію моральну, що його праця не піде мишам на снідане.

Я рішився не писати нічого більше, поки моя повість не ви-йде на світ божий. Коли б Ви, добродію, хотіли мені в тім помочи, я би Вам переслав манускрипт до перечитаня. Ви б мені його

звернули, та коли б він надавався до «Вістника», пр[иміром], від нового року або як, тоді я би приступив після даних вказівок до остаточної редакції і частями Вам пересилав переписане начисто.

Друга річ така. Коли Ви маєте зносити з Спілкою видавничою і її редакторами, то скажіть їм гадку провінціонального читача – себто мою, аби собі дали спокій з такими дурачествами, як «Голод»*. Нехай мені хто пояснить, в чім лежить інтерес читати балаканину варята – та ще делірента голодового? Коли б се був лише голодний чоловік, може б мав у читача симпатію, ба та чорт зна що він за оден і через що зійшов на біду. Та видно, що се чоловік божевільний. Він їсть тріски, а гроші, за котрі міг би кілька днів жити, розкидає чорт зна кому. Не бересь до жадної путної роботи, лише на гвалт лізе в літератори, хоча нічого путнього написати не годен, бо всьо (майже всьо) йому відкидають. А коли в него єсть талант писательський, як сего би догадуватися з одної статті, то чому не возьмесь до праці щиро тоді, коли маєш що їсти. В тім, що він списує в деліріюм, нема ні одної здорової гадки, звичайно діліріюм, і що ж тут читати і який хосен з того читання? Се обчислене на нерви, бо справді, почитавши ті теревені годину, дістає чоловік завороту голови. Така річ може добра для французів або якого инчого народа, але аболотно не для нас. А ще коли дочитаєш сцени з дівчиною, тоді хиба книжкою в огонь. Для чого такий реалізм «флянеля до гори»? Такого хиба і Золя* не написав. Такими видавництвами Спілка може собі дуже пошкодити, бо жаден батько, що має читаючі діти, такої книжки більше не купить. Коли б такий реалізм справді був модний, то я маю намір написати для Спілки оден реальний образок, як оден геморої-дальний совітник по п'ятьох днях тяженького (вибачте за слово) «затвардзена» порядно (опять вибачте за слово) вифайдався.

І то має бути роман?? Гидь тай годі!

Коли ми відразу скачемо між французів, котрим замало перцю, паприки і чорної кави – і граємо на нервах читачів, як мужик на басі, то справді піпсуємо собі жолудкі на ніщо.

Пишуся для Вас з високім поважанням, коли ласка, то відпишіть –

Чайковський.

89. ДО В.ГНАТЮКА

Бережани, 28 вересня 1899 р.

Адвокат

Др. Андрей Чайковскій

Бережаны дня 28.9.1899

Високоповажаний Добродію!

Мій капітан компанійний мав такий звичай: коли який капітал при вправах не поведивсь так як слід, тоді капітан сварив на найблизшого фантириста (імярек) та буцім його хотів вдари-ти, а вдарав того провинившогося капраля, а відтак його пере-прашував. Се пригадалося мені, коли прочитав Ваш послідний лист в відповідь на моє попереднє письмо. Ви згадуєте про яко-гось «морального» попа і, полемізуючи буцімто з ним, масте мене на гадці, хоча я не жадав всесосження Вашого збірника, ані ніде того не писав, аби видавництва вид. спілки були виключно для дівчат. На Ваш примір щодо збірника лікарського скажу я ось таке: неперечно що г... (вибачте за слово!) має велике значення в медицині (по ньому пізнають лікарі стан недуги жолудкової), і в агрономії (Віктор Гіго* пише о тім цілій трактат, яка страта, що парискі канали вливаються до Секвани*). А помимо тої важнос-ти, коли б хто таку вещь поклав на столі, то воно б не дуже апетитно виглядало. З того виходить, що кожда річ має своє місце. Ми знаємо добре, що не піднісши флянелі догори, годі до дівчини взятися, а однак описувати, а відтак друкувати цілу ту флянелю-ву процедуру, то такі фе! Кажете, що хто тому винен, що таке на світі пишуть. Сей аргумент виходить якраз на пословицю: Гово-ри до него, коли він німець! Усе те, що другі пишуть, не коньче треба зараз собі хапати. Час солодких романів вже проминув, але час свинських романів для нас ще не надійшов. Ще слово про Толстого* «Воскресеніє». Хиба ж се може йти в порівнянє з «Голо-дом»? Правда, що Катя таки курва (вибачте), але не найде[те] ні одного опису в цілій повісти як їй хлопці піднімали флянелю вгору. Тому-то її можна читати усім дорослим людям. А при тім, що за характери, які артистичні описи!! А в «Голоді»? Одна особа, варіят = делірієнт голодовий, котрий, як не має грошей, то тріски гладже і дурні безглузні монологи править, а коли їх [гроші] роз-добуде, то викідає їх кому попаде. Знакомі питають його, як йому йде, може б і помогли, дали працю, а він бреше, що добре, як коли б навмисне хотів голодувати. Чи се природне? В тім-то й діло, що з цілої книжки нічого путнього не вчитасяш. Коли б в тім романі не було навіть тої «реальної сцени», котра вже для того

єсть атвратітельна і неприродна, що голодний чоловік до дівкі ся не возьме – цілий роман єсть таки дурний.

Усе те я для того пишу, аби не здавалося, що Ваш лист мене такі переконав. Ви пишете там про збірники наукові і про лектуру для дівчат, а я такі маю засдно на думці «Голод» і казатиму засдно, що такі річи не повинні мати в нашій літературі місця. Мій Боже! Чи нема з чого вибирати? Та хоч би Толстого «Воскресеніє!» Яке гарне. І воно могло вийти у нас рівночасно як і в инчих літературах. Пощо ж забігати дорогу «Голодом»?

Пишуся з високим для Вас поважаням.

Чайковський.

1900

90. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 19 травня 1900 р.

Бережани, 19/5 1900

Коханий Добродію!

Посилаю Вам обіцяне до перечитання і висказання своєї гадки. По перечитанню зверніть ласкаво, бо то манускрипт, а я би хотів оставити се на памятку. Може, коли я зміню мою гадку на Гамсуна Кнута.

При такій гарній погоді може я ще сего літа візьмусь до покінчення початих повістей, хоча все мені щось стоїть на перешкоді, коли не діла канцелярійні, то мос рутенське лінивство.

Цілую Вас сердечно.

Ваш щирий Чайковський.

20.V.900 прислав мені Ч[айковський] пародію на один уступ в Гамсуновім «Голоді». Пародія п.з. «По громах погода» (про радника суду, що має кілька днів обструкції) – добра. Чайковський добре каже, що «Голод» не для нас. Не люблю сеї повісти.

О.Маковей.

91. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 11 липня 1900 р.

[Бережани], 11/7 [1900]

Високоповажаний Добродію!

Будьте ласкаві поглянути до православного шематизму і донесіть мені, де мешкає піп Тиміньский, брат того Тимінського, що є при скарбовій дирекції. Він має бути парохом в якимсь селі коло Кіцманя*. Рад би я також знати, якої він тепер закраски політичної. То добрий мій знакомий з часів університетських і був ярим народовцем. Сих вакацій я вибираюся з хлопцями трохи на Буковину, то бим до него поступив. Вас певно не буде на вакаціях. Коли повернете і коли виїжджаєте і куди?

Здоровляю Вас щиро і жду відповідь.

Ваш Чайковський.

1901

92. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 19 січня 1901 р.

Бережани, 19/1 1901

Високоповажаний Добродію!

Звертюся до Вас з просьбою помочи мені в виданню моєї довшої повісти, котру Ви вже читали, а котру тепер я поправив і поскорочував. Я хочу її видати своїм коштом і то не деінде, як в Чернівцях. Маю надію, що не страчу на тім видавництві, бо уважаю, що у нас щораз більше публіка цікавиться тим, що по-руски друковано. З рускою друкарнею в Чернівцях я вже майже умовився. Жадають у мене за 2000 примірників від аркуша формату і гатунку «Вістника літ[ературно]-наук[ового]»* 50 кор.; такий як «Русь буковинська»* Стоцького по 56 кор.; а такий, як Спілка видавнича* – 40 кор. Не знаю, на котрий рішитися.

Отже, порадьте мені як, а, крім того, чи 1) видавати усі три томи відразу чи по одному; 2) чи можна буде оправити в Чернівцях і по якій ціні; 3) чи знайшла би ся там яка солідна душа до коректи і кілька за таку коректу платиться; 4) чи ви не підняли би ся деколи заглянути на сю роботу, аби мене не ошвабили.

Се видавництво лежить мені на серцю, і я не можу кроку наперед зробити, поки сего не побачу надруковане. Цілий той час втрачений з вини тих, що мене в тім видавництві зупинили. Я був би вже не одно написав.

Що скажете на «Перехрестні стежки»*? От що значить писати без пляну, без перерібки, а так лише на почекано, коли хлопець з друкарні жде на манускрипти.

Чого ж той автор так тяженько розлютився, що всіх героїв повісти подушив, побив, потопив, а повість скінчив перед заповідженим вічем. А крім того там тільки нісенітниць з юридичного боку, що аж волосся на голові стає. Я гадаю, що ніякий автор не повинен соромитися взяти інформацію від людей фахових в таких ділах, де треба фахового знання. Таж повість повинна служити за найлекший спосіб образования для читаючої публіки, котра має право авторові вірити і сподіватися від него правди, чи так? Ну і хляпне колись така людина о чімсь, вірячи в те свято, бо так писав Франко. Та впрочім що мені, чоловікові з провінції, до того. Мені лише жаль д. Галіпа, що його так немилосердно

колись-то скеринили. Жду від Вас відповіді та стискаю Вашу ручицю-десницю.

Ваш Андрій.

93. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 10 лютого 1901 р.

Бережани, 10/2 1901

Високоповажаний Добродію!

Не знаю, чи дізнали коли сего на собі як то мило, як любо писати до когось в яким важнім ділі – і ждати місяцями на відповідь.

В таким миленькім положеню ось і я. Я статю писав перед місяцем до Вас, прохаючи о раду щодо видавництва моєї повісти, бо вже довше і годі мені ждати. Я радився Вас, чи видавати се у Чернівцях, чи у Львові, та чи можна пристати на ті ціни, які мені подає руска друкарня (формат і гатунок «Вістника» по 55 кор., «Русь Буковинська» 50 к., Спілка видавнича 40 кор. за аркуш, 2000 прим.). Чи знайду путнього коректора і як його годити, чи є там переплетник, чи треба посилати до Спожарского, чи Ви підняли би ся деколи поглянути на роботу, аби мене не вшахували.

Лист до Вас я заадресував до семінарії учительської. Знаючи Вас, міркую, що Ви листу не дістали, тому пишу вдруге та вже адресу до «Буковини».

Ага! Чи «Буковина» прийме допись за руский театр? Я дав собі слово, що до «Діла» не напишу ані одної стрічки, як довго Белей є редактором – а написати десь конечно треба, бо тут саме гостює руский театр під управою Гриневецького* – ні, ні, ні – яка страшенна різниця між тим, що було, а тепер є. Жду Вашої відповіді, бо театр в тім тижні відіжджає.

Та цілую Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

Чи Пігуляк* вступить до руского клубу в парламенті?

94. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО*

Бережани, 13 квітня 1901 р.

Христос воскрес!

Високопреосвящений Отче Митрополите!

Не могучи в інший спосіб віддячитися Вашому Високо-Преосвященству за оказану мені під час візитації в Бережанах ласкавість, осмілююся переслати мої твори літературні, оскільки маю їх під рукою, резервуючи собі на будуче пересилати Вам решту, та й те усе, що при Божій помочі зможу ще написати і видати.

При тій нагоді прошу прийняти слова високого почитання, яким пишуся – щиро відданий Вашому Високо-Преосвященству – слуга

Др. Андрій Чайковський.

95. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Бережани, 30 травня 1901 р.

Сл[ава] І[сусу] Хр[исту]!

Бережани 30/V. 901

Високопреосвящений Отче Митрополите!

Що я так довго не відписував на ласкаве до мене письмо, то причина в тім, що я хотів прочитати послідний лист пастерський Вашого ВПреосвященства до інтелігенції. Коли ж сю роботу я покінчив, то й зачинаю писати від того, що сердечно подякую за Вашу ласкавість і честь, яку мені зробили Своїми письмами.

Отже, передовсім, щодо тих писем. Я їх читав, як йно появились, і маю всі в моїй бібліотеці. Я не покликаний до того, щоб їх розбирати критично, я лише можу сказати по-щирости, яке вони зробити на мене враження. По тім можна би осудити, як їх прийняла проча добромисляча руска інтелігенція. Розумієся, що лише з добромислячими людьми можна числитися. Лихий чоловік і в «Отченашах» винайде похибки. При тім прошу прийняти до ласкавої відомости, що я або говорю правду, або мовчу, а лукавством мержуся і ніколи (з виїмкою моїх оборон карних, бо там мушу) не говорю против мого переконання. По-другому, я емь чоловіком

сильної віри і тому прочитав я Ваші листи пастерські не яко звичайний твір літературно-філософічний, але з певного рода пієтизмом, як письмо архіпастира до свого стада. З тої ж точки гляджу на річ, коли пишу про враження, яке на мене ті листи роблять.

Признаюся, що ті листи пояснили мені багато річей, котрі я розумів цілком інакше. От візьмім справу маєткову. Дотепер толкував я її так, як мене вчили, вказуючи на текст Євангелія: «... не пеците ся, что есте или что піете... возрѣте на птици небесныя etc.». На тій підставі був я того погляду, що тепер нема і не може бути правдивого християнства, бо, крім жебраків, ніхто не хоче ніяк після тої засади жити. І були хвилі, що я справді попадав в сумніви щодо моїх обовязків християнських. Такий погляд вийшов з моєї думки в одній повісти моєї, написаної тому 7 років. Ті сумніви розвіяли у мене слова Вашого листу пастирского: «старайтесь о майно (розумієся чесним способом), аби есте могли поратувати бідного...». Ось яка проста, розумна розвязка. Значить: не конче треба жити в нужді, аби дістати до царства небесного. В такий простий раціональний спосіб розвязані в тих листах всі квестії щоденного життя в родині, в громаді.

З того виходить, такі листи суть конечно, конечно потрібні для людей, котрі з релігією числяться і хотіли би по-християнски жити. Правда, що багато є таких у нас (і всюди), котрим усе бай-дуже, котрі витворили собі, так сказати б, філософію вигоди, і нею живуть. Але все таких є менче. Сі листи мають ще, так сказати, політичну сторону, а она в нинішних розполітикованих часах дуже важна.

Отже, листами сими зєднали собі, Високопреосвященный, руский народ, котрий Вашу номінацію, як і кожний факт загального значеня, прийняв недовірчиво. Признаюся, що я до тих песимістів не належав, але були такі, що так тут як і всюди, добачали польську інтригу.

Ваші листи мусіли розвіяти ті сумніви і спричинити для Вас щирю симпатію. Такі патріотичні заяви Владики в листах пастирских успокоюють і будять довіріє, а се підстава до порозуміня і дальшої праці. Та коли вже зайшла бесіда на те, що потреба, то піднесу ще одну квестію животну.

Ми не маємо Святого Письма в народній мові. Не розумію просвіти без сего, не розумію культури. Се перша книжка зарівно для інтелігента, як простолюдина, з котрої слідує черпати науку.

Наймогутніший той народ, у котрого на столі першою прикрасою є Святе Письмо. Наприклад, чи Німці стояли би нині так,

чи мали би таку одноцілу літературу, якби не Лютер*, що їм біблію переклав? – Розумієся, що я тут не маю на думці науки Лютера, мені розходиться лише о вартість Письма Святого в народній мові. По моїй думці, коли б не Лютеровий переклад біблії, Німці мали б сьогодні тільки літератур окремих, кілько у них діялектів. Кождий народ розпочинав свою культуру перекладом Св. Письма. І не диво, що наш народ за тим так пильно слідить, а не маючи чого іншого, читає біблію шкільну. Се ж цілком природне: дитина, заки зачне жититися мясом, кормитися молоком. Але я знову так не думаю, що ми на тім поли нічого не зробили. У нас було вже два виданя Святого Письма на народній мові – переклад людей мирских*. Але вони розійшлися цілком і тепер належать до рідкостей бібліографічних.

Оно є нашим обовязком видати Святе Письмо, хочби для наших бідних закордонних братів під московским ярмом. У нас люди мають, бодай, шкільну біблію – там нема нічого, що би не носило цареславної печатки.

Сю квестію вважаю не від нині пекучою. Та, однак, я би не хотів, аби те діло перевели мирські люди, ані щоби се робив оден чоловік, котрий ледве чи дав би тому ради. Тут потрібно два-три переводи в цілі порівняня їх і остаточної редакції. Але у всьому тому мусить бути одна голова, котра би роботу розділила і всьому наглядала. А се нікому так не лицює, як Владиці. Коли б Ви, ВПреосвященний, прийняли мою гадку і перевели її в життя – вишло би діло епохальне, якого ніхто з Ваших попередників не доконав. Я мав о тім конечно поговорити з Вашим ВПреосвященством, хотів, навіть, поступити до Львова, та недуга Ваша не дозволила на те.

Я знаю об тім, що тепер видає проф. Бартошевський* Святе Письмо, я його не видів, але сумніваюся, чи Др. Бартошевський знає добре малоруский язик і його духа. Впрочім, оден чоловік того не зробить.

Я би хотів в тім перекладі бачити скарбницю рідного слова, котроу могли би ми довгі літа величатися.

В таких случаях годі держатися лише нарчія галицького, але взяти за підставу найкрасший діялект руско-український – язик Шевченка, Квітки та Марка Вовчка. До редакції взяти би конечно, кромі фахових – духовників, що, кромі теології, знають добре народню мову і його духа – також цивільних язикословів, як Франка, Маковея, Щурата. Та ся квестія отсим моїм письмом не дасться полагодити, над тим би поговорити глибоко і то не раз.

Але варто над тим поговорити, бо се важнійше діло, чим уся політика з усіма своїми максимальними і мінімальними програмами.

Кажете ВПреосвящений, що зі мною легко би порозумітися. Те саме подумав я собі, коли перший раз мав честь заговорити до мого Високостойного Владики, котрий має такий дар прислужувати собі людей і брати їх за серце. Так, ВПреосвящений! На усіх полях висказаної Вами програми я найдусь як простий робітник. Я всюди, де йде о добро народа, найдусь. Ах правда! Поле політичне! Се для мене тортюра, і я би так радо не мішався до неї... Бо такий то з мене і політик! Я, властиво, літерат-поет. Я би рад бачити усіх людей щасливими в гаразді і братній любови. Мене болить людська недоля, сльози... Ну, а політик? Чи випадає граючому в шахи плакати над одною пішкою, котру підсунув під убите на те, аби за то взяти противникови важну фігуру?

От і виговорився, аж серцю полегчало, та годі – прошу мені вибачити.

Моя родина дякує Вашому ВПреосвященству за пам'ять і молиться за Ваше цінне здоров'я, і для мене оно дороге так задя Вашої Особи, котра мене взяла за серце, як і для мого народа. Бо я свято вірю, що Ви, ВПреосвящений, своїм світлим розумом розвяжете сумніви, оточуючі нашого національного руско-українського духа, що виведете нашу національну ріку на рівне поле. Куди вже зможе спокійно, без шуму і карколомних водоспадів понести до моря. Дайже ж Вам, Господи, доброго здоров'я і допоможи, Господи, аби під Вашою умілою рукою зєднався цілий руско-український народ в одну непобориму і нероздільну силу.

А поки що, ще раз дякую за Вашу ласкавість і пишуся з високим поважанєм

відданий слуга Андрій Чайковський.

1902

96. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 7 липня 1902 р.

Бережани, 7/7 1902

Високоповажаний Добродію!

Прислали мені з Кієва «Вік»*, три томи. Мене тоді не було вдома. Хлопці розпечатали, та кудись заділи окладинку, і я не знаю, хто се прислав. Випадає подякувати, та не знаю, кому. А може і гроші післати треба?

Будьте ласкаві, поучіть мене, що з тим фантом зробити?

Куди мандруєте сего року на вакації? Я мушу такі вдома пересидіти, бо будова дому дуже мене підкосила, і нема грошей. Напишіть до мене кілька слів, коли ласка.

Здоровлю Вас усім добром.

Ваш щирий А.Чайковський.

97. ДО С.ЄФРЕМОВА*

Бережани, 27 липня 1902 р.

Бережани, 27 н. ст./7 1902

Високоповажаний Добродію!

Спасибі Вам сердечне за прислані книжки. Ваш «Вік» такий гарний-гарний, що годі налюбоватися.

А до того ще на Україні закріпошеній така гарна книжка. Помагай Вам Боже видати вскорі друге видання!

Цікава для мене річ, чи ся книжка розходить ся у Вас між мужиків, та чи Ваші мужики осьвідомлені дещо в тім, хто вони є?

Я б так радий приглянутися ближше Україні, та якось нема на те спроможности.

Наші галицькі мужики на поли осьвіти поступили дуже. Заслуга в тім наших радикалів та товариства «Просвіти», що масами висилає популярні видання в народ.

Тепер у нас ведеться завзята борба з галицькою кацапнею та шляхоцкою і псевдошляхоцкою Польщею, що спряглися до одного воза проти нас. Нас денунціюють, а по їхній стороні прави-

тельство краєве. На цілім Поділю загоріли опріч того страйки рільничі. Хлопи, прегарно зорганізовані, добувають своїх прав.

Наша молодіж гімназіяльна патріотична. Самосвідомість проявляється усюди, тепер сміло можемо гукнути: «Ще не вмерла Україна!»

Отсих кілька слів до Вас попри подяку – може воно цікаве Вам знати?

Та тепер одна просьба до Вас. Коли б Ви справді видавали удруге Ваш «Вік», так позмінюйте, пробі! мою біографію*. З цієї, що тепер вийшла, – я не можу сам повірити, що се справді я сам. Я ніколи не адвокатував в Боснії, ані в Самборі. Навпаки було се так: коли я був на IV році правничого факультету, мій полк змобілізували і я пішов, яко резервний поручник (лейтенант), утихомирювати босансько-герцоговиньске* повстання (Господи! Прости мені гріх сей!). Там я був 8 місяців, а відтак вернувши, поскладав іспити державні і рігорози докторські, відбув 7-літню практику і став адвокатом такі відразу в Бережанах, де і тепер живу. На поле літературне ступив я аж в р. 1895 – переважно за підмогою д. Осипа Маковея. До того то мені і не снилося писати щонебудь.

Здоровляю Вас всім добром і стискаю Вашу братню руку –

Ваш щирый Андрій Чайковський.

1903

98. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 6 березня 1903 р.

[Бережани], 6.3.[1903 р.]

Зробіть мені, Коханий Добродію, одну ласку. Іменно пришліть мені ті два числа «Буковини», де була в р. 1900 або 1901 моя дурниця «Як я шукав гувернантки» поміщена. Мені того конечно потреба. Здоровляю Вас всім добром,

Ваш щирый Чайковський.

99. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 27 березня 1903 р.

Д-р Андрій Чайковський адвокат в Бережанах в Галичині
дня 27/3. 903 н.ст.

Високоповажані Добродіі!

Я Вам дуже за се вдячний, що не поминули мене, і пошанували своїм зазивом. Українська література мені так само рідня, як і галицька. Тому я тішуся, що на Україні вийде нове діло, тим паче, що, коли ми в Галичині при усяких видавництвах боремося з недостатками матеріяльними, то Ви, Українці, маєте ще тяжшого ворога в цензурі.

Я постараюся достарчити Вам на час новелю, а, може, воно вийде навіть трохи більше, лише в тім біда, що не знаю, чи перейде воно Вашу цензуру, та чи пустять Москалі мою дитину на світ божий.

Бо воно, справді, годі нам, Галичанам, привикшим до нашої мізерної констітуції, вгадати, що у Вас можна, а чого нельзя!

Та най вже буде, як хоче, а я таки пришлю.

Мені страх зле, що я не знаю України, хиба з книжок. Тому то я змагаюся конче заїхати сего літа до Вас, на Вкраїну, поклонитися нашим народним сьвятощам та поглянути на Дніпро. Та коби хоч не дуже розчаруватися! Побачимо.

А поки що бажаю Вам гаразду до начатого діла, та здоровля Вас, Брати мої, усім добром

Вам вельми щирий Андрій Чайковський.

Мою новелю напишу нашою фонетикою, бо Вашої александрівки* я добре не знаю.

100. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 7 травня 1903 р.

Бережани, 7/5. 903

Прошу мені донести, чи дісталисьте мій образок «Ні разу не вдарив...» і чи буде поміщений в «Вістнику».

З поважанням Чайковський.

101. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 21 травня 1903 р.

Бережани, дня 21/5 н. ст. 903

Високоповажаний Добродію!

Посилаю на Ваші руки те, що обіцяв! Коли трохи припізнився з роботою, то вибачте мені. Сталось се тому, що задля моєї фахової праці не було часу, а відтак заходила велика перепона в переписанню Вашою московською правописью, якої тут ніхто не знає. Я хотів таким побутом вменчити Вам роботи. Та, либонь, що це вийшло не до ладу, хоча я по переписанню манускрипт перечитував.

Хай моя добра воля стане за учунок.

Та притім прошу Вас поправити, коли яке недоладне слово мені з-під пера перепачкувалось. Я не зарозумілий на мої точки і титли, аби лише до ладу вийшло.

Особливо прошу вважати на одностайність форми, якої я не міг перевести як сьлід. Мою цілу увагу заняла незвісна мені правопись.

Коли б Вам потрібна була до того видання моя життєпись, то прошу не брати її з «Віка», бо там так недоладно написано, що я сам себе не пізнав*. На всякий випадок подаю Вам ось що:

Я родився в Самборі 15/5 1857. Тут я скінчив і школи, і підбадьорював моїх товаришів до русько-української самостійности. Тут засновав я і піддержував студенцьку громаду, де я був відтак два роки головою. Погоня за уросним соціалізмом, о яким ми нічого сенько не знали, і арештованя молодезі від галицько-польського уряду убили се добре діло.

Гімназію скінчив року 1877 і пішов на університет у Львові, зпершу на філософічний факультет. По році я його мусів покинути задля браку удержаня і переписався на юридичний факультет. Я, служачи оден рік в війську, одержав степень резервового поручника. Тому-то, коли мій полк 77 змобілізовано і послано до Боснії втихомирявати тодішне повстання (1882), і мене туди покликали саме в тій хвилі, як я був на четвертому році моїх юридичних студій.

Мій побут в Боснії подав мені тему до написаня моїх «Споминів з-перед десяти літ», друкованих зразу в фейлстонах «Діла» (1892), а відтак окремою книжкою. Се був мій дебїт на літературному полі, і він мене заохотив до дальшої праці.

Скінчивши юридичний факультет 1883 року, я осягнув потрібний мені ступень доктора обоїх прав, і по скінченій приписаній семилітній практиці я осів в році 1890, як адвокат красвий, в Бережанах.

Зараз по споминах написав я преміовану стипендією Дубравського популярну брошуру «Образ гонору», відтак і післав на конкурс «Зорі» довшу повість з житя дрібної шляхти «Олюнка», яку комісія признала за найліпшу. Відтак, крім дрібнійших образків і нарисів, написав я довшу повість «В чужім гнізді», а тепер друкуєся в бібліотеці «Діла» тритомова повість «Власними силами», написана ще перед семи роками.

Крім того, писав я розвідки полемічні і юридичні, як «Процес Ісуса Христа» і «Старинний кримінальний процес грецький», друкований в «Часописі правничій» з року 1897.

Будьте ласкаві написати мені, чи будете се друкувати, що Вам тепер послаю, і чи взагалі се письмо одержали.

Здоровляю Вас всім добром і бажаю щастя.

Ваш щирый

Андрій Чайковський.

102. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 1 червня 1903 р.

1/6 н. ст. 1903. Білля д-ра Чайковського, Бережани

Високоповажаний Добродію!

Мою працю вислав я* під Вашою адресою ще 21/V н. ст. за реципією. Не розумію, чому дотепер не зайшло. Хиба ж пропало на поchtі? Може, реклямувати?

Здоровляю Вас, всім добра, Ваш щирий

Чайковський.

103. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 11 червня 1903 р.

Бережани, 11 VI 903

Дорогий Добродію!

У мене є рецепис, що я послав під Вашою адресою манускрипт і оплатив порто аж 4 корони 50 соток на наші гроші. Я буду реклямувати і не дарую собакам-москалям моєї праці, аби і правуватися.

А хай чорти візьмуть ті дiявольські порядкі. Та чей же найчуткіший ніс не занюхав у тій посильці бомби або пекельної машини.

Зараз розвідаю у нас на поchtі, чи довго ждати на реклямацію, а коли не довго, то такі зажду. Якби довго, дам ще раз переписать та, вже вибачайте, не Вашою правописью, а нашою, бо і письмаки такого не знайду. Я би не вагавсь ще післать Вам рукопись, та хтозна, чи опяť не попадеться чортови в зуби.

Пишете, аби післать під опаскою, хиба ж се безпечно, коли і «заказані» письма пропадають?

Саме вертаю з пошти. Ув! Культурний се народ ті Москалі! Начальник показував мені, як тутешній суд окружний вислав в Росію письмо ще 22/2 сього року, три рази реклямував і не дали відповіді. Значиться, що й мені не зараз надіятися. Тому даю опять переписувати манускрипт. Чи справді можна висилати під опаскою?

Здоровлю Вас всім добром, гараздом –

Ваш щирий Чайковський.

104. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 20 червня 1903 р.

20 н. ст. VI 903

Вілля д-ра Чайковського, Бережани

За Вашою порадою посилаю сьогодні вдруге манускрипт переписаний мойої новелі «За чужі гріхи» під опаскою. Коли він щасливо дійде, то дайте мені знати.

Здоровлю Вас усім добром

Чайковський.

105. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Бережани, 3 липня 1903 р.

Бережани 3/7 [1]903

Сл[ава] І[сусу] Хр[исту]!

Ваша Ексцеленціо!

Осьміляюся піддати під світлий осуд Вашої Ексцеленції ось яку справу.

Я заступав Конвент сестер-Служебниць пр. Діви Марії в Кристинополи яко півзаних в справі з Гориновичевою о відкликане запису.

В тій справі поносив я всі кошта стемплеві і інші видатки. Надто на візване тодішнього комісаря ординаріяцкого для того Конвенту о. Ломницького їздив я до Львова в тій справі. Конфериував з ріжними людьми в прокураторії скарбу і в Консисторії, уложив основне справоздане для о. Ломницького до Консистоора і

стратив на то півтретя дня. Відтак заступав я справу перед судом апеляційним у Львові.

Процес був виграний у всіх трех інстанціях. Коли відтак тодішний ординаріяцький комісар о. Філяс написав до мене, що дальше ведене справи обійме прокураторія скарбу, я відіслав ему всі акта враз з моім канцелярийним рахунком, о. Філяс потвердив мені відібране актів, причім заявив, що постараєся мій рахунок в короткім часі полагодити, не підносячи против тому рахунку жадних замітів.

Я тою заявою вдоволився і ждав спокійно. Тим часом о. Філяс відїхав до Канади, а я опять пригадався єго наслідникови о. Тисовському. О. Тисовский зажадав від мене письма о. Філяса, котре я ему в найліпшій вірі післав.

Справа застрягла опять. В тім часі явилися в Бережанах [сестри]-Служебницї, а позаяк втратили посідане записаної їм реальности і мусіли внести новий позов проти Гориновичевій о віддане посідання реальности (котре, мимоходом кажучи, вже мали, лише не хотіли йти за моєю радою і опустили те посідане), проте звернулися з тою справою до адвоката-поляка, поминувши мене, адвоката-русина.

Хоч воно трохи ніяково, щоби руска інституція шукала помощи у адвоката-поляка, коли є в місци адвокат-русин, котрий справу вже раз виграв, то я з огляду на товариску льояльність не мав би нічого против тому, якби не се, що передовсім випадало полагодити мій рахунок, а відтак йти до другого.

Тим часом я замість того дістав лист від сестри Настоятельки Іосафати, що мій рахунок зависокий, що його не заплатить, і відсилає мене на судову дорогу. Сей лист предкладаю під А¹.

Мені дуже не хотілося тую справу виволікати перед суд, і я був би охотно зробив то, що тепер осьмілюся зробити, коли б не те, що Вашої Ексцеленції не було тоді у Львові. З другої сторони годі мені було довше ждати, бо вже чекаю більше року, починив видатки готівкою, а не дістав на се ані сотика. Я ж чоловік незможний, з того жию, що зароблю, поки Бог дає мені здоровля і сили. У мене ж семеро дітей.

І я вніс справу до суду. На мій позов я дістав від адвоката [сестер]-Служебниць відповідь, списану, розумієся, після їх інформації.

Піднесені там заміти суть під процесовим взглядом дуже влучні, а з них виходить, що комісарі ординаріяцькі не мали ніякого

¹ Ці листи в архівній справі відсутні.

права ані Конвенту заступати, ані за мною переправляти. На доказ предкладаю ту відповідь під Б¹.

Внаслідок таких замітів я довго ще буду мусів короводитися, заки прийду до моїх чесно запрацьованих грошей. Але мушу справу довести до кінця.

На кожний случай я не міг повздержатися, щоби не відкликатися до Батьківського осуду Вашої Ексцеленції. Чи годить оно з засадами етики, щоби зі мною так поступала руска інституція? Коли входить в гру справа руска національна, тоді я, не оглядаючись на ніщо, стаю до праці, не жауючи ні мого труду, ні видатків, за те ж я маю право жадати, щоби руска суспільність мене попирала. А саме в тій справі сталося инакше. Коли б зайшов случай, де би с[естрам]-Служебницям треба було русина, а не лише адвоката, тоді, річ природна, звернули би ся до мене, русина-католика. Коли ж розходиться о процес, при котрім можна чесно дещо заробити, тоді не лише оминася русина-адвоката і йдеся до поляка, але ще виминася всіми способами заплату его належитости, на котру чекає отець семеро дітей.

Упевняю Вашу Ексцеленцію, що тут не розходиться о високість рахунку, що я був би навіть дещо спустив з него, а як мені відразу показали дорогу судову, котру я дуже добре знаю, то не було більше о чім говорити, тим менче, що мене так зігнорували.

Перепрашаючи Вашу Ексцеленцію, що сьмію трудити моїми справами, пишуся з високим поважанем і преданністю, щиро відданий

Андрій Чайковський.

106. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 3 жовтня 1903 р.

Бережани 3/10 н.ст. 1903

Дорогий Добродію!

Святкувалисьте велике свято народне Котляревського*, а я не можу пережалувати, що не міг задля моїх занять з Вами бути*. Правду кажучи, замало було Галичан у Вас, а це тому, що не було у нас агітації за сим, щоб більший гурток людей зібрався. Либонь, наші керманічі народнього діла бояться, що коли збереться

¹Ці листи в архівній справі відсутні.

півсотні людей, то їх через кордон не перепустять. Ну, пропало, та й нінащо не придасться жалувати.

Та я отце пишу до Вас в инчому ділу. Мені здається, що сьвято Котляревського не було б повне, якби ми усі, Українці, не видали ще якої памятної книжки*. А до цього надається, по мойй гадці, найпаче «Енеїда» Котляревського та конечно з ілюстраціями. Сей чудовий нестаріючийся твір сам собою гарний, та ще був би інтереснійший та гарнійший, коли б вийшов з ілюстраціями. Була б це любенька настольна книжка в кожній українській хаті. Ходить о те, де її видать: у нас в Галичині чи на Україні. Гадаю, що ліпше на Україні, а то тому;

1) У Вас лехше знайти рисовника-удальця, який має приступ до тамошніх музеїв і може найти оригінальні взори козацьких уборів, зброї тощо, бо вже ж і Енея, парубка моторного, і його товаришів не можна інакше малювати, як в козацьких вбранях. Я бачив в петербурзькій «Ниві»* рисунки козацькі Штейна, котрі мене аж за очі хапали.

2) На Україні більше цієї книжки розійдеться, чим в голодній Галичині, а коли б її тут видав, то в Росію не пустять. Отже, найліпше було б видати це у Вас, тим паче, що з «Енеїдою» не буде цензуральних перепон.

Втім лише біда, що Ваша каззонная правопись нас, Галичан, вельми разить.

Отож я би гадав так. Чи у Вас є такий закон, що можна щось друкувати виключно для заграниці. Коли б, приміром, друкарня напечатала наклад «Енеїди» нашою галицькою фонетикою з тим, що це усе буде під контролею уряду вивезено за границю до Австрії. В таким разі могли би Ви випеча[та]ти для позаросійських українців з тими самими кліщами 10000 примірників галицькою фонетикою і вислати сюди.

Коли ж би це не було можливе, тоді у нас в Галичині слідувало би видать «Енеїду» з тими самими візерунками.

Я тут живу на провінції, не маю великих зносин зі Львовом, бо й комунікація погана (у нас в Бережанах нема ще залізниця), то й мені таке прийшло на гадку. Передаю се Вам, Дорогий Земляче, бо нікого на Вкраїні, крім Вас, не знаю. «Енеїди» Котляревського, либонь, вже не купить. У мене були два примірники закордонного видання (маленька книжечка) та добрі люди позичили, аби не віддати. Та скучно стало за «Енеїдою», бо по-мойому – це найгарнійший український твір. Коли моя гадка не нова, коли вже люди рішили видати ілюстровану «Енеїду», а я того не знав, то назвіть мене дурнем. Коли ж про те не було ще говореня, то не

лайте поганим словом, а передайте мою гадку землякам за кордоном, а мені напишіть, будь ласка, чи буде з того борошна хліб.

Та рад би я ще знати, чи будете печатати у Вашому альманасі* мою новелю «За чужі гріхи», чи ні.

Сьогодні при суботі пишу до Вас, для дістракції, щоб конечно виговоритись. У нас у Львові рішаєся сьогодні в ляцькім соймі квестія, чи бути в Станіславові українській гімназії, чи не бути... Сиджу, як в горячці, та дожидаю вістки, яка аж завтра до нас наспіє.

Я гадаю, що ляшня здуріє і не дасть нам тої гімназії. Та нема того лихого, щоби на добре не вийшло. Не дадуть, то збудять більше завзяте у нашої суспільности. Через відмову одної гімназії, нас не заморять, а прийде час, що їм це нагадаємо. Україна не вмере! Ще не пропала козацька мати! Не довго я ще живу на світі, та коли бачу, який ми зробили поступ на моїх очах, то аж серце радуєся.

Наші кацапи, щоби заманіфестуватися при приїзді царя в Австрію, скликали збори Общества Качковського* до Перемишля дня 29/9 н. ст. Та наші люди під проводом української соціалістичної партії таку їм вчинили демонстрацію, що ні поліція, ні військо не помогло і відмовила їм унія мужиків. На зборах остались самі штабовці львівські з провінціональними попами-кацапами. Де ні показалися Качковяне, лунала пісня «Не пора...» та «Ще не вмерла Україна»!

Ми тепер маємо ворогів на два фронти: галицьку кацапню, що кіринить нам своїм ренегацтвом усю роботу, а Ви за кордоном не маєте поняття, що то за скоти, а відтак Ляшню, котра б хотіла нас заморити. І це страшенно подла бранжа. Показуєся, що *polona fides – mala fides**.

4/10 н. ст. Сегодня наспіла зі Львова вістка, що гімназії української в Станіславові такі не ухвалили, а завернули цілу справу до комісії, себто погребали її на довший час. Чорт бери!

Аби не навкучилось Вам читати того базіканя, то здоровлю Вас на закінчене усяким добром-гараздом – Ваш щирый

Чайковський.

107. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 8 листопада 1903 р.

Білля д-ра Чайковського, Бережани

Поздоровляю Вас з іменинами всім добром-гараздом та цілую Вас тричі.

Ваш Андрій.

Чому не можна від Вас діждатися листа?

108. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Бережани, 13 грудня 1903 р.

Бережани, 13/12 903

Високоповажаний Пане Професоре!

Прошу мені донести, але оскільки мога зараз, чи Редакція «Руслана»* згодила би ся ще тепер, або від нового року напечатати під условинами, про які ми говорили, мою повість «Власними силами», яку саме зачало капарити «Діло», в цілості, себто від початку, позаяк «Діло» своєю турецькою політикою і обіцянками може довести автора найтерпилівішого до скаженини, а саме я маю право заборонити їм дальше печатаня і зажадати звороту цілого манускрипту.

Дожидаючи ласкавої відповіді з високим для Вас поважанням

Андрій Чайковський.

109. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 28 грудня 1903 р.

Бережани 28/12 903

Дорогий Добродію!

На Ваш любенький лист з такою милою прилогою треба було мені зараз відписати. Не було коли. У мене теж роботи було чимало, а такі листи відкладася до тої хвилі, коли прийде «вдохнове́ніє». Листи ділові пишеся, мовляв, на дишли, коли-небудь. Коли ж треба писати листа від серця до доброго друга, тоді треба зро-

бити музи, паночці парнаській, «прийдіте, поклонімося», бо без цього, мовляв, не втешеш, Паньку, тіста.

Наперед скажу, що я Вас страх хотів побачить на Лисенковім ювілею у Львові. Та бачу, що Вам так само годі коли-небудь, коли заохочеса, відїздити, як би і мені...

Було се таке гарне свято, якого галицька Україна ще не видала. Ювілята вдалось мені пізнати близше другої днини по концерті, коли я зайшов до Товариства імені Шевченка*. Гарний чоловік. При такій нагоді пізнав я двох українців – добродіїв Єфремова* і Чекаленка*, та не було часу з ними гаразд побалакати. Сего літа, коли Бог поможе, непременно приїду на Україну. Хотілось мені поїхати тепер на Лисенкове свято до Києва, коли ж бо я хотів би побути там більше, чим два дні, а так задля свята Різдва треба вертати додому. Отож, завеликий кошт був би на так короткий час... А так, коли буде літо, то, поїхавши, можна буде повеселитись. Поглянути і на Дніпро, і на пороги, і на те місце, де Січ Запорозька стояла; поклонитись могилі Шевченковій, Київ оглянути, а, може, ще і який кусочок степу остався, що Москалі не розорали. Не повірите, що тим я так тішуся, мов мала дитина. А може бути, що, побачивши усе те в путях каззонної Росії, я і розчаруюсь, і той образ України, який я собі змалював у моїй душі, розвієся, як фата моргана за подувом вітру? Не знаю, а все ж такі годі не йти в ліс задля того, що можна побачити вовка. Зате пізнаю Українців, яких дотепер знаю дуже мало. Лично знаю всього-навсього пять чоловік, а Вас, Добродію мій коханий, лише з кореспонденції та з фотографії.

А коли б я був на Україні, то хотів би подихати днину-дві українським повітрям на селі та придивитись тамошньому народови. Та не знаю, чи мені се вдасться, чи не взяла би мене московська поліція за якого шпігуна. Як Ви думаете? Чи найдеса там яка людина українська, щоб хотіла мене два дні подержати на селі?

Хоч воно ще далеко до того, а такі добре об тім потолкувати заздальгідь...

У нас тепер нічого такого не сталось, про що варто би писати. Наша Ляшня, чорти би її матері, вередує, як чорт в пеклі, і при-даює найменчий рух національний, а міністер-премєр Кербер*, який нам, Українцям, багато дечого обіцював, показав нам дулю, бо йому треба в парламенті Ляхів...

Страх, який то подлий народ ті Ляхи. Ви о тім не можете мати понятя, бо у Вас на Україні, хоча і трапиться Ляшок, то він

такий смирененький, що, мовляв, з руки ість... Та ба! Дайте йому силу в руки, а покажеться таким самим чортом, як він є в душі.

Що чувати з «Енеїдою» Котляревського? Я чував, що то вийдуть лише малюнки без тексту.

Коли появиться Ваш альманах?

Напишіть мені усе, будь ласка, та багато ще чого другого.

На Ваші порядки поштові не знаю, що казати, бо, насправді, їх не розумію, та коли б Ви думали, що у нас таке саме неможливе, то помиляєтесь. Ся лише ріжниця, що у нас підозрілий лист спрячуть, нікого не питаючись, і адресат не знатиме, де такий лист подівся.

Здоровлю Вас щиросердечно з надходячим Різдвом і Новим роком, усім щастям, гараздом та, коли в Вас є жінка, то покло-ніться її від мене, хоч незнакомого.

Ваш щирий земляк

Андрій Чайковський.

1904

110. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Сколе, 5 січня 1904 р.

Сколс, 5 січня 1904

Ваша Ексцеленціо!

Тутешня Читальня «Просвіти» ухвалила на послідних загальних зборах приступити якнайскорше до будови власного дому і то такого, в котрім була би саля на збори і представлення, склеп читальняний і селянська бурса, де би знайшли поміщене хлопці з Верховини, котрі по укінченю 4-клясової школи в Сколім, могли б піти до гімназії.

Потреба такого дому зі взгляду на місцеві обставини є надто пекуча, і не можна її на далекий плян відкладати.

До вибудованя дому має тут[ешня] читальня багато даних.

Іменно, звезене каменя з громадських ґрунтів не прийшло би надто трудно, дерево є вже готове, а цегли можна було би дістати в скарбі демнянським, по зниженій ціні, а дещо і дармо. Розходиться лиш о місце під будову.

Читальня наша набула перед роком одну парцелю. Ч(исло) конт(ове) 277/2 в просторони 364.5 м² при самій площі нової церкви. Однак, члени зі села Сколс не хотять ніяк згодитися, щоби там будувати дім читальняний, бо їм зі села задалеко.

Для того хотять тую свою парцелю продати, або замінити, і в такий спосіб набути під будову инчу парцелю серед села положену.

Заходить, отже, та небезпека, що парцеля та, притикаюча до площі церковної, могла би чи безпосередно чи посередно дістатися в невластиві руки, що для церкви не було би пожаданим.

Тому вказаним є, щоби та парцеля дісталася на власність церкви в дорозі заміни.

Іменно коло церкви старої на селі є парцеля гр. ч(исло) конт(ове) 141, записана в табулі на власність гр[еко]-к[атолицької] парохії в Сколім. Парцеля та необгорожена як треба від сільської вулиці, служит в одній своїй часті на смітник сусідам. Полуднево-західня часть тої парцелі надавала би ся якраз на дім читальняний.

Я спонукав теперішного завідателя парохії о. Богдана Охримовича, щоб вніс до Консистерії предложене на ту заміну, а до Ва-

шої Ексцеленції звертаюся яко голова Читальні з горячою просьбою о поперегте наших змагань в тій надії, що Ваша Ексцеленція не відкажете своєї помочи в так благороднім ділі.

Дотичне подане вийшло звідси дня нинішнього, а для близшої інформації предкладаю шкіц з мапи кадастральної.

При тій нагоді нехай буде мені вільно зложити Вашій Ексцеленції при надходячих святах сердечні бажаня всего найкращого. Христос раждається!

Пишуща з високим поважанем щиро відданий

Др Андрій Чайковський.

111. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Бережани, 5 січня 1904 р.

Бережани, 5/1 904

Високоповажаний Пане Професоре!

Передовсім прийміть від мене GRATULACIЮ з нагоди прибуття до Вашої семі великого князя імярек*. Хай Вам росте на потіху, а Руси Україні на пожиток і здоровий буде.

Я пишу до Вас по ділу...

У мене є готові дві часті більшої повісти «З ласкі родини». Каждая часть творить сама собою цілість так, що одна без другої мала би від біди обійтиса. А, однак, хто прочитас одну часть, буде цікавий і на другу, а відтак на третю. У во всіх виходять головні особи ті самі. Третю часть я саме зачав тепер писати. Дві перші йно би вигиблювати ще на гладко і пускати в світ.

До руського нового року я би міг викіньчити першу часть бодай так, щоб післав бодай кілька зошитів на чисто і т. д. ...

Коли на се пристанете, то добре.

Проте щодо видаваня окремої книжки умовимо між нами. Може би були ласкаві поговорити з Спілкою. Признаюсь Вам, що хотів би з того дещо мати, бо Редакція «Діла» шкандально мене ошвабила...

Для Вашої цікавості подаю, що «З ласкі родини» веде річ про те, як родина інтелігентна, аби позбутиса тягару з голови, віддас сироту ученицю II р. семінарії за першого ліпшого з краю, отже, за концеписта судового поляка Пташка, чоловіка старшого, брусоватого неотесу. Хоча она влюблена в авскультанта судового народовця Копача. Братова всилювала її до того...

В другій часті виступає сам Копач яко самостійний судія на повіті. Тут представлено лайдацтва, які поповняють судії повітові по ріжних закутках Галичини і кілька від того терпів народ сельський. Я взяв собі се за тему для того, бо жаден письменник не адвокат не може того знати так, як я се знаю.

Тут опять Копач виступав як ангел хранитель селян перед дідичами, жидами-глитаями і т. д. Річ поведена так, що загал судівництва в засаді добрий, а лише одиниці задля браку належної контролі погані і шкідливі. У тій часті Копач доперва при кінці довідуєся, що сталося з його любкою з ласки родини...

В третій часті представиться нещасне пожитє дівчини образованої, свідомої русинки з полячком – мізерною, поганою людиною, паницею, пявкою хлопською. Коншахти з покутними, писарями, і опять Копач виступає в обороні сельського люду.

Кінчиться на тім, що Пташок, засуспендований Копачем, хоче підставити йому свою жінку, аби його рятувала, а коли се не повелося, він упиваєся до безтями і замерзає на улиці. Жінка лишаєся без ніякої помочи, а Копач опять стає її в пригоді і жениться мимо її супротивляюваня з нею... «Твоє тіло споганили, здоптали лихі люди, та душа твоя остала чиста, непорочна», – тим аргументом він її переконав.

Я старався вивести яркі контрасти між добрими а поганими характерами. Старався теж о виповненє того браку в моїх писанях, який мені критики закідали: браку поглублення річі.

Ось і всьо, а Ви, Добродію, будьте ласкаві мені впять відписати...

Здоровлю Вас Різдром съвятим, бажаю веселих свят і кланяюся дуже

Щиро відданий Андрій Чайковський.

112. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Бережани, 24 січня 1904 р.

Сл[ава] І[сусу] Хр[исту]!

Бережани, 24/1.904

Ексцеленціо!

Вважаю за мій святий обовязок повідомити Вашу Ексцеленцію, що в Шибалині під Бережанами руські парохіяне лагодяться перейти на обряд латиньський.

Пішло се з непорозуміння з парохом о. Садовським. Іменно парохіяни рішилися побудувати у себе велику муровану церкву, щось чи не за 100 000 к. Таку, щоб помістила більше число народа. Мушу тут завважати, що Шибалинці дуже привязані до своєї церкви, чваняться тим, що звідтам вийшов бл[аженої] п[ам'яті] єпископ Куземський*, що полишив їм на пам'ятку Євангеліє.

О. Садовський потай цілої громади, а лише на власну руку з комітетом церковним, казав будівничому класти церкву лише за 32000 к.

Парохіяне против тому повстали. Понеслися жалоби до дека-на і до староства, а далі рішилися вислати депутацію до Вашої Ексцеленції. Коли, однак, зголосилися до авдієнції в Капітулі митрополитаальній, вийшов до них «якийсь низенький канонік в окулярах» і сказав, що Ексцеленції нема у Львові.

Втратили два дні і вернулися з нічим. Доперва вдома довідалися від когось, хто читас газети, що саме тоді Ексцеленція були вдома...

З того, як затятий наш мужик з природи і навички, вітрить всюди зраду, отже, прийшли до того переконання, що той «хтось», що їх ложно поінформував, був у змові, і для того навмисне не допустили їх до Владики...

Тепер вибираються їхати до Цісаря...

Близше подробиць тої бучі я не знаю, бо Шибалинці, вважаючи мене за приятеля о. Садовського, не приходять до мене з тою справою...

Та воно щось є, коли прийшло аж до такого розярення.

В Шибалині і так вже є одна часть села латинників. Тепер там лагодяться поставити Костел і кажуть, що є на те вже фонди. Отож, коли б се сталося, заки буча не успокоїться, могли би повторитися Тучапи*.

Говорять Шибалинці, що о. Садовський мав їх на Різдво ганьбити з амвони і казав паламареві вивести кількох за двері. Не є і те виключене, що казав викинути з церкви п'яних, бо справи, як кажу, я не розслідував...

Я далекий від того, щоби на самих поголосках когось осуджувати, і не звертав би я на те уваги, коли б не накликування з всіх сторін, що парохія шибалинська загрожена.

А я є тої гадки, що ми, Русини, передовсім повинні береги церкви як ока в голові, бо коли нам його виймуть, то по сліпленю не допоможе нам ні мала, ні велика політика. Перша наша програма – то церков і народ, а проче опісля...

Коли ж я, пишучи се письмо, поповнив який нетакт, мішаючись в не своє діло, то прошу мене за се скартати, але прошу мені і вибачити, бо я се зробив не зі злоби, а в найліпшій інтенції о. Садовського завсігди боронив, коли против ньому другі повставали, то тим менше маю причини повставати тепер против ньому.

Мені здаєся, що найліпше було би, коли б хтось з консисторії приїхав сю справу полагодити, бо місцевими людьми не дасться сего зробити. Коли я інтерпелював декана, для чого в діло не вгляне, відповів мені, що не може сего зробити, бо не є прихильником о. Садовського і не хоче, щоб його посуджували о сторонничість. Я поки що здержую людей, щоби не розмазувати справи по часописях...

Бажаючи Вашій Ексцеленції кріпкого здоровля, пишуся з сивівським поважансм

щиро відданий Андрій Чайковський.

113. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Бережани, 4 лютого 1904 р.

Бережани 4/2 904

Високоповажаний Добродію Професоре!

Мені тепер сильно перебивали роботу над мою повістю ріжні справи і тому не можу її скінчити так скоро, як я думав, тим тяжче, що переписуване йде дуже пиняво.

Та мені довелось написати маленьку річ, яку посилаю на Ваші руки для «Руслана»* до фейлетона. Хочу хоч таким побитом віддячитись за те, щось-те ласкаві присилати мені «Руслана».

Коли вона що варта, то помістіть, коли ж ні, то зверніть мені назад, за що Вам подякую.

Та ще до Вас одна просьба. Я би хотів видати в одній книжці усі мої дрібніші річі, як[і] дотепер по ріжних кутках печатані. Я звичайно ховаю собі витинки моїх писань, а одно такі мені пропало між людьми, як узяли по руках.

Се було печатане в р. 1900, або 1901, а може 1899, в фейлетоні «Буковини»* під заголовком: «Як я шукав гувернантки»*. Була се гуморестична річ, яка мені тоді дуже подобалась.

Чи нема в бібліотеці тов. ім. Шевченка рочників «Буковини», звідки можна би се відписати?

А коли ні, то чи не були б ласкаві написати до кого в Чернівцях, щоби на мій кош т дав зладити відпис в університецькій бібліотеці з рочників «Буковини»? Я там не маю нікого знакого, опріч Д[окто]ра Маковея*, та він мені навіть не відписав на мос прохання.

Вас заделегідь перепрашаю за се, що Вам наскучаюсь моїми ділами, та я готовий Вам при нагоді віддвядчитись.

Здоровлю Вас усім добром і кланяюся дуже щиро Вам відданий –

Андрій Чайковський.

114. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 12 лютого 1904 р.

Бережани, 12/2 н. с. 1904

Дорогий Добродію!

Коли прочитав удруге Ваш послідній лист з 21/XI 903, бачу, що Ваш оден лист такі пропав та що Ви його по-нашому зареклямували, а що я його такі не дістав, то нагадую, що і реклямація у Вашому царстві небогато варта.

Опісля я писав до Вас, дякуючи за Вашу так для мене любу фотографію, та, може, Ви його опять не дістали, так Бог зна', що подумасте про мене. То ж пишу опять, бо радше би ще який московський панцирник чорти взяли, чим би мій закордонний друг подумав про мене неладно.

Та може бути, що коли тепер московський слонь занятий борбою з японського блохою, Ваші славні почмайстри (хай ім чортяка з хвостом присниться) найдуть собі кращу роботу, як чужі листи конфіскувати. Був у мене на днях мій товариш Олесницький* та розказував чуда-дива з Лисенкового съвята у Києві! Господи! І вірить не хочеться. А мене аж коло серця млоїть, чому і я не міг поїхати...

Та чи се була лише така одна ясна днина на українському горизонті, чи воно, вправді, коли так випогодиться? Коби ще дожити, коли на нашій закордонній Україні засяє воля, свобода. Тоді то буде рай, а Ваша Россія, коли проголосить констітуцію, побе усіх своїх ворогів в Європі, бо тоді ціла словянщина стане москвофільською (політично). У нас багато на той темат балакають і багато надіються, бо коли добре зважиш, то нічого нам

від Австрії надіяти. Ми тут мимо нашої дрантивої конституції небагато вдіємо, хоча мусимо здобувати кожну уступку великими жертвами. Та у нас не то, що мало людей до праці, та ще нема матеріальної спроможности, бо у нас жебрацтво – торба. У нас Ляшня прочуvas якийсь переворот близький і тому кинулась усіма силами усе, що українське, нівечити, аби колись ціла та Україна галицька мала характер ляцький. Кажу Вам, що такого подлого перфідного злодійського народу, як Ляхи, хиба нема другого. Як маєте до діла з народом московським та, як я собі міркую, сам народ непоганий, коли б не його деспотична управа. Коли ж вона зміниться, то з московським народом незле буде жити. У нашої Ляшні нема одної одиниці, котра б жахалась зісти печеного на різні українця.

Особливо ті Ляшки, що приходять сюди з-під Москаля або Німця, – прямо скажені супротив нас. Та ми їм колись відплатимо з лихвою, коли б лише на Україні змінилося, коби там дали свободу. А в сю свободу ми тут усі віримо, що вона буде, і то, може, недовзі.

Ми надіємося багато з цієї війни, яка тепер скоїлася між Росією а Японцями. Жаль мені сердечний за тих наших братів-Українців, що ляжуть кістками на далекому востоці, яким довелося пролити кров добру, не чорну, не за Україну, а за її ката, та що робить... Так мусить бути, та коби хоч з цього борошна хліб був. Може, й буде!

Історія учить, що лише те правительство дає волю, якому пустили трохи крові. Ось не будь севастопольської халепи*, не зараз дала б Росія селянам волю, а у нас, коли б не 1866 рік, коли б Австрія не набрала по шкурі під Садовою*, не було б дотепер Конституції. Така конечність і тепер неминуха. Коли б лише японська блоха дібралась добре до крові в такому місці, де ніяк посіпатися!

Може, Ви, Коханий Земляче, і смістесь наді мною, над моїм політикованям, та воно годі. Кого пече, той передумє над тим, звідкіля б взяти кусок меду...

Наша конституція, так само, як і свобода 1848 року, застала галицько-український народ неприготованим. Воно було так, як телятю, коли його випустить з хліва. Народ був темний, а інтелігенції дуже мало, і то такої, що не тямил, чого й хотіти, куди прямувати. Як же би то інакше застала свобода Вас, російських українців! У Вас є вже свідомість і своя програма. А тоді і ми, почувши за собою дужого дятка, не так заговоримо та й не тої

засьпіваємо. Тоді ми усі забажаємо бути з Вами і нічого нас не спинить. Коби-то!

Чи найдеся такий мудрець, силач, щоб заборонив з весною деревам, траві зеленіти, коли наспіє той час, що сніг згине, і ціла природа пресе невидимою силою до життя. Ніякий велит не спинить тої переміни, що зветься Конституцією. Коли наспіє той час, що народи заговорять, чого хочуть, – не спинять цього ні Победоносцови*, ні Плеви*. Воля мусить бути!

Нам тільки не зривати тих звязків, які в послідній час завелись між нами а Українцями в Росії. А ми донедавна так мало зналися, що далі-далі брат брата не пізнавав би. Для душі нема ніяких кордонів...

Як я сим тішуся, що вбїцями з весною завітати до нас та й мене у глухому куті не забути. Тоді-то ми наговоримось від вечера до зорі...

Коли вийде Ваш альманах*? Я дуже на нього цікавий. Я тепер від часу до часу напишу яку дрібничку, пішлю у фейлетон, а впрочім викінчую більшу повість «З ласки родини», яку хочу післати до «Видавничої Спілки». Вже і умовився з ними.

Коли ласка, то напишіть до мене кілька слів. А поки що я обіймаю Вас щиро та здоровля усім гараздом – Ваш щирий друг

Андрій Чайківський.

115. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Бережани, 16 лютого 1904 р.

Бережани, 16/2 904

Високоповажаний Пане Професоре!

Спасибі Вам за труд, та вибачте що Вам не даю спокою. Я радо годжуся на посьлідній проєкт: най покриєся наклад першою соткою примірників, а проче я дам книгарні розпродувати. Я сам не можу і не хочу ризікувати коштів накладу, бо хто зна, чи звернуться. О такій комбінації я і не думав, бо в загалі не прийшло мені в голову, що «Руслан» схоче перепечатувати те, що було деінде. Та коли хоче, то й добре.

Я зараз стану присилати матеріал, коли лише появиться «Посиднок». Деякі давнійші річи треба буде поправити, бо видаються мені наївними дуже, звичайно: перші коти за плоті.

Дякуючи Вам за Вашу ласкавість, пишуся з високим для Вас поважанем і кланяюся дуже Вам щиро відданий

Чайковський.

116. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Бережани, 10 березня 1904 р.

Бережани, 10/3 904

Високоповажаний Пане Професоре!

Посилаю наразі дальші статі до поміщення в «Руслані», щоби зац* «Посдинку» не надто довго лежав. Крім сего, в тім томику я хотів би помістити ще: 1) [з] «Літер. Вістника» (1903): «Дві стрічи»* і «Ні разу не вдарив»; 2) [з] «Зорі»: «Вуйко»*, якого мушу ще переробити, бо то дуже наївне мені видаєся; 3) з «Буковини»: «Як я шукав гувернантки». Відтак може зможу скінчити деякі куснички, щоби помішати одно з другим.

Прошу прийняти слова високого поважання

Чайковський.

117. ДО О.МАКОВЕЯ

Бережани, 7 квітня 1904 р.

Бережани, 7/4 1904

Високоповажаний Добродію!

На Ваше любеньке письмо відповідаю, що після засягненої інформації засуд о. Попеля* зніс суд апеляційний в Бережанах, уневажнив цілу розправу і акта завернені до суду ходорівського, щоби перевів наново розправу, причім о. Попелеви вільно буде вести доказ правди. Я з своєї сторони пишу до д-ра Окуневського*, чи не хотів би справи по-доброму полагодити.

Що Ви тепер робите... замовкли торбани... я ще від часу до часу ще дещо нашкрабаю, бакчіль, якого Ви у мене сконстатували, не дає мені дихати. А Ви свій бакчіль чим заморили? Пришліть і мені рецепту...

Першого мая я перенешу мою канцелярію до Сколього. Що Ви на те? В Бережанах так мені допекло, що до всего знео-

хотівся, і то самі народовці дали мені бобу. Ну, хай попробують, як буде без мене.

Бажаючи Вам веселих свят – цілую Вас тричі.

Ваш щирий Андрій Чайковський.

Кажіть кому, будь ласка, на мій кошт поглядати в університетській бібліотеці, пошукати в рочниках «Буковини» мою новельку «Як я шукав гувернантки». Мені сего дуже потреба до збірника, який видає др. Студинський. Дайте відписати на мій кошт. Дуже Вас о се прошу.

118. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Бережани, 7 квітня 1904 р.

Бережани, 7/4 904

Високоповажаний Пане Професоре!

Посилаю Вам дальші кавалки ще нігде не друковані, щоби було чим переплести тамто старе. Звертаю Вашу увагу на те, чи «Не дав засоромити себе»* не було ще до змісту вже через кого другого написано, бо я се чув від одного бережанського судовика вже дуже давно, то може бути, що мене Лепкий вже перебіг. Коли б так, то не друкуйте, бо вийшло би смішно, щоби аж двох авторів таку дурничку переповідали...

Тяжко мені, як з каменя, видобути з Черновець мою новельку «Як я шукав гувернантки». Вже два рази за тим писав до Маковея. Може се Вам вдасть, а мені би дуже шкода, щоби се пропало.

Здоровляю Вас [з] воскресенієм Христовим, бажаю веселих свят і пишуся з високим поважанням.

Чайковський.

119. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Сколе, 18 червня 1904 р.

Сколе коло Стрия, 18 н. ст. VI 904

Дорогий мій Добродію!

І Ви мені не дуже то дивуйтесь, що на Ваш любенький лист так пізно відписую. Я, коли перенісся з Бережан до Скольного, мав

багато роботи, порядкував канцелярію, приймав нових людей, а поки ті найшлися, то такі сам мусів усе робити. А наш брат, адвокат галицький, то не та щаслива людина, що Ваш «присяжний поверенний». Ваш, мовляв, галушки з салом їсть та лопатою грошики збірас, а наш брат, наче б та бублейниця, по копійчині мусить складати та дуже працювати. Я живу в горах. Гарно тут дуже. Доокола високі гори, вкриті сосниною зеленою, щораз вищі, а далі такі ледве синіють, а се вже десь на Венгерщині*. Попід гору тече річка Опір, розбивається по каміням і шумить, аж любо слухати. Повітря гарне, свіже, наповнене живицею. Задля того я то і пішов сюди, бо Бережани то сторона болотиста, малярична. Народ тут гарний, рослий, либонь, не славянської породи, бо найдете тут чисто татарські тіпи. Та мимо того народ привязаний до своєї народности і дуже нерадо приймає чужу бесіду. Навпаки, наші гуцули з Станіславівщини та Коломийщини стоять о много нисше від скільських Бойків. Із них вийшов славний отаман опришків Олекса Довбош*. Багато ще про нього говорять старі люди. Коли зможу підслухати гаразд та придивитися тим скалам, печерам довбушівським, які тут є, то, може, і зужиткую колись. Тут дуже гарний діалект, схожий своїм синтаксісом на говір український, лише, що деякі самогласні цілком інакше виговорюють. Коли Бойко вимовляє воли, ми, то послідню самогласну так стисне в губі, наче б беззубими яснами розкусити хотів, а з цього виходить звук, схожий на О – воло, мо.

Особливо від угорської границі люди говорять чисто, без примішок польонізма.

Згадав я про Гуцульщину, то, може, Вам буде цікаво знати, що там тепер скоїлося. То був майже пропавший народ. Передівсім здеморалізований морально і були такі села, що не було людини, не закаженої сифілісом. Чоловік чванився тим, що його жінка має любаса, а жінка величалась таким чоловіком, що його другі жінки приймали.

Коли в село приїхав який комісар, то начальник громади, визначаючи йому квартиру, прислав також молодицю або дівку на ніч, гарнійшу або поганійшу після того, яка його ранга була. Про почуття національне ніхто нічого не знав, бо ніхто ним не піклувався, а попи жили по селах на те, щоб шкуру лупить за треби і багатіти. Здавалось, що ся галузь українського народу цілком для нас пропаща.

Та ось тепер наші патріоти кинулись закладати в Гуцульщині «Січі»*, себто товариства гімнастично-пожарні. «Січі» мали свій статут з закраскою національною. Гуцули народ лицарський, по-

томки колишніх опришків, приляг до цьої новини цілим серцем, і «Січи» стали рости, як гриби по дощи. У Львові заснувався центральний звязок, що тим рухом кермував. Вправи, гімнастичні відзнаки, хоругви, топірці, спільні прогульки, патріотичні пісні «Не пора Москалеві, Ляхові служить», «Ще не вмерла» – лунали по горах Карпатах, аж Ляхам лячно стало. Тоді-то стали писати доноси до Львова, слати телеграми до вшехпольських, себто русиноїдзьких, газет, що гуцули збираються різать Ляхів і Жидову, що воскресли Желізняки* і Гонти*. Польське правительство взяло се за правду, і в Гуцульщину помашерувало військо, жандарми і суді слідчі з комісарами. А староста Косівщини (по-вашому, либонь, пристав, начальник політично-адміністративний повіта) розв'язав відразу 13 «Січей». Та військо нічого не застало, а судія слідчий замкнув двох гуцулів-кошових і одного попа – отця Попеля, який їздив скрізь по селах і заводив «Січи». З того вийшов блямаж для наших верховодів, бо раді були Гуцульщину спровокувати, аби відтак завести в Галичині стан виїмковий, себто завісити конституцію нашу дрантиву, а тут гора вродила миш. Наші послы їздили аж в Відень, до міністра президента, та тепер ладять велику інтерпеляцію до парламента. Ми тут страшенні години проживаємо від скаженої Польщі – усюди лізуть, усе хотіли б загарбати та прибити польську марку, аби відтак при якій завирусі, проголосити: ось аж сюди Польща. Вони тепер страх рахують багато на японську війну. Господи, як би вони раді розбити Росію, та не ту деспотичну систему правління, а такі російську державу, на котрої руїнах виринула би Польща од моржа до моржа. Чому воно так є, що, хоч як би хотіли когось полюбити, то не можемо. Коли б в Росії, не кажу вже Конституція, та лише свобода для українського слова в школі і в церкві, ми всі Галичане, як оден, стали би відразу руссофілами.

Може, по сій війні дещо виклюєся, та лише жаль, що тільки наших кісток поляже чорт-зна за що! Тутешні газети багато пишуть про корупцію і крадежи в Росії, які вийшли наверх в тій війні. Не знать, що на тім правди. Та нема того злого, щоб не вийшло на добре, а кождий здобуток вимагас жертв. Може, і з цьої війни вийде що путнього для Росії.

Оден з наших платних москвофілів, що їздив за рублями в Пітер, написав свої возпоминаніє з побуту в Кронштаді. Писав менче-більше так своїм галицько-московським жаргоном: «Коли я побачив панцирники і крайзери велити на водах кронштацьких, то, нагадавши наших сепаратистів-українофілів, хотів заспівати собі: «Ще не вмерла Україна!» А невдовзі по тім ті велити край-

зери вилетіли в воздух, як мяч, і ... суэта-сует! І ангелів гордих Бог не міг в небі терпіти...

Та ще одно трохи не забудь. Я Вам дуже дякую за прислану книжочку. Та як Вам зрванжуватися? Тепер саме вийде том моїх новельок, післав би Вам радо, коби не кордон. А, може, вкажете мені спосіб на це? Ой, коби то!

Хочете мати яку мою річ до Вашого альманаха, тут друковану?

Візьміть «Вістник літературний» з минулого року (1903), там напечатані дві новельки: 1) «Дві стрічи», 2) «Ні разу не вдарив». Виберіть котру-небудь, і одна, і друга перейде цензуру. А «Вістник літературний» буде непримінно в редакції «Кіевскої старини» – згода?

Більше нічого мені писати. Поздоровіть від мене мого товариша по званію д. Шрага*, подякуйте йому за лист, Вас же щиро-щиро обнимаю – сердечний Ваш

Андрій Чайковський.

120. ДО І.ФРАНКА

Сколе, 24 вересня 1904 р.

Сколе, 24/9 1904

Дорогий Добродію!

Переглядаючи мою шафу, найшов я кілька рідкостей бібльографічних, а позаяк кілька мені вже пропало між добрими людьми, тож маю рацію і за долю отсих боятися.

Та ніде їх не поміщу так безпечно, як у Вашій бібліотеці, тим більше, що з того можете зробити ужиток, якого я не зроблю. Отож, прийміть сі три книжки від мене, а коли б Ви їх вже мали, то передайте се до бібліотеки товариства ім. Шевченка, або до котрої другої.

Як таким книжкам у мене небезпечно, скажу се, що три перші рочники «Правди» у мене пропали.

При тій нагоді звертаю три томи Костомарова*, які були ласкаві мені визичити. Звертаю їх з словами: не вт[н]еш Паньку тіста!

Хотів я постудіювати дещо та написати, та ба! Мусім поки що, себто до слушного часу взятись за писане Bagatell, Provincial... Klagen*. Коби можна вихіснувати ті досвіди і спостереження, яких до тепер придбав, було б гаразд, а нові студії робити

ніколи. Тепер така до Вас просьба: кола ласка, відпишіть двома словами. Вашу критику на Восток і Запад я зрозумів так, що Ви, назвавши її апокаліпсою, стерли її і її автора. Тим часом розмовляю з Олесницьким про се, а він каже, що критика Єфремова* загостра і несправедлива, а Ви навпаки вихвалили твір Підоси* як річ незвичайну і дуже пекну.

Я перехрестився обома руками: ігі! а це що? Може справді так. Читаю вдруге і таки мені здаєся так, як я відразу подумав. Та для заспокоєння моєї совісти я постановив такі поспитати Вас, чи Ваша критика справді похвала твору, і чи такі кпини над ним. Бо ж «не міряй мене кірцем, коли я і в чвертку влізуся» не без рації сказано.

Я не маю претензії бути критиком, та не можу симпатизувати з такою белетристикою з *Übermensch*-ами*, котрі на гвалт строяться в тогу нічівського Зоротустри (сли він справді ходив в тозі) і виговорюють сентенції, нашпиковані такою філософією, що, мовляв, треба з олівцем в руці глядати *podmiot i orzeczenie**.

Здоровляю Вас всім добром. І цілую сердечно

Ваш щиро відданий Чайковський.

121. ДО І.ФРАНКА

Сколе, 2 жовтня 1904 р.

Сколє, 2/10 1904

Високоповажаний Добродію!

Після нашої умови посилаю Вам наразі першу часть до прочитання. Коли нагодиться, пішляю дальші дві части – менше більше так само завеликі. Прочитайте ласкаво та скажіть свою гадку. Поки що не звертайте, може змовимося щодо поміщення її в «Вістнику». Лише прошу Вас дуже – збережіть її, аби який сшиток не пропав, бо більша часть сего – то первопись. Сю повість я пишу вже яких 8 літ, вже кілька сшитків згубилося, і я мусів латати, а тепер вже би я сего не потрафив. А мені дуже би хотіло, аби ся повість вийшла друком, бо я такі сцени, як там змальовані, бачив, таких людей знав і знаю.

Я змагався списати усе вірно. Ваша гадка буде для мене міродайною, а за Ваші уваги я Вам подякую.

Вашої відповіді я нетерпеливо вижидаю, а поки що здоровляю Вас всім добром та пишуся з високим для Вас поважанням

Андрій Чайковський.

122. ДО І.ФРАНКА

Сколе, 13 листопада 1904 р.

Сколс, 13/11 1904 р.

Високоповажаний Добродію!

Вже чимало часу минуло, як я післав Вам до перечитання мою повість «З ласки родини». Не наскучав би я Вам опять, коли б не те, що навіть не знаю, чи Ви дістали посилку.

Будьте ласкаві написати хоч се, аби я був певний.

Я зладив вже і дальші дві частини тої самої теми, і вони після мене тим цікаві, що в них описані усі лайдацтва, яких дізнає наш мужик від суду на провінції в глухому куті. Вони списані так докладно, як се може списати автор-адвокат або судія, яких у нас, либонь, дотепер нема.

Кожда з тих частей, хоча говорить про тих самих людей, творять окремі цілости. Гадаю про те, що могла би се видати «Спілка» окремими книжками. Була б се невеличка трільогія. Хто прочитає першу часть «З ласки родини», буде цікавий прочитати також другу – «Остап Копач». А прочитавши і се, може схоче прочитати третю часть «Марійка».

Що Ви на се скажете?

Сли Ви, добродію, сходитеся часом з якою редакцією «Діла», то чи не були б ласкаві сказати їм, що я дальше кптити з себе не позволю. Та то нечувана річ. Видали, а властиво сказати б, спаскудили мою повість ще в червни і дотепер нічого про ню не чувати мимо моїх упімнень. Треба їх буде або випсьочити добре, або внести на шкандал цілому світові позов до суду.

Бодай ніякий автор не мав діла з такими безличними людьми, що безкарно сміючись в кулак, паскудять чужу роботу.

Дожидаючи від Вас ласкавої відповіді, пишуся з високим для Вас поважаням

Чайковський.

123. ДО І.ФРАНКА

Сколе, 19 листопада 1904 р.

Сколе, дня 19/11. 1904

Дорогий мій Добродію!

Скажіть, чи се не іронія. Ваш лист, за який сердечно Вам дякую, застав мене при машині, як саме я писав до суду, що Парця Михайлиця позичила у Микити Бучка 20 к. і не хоче віддати. То добре, що бодай таким способом можна заробити на хліб насущний і попри те дещо написати.

На Ваші уваги я нічого замітити не можу, бо і правда, що мій язик більше адвокацкый, чим літературний, та мабуть з тої хиби я не вилічуся ніколи.

Тепер друга квестія, трохи дразливійша, бо грошева. Я дотепер не знаю, що мені редакція «Вістника» за се дасть, бо далєбі вже тільки написався задармо, що аж обридло. В тім взгляді було б пожаданим, аби могло наступити порозуміне.

А ще одно. Ся повість «З ласки родини», то така довга, як хвіст комети. Крім того, що Ви вже бачили, є ще дві часті, разом три, одна не менша від другої, всі разом творять одну цілість, а все-таки кожда о чім іншим говорить, се виглядає на малу трільогію.

Чи зможе «Вістник» видати се за оден рік?

Об тім всім я Вам писав мій другий лист, та мабуть Ви єго не дістали, бо нічого про него не згадуєте.

На разі більше нічого мені писати, тому кінчу, здоровлячи Вас сердечно.

Ваш щирый Андрій Чайковський.

124. ДО О.МАКОВЕЯ

Сколе, 20 листопада 1904 р.

Сколе, 20/11. 1904

Дорогий Добродію!

Вибачте, що так спізнився з висилкою Вам книжки з моїми оповіданнями. Я гадав, що зможу заодним вислати Вам і «Власними силами» – та годі, бо з редакцією «Діла» не можна дійти до ладу, а я не дістав ще ні одного примірника тої книжки.

А тим часом говорять, що в «Буковині» була вже і критика над сею повістю, а я її не читав, тай не прочитаю, коли не будете ласкаві прислати мені ті ч. ч. «Буковини», о що Вас дуже прошу.

Ось тепер розпічнеся друковане моєї довшої повісти «З ласки родини» у «Вістнику літературнім». Здаєся, що мій бакчиль літераський вже здезінфекціонований.

Цілую Вас сердечно, Ваш Чайковський.

125. ДО О.МАКОВЕЯ

Сколе, 2 грудня 1904 р.

Сколе, 2/12 1904

Дорогий Добродію!

Спасибі Вам за лист. Я просив Вас, аби були так добрі післати мені ті ч. ч. «Буковини», в яких була критика на мою повість «Власними силами», – та Ви либонь забули, тож прошу ще раз: пришліть. Та напишіть мені ще який є звичай днівникарський, чи, коли хтось поміщає в «Ділі» повість в додатку, має право до одного ґратісового примірника «Діла», крім умовленої ремунарації за повість? Що та редакція зі мною не виробляє, то аж гидь бере на такий визиск.

Здоровляю Вас всім добрим.

Ваш Чайковський.

126. ДО РЕДАКЦІЇ «ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОГО ВІСТНИКА»*

Сколе, 6 грудня 1904 р.

Сколе, 6/12 1904 р.

В[исоко]поважана Редакціє!

Коли почнеся друкувати в «Вістнику» моя повість «З ласки родини», то прошу помістити на початку її таку присвяту:

Батькові новійшої української літератури д-рови Іванови Франкови в доказ високої пошани –

Андрій Чайковський.

127. ДО І.ФРАНКА

Сколе, 6 грудня 1904 р.

Сколє, 6/12 1904 р.

Дорогий Добродію!

Відповідаю на Ваш лист зараз і заявляю, що годжуся на Вашу пропозицію і приймаю гонорар авторський 400 к. з тим додатком, щоби мені редакція за час друкування прислала оден гратісовий примірник «Вістника», а відтак прислала мені 25 примірників книжки самої. Гроші, коли можна, прошу прислати зараз, бо у мене манускрипт вже готовий і можу єго вислати навіть зараз, лише що не маю тепер часу, бо вечером поїдемо до Стрия, а позавтрі аж до Відня. Коли верну – зараз відішлю усе. Не дивуйтеся мені, що я так деталічно виписую мою умову, але я ось буду мати либонь шкандальний процес з редакцією «Діла», котра визначила мені по довгих хоровах 8 к. від аркуша, та з того хоче потрутити собі передплату за «Діло» за час друкування повісти. Скажіть, чи то не батьярство? Коли б «Діло» було бідне, я би не чудувався. Та воно стоїть добре – а звичай редакторский є, що авторови послаєся гратісовий примірник, так бодай мене поінформували зі Львова.

Та нащо я Вам се пишу? Хіба ж Ви тому винні, що редактори чи видавці «Діла» свиніє братіє?

Здоровлю Вас всім добрим, а гадаючи, що мій додаток до умови не розібє переговорів – вижидаю нетерпливо першого числа.

Ваш щирый Андрій Чайковський.

1905

128. ДО РЕДАКЦІЇ «ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОГО ВІСТНИКА»

Сколе, 6 січня 1905 р.

Сколс, 6 січня 1905 р.

Високоповажана Редакціє!

Посилаю Вам решту повісти «З ласки родини». Як бачите, се більша повість і поділена на три часті, о чім я вже попередньо писав. Шкода, що сего не назначено на початку.

Так само жалую дуже, що ВП.Редакція не замістила на початку повісти присвяти, яку я окремим листом до Редакції післав. Такою річею, як присвята вільно мені прецінь диспонувати, а сего я не зробив *ad captandam benevolentiam** д. Франка, лише з щирої непримушеної нічим волі з найглибшого пересвідчення, що так треба зробити, бо се ему належить, щоб молодше покоління літератів звало його батьком літератури.

Догадуюся, що д. Франко, яко редактор «Вістника», того не хотів, та коли ж бо я тут маю голос і я того хочу, щоб ся повість була ему присвячена.

Отож я дуже прошу присвяту мою надрукувати на наголовнім листі книжки, що вийде як відбитка. Я того хочу.

З нагоди надходячих свят бажаю вам всего найкращого.

Щиро відданий Чайковський.

129. ДО І.ФРАНКА

Сколе, 20 січня 1905 р.

Сколс, 20/1 (1)905

Дорогий Друже!

Сталося! Та вже інакше не може бути, хоча я собі дуже того бажав, щоб сю повість Вам присвятити. Та вірте мені, що я се зробив не задля якихсь закритих цілей, а лише з щирого пієтизму до Вас, та ще й для того, щоби таким способом сплатити давний довг до Вас. Коли сего не догадується, то скажу Вам, який се довг. Будучи на університеті, я підлягав дуже впливам тодішніх народовців-консерватистів і тому був я, яко академик, горячим вашим противником. До сего я вже не раз признавався зі соро-

мом перед людьми, а тепер се чиню перед Вами – пропало – і не вернеться, я сего жалую, та в инчий спосіб сього не направляю, як хіба таким чином. А жалую я ще й того, що я тоді з Вами ближше не зійшовся та не пізнав Вас так, як тепер Вас знаю. Було б не одно не так сталося, як сталося. Якби я був з Вами сходився, може би був скорше пізнав, що в моїй душі сидить кавальчик літератури, та може би до нині зробив більше, чим справді я зробив.

Сталося, і того назад не повернеш, а кривду заподіяну треба як так направляти. Та вірте, що я того усього не робив зі злоби, зі суперництва, бо ми тоді не сідали на однім літературнім стільці, а лише з браку критицизму, з великої віри в авторитет народовецької консерви. В мене дуже вражливе чуте. Я по образу давнього козацтва не розбирав, кого я бю, а лиш бив того, кого казали бити, аби не сидіти дармо. Тай так і вік минає, а минулого не поправиш.

А знаєте, що мені у Вас заімпонувало найбільше?

Ось то, що Ви мали відвагу сказати публично таку святу правду: *Nie lubię rusinów, bo nie ma za co!** Ми всі, хоч трохи тямучі люди, добре се знаємо, бо хто лише зблизився щиро до Русинів, мусів попаритись бодай в пальчик – а мимо того співаємо всі зі Стебельським: дай, дівчино, нам шампана... я за народ душу дам! – а чого другого сказати ми не сміємо.

Та бачу, що мене розбірають якісь сантіменти.

Вертаю до прози:

Коли не можна передруку, то хай буде і так, може, колись спроможуся печатати сам, а коли ні, то, може, мої діти.

Гроши най пришлють зараз, бо мені потреба.

Ви мені раз згадували за «Олюньку», щоб її ще раз пустити в світ в фонетичній шаті. Ану, подумайте об тім. А може би «Спілка» * видала мої босняцькі спомини* – оброблені і отесані з фейлетонічної шаблони?

Тай більше нічого.

Поздоровляю Вас усім добром,

Ваш щирий Чайковський.

130. ДО О.БАРВІНСЬКОГО

Сколе, 10 лютого 1905 р.

Сколє 10/2 1905

Високоповажний Пане После!

Коли ми їхали в грудні до Відня, говорилисьмо о всіляких справах, чого я нині вже не тямлю.

Нині дістаю лист від Д-ра Томашівського* в Бережанах, котрий подався на професора учительської семінарії у Львові, з великим жалями, що якийсь «бережанський патріот» осмарував его перед Вами о атеїзм і що Томашівський мусить довідатися, хто то такий, бо то ему шкодити буде в карієрі.

Я гадаю, що Високоповажаний Пан Посол, під тим бережанським патріотом не мали мене на гадці, бо хоча, далєбі, не тямлю, чи ми говорили що о Д-рі Томашівским, то все ж був то розговір приватний між знакомими, з якого не ялося робити урядового ужитку.

Позаяк з Д-ром Томашівским лучать мене дружні відносини ще з часів мого побуту в Бережанах, то сли би справді зміст моєї бесіди був би того рода, що з него мав би вийти «атеїзм» Д-ра Томашівського і се мало би покластися на вагу кваліфікаційну в его карієрі, то було би для мене страшенно прикро, і Д-р Томашівський, довідавшись об тім, гадав би справді, що я его денунціював – а тоді я би вийшов невинно в поганім світлі денунціанта.

Зобов'язете мене дуже, Високоповажаний Пане После, коли зволите мені на сей лист відписати і мій несупокій злагодити.

Пищуся з високим поважанням.

Д-р А. Чайковський.

1906

131. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО*

Рогатин, 1 квітня 1906 р.

Ваша Ексцеленцію!

Будучи на днях в Перемишли, довідався я, що невдовзі має бути створена там руска щадниця.

Знаю, що засноване тої переважної для нашого національно-економічного розвитку інституції руский народ виключно заходам Вашої Ексцеленції завдячити має, а з того вношу, що Ваша Ексцеленція при організації і обсаді тої інституції матимуть рішайучий голос.

Коли б Ваша Ексцеленція хотіли покористуватися при тім моїми послугами, то прошу дуже мною розпоряджати.

Я трохи на тих справах розуміюся, а решту знання можна в короткім часі доповнити перестудійованем якого підручника.

Таким побитом сповнило би ся мое задушевне бажане покинути адвокатуру, до якої я з тої причини не надаюся, що дбаю більше о інтерес моїх клієнтів, як о мій власний.

Коли я Вашій Ексцеленції замало знаний, то прошу розпитати ласкаво за мене Ексцеленцію Архієпископа Теодоровича*, котрий мене дуже добре знає.

Остаюсь з високим поважанем і преданністю

Андрій Чайковський,
адвокат красвий.

132. ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Рогатин, 30 квітня 1906 р.

Рогатин, 30/4 [1]906.

Високоповажаний Добродію Професоре!

Тов[ариство] педагогічне* візвало мене, щоби написати яке історичне оповідане для молодіжи.

Я живу тепер в Рогатині*, і кілька разів подивлюся на стареньку церковицю св. о. Николая, нагадую собі Роксолянц*, котрої батько о. Лісковацький чи Лісовський був при тій церкві парохом. Я би хотів сю драму взяти за тему до мого оповідання.

А позаяк тут нема ні традиції народньої про се, ні ніяких записків або хронік, то звертаюся до Вас, В[исокоповажаний] Пане Професоре, з уклінною просьбою вказати та позичити мені на часок яких жерел, що тої теми відносяться.

Мені найлекше приходиться писати про те, коли бачу власними очима місце, де то все відбувалося.

Вибачте за мою влізливість та прийміть слова високого поважання.

Андрій Чайков[ський].

133. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 20 жовтня 1906 р.

Бережани, 20/10 906.

Дорогий Товаришу!

Посилаю на Ваші руки для «Вістника»:

- 1) спомини про самбірську ученицьку громаду;
- 2) відповідь на критику д. М.М-ського* моєї новелі «За чужі гріхи»*.

Перше вважаю інтересним, як всякі спомини, і гадаю, що редакція їх надрукує.

За друге, то такі прошу Вас подбати, аби було надруковане без пропусків, д. М.М-ський надто наступив мені на хвіст, годі не відгритися. Я мусів змовчати його критику на мене в *Ukrainische Rundschau**, де мене прямо довів до нуля, бо то річ погляду. Ся критика мала хіба такі наслідки, що зарікся коли-небудь, доки мого житя, братися до повістей і взагалі до красної літератури.

Та коли я на тамту критику п. М. мусів мовчати, то тепер на моїй улиці празник. П. М. перекрутив скелет мого оповідання і на тій підставі взявся критикувати моє фахове знанс. В літературі я ділстант, як ціла плеяда українських письменників, але в юриспруденції то я фаховець і не дам себе кому-будь в торбу взяти.

Хай п. М. вибачить, але годі не написати йому инчого сальдацького партрета. Коли б я і тепер змовчав, я би гидивсь сам собою: не пирожися, як ти не пиріг! Не знаю, які відносини між п. М. а редакцією «Вістника». Може, редакція сеї відповіді помістити не схоче. Хоч не припускаю такої нельояльності, а все ж

прошу на такий случай звістити мене: «не поміститься», а я постараюсь видрукувати сю відповідь деінде.

Та поки що здоровляю Вас усім добром.

Ваш щирий Андрій Чайковський.

До редакції «Літературно-наукового вісника»

У відповідь ш. критикови моєї новелі «За чужі гріхи». (Літ. Наук. Вістн., X, 1906).

Як би я знав, що кожен, хто читає «Л. Н. Вістник», читав теж альманах «З потоку життя», я би і словом не відповідав моему критикови д. М.М-ському, хай би читачі самі виробили собі гадку про вартість такої критики. Коли ж воно не так, а ще ш. критик зачепив мою «юриспруденцію» і показав мене «умисне тому, що я юрист» закордонній укр. громаді читачів «Л. Н. Вістника» комплетним ігнорантом юридичної азбуки, то таки мушу на ту критику кількома словами відповісти.

Передівсім, ш. добродію, не толкуйте мені про bösem Vorsatz (злий намір), бо я на тім зубів доідаю, а Ви ще хіба трохи теорії з того затямили. Навпаки я вам скажу, що Ви або не прочитали газд разд новелі «За чужі гріхи» і написали критику навманя, аби показати себе Бессервісером, або Ви зробили се mit bösem Vorsatz*, щоб мене осьмішити.

Ви в своїм «скелеті оповідання» поминули одну рішачю подію і без цієї події вивели неможливі консеквенції, які приписуєте мені на те лише, щоб зараз же, осідлавши юридичну кобилу mit bösem Vorsatz, переїхатись по мені. Отож, Кашарабу взяли на три роки не за кару, бо військова служба не кара, лише горожанський обовязок, а лише тому, що обиватель, який не має права на військовій полекші, після закона повинен служити три роки. Як Кашараба мав 20-тий рік віку і наспів час його бранки, був учеником учительської семінарії і не мав жадних даних на полекшу в військовій службі.

Вправді два рока пізнійше він, як народний учитель під назвою Буца, був асентерований з полекшою, яка тоді прислугувала народним учителям (кождих ферій іти на чотири неділі на вправи військові, по трьох літах перейти в доповняючу резерву), та коли показалося, що Буц, то Кашараба, який два роки раніше повинен був без полекші ставитися, то рішив перший момент, тим паче, що феріяльних вправ не можна було йому почислити за трилітно безпереривну службу військову. Висновувати з тої фактичної підстави такі конклюдії, як арешт і кара трилітньої

служби військової, се абсурд, якого найслабшому юристови вибачити не можна. Коли хочете, дам Вам подібним примір, яких трапляється дуже багато, і навіть назву тих людей, яким се трафалося.

Однорічний доброволець зголосився на службу і був уже два місяці в школі добровільців. Потім показалося, що коли йому приходило ставитися до бранки в I класі (його тоді не взяли), він був ледви учеником VI кл. гім., якому право до однорічної служби не прислугувало. На тій підставі, хоч був асентерований як доброволець на один рік, його завернули зі школи добровольців до полку і він служив три роки, але се не було за кару.

Що т. з. *Nachsteller**-ів, які самі не стануть до бранки, приводить жандарм до асентерунку, се річ така звичайна, що хиба треба не бути в Австрії, аби того не знати. Але це не називається «арештованем» так само, як трилітня обовязкова служба військова не називається карою.

Не можливо, щоби ш. критик цього не знав, і тому на його юридичну критику сказати би йому словами бережанської пословиці: «Видиш, Онишку, знаєш, а крутиш».

Ш. критик поминув, що Кашарабу покарали за дезерцію поповнену тим, що він самовільно, коли був у чинній службі, поїхав на похорон дитини і не вернув до гарнізону через 48 годин. Покарали його в'язницею і причинили йому рік військової служби.

Після §183 карного закона військового з 15/I 1855 Ч. 19 в. зак. держ. дезертиром є той, хто по зложеню присяги службової, призначений до служби, полишає відділ свій в тім намірі, щоб відтягнутися від обовязку служби військової.

Такий намір приймає закон як доказаний *ipsa lege**, коли дезертир через 48 годин не верне до свого відділу (§185, а).

За таку дезерцію (бувають різні роди дезерції і різні кари) назначена кара в'язниці від 6 місяців до року (§ 201). Крім кари в'язниці задержуся дезертира, коли неприсутність його в війську не перейшла 6 місяців, ще через рік понад обовязковий час служби (§ 208 е). Та се також не кара, лише її наслідки. Дотичний § має напис маргінесовий: *folgen der Desertion* (наслідки дезерції). Так само кара за крадіж спричинює втрату права виборчого. Ось і все. А то сталося наслідком дезерції Кашараби з нагоди самовільного виїзду на похорон дитини, а не наслідком неставаня на час до бранки.

Ш. критик, повторяю, сю подію промовчав, її наслідки пришили до події попередньої і з того вийшла диковина, що «юрист і син Марса» вийшов обскурним ігнорантом. – Беручись

до юридичної критики, то замало знати лише §1 зак. кар. про «bösem Vorsatz». На пункті злого наміру молоді юристи баламутяться. Їм здається, як се виходить із тої критики, що злий намір мусить бути доказаний. Коли ж воно не все так буває. Тут мусимо числитися з пресумцією як із самого факту, так і з закона. Коли, нпр., здіблють когось у чужій коморі, то є пресумція, що він мав намір обікрасти комору. Пійманому вільно вести доказ противний на брак злого наміру, приміром, він, випивши, заблуdiv замісь до своєї, до чужої комори. Пресумція злого наміру з закона часто против доказу не допускає. Примір того в §185 а) зак. карного військового.

Коли та критика написана mit bösem Vorsatz, то воно цілком не лицює совісному критикови, який має благороднішу ціль, як перекручуванем фактичного стану баламутити читачів на кошт автора. Коли ж ш. критик зробив се в добрій вірі, отже, без злого наміру, то й я в відповідь йому подам травестію* Квітчиних* слів: «Критик знай свою критику, а в юриспруденцію не забігай».

Бережани, д. 20 жовтня, 1906.

Др. Андрій Чайковський.

134. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 15 листопада 1906 р.

Бережани, 15/11 906

Високоповажаний Добродію!

Прийшов мені сьогодні «Вістник». Я сподівався напевно, що моя відповідь буде поміщена, бо я просив Вас дуже, щоби, коли не помістите, написали мені двома словами: не можна. Від Вас я відповіді не дістав, отже, сподівався. Та надармо.

Се мене дуже дивує. Хіба ж я вже і цього не варт, щоб мені відповісти?

Далі та відповідь моя втратить інтерес. А самі здорові знаєте, як воно любо по шкірі скрегоче напастлива критика. Ви ж не раз були в такому положеню. А знову не хочеться мені вірити, щоб такий поважний журнал, як «Вістник», позволяв чіпати людей, а заперечував їм спроможности оборони.

Однак усьо може бути.

З високим для Вас поважанням Чайковський.

135. ДО М.КОЦЮБІНСЬКОГО

Бережани, 7 грудня 1906 р.

7/12 н. ст. 1906

Дорогий Земляче!

Пишу отсе до Вас, аби Вам пригадатися. Ви, певне, про мене і забули, бо вже чи не більше року, як мав від Вас вістку. Коли тепер приходять до Вас наші газети, то нічого мені Вас інформувати, що у нас робиться. Та коли з того, що у газетах бачите, що у нас негаразд, то і це не гаразд, чого у нас по газетах писати не личиться.

У біблїї написано, що на початку був хаос. Це було на початку світа. У нас теж хаос. Може, і у нас початок який? Ми дітваки, пайдократи! Авторітету жадного. Се у нас стало прїнціпом, щоби не приймати авторітетів, бо се гамус розвій самостійної думки. Ну, ладно! Аж у нас таке: нема авторітету понад мене, а тут, де я стою, то я сам авторітет. У нас не лише партії поборюють себе і то не перебираючи в средствах, але ж в одній партії є менчі партії, вже не на прїнціпах, а такі на личних інтересах.

Найпоганїше воно іде між львівскою громадою. Там, справді, годі зорїєнтуватися, до кого пристати. Великих слов – велика сила! Стоїш безрадний тай мимо волі опустиш руки. Бо коли схочеш що-небудь зробити, так тебе який-небудь патріотик між очі: не пхайся, каже, в авторітети!

Не знаю, як воно у Вас, та мені бачиться, що Вам московська тверда брутальна рука більше вийшла в хосен, ніж нам польсько-австрійська... в рукавичці. Але у нас тепер зачинають скідати рукавичку і беруться до бука. Ну, хвала Богу. Із нас вийдуть люди.

Коли нам було лехче, наші атамани говорили так: die hohe Regierung wird für uns sorgen*, і не робили нічого. Тому-то ми остали позаду, бо нас приспали. Правительство співало над нашою колискою: люлі, люлі, спи, рутеньчик мій прекрасний, байочки-баю... а Ляшня з Жидовою йшла наперед. Ми се побачили і взяли до роботи, і воно хоч хаос, та поступ і здобутки є! Попри те все ми вилічимось з льяольности та з династичних вірнопідданчих почувань. Ми переконались, що нас з гори до долини ошукували. А вже найбільше ошукали нас з реформою виборчою. Уся ляцька сволоч тріумфує над нами. Побачимо, як вийдуть вибори. Народ прокінувся, та зараз взяли його давити. Минулого літа

був у нас ш[т]райк хліборобский. На нас кинулись, як вовки на отару овець. Кілько то вийшло з того процесів кримінальних. І уряд страшенно посрамився, бо суди судили здебільша по правді. Мав я цього року немало роботи з ш[т]райковими розправами. З початку, бачачи таку напасть, я злився, та відтак я привик до того. Гадаю з того, що людина і до шибиниці привикла би, коли б її можна би з десять разів повісити. І народ те усе терпить. А у нас потреба би лише чотири-пять [бойкотів], і Ляшня потерпіла би страх. Та у нас нікому на це зважитись, бо ми через констітуцію збабіли, стали надто ніжними, питльованими.

Я все чогось дожидаю. Вже не одного діждався, може, і того діждуся, коли нас ліпше припечуть.

Надходить кампанія виборова. Я дуже на неї цікавий, що народ зробить.

* * *

Як бачите, я вже опять в Бережанах. Воно трохи буцім центральна стація, бо суд окружний, то і робота для мене важнійша, чим на повіті.

Напишіть кілька слівець до мене. Коли не згорділи, то не цурайтесь щирого Вам земляка

Чайковського.

136. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 10 січня 1907 р.

Бережани, 10/1 н. с. (1)907

Дорогий Земляче та Друже!

Та коли справді мої писаня так Вам до вподоби, то ось Вам читання на 10 минут. Мене виховали на німецькій педагоги, а у нас така пословиця: «німця не перепишеш». Коли вже раз розпишуся, то без упину писатиму.

Зачинаю від діла. Трохи книжок зібрав з своєї шахви, а трохи випрохав для Вас від професора Ст.Томашівського*. Та, либонь, прийдеться Вам заплатити тільки цда, що, мовляв, не вистане шкірка за виправу. З моїх писань одно лише вспів знайти. Других далєбі не маю, та вони для Вашої «Просвіти» задля своєї етимологічної правописи мало вартні. Вчєра післав Вам привітню телеграму на створення «Просвіти». Не знаю, чи вона дійшла.

Щодо того писання, то воно ось як: мене страх зразила критика галицька. Та коби-то яка тямуча критика, то чому ні? Навчив би ся дещо, поправив би. А то мізерний письмака хляпне чорнилом ось як: «тема нецікава, банальна, структура шабльонова». Будь з цього мудрий. Я вкладаю в твір частину моєї душі. Ночами не сплю, нерви термошу, як замотаний клубок, а воно, а воно каже, учений критик, мишам на сніданє.

І сам собі не раз кажу: «не буду нічого писати». Оден товариш по перу сказав мені на се ось як: «Ви заражені бацилем творчости, не вдержите». І воно опять правда. Не видержав, як налоговый п'яниця від горілки, як курець від тютюну, і опять став писати. Да ще інколи, коли критик надто вкусить, що і я зуби вишкірю і болюче вкушу. Коли хочете пізнати, як я кусаю і за що кусаю, то прочитайте, коли не читали, критику д. Мочульського* в «Вістнику Н.Л.» за жовтень на Ваш альманах «З потоку життя» мого оповідання «За чужі гріхи». Та й сам критик зробив з мене жмінку полови в «Ukrainische Rundschau», відмовляючи мені всякого таланту. Тоді я мовчав. Гадаю, як мені з ним спорити? Та впрочім, я ділстант-повістяр, як і ціла плеяда наших письменників. Та тепер цей критик і зелененький юрист чіпив моє юридичне знання, в якому я фаховець. Ну годі, пане-брате. Кажеш мені – «Помагай бі!» – дак послухай, яке від мене почуш: «Дай, Боже, здоров'я». Та по що це переповідати, ліпше буде, коли самі прочитаєте.

Я взявся тепер за народню літературу, та й тут мені не поведось. Зладив я для «Просвіти» книжочку: «Алькогольні образки». Це коротенькі оповідання з життя, де усюди є алкоголь і пагубні наслідки. Я є тої гадки, що для людини, менче культурної, приступнійша белетристика, чим научні розправи. «Просвіта» цього не приняла, йдучи за гадкою п. п. рецензентів. Відтак я, будучи у Львові, дізнався, що ці рецензенти – члени общества мочимордія. Ну-с! Написав я їм отчешаш, що аж легенько ікнулося.

Образки ці видам своїм коштом, хай світ осудить. Відтак написав ще одно оповідання для народа та вже післав був «Просвіті», а так опять відібрав. Тепер у мене наполовину готове оповідання діточе з козацької старини. Та тут я мушу поборювати всілякі труднощі: я знаю Україну лише з книжок. Та хоч вона, сердешна, не похожа тепер на колишню, дак усе остало б вражіння степу, Дніпра і т[аке] і[нше]. А без цього намагай головою, а бідна моя фантазія, як дихавична кобила, боками робить. Може, і витягне «душевную колесницю із брєня незнання», а коли ні, так в печ!

Але це буде краще, що я тепер загадав: написати оповідання-повість для українців і вивести на сцену наших панів-уніятів. Це буде для Вас усіх цікаво знати, бо Ви нашого попівства не знаєте і оно, справді, інакше, чим Ваше бородате* та благочинне. Та це оповіданє напишу під псевдонімом, бо я тут заблизько. Одна трудність, щоб найти накладця.

Не раз мені аж гидко погадати, чому я не беру ніякої участі в виданнях українських. Та я, либонь, Вам писав – чому. Минулого року написав я сердечне письмо до редактора «Громадської думки»* Леонтовича*. Післав лист за розпискою, отже, він, напевно, дістав. А в тім листі я жертвував мої услуги для «Думки». Може, прямо зігнорували, як дівчаха, і не відписали ні словечка – «ні сяк, ні так». Годі ж мені накідатись. Хай вони до мене обернуться, коли ласка. Не знаю, хто цей д. Леонтович буде, на всяк раз – це якась некультурна людина, коли не відписав.

От що у нас тепер найцікавіше, то це, що «Вістник» і Спілка видавнича пере[но]сяться на Україну. Я з цього дуже радий і бачу, що великий з того хосен буде.

А мій закордонний брат Михайло* собі, прочитавши оці стрічки, подумас, може: «Невже мій закордонний брат Андрій пророчествує?»

Воно, бачите, я ось з чого таке ворожу. Людина, що не має ревматизма в костях, не вгадає сама по собі, коли настати має погане верем'я. Та коли побачить, як ластівки літають низько над водою, як свиня в роті соломі носить, то і догадаєся, що буде буря. А ось коли появилася вістка про це перенесення нашого літературного руху на Україну, дак зараз заворушились польські і кацапські свині в Галичині і стали носити в пащеці не то соломі, а і гній, і мерву, і сміття, а одні заревіли на цілі рила: «polizei!», другі: «караул!»

Посипались від вшехполяків алярми на адресу австрійського правительства: вони, мовляв, ті кляті українці, хотять відірвати Галичину від Австрії і прилучити до Росії, знову ж кацапи наші скрикнули: «Сіверная матушка, вот, Українці-сепаратісти, що загадують». А що одні і другі так збентежились, то видно, що мають чого боятися. Вони ж бояться лише цього, що нам на гаразд вийде. Ось, бачите, яку штудерніть видумав хитрий малорос!

Наближаються у нас вибори після нової устави виборчої. Нас скривдили числом мандатів, та не у тому діло, що в найліпшій разі наших буде в Думі* 34, а тому, що у нас стільки кандидатів, що давай нам 300, а ще не вистане, щоб наситити алчущих посольської слави. Кожний патріот вважає себе найдостойнішим

сідати на посольське сідалище чорнос. Дивлячись так збоку, чоловік восклицає нашим галицьким вічевим кличем: «Кривда нам!». Та Ви, братіку, цього не знаєте, тому воно Вам не видається так смішним. Ходіть на наше віче, то тоді зрозумісте.

Ось Вам віче: 1000 народа зібраних. Оратор поліз на трибуну і глаголет, аки золотоуст: «Нас 3 міліони, а в нас лише 8 послів». – «Мало! Мало!» – гукають зібрані інтелеґенти, а за ними увесь гурт. – «Ми платимо завеликі податі», – кричить оратор, на те народ: «Кривда, кривда».

Ну, це би ще гаразд. Дак оратор каже: «Пішаім депутацію до нашого найліпшого татунця, до цісаря, розповіжмо нашу долю, а він нас вислухає, він нам поможе». Народ не знає, що на це казати: одні горлають: «Ганьба!», другі: «Мало»; а треті: «Кривда»; четверті, же, що второпали, в чім діло: «Дай йому, Господи, довге панованя, вічная пам'ять!»

Та я Вас оп'ять веду в заблужденіє. Таких шабльононих вічів в нас вже тепер нема, це лиш традиційні ремінісценції. Ці шабльононі віча бл[аженої] пам'яті мали офіційальні три реферати: шкільний, економічний і політичний. Цей йшов на послідню точку тому, що комісар звичайно на тій точці во імя права віче розгоняв.

Тепер воно трохи не так, а клич давнійший: «кривда, ганьба, мало, многая літа» перейшов в пословицю, в гумор, і тому мені таке з-під пера вирвалося, та вже треба Вам було його пояснити. Коли б мені довелось стрінуті з Вами, то нагадайте мені, а я Вам к увеселенію братії покажу старе галицьке віче.

Не довелось вчора скінчити цього любого листа. Мене напав писацький пароксизм і слабо бі плоть. Я вшкварив три аркуші нової повісти, про яку я згадую вище, про наших попів. Заладив написати коротко, а воно таке зробилося, як коли б ляпнув олію на папір, – розлізлося широко, на повість. Так тепер, братіку мій, на Вас черга пособити мені та винайти за кордоном накладчика. Наші попи усі: не чіпай мене. Піднімуть галас, як гуси на майдані, на цього профана, який скрився під псевдонімом, бо інакше не жити йому. Такої річі я ще у нас не читав. Правда, наші радикали лають попів, усіх без розбору, а це негарно і несправедливо, бо є між ними люди гарні і добрі. Ось я змагаюся писать начату повість щомога українським діалектом та після того просить Вас буду поправить, аби до ладу по-Вашому вийшло. Зробіте мені це? Дуже прошу.

Щоб не забути. Томашівський Вам дуже кланяєся. Я йно що прийшов від нього. Коли ж трохи часу, то будьте ласкаві спитать

д. Шрага*, чи дістав мого ділового листа. Я питаю його про одну юридичну квестію, як воно в російському законі, бо мені цього треба.

А поки це да те, то я Вас обнімаю і кріпко та цілую сердешно.

Ваш щирый Чайковський.

1907

137. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 14 січня 1907 р.

Бережани 14/1 – 907 н. ст.

Дорогий Земляче!

По Вашім любенькім мені письму написав до Вас довгого листа, зібрав трохи книжок від себе і професора Томашівського, щоб Вам іще разом вислати. Та на місцевій пошті, покликуючись на міністерські розпорядки ще з перед року 1904, таки роблять мені труднощі, що я мусів пакетик завернути, і він у мене лежить, поки я не дістану поученя зі Львова, як тепер книжки в Росію посилаєся.

Тут вимагають від мене, щоби поіменувати кожную книжку, подати її вартість і вагу. Господи! З тим би сидіти півдня у крамаря та важити.

Ну, хай почекає. А Ви не згадуйте лихим словом та потерпіть крихіточку. Поки що поздоровляю Вас з Новим роком усім гараздом.

Щирий Ваш Чайковський.

Цікава річ, чи зайшла до Вас привітня телеграма від тутешньої філії «Просвіти»?

138. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 23 лютого 1907 р.

Бережани, 23/II н. ст. 907

Дорогий Земляче!

Саме прислали мені одразу всіх 5 № «Рідного Краю»*. Переглядаю його та багато знайшов такого, що вже читав де-небудь. Натрапив і на вістку про засновання чернігівської «Просвіти». Так зараз і згадав: не знать, що робить мій брат-земляк Михайло? Чи жив, чи здоров, бо нічого не пише. Не знать, чи дістав телеграму привітню від нашої бережанської філії, чи дійшли до його книжки од мене та два листи? Не знать.

А я собі живу да хліб жую, хоч з зубами не дуже то добре. Жию да роблю діло, а діла страх богато. Недавно визвали мене боронити у Станіславів* земляка-студента. Назбірала йому прокуратура усього на цілу торбу, була і обида величества, і насильство, і чорт-зна скільки проступків адміністративно-поліцейських: сказано, повна торба. А з цих злочинів нікому волос з голови не впав, усе це було при вічах за реформою виборчою. Якось я його виручав, та зараз сердегу повіз жандар у Львів в тюрму, бо цей парень, голова «А[ка]демичної громади», побив пику секретареві університету Віняржови, якого усі прозивають Свіняржом.

Гарний парень цей студент Осип Назарук*. Вернув я додому через сніговиці другим шляхом, дак зараз помер мій товариш шкільний, радник суду Білинський. Громада веліла мені попрощатись його нагробним словом. Ох! Як тяжко балакать, коли корч за горло хапас від жалю. Страшно. А то був щирий Українець, наче брат рідний. Його поховали, а я такі другої днини поклавсь у постіль. Зломило мене, мов стебло, хоч я і не такий, мовляв, питльований, делікатний, не у одній біді був...

Сьогодні я ніби-то дужий, та взявся зараз до Вас писати, розвідати, як Вам живесья?

Від сього часу, як Вам писав, у нас дуже багато змінилося. Розкажуть Вам хиба про бучу університецьку? Трохи знасте з газет. Чи Ви читаєте «Діло»?

От хлопці взялись до ціпків. Воно все так, коли не можна у легальній дорозі, так палицею да сокірою.

Наші демонстрували, сеціюнували, петіціюнували чорт-зна' яке там, ... али, та нічого не помогло. Чортові Ляхи гадали, що «Русини» на ніщо більше не вдатні, хиба на те, щоб плакать, плакать і ще раз плакать. А воно ось що вийшло.

При першій імастрікуляції було чотири боротьби напотогівалі. Ледве старші їх впросили, вговорили, аби не робить того.

Наші приготовились властиво на те, аби гаразд вибити вшехпольських товаришів. Та ті герої не прийшли, пронохавши, що будуть парити. Ну, що вже було робити?

Навинувся цей Свінярж. Він засдно дратував «чернь гайдамацьку». За те йому тепер і досталося.

Тепер сидить в тюрмі 87 хлопців. Зразу, коли ще був парламент, їх не чіпали. Коли ж парламент закрито, почалась нагінка. Ловили і вязнили, кого попало, слідство проволікалось і задля того хлопці розпочали голодівку учора. Міністер казав прискорити слідство. А хиба ж віденського міністра Ляхи послухають?

Цікава річ, що оден співробітник вшехпольського «Słowa»* зайшов до Вячеслава Будзиновського* розвідать у нього, який його погляд на сю бучу. І довідався таке: наші хлопці зробили ще мало, вам би бомбу кінуть. Побачите, що буде при виборах. Це лише початок, ви ліпшого нічого не варті. От дотупався. Ляшню такі напав жах, що буде дальше? Гайдамака не дає собі їхать на спині, а кусає. Цікава річ, як се скінчиться.

Мої хлопці до цього через се не вмішані, що вони студіюють у Відні. Коли б не те – певно, сиділи би тепер за решіткою, бо оба завзяті з біса.

Коли читасте «Діло», то скажіть мені з ласки Вашої по-щирости, як Вам подобається моє оповідання «За сестрою»? Либонь, чи не на ту дорогу попав.

Посилаю Вам статю, у нас сконфісковану. Прочитайте та і другим передайте.

А поки що обнимаю Вас щиро та цілую кріпко. Ваш земляк-брат

Чайковс[ький].

139. ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Бережани, 1 березня 1907 р.

Бережани, 1/3 н. с. 1907

Високоповажаний Добродію Професоре!

Пишу до Вас в ділі, про яке говорив з Вами д. Томашівський*, а яке ми кілька разів обговорювали на всі боки. Се парцеляция галицьких лятіфундій між селян*.

Хочу висказатися коротесенько, тому про вагу тої справи нічого не пишу.

Наші лятіфундисти зміркували вже тепер, по сьогорічних штрейках рільних, що їхнє панування скінчиться швидче, чим сего перед яких 10 літ могли надіятися. Помимо того нема надії, щоб вартість землі поменчала. Вийшло се з того, що еміграция до Бразилії і Канади на сталий побут майже цілком спинилася, а еміграция до Північних американських держав є чисто заробкова, люди звідтам вертають з грішми, за які купують землю. Отож на зменчення ціни землі нема надії, бо попит за нею буде однаковий.

Ми мусимо ревалізувати на точці парцеляції з поляками, котрі мають в руках таке сильне средство, як Банк парцеляційний і

Красвий. А ми маємо лише Щадницю перемиську і Союз кредитовий*, і «Дністер»*.

Щадниця ще не розвинулась настільки, щоб розпоряджати більшими капіталами. Красвий Союз і «Дністер» суть, по мой думці, задорогі інституції для селяньського многолітнього кредиту. Треба шукать помочи з инчого боку.

Набувши таку посілість, можна в найкоротшій часі відпродати ліси і пасовиска громаді. За ними люди у нас страх побиваються, бо з лісом і пасовиском дуже тісно. Остане сама земля, з нею треба трошки почекати і поки що управляти нею в власній адміністрації. Ся управа не приносить ніяких клопотів, бо попросту пускаєся землю облогом і винаймаєся її на випас торговцям скота. Той винаєм принесе найменче 5 % вложеного капіталу, бо за сим страх побивають. Надто через обліг земля поправляєся під управу рільну. Пускати під аренду рільну не оплатиться. Такі арени заключаються у нас правильно на 6 років. Через час той руки звязані і продавати не можна, бо за продану землю треба звертати арендаторови велике відшкодованя.

Пускаючи в аренду річну під обліг, можна кожного часу землю продати, застерігаючи собі віддане посіданя до осени. За той час треба перевести калькуляцію, по якій ціни можна землю розпродати парцелянтам.

Набуване більшої посілости відбуваєся по ціні пересічній за морг. Земля ж не однакова, ліпша і гірша. Се треба узгляднити при відпродажи і продавати землю лихшу дешевше, чим купилося її, зате землю ліпшу дорожше, чим за ню заплатилося. До такого розсортованя служить саме висше згадана калькуляція, яку переводять люди фахові при помочи людей з тої місцевости.

Скажу ось тут з досвіду, власного, що при парцеляції заробляєся звичайно 15–25 %.

При раціональній парцеляції жодному парцелянтови не можна спродати більше землі, як мас своєї власної, хіба би кромі землі мав ще покладні гроши. Се тому, що жодна інституція банкова не дасть більшої позички, як наполовину вартости недвижимости. Значить: хто має свого 10 моргів, не може більше купити як других десять. Маючи 20 моргів, може собі позичити в банку грошей тільки, що варта 10 моргів землі.

Кошта поміру і розмеження купленого ґрунту поносять парцелянти. Купуючи, платять часть ціни купна готовими грішми, які, коли їх не мають під рукою, розбудуть на короткий особистий кредит. Прочу ціну купна інтабулює продавець на спроданій

землі до якогось часу. За той час парцелянт постарася о довголітню позичку в банку і платить продавцеві все.

Се є короткий нарис цілого процедури. Перед кількома днями був я у Львові і тут довідався від мого давнього шкільного товариша, по фаху агронома, що саме є кілька більших посілостей на продаж. Їх можна би зараз купити. Діло таке, що без помочи Українців не дасть його перевести.

Годі мені одну важну річ поминути. Я чував, що Українці давними роками попекалися на солідности галичан і з тої причини можуть не мати до наших людей довірія. Тому я би порадив, щоби усі виплати робили через своїх людей. Треба би хіба яку сотку рублів зарізикувати для фаховця, який би поїхав оглянути землю і оцінити її навіть при помочи висланого Українця, а відтак усі виплати робити або безпосередно, або через котру фінансову інституцію Красву (Щадниця перемиска, Союз кредитовий, «Дністер»).

Подумати би над тим, чи не було б порадна яку більшу посілість розпарцелювати між українських селян з-за кордону? Що таке перемішане народу причинило би ся багато до вирівняня льокальних прикмет нашого народу, се не підягає квестії. В тім лише питанє, чи условини рільничі кращі у нас, чи в Росії і де дешевша земля. Над сим слід подумати.

Коли б мое письмо було у дечому неясне, будьте ласкаві, поспитайте мене. Я на Ваші услуги, бо ся думка вертиться в голові від давних, давних літ. Подумайте, Ласкавий Добродію, яке було б се велике діло, коли б ми змогли пустити хоч би три міліони в рух. Вони б поверталися з зиском і пішли б опять на купно землі. При такім обороті за яких 10 літ кілька би то можна купити панської та жидівської землі. Тим способом ми би підтяли раз навсе панованє Польщі в Галичині без ніяких жертв, а навпаки – з користею для вкладників.

Німці хотять вивласти примусово Познаньщину*. Ляшні стане тісно. Вони у нас удержуються виключно більшою посілостю «обивательством» на домінуючім становищу. Розбиймо ті оази, а поставмо, натомість, середньозаможного мужика, а тоді инчої заспіваємо.

Надіюся, що справа та є актуальна, що таки подумаєте над нею і відпишете мені неувовзі.

Поки що остаюсь для Вас з високим поважанєм

Щиро Вам відданий

Др. Андрій Чайков[ський].

[Додаток] При таких парцеляциях ціла штука ось в чім.

Кожна лятіфундия, по нашому більша посілість, є задовжена в якімсь банку. Коли б її купити з довгом гіпотечним* і парцелювати, в такім випадку довг сей тяжив би солідарно на розпарцельованій землі так, що кожний парцелянт відповідав би за всіх, за цілий довг. Розпарцельована так земля була б нездатна до затягнення частинної позички гіпотечної. Значить, що він не міг би купити за позичені гроши, хиба за покладні. Се не вийшло би йому на добре.

Отож, купуючи таку більшу посілість, треба крім ціни купна сплатити ще і дотичний банк гіпотечний так, щоб не було ніякого тягару, лише чиста необтяжена земля. На то потреба капіталу відразу, а сего Перемиська щадниця дати не може, бо купно і відпродажа землі не стоїть в її програмі. Се могли би зробити лише приватні люди. На це може зважитися оден чоловік або спілка кількох грошевитих, не наражаючи себе на жадну небезпеку, різико або втрату. Навпаки, купуючий може рахувати на певний і то знатний зиск.

Маніпуляция цілком проста. Українець купує більшу посілість на себе, вписує себе за власника до книг поземельних (інтабулюєся), платить ціну купна і сплачує банк.

Оцінка землі переведєся через нашого чоловіка, а коли голодний обшарник побачить готові гроші, то певно, що поставить ціну можливу.

Тут скажу ще, що у нас нема ніякого обмеження для чужих щодо набування землі.

140. ДО КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 7 березня 1907 р.

Бережани, дня 7/3 н. с. 1907

Дорогий Земляче!

Відписую на Ваш любенький лист не тому, аби Вас спонукати зараз мені одписувати. Я розумію стан Вашої души і знаю, що се

було б варварство з мого боку напирати на Вас: відписуй да відписуй. Ні. Я, знаючи причину Вашого пригноблення, хочу Вам на розраду дещо написати, а коли зможете мене послухати, дак побачите, що Вам і лехче стане. Вас дратує се, що уряд не дає Вашій «Просвіті» рушати. У нас тут така пословиця між селянами: перебули ми панщину (кріпацтво), перебудемо і конституцію. Мав се сказати оден мужик комісареві, що проголосив в році 1848 цісарський маніфест про конституцію. У сих словах скрив наш мужик цілу філософію, що, мовляв, нема такої біди, якої би чоловік не годен був перебути. Отож, Дорогий Друже, попасти Тобі поки що в нірвану і виждати, воно минеться. Таке саме переходили і ми перед 10–15 роками. І у нас, хоча була вже то стара конституція, – не могли допрохатися дозволу на збори, віча і таке інше. А збори таких товариств, як бурса хлопча, не обійшлися без інтервенції комісаря. Коли зголосили віче, то начальники повіту (старости) видумували різні хвороби, про які нікому і не снилося, аби лише віче заборонити. Раз заказали мені віче тому, що в третьому повіті, яких 100 кільометрів, була холера. Ну, і ми те все перебули. І я тим дратувався, а тепер з цього сміюся. І Ви се перебудете, лише потерпіть, не дратуйте себе, бо шкода здороваля. Подождіть, а воно минецця, а грижею нічого не вдієте, хіба здоровас зруйнуєте. Нірвана, Брате, не зла річ, далебі!

Ось що я Вам хотів написати, бо мені Вас жаль. І не бачив Вас, і слова з Вами на вічі не говорив, а люблю Вас, Дорогий Михайле, мов брата. Тому вибачте, може, не мудрому словесу, коли яке вихопилося.

У нас гаразд. Народ рухається. Хлопці видержали славно голодівку. Крайові власті посрамилися зіло, а вшехпольяки потратили голову. Тепер вшкварили чесні вшехпольські студенти таку хуліганську чепуху на університеті львівським, що посрамилися до решти. Хіба не знаєте? Ваша «Рада»*, хай їй легенько ікнеться, нічого або дуже мало про це пише, начеб се нічого собі. Ось я писав Вам, що наші хлопці підняли на університеті бучу, поломили дещо і побили секретаря університету. Вшехпольське «Słowo» затрубіло: dość robiaźliwości (досить того умірковання), ну і суди польські зарядили масові арешти наших студентів. Усього замкнули 79 чоловіка, між ними – двох з-за кордону. Слідство велось три тижні на те тільки, щоб його проволічи аж поза вибори. Наші хлопці подали збірне письмо до Президії висщого суду, що, мовляв, коли нас не пустите, ми станемо голодувати себе. Президія одповіла, що це їм нічого не pomoже. Началась голодівка, яка тривала 65 годин. Німецькі часописі підняли крик, заговорила ціла

Європа. Німці кричали, що Поляки ганьблять австрійську юстицію. Кажу Вам як юрист, що не було причини держати їх в слідчій в'язниці. Центральне правительство слало прикази з Відня, приказ за приказом. Польська юстиція первістно зажадала від усіх кавці, а п'ятох таки хотіла задержати дальше. Хлопці відповіли: або усіх, або нікого. У в'язницях поставили барикади, аби їх силою не витягли на улицю. Тоді Відень затрубів категорично: сей час пустить. Ну і мусіли пустити. Посрамленіс веліс!

В понеділок знову ж зійшались вшехпольські студенти на університет, коли українці нічого не сподівалися, і стали силою викідати українців, особливо українських теологів, з університета. Ось Вам послідні події з нашого житя, про які «Рада» не хоче знати.

Ви шукасте для мене накладника, а я ось затав новий плян, та вже враз з Вашого Україною, а тому про писаня тепер і не говорити. Я хочу іменно при помочи українських капіталів розпочати викуп лятіфундій в Галичині від польської шляхти хрещеної і нехрещеної, щоб їх відтак розпарцелювати (розділити) між наших мужиків. Це дуже пекуча справа, бо не будь у нас лятіфундій, то і Польщу чорти візьмуть.

Я написав широко про те Грушевському* у Київ та жду відповіді. Це діло цілком певне, без ризику. Воно, поки купленої лятіфундії (поміщице добро) не розпарцелюєся, нестиме 5 % доходу, а при парцеляції – 15–20 %. Може, з цего житя борошно буде.

Я мушу, як метелик, перескакувати з одного діла на друге, а то без цієї ріжнородности я би пропав. Ось зимою пишу, літом не годеи, зате ходжу біля огородини і садку. А притім роблю своє діло, веду процеси, обороняю, чесних і злодіїв, тепер я вильосований присяжним засідателем трибуналу присяжних, і так далі, і так далі. Інакше не можна жить.

Ага! Може бути, що акция моя поведєся та мене возвуть у Київ кінчать діло, тоді і Чернигова не помину.

А поки що обнімаю Вас кріпко, то цілую сердечно.

Ваш щирий Андрій Чайковський.

Коли незмога, то і не пишіть мені листа, а такі від часу до часу відгукнітьсє двома словами на переписнім листку. Хай дізнаюся, чи здоров мій коханий Земляк, то і буде з мене.

141. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 7 квітня 1907 р.

Бережани 7/4 н. с. 1907

Дорогий Земляче!

Посилаю Вам мою книжочку «За сестрою». Читаючи її, не забувайте, що вона написана для молодіжі, яка у нас не має що читати з нашої бувальщини. А прочитавши це, скажіть мені Вашу думку – по-щирості, здале воно чи недоладне. Не прогніваюсь, коли мені напишете, що воно недоладне. Від цього зависитиме, чи є в мені хист до таких писань, чи писати дальше з цього, чи дати спокій, а взятися до чого другого. Мені би дуже хотілося зробити початок до популяризації нашої історії. Це писав я навгад, не бачучи ні українського степу, ні України. Степ взурував я собі на угорській «пушті», яку я бачив навічі. Відтак я дививсь на мапу та на малюнки козаків та татар. Розуміється, що сюжет я вдумав.

У мене вже два № Київської «України»*. Взявся читати поперед усього статтю добродія Н[ечуя]-Левицького. Господи! Отожто нам, Галичанам, досталось! Значить, ми не такі ж Українці, як ви, а прямо чужі Українцям Галичане. Читаю та ховзаюся, наче б по гнилих сливках ступав. Галицький язик – це книжний язик актовий. Цікава річ, я таких актів не вичитував, а такі цим книжним галицьким язиком говорю не согірше. Яка там плутаниця, повторювання цього самого, кільки там «реушіннів» – не доведи, Господи! Читаючи таку побалачку, я зображаю собі старого вчителя, який прийшов в школу саме тоді, коли довідався, що його товариш написав шкільну книжку, яку він сам збірився написати. Учитель і не спав задля того послі обіда, він лихий, а тепер перед хлопцями злиться, насміхастьця над книжкою ненависного товариша і пускає жарти та дитячі порівняння про корову з телятем і т. і. Слухаєш, аж в очах морочиться та й ще цьому не кінець, бо і другий № «України» обіцює, що буде далі.

Я не вгадаю, з якої губернії це нарічче, яким пише д. Левицький, бо таких чудасів не здибав ні у Вовчка*, ні у Квітки*, ні у Шевченка. Д. Левицький накликає, щоби його мову прийняли за мову цілої України?

Мені вона здастьця карикатурою, яку підроблювали на посміх нашої мови галицькі кацапи в 70-х роках м[инулого] ст[оліття]. Вони писали таке у своєму «Страхопуді». У останні номер наської

«Правди»* (тодішній орган гал[ицьких] українців) пришкандибало знову нівроку чортівське анахтемське Ч. Редакція шука мерзенного плюгавця, що вшкварив «цю подію на замордовання січі».

Д. Левицький хоче весілів, рушійнів, змаганнів, а не хоче б у к в і в, лише б у к в, від чого аж язик корчить.

Що й казати! Досталось і Вам – чернигівцям, за альманах*, досталось! Перша стаття кінчиться словами: – «Господи не благослови, не споспішай і не пострічай! І дай нам, Боже, час недобрий».

Я під цими словами дописав собі таке: «Господи! Дай мені довгий вік прожити та не дай, щоб на старості літ зійшов на дитячий розум!».

Бач! Деякі люди мають час на писання!

У нас виборча акція в цілім розгарі. Цілою парою наближасмося до 14/5, коли назначено вибори з селів. Та чорт мусить усюди свої пальці впахати. У нас [с]тільки кандидатів, що ніде їх помістить. Хто лише читас «Діло», завів у себе в селі читальну, вже має претензію на кандидовання.

До того ще і кацапи пхаються у кожен округ виборчий зі своїм і кіриня на всі боки. «На початку був хаос» – глаголеть писання. Тепер я цікавий, які лайдацтва повигадає наш австрійсько-польський уряд на поборювання опозиційних кандидатів. Дотепер вони роблять вид лиса, що попавсь у яму та міркує, куди йому видостатись. Поки що похвалшували лісти (списки) виборові та, користаючись законом, позлучували до одного місця вибирового такі села, що мовляв: де Рим, а де Крим, аби людей зупинити від участі в виборах. Певно ще щось цікавішого побачимо.

Наш народ такий заворушений, що неминує кров полдється. Воно, бачите, по цих виборах їздитимуть не комісарі уряду в «формі» (у нас формою буває сама «цісарська шапчина» з чорножовтим шнурочком довкола да з такою цибулькою спереду), а і комісарі від уряду до цього заіменовані з посесорів, економів, вчителів і т. і. Я виджу, що народ стане бити насмерть. Будуть відтак процеси, стрілянина і т. і. – культурна благодать. Та поки який десяток цих хуліганів не вб'ють – не буде гаразду. Такої операції нам не минути. У нас вірить уряд в слухняність та покірність хлопа і тому так коверзують нами. Треба із цього блюду вивести.

Справа університецька ще в нас не затихла. Вчора була делегація вкраїнська у міністрів у Відні. Міністри одповіли ні се, ні те, уговорювали депутатів, щоби впливати успокоюче на студентів.

Говори Климе, хай твої не гине!

Чорта лисого матимеш, не спокій. Вшехпольська хуліганія не спить, а лас задно і юдить усю польську суспільність на нас. Ось використали аграрні розрухи в Румунії. Знасте хто тому винен по словам «Słowa Polsk-ого»? А вже ж ніхто другий лиш професор Грушевський, що пропагує гайдамацтво. На Львівським університеті лютував Крат з України*, в Румунії – «Kracigtka».

А може вже навкучилось читать моє писання? Вибачте, що розбалакався.

А Ви, дорогий, озвіться хоч словечком, чи живі та чи здорові.

При цій нагоді бажаю Вам веселеньких та щасливеньких свят – поздороваяю з Великоднем. Післав би я Вам і крашанку, та боюсь, що в дорозі розібеться.

Ну, здорові будьте, кріпко Вас обнімаю, як рідного.

Ваш Андрій Чайковський.

142. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Бережани, 28 квітня 1907 р.

Ваша Ексцеленци!

Аж боюся писати, щоби не прогнівати Вашої Ексцеленції за те, що сьмію натручатися з моїми личними ділами.

Однак осьмілює мене до того кроку ласкавість Вашої Ексцеленції, яку звалили мені вже не раз оказати.

Діло ось яке: сестра моєї жени, дочка бл. п. о. Юрія Гладилевича в Хирові, є учителькою в Синевідзку Вижнім пов[іту] Стрийського. Се людина вже старша, з довголітньою службою. Вона подалася на посаду учительки народної школи в Коломиї. Не диво, що по тільки літах служби і в таким віці хотіла би дослужитися висшої платні. Рада шкільна в Коломиї, узгледняючи її літа служби і кваліфікацію, взяла її в пропозиції, і ціла справа предложена Краєвій Раді шкільній до порішення. Називаєся Павлина Гладилевич.

Вона не має нікого, хто би за нею сказав слово, і для того сьмію звернутися до Вашої Ексцеленції з уклінною просьбою, щоби були так ласкаві сказати слово за сиротою по стареньким загальнолюбленим і поважним священику.

За це ціла наша родина молити буде Господа Бога за здоровля Вашої Ексцеленції, бо немає іншого способу вдяки за таку ласкавість.

При тій нагоді сьмію переслати Вашій Ексцелснції сердечні бажання веселих і щасливих свят: Христос воскрес!

Пищуся з високим поважанем і синівською преданністю

Андрій Чайковський.

Бережани, 28/4 [1]907

143. ДО І.ФРАНКА

Бережани, 22 листопада 1907 р.

Бережани, 22/11 907 р.

Дорогий Пане Товаришу!

Вернувши додому, нагадував я собі про документи, за які Ви мені згадували, і ніяк не міг нагадати. Либонь, чи не помиляєтеся Ви, що мені такі документи показували, – може, кому другому, бо я би таку подію тямив. За саму ж консолідацію з кацапами я тямлю тільки, що протів всякій консолідації стояв покійний кардинал*, що в тій цілі скликав духовенство і поручив ту справу передіскутувати, що тоді попи вимовили йому послух і самі зробили збори, на яких ухвалили консолідацію партій. За тим пішло засноване спільного комітету виборчого з двома презесами Нагірним* і Дідицьким*, потім були кроваві баденівські вибори і тьма повиборових процесів, в яких кацапські і наші адвокати виступали согласно і прекрасно. Нпр., в процесі черніївським в Станіславові боронили Олесницький*, Дудикевич і я. Тоді консолідація так гарненько цвила, що Дудикевич говорив «шановні панове присяглі», а на бенкеті, в нашу честь устроснім, співав враз з нами: «Ще не вмерла...». То було таке гарне время, що на сам спомин плакати хочеся.

Та я либонь відступив від речі, бо Вам не того хотілось від мене довідатись.

У близькі містерії консолідації я не був втаємничений, як чоловік з провінції, – я робив те, що казали зі Львова, по правилу «слушать да не разсуждать!».

Ви насміхаетесь над моїми недоречними споминами, та не та була в мене ціль сего писаня до Вас. У тому дасте собі раду без мене, а я маю инчу думку.

От мені залізла в голову Ваша праця, якої не можете видати задля неприхильности Ваших приятелів. Сумно мені було на сер-

ци, коли такого несподіваного допускаяся, та на це нема в мене ради. Але я ось що загадав.

Ваша «Література»* не може і не повинна остатися в манускрипті. Це ж був би прямо гріх. Літератури чи історії літератури ми не масмо ніякої, бо література Огоновського* чи вже не рідкість біблїографічна, а до того вона своєю етімологїєю така несмачна – що можна говорити, якби її не було.

Вашу літературу треба видати коньче. Та як?

А коли б в дорозі предплати? Коли б так зібрати на пів накладу, то можна би пускаться на виданс. Подумайте, який покуп мала «Історія» Грушівського. А література не менче важна річ, як історія, а ви у тім фаху такий самий містець, як Грушівський в знано історії. Ваше імя дає запоруку, що предплата поплине.

Я гадаю повести би діло так: обчисліть кошти накладу – друк, папір, оправа от на 2000 примірників. Ціну книжки поставити би так, щоб 500 прим. покрити наклад.

Я напишу відозву в «Ділі». Предплату хай би слали товариству «Дністер»*. Я зложу предплату перший, аби мати № книжки вкладкової, на яку мають предплатники посилати гроші. Оголоситься так, що коли до такого часу не збереся X предплат і не можна буде приступити до видавництва, гроші будуть звернені предплатникам. Може я якраз матиму «щасливу» руку.

Відозву напишу під Вашою коректою так, щоб галицьких Українців порушила. Коли б у мене були гроші, я би не вагався одної хвилі дати наклад. Та коли годі. До сорока не богат...

Подумайте над моїм пляном і відпишіть. Коли б «Дністер» не хотів такими мелочами займаться, то перше ліпше товариство фінансове, от хоч би бережаньска «Надія»*, приймесья того.

Поздоровляю Вас щирим серцем.

Щирий Вам Чайковський.

Подайте мені Вашу адресу! Як Вам подобася мій народний катехізм!*

1908

144. ДО С.ТОМАШІВСЬКОГО

7 січня 1908 р.

Дороженькі! Нині пополудне вишле фотограф – але без Сенявської, бо її нема.

З нагоди Ваших імянин шлемо Вам сердечні поздоровлення: – аби лиха не знали – Цілюю Вас сердечно

А Чайков[ський].

Читали «Руслана» Ч.284 і 285*? Цікаве!

145. ДО В.ЛЕВИЦЬКОГО

Бережани, 24 січня 1908 р.

Бережани 24.1.908.

Високоповажаний Пане Редакторе!

Сердечне Вам спасибі, що Ваша партія* так щиро зайнялась мою кандидатурою. Хоч я до партії соціал-демократичної не належу, так повірте мойому слову, що я дуже близько до неї стою. На це я вже дав докази в моїй публичній діяльності, я однак не можу по 35 літах моєї публичної діяльності виступати з націонал-демократичної партії, бо я ще як ученик гімназійний занадто напоїв мою душу українськими ідеалами і з ними прийдеся мені піти в могилу.

Пишете про віче. Воно б дуже гарно, то ось оно що. На віче 16.1. поїхав я, перервавши с'як так інфлюенцу. Радикалики* зладили мені таку батьярську демонстрацію, якої я ще не бачив. Подумайте: я реферую про закони соймові і їх шкідливість для хлопів і робучого люду. І націонал-демократ, і соціал-демократ, і радикал мусить признати правду мому кождому слову. А ця голо-та, боячись, аби я мою промовою не прит'ямив такого радикала як Михас, – піднесла пекельний вереск і змусили мене перервати реферат в половині. І це зааранжували радикали академики. Об сім мусів Вам здати справу п. Гординський*, якого хотіли стягнути з трибуни.

Тепер доносять мені з Самбора, що Михасівці випорпали против мене той аргумент, що я не хотів боронити стопчатинських хлопів-радікалів в повиборовім процесі з Др. Дудикевичем.

Мушу цю справу Вам розяснити, аби в данім случаю і соціал-демократи могли мене боронити.

Минулого літа був у мене в Бережанах адв[окат] Др. Зейнфельд зі Станіславова і запросив мене до співборони, та я йому майже обіцяв, бо минулого року боронили ми оба Мозлєра і Назарука те ж в Станіславові. Знаючи до якої партії причисляє себе тов. Зейнфельд, я був певний, що соціал-демократична партія займатиме долею стопчатівців.

Та ось вичитую в «Ділі», що стопчатівців боронитиме з п о р у ч е н я радикальної партії Др. А.Чайковський.

Агов панове радікалі! Як довго я до вашої партії не вписався, не масте права мені поручати. У людей цивілізованих водиться так, що лише своїм партнерам п о р у ч а с с я, сиріч приказується, а людей з других партій п р о с и т ь с я, а відтак дякується. Коли мене на яких соціал-демократичних зборах вибрали головою, то відтак мені дякували. Коли на зборах соціал-демократичних з а п р о с и л и мене в послідній хвилі до реферату про дорожнечу, то мені відтак подякували. Так роблять люди культурні. Але «січовий кріль»* карпацкий гадає, що його свиставки мусить кождий слухати, чи носить січову ленту, чи ні.

Я ніколи не відмагався від таких оборон повиборових і штрейкових, а їх мав я досить в бережаньськiм і тернопільськiм трибуналі. Я боронив 10 днів з власної ініціативи 45 робітників барабів, бо генерали людовців зажадали від них 400,0 к. на кошта оборони. Я їх боронив, бо це були робучі люде, хоч мазурі.

Тепер під Станіславовом сидить аж трьох адвокатів радікалів, оден в Коломиї свище, другий в Бучачи нічого не робить, третій в Делятині пасе живота як бодню, а ти, націонал-демократе Чайковський, їдь аж з Бережан з 10-кільметровим доїздом, кидай свою канцелярию і гони боронити, бо ми тобі це вселаскавійше п о р у ч а є м о. І то за много чести було б для тебе, коли б ми до тебе від заряду партії однеслися, досить з тебе, коли це надрукуємо в нашiм органі місто звичайної лайки, якою ми тебе так часто почитали. Осудіть, добродію, чи не мав я рації подякувати за честь. Чи в такiм припадку Ви не однеслися до мене з чемним, європейським письмом. І за це тепер радікаліки потягають мене перед форум публичної опiнii. Та Ви ось що зробіть! Здемаскуйте ваших крулів радикальних, тих, що зі свиставками і з животами, що вони на сором, на ганьбу не занялися своїми

людьми і позвали з чистою совістю на те, що хлопів-радикалів боронив соц. дем. Зейнфельд та Мослер і націонал-демократ Партицкиї*. Я вважав за потрібне пояснити Вам отцю справу, аби Ви знали, що такий аргумент лайдацький достойний радикальної партії.

На вічу я постараюся, що хтось умісне мене в тій справі заінтерпелює.

А тепер щодо віча.

Прочував я, що моя хвороба не скінчиться зараз, та що я під грозою смерти не буду міг з хати рушитися. Тому я заявив комітетови місцевому, що абсолютно по селах не зможу їхати. Але на передвиборче зібрання я приїду по правиборах до Самбора і до Луки.

Ви мені піддали новий плян. Я пишу зараз до комітету місцевого, щоби таке віче скликали або самі, або хай це зробить місцева організація соціал-демократичної партії. Тоді би міг поїхати д. Ганкевич* і проговорити зо мною. Я не знаю, чи сам зможу поїхать, бо зі мною ще не добре, і не знаю, коли воно скінчиться.

Спасибі Вам за щирі слова та стискаю по-дружньому Вашу руку.

Др Андрій Чайковський.

Дор. Тов[аришу]! Здоровляю щиро Микола Чайковський. Батько не пише extra до Миколи Г., бо не може багато писати. Закомунікуйте йому отсе.

[Дописка рукою Миколи Чайковського].

146. ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Бережани, 8 травня 1908 р.

Бережани, 8/5 [1]908

Високоповажаний Добродію Професоре!

Звертаюся до Вас з таким проханням.

Я зачав писати оповіданє з козацьких часів*, та мусів стати мов перед муром. Я не маю понятя про тактику воєнну козаків.

Як бувший офіцир не можу зобразити собі козаків, як незорганізовану купу без команди, без сигналів полєвих і т. д. А про це

не довелося мені нічого читати. Я читав лише, що козаки були військом славним, що вмiли гарно отаборитися, окопатися, що вигравали битви, аж як – цього не знаю. Др. Томашівський згадував мені, що якийсь московський генерал мав про це написати книжку.

Будьте так добренькі написати мені, як книжка називається і де її можна дістать. А може вона у Вас, так, будьте ласкаві, позичити на який місяць.

А друга річ така:

Мені би щось треба би прочитати про Варну та її здобуте козаками в р. 1610*, а відтак про Кафу і її здобуте Сагайдачним*.

Я саме пишу про молодий вік Конашевича, який після мого оповідання виходить з Кульчиць* під Самбором, де ще донині живе родина хлопів тоді королівських: Кінашів. Гадаю, що від цього він і називався Конашевичем, а не від патроніміка: Конон, бо тоді звав би ся Кононовичем. Мос оповіданс хотів би я вивести плястично і вірно, щоби козацькі битви виходили справді полицарськи, а не як бійка баб коцюбами.

Буду Вам за це дуже вдячний, коли мені ласкаво відпишете.

Здоровляю Вас усім добром та кланяюся дуже

Ваш Чайков[ський].

147. До С.ТОМАШІВСЬКОГО

Бережани, 26 травня 1908 р.

Бережани, 26/5. [1]908

Дорогий Добродію!

Я вже йно що мав їхать до Львова на 28/5, та перепиняє мене канцелярія, а тому, коли вже не зможемо поговорити, так взявся до Вас написати.

В ділі пізнання тактики козаків, організації воєнної, команди і т. д. написав я лист до генерала Миколи Аркаса* в Миколасві і дістав від него письмо, в яким показує мені дотичні жерела. Ані думати про це не можу, щоб те все купить, щасливий буду, коли зможу їх позичити на часок. А позаяк Ви казали, що й Вам до праці про Хмельницького* буде сего потреба, то ось вам виписую сі книжки по порядку:

1) «Сборникъ исторических матерiаловъ по исторiи Кубанскаго Козачьего войска» И.И.Дмитренко – 3 томи, ціна 7 кар.

2) История Хоперскаго полка Кубанскаго Войска – Толстова – ціна 10 кар.

Це з Катальога «Коміссіонерства военно-учебныхъ заведеній» В.А.Березовскаго (Петербург – Колокольная ул., № 14.).

3) «Исторія нової Січі» Скалковського*.

Коли тих книжок нема в бібліотеці тов. ім. Шевченка, то чи не можна би їх записати до тої бібліотеки, а з цього не оден би скористав.

Але Еварницького* «История запорожских козаків» 3 томи, може, у Львові є у кого, то, будьте ласкаві, мені позичити та wraz з історією «Pieschoty i konnicy» прислати мені на мій кошт. У мене нічого нового. Моя жінка вибираєся в тих днях до Львова, бо хотів бим, щоби пішла до очного лікаря.

Цілую Вас сердечно і Вашу Малусю – Пані Ганюсі мій поклін

Ваш Андрій Чайковський.

148. ДО С.ТОМАШІВСЬКОГО

8 червня 1908 р.

Дорогий Добродію!

Будьте так добрі і кажіть вислати мені VI книжку Л[ітературно]-Н[аукового] Вістника з р. 1905. Позичками здекомплетовано мені рочник, а там є моя повість: «З ласки родини». Я понесу увесь кошт і зверну Вам залічку. Лише, будьте ласкаві, не відмовте мені.

Цілую Вас сердечно Ваш Чайковський.

8.6.1908.

Погляньте між свої, чи нема тої книжки у Вас як дубльон, бо у мене дві книжки VII. того самого рочника. Може, ми помінялися.

149. ДО О. БАРВІНСЬКОГО

Бережани, 8 липня 1908 р.

Високоповажаний пане Раднику!*

При послідній нашій стрічі на весну сего року були Ви ласкаві обіцяти мені, що перед феріями шкільними дістану при-

хильну відповідь на мою просьбу о поручення мого оповідання «За сестрою» на премії для шкіл народних.

Позаяк ферії вже зачнутья, тому пригадуюся ласкавій пам'яті і прошу тую мою справу полагодити.

З високим поважанням

Підпис.

150. ДО С.ТОМАШІВСЬКОГО

15 жовтня 1908 р.

15/10. [1]908

Дорогий друже!

Будьте так добрі розвідати в друкарні тов. ім. Шевченка, кілько буде коштувати наклад 2000 карт легітаційних на картоновім папери великості карти кореспонденц[ійної], яка має бути в половині синя, а в другій половині жовта навкізь.

синє

жовте

Ч. арк. Карта легітаційна для П..... котрий заявив свою приналежність до русько-української народно-демократичної партії, і вступив до..... організації	громада..... Підпис організатора
---	---

На другій стороні буде надрукований петітом текст «десяти заповідей народних». Таку новачію ухвалили вчєра на мій внесок довірочні збори партії. Селянам се дуже подобалося. За кожду картку будемо стягати по 20. с[отиків] на фонд партійний, і в той спосіб хочемо перевести катастер нашої партії в повіті.

Крім того, кожний організатор буде мати друкований аркуш до вписування приступаючих і бльочок на квітованє датків.

Я не бачу инчого способу, щоби від людей дістати який даток.

Що Ви на це скажете?

Я тепер страшенно занятий канцелярисяю так, що не маю часу прочитати газети, не то щоби о чімсь ідеальнішим подумати.

Коли так піде далі, то моя література візьме в лоб пі *secula seculorum**. Тепер у нас йде акція до ради повітової. Коли вже той падаєц Кордуба* скрутить собі вязи?

Здоровляю вас всім добром.

Вашій Ганюсі кланяюся, а Малусю цілую сердечно.

Ваш Андрій Чайковський.

151. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Бережани, 20 жовтня 1908 р.

Ваша Ексцеленціо!

Перепрошую дуже за мою сьмілість, але обставини такі, що до нікого мені звернутися за помічю, як лише до Вашої Ексцеленції.

Діло таке: сестра моєї жени Павлина Гладилевич, учителька в Синевідзку вижнім*, іспитована до народних шкіл, учителює вже 25 літ.

Воздух Синевідзка показався для неї заострий, і тому хотіла би перенестися в инчу сторону, та так, щоб недалеко від родини. Саме тепер виставлені дві посади учительські в Козові на конкурс, і она внесла подане. Розходитьсь о те, щоб она могла ту посаду дістати, а я знаю, що без попертя вона її не дістане.

В таким положеню звертаюся до Вашої Ексцеленції з укліною просьбою, щоби зволили сказати за нею своє могуче слово. Ще раз прошу вибачити моїй сьмілості і пишуся з високим поважанням і преданністю.

Андрій Чайковський.

Бережани, 20 жовтня 1908.

152. ДО В.СТАРОСОЛЬСЬКОГО*

Бережани, 25 листопада 1908 р.

Бережани 25/11 908

Високоповажаний Пане Товаришу!

Поперед усього маленьке пояснення.

Від довшого часу веду борбу з тут[ешнім] попом злодієм Кордубою. Дійшло до того, що я видав брошуру як А*, і звивав його,

щоби мене заскаржив судово, та він не зважився, не зробив мені процесу і усе му дав на собі присхнути.

Тепер він скаженіс і хоче мені як так докучити. Ось була у нас 13/11 нарада ратункового комітету, до якого запросив староста і мене, як голову філії «Просвіти». Була нарада тай годі.

Кордуба, щоби на мені як так помститися, друкує в «Рускім селянині»* як Б допись з Бережан*, в якій перекручує до карикатури моє назвиско, щоби мене осмішити, бо з того виходить, що будьто я криюся під чужим назвиском, до якого не маю права.

Редакция присилає те число в цілій копици, і Кордуба розсилав його цілими масами по цілім повіті. Є се опять скаженина за те, що мене вибрали до ради повітової, де йому дотепер було так добре маршалкувати.

Не можу того пустити безкарно, і для того, залучаючи повно-власть процесову на Вашу особу, прошу Вас поробити против редакції судові кроки.

На кождий випадок є то обида § 491 з. к. Обжалований доказу правди не переведе, а коли б змагався до того, тоді я пішлю Вам документ, після котрого я маю право носити назвиско мого адаптуючого батька Григория Чайковского Тимковича. Сей додаток не є ані признакою шляхоцтва, ані гербом, лише родовим при-датком, бо суть тісі родини Чайковских.

Супроти того я називаюся Скрабалло-Чайковский.

Я би волів, щоб справа покінчилася в повіті.

Присяглим львівським я не вірю, коли на лаві засів би такий ордерований злодій, як Кордуба.

Коли б редактор звинявся злою інформацією, хай виявить автора, а тоді і його взяти разом.

Прощу Вас, Товаришу зайнятися сею справою щиро, бо не буду мав ніколи спокою від тої апокаліптичної бестії.

Листи пишть до мене зі знаком «річ приватна до власних рук».

Впрочім полишаю переведене справи Вашому благоразумію і зобовязую Ваш гонорар з охотою заплатити.

Здороваю Вас всім добром

А.Чайков[ський].

153. [ПОВНОВАСТЬ В. СТАРОСОЛЬСЬКОМУ]

Бережани, 25 листопада 1908 р.

Адвокат
Др. Андрій Чайковский
Бережани

в справі карній!

ПОВНОВАСТЬ

силою котрої я підписаний установляю для справи карної перед ц[ісарсько] к[оролівським] Судом в веденій Вп. Д-ра Володимира Старосольського, оборонця в справах карних у Львові повновласником, заступником і оборонцем і надаю йому, а також кожному його довільно через него поставленому субститутові по мисли §§ 39 і 455 згідно §§ 46–50 проц. к. нічим необмежену власть заступати мене перед всіма інстанціями, ставити в моїм імені всякі внесення і складати заяви з силою безусловно мене обов'язуючою.

Бережани дня 25 падолиста 1908

Андрій Чайков[ський].

Повновласть приймаю
і переносю її на Дра

154. ДО М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 23 грудня 1908 р.

Бережани 23/12 н. с. 1908

Дорогий мій Земляче та Товаришу!

От, слава Богови, я дістав од Вас письмо, та хоч воно невеличке, та любе мені, як від брата. Жаль мені Вас, що нездужаєте, та дасть Бог, що воно минеться і прийдете до себе. Та, коби не забути, прошу Вас тепер, напишіть мені, яка Ваша недуга.

Давно, давно ми вже не листувалися. Я вже думав, чи не погнівались чого на мене, та ось і ні, і за се спасибі! Не знаю, чи подобається Вам моя преміювана книжка, бо вона писана виключно для галицьких українців. Я писав її в тій тенденції, щоби нашому мужикови показати, як радити собі в деяких пригодах після австрійського права. Се маленький правотар. Для закор-

донних українців книжка не має тої вартости і може не подобатися.

Питаєте мене, що я тепер роблю? Я тепер студіюю нашу історію козацького періоду, бо я загадав написати кілька оповідань для молоді і мужиків про нашу давнину – славу, криваву та нещасливу. В той спосіб хочу збудити у нашого півграмотнього загалу замишування до своєї питомої давнини, до традиції. Я бачу, які це має наслідки у поляків, який у їх патріотизм. Наша література така на тій галузі вбога, що на пальцях полічиш.

Наш освідомлений мужик страх як за історичними оповідання[ми] допитується, а нема йому що дати. А ніхто з наших письменників не хоче за се взяти[ся]. На тій підставі, що я трохи прочитав, викінчую два оповідання: 1) для молоді: молодий вік Сагайдачного*; 2) для народа: «Козацька пімста» з часів Гайдямаччини. Притім зробив я такий досвід, що такі романи історичні, як «Чорна Рада»* минаються з цілюю. Вони полишають навіть в інтелігентної людини зневіру в свої сили, несмак, розпуку. Значить, що нам ніколи нічого не повелось і не поведеться, найкращі наші люди гинули трагічно, не осягнувши своєї цілі. Я гадаю, що коли таке історичне оповідання має людину підбадьорити, побудити у ній енергію, коли взагалі воно має осягнути бажану ціль, то воно повинно кінчатися якимсь світлим, побідним епізодом. Сю думку змагаюся перевести в моїх оповіданнях. На пробу зладив я мале оповідання для дітей «За сестрою». Я прямо пробував сил моїх, чи потрафлю. Не знаю, чи Ви його читали, та селяне казали мені, що їм се подобається, а це була в мене головна ціль. Наша козацька минувшина – се невичерпане джерело до таких оповідань. З його черпали сюжети другі народи цілими пригоршнями, лише ми – ні.

Не знаю, чи мені так лише здається, чи воно справді так є, що ся моя праця буде обмежена виключно на Галичину, чи подобається вона і на Україні закордонній. Мені здається, що Ваші країни несимпатизують з козацтвом, що давнє значіння козацтва затерлося в пам'яті народній, а в ту пору безправства – у народа козак є синонімом шейтана, як се було в давнину у татар та турків. Так мені говорили люди, що знають Ваші відносини. Чи сьому правда? Прощу Вас, напишіть. Мені цього треба знати, бо коли б так справді було, коли б моя намірена розмова мала бути обмежена виключно на Галичину, я би писав лише галицьким наріччям, оминаючи всі українізи.

У сій роботі натрапив я на одну важну перепону. Я не міг нічого знайти ні про тактику воєнну, ні про команду у запорожців. Ви з мене не смійтесь, але се було для мене конечно потрібне.

В таким оповіданю не минути мені опису битви, війни, а як бувший офіцер не можу такої битви описати як будь і не можу прийняти того за правду, що, по словам Котляревського, козаки не знали: «стій, не шевелись!». Бо се неможливе, щоб таке славне свого часу військо, як наші запорожці, воювали, мов баби, кочергами або, п'яні мужики, ломаками. А такого не довелось мені ніде прочитати. Даремне відносився я з тим до д[обродія] Аркаса*. Він був генералом і сю річ розуміс. Та він повиписував мені цілу копицю книжок, в яких можна би се знайти. Я деякі з тих книжок маю, та не знайшов бажаного.

Коли Ви, коханий Земляче, знаєте якого офіцера Українця, то спитайте його за се. Я поки що комбіную спосіб войованя запорожців з тим, що було в ту пору на западі Європи: у Німців, Поляків та Французів і, мов стару свитину, латаю.

Написати би Вам дещо з нашого життя-буття. У нас щораз робиться краще. Я живу вже 52 роки на світі, інтересуюся тим відмалку і бачу кольосальний поступ на кожному шагу. Тепер вже зі щирої душі можна собі заспівати: «Ще не вмерла...». Ми борикаємося з Ляшнею і кацапами, роботи ще багато незробленої, але зроблено вже багато, так що не хочеться вірити, щоби ми своїми силами сего доконали. Тепер вже і центральний уряд у Відни, і наші ляшки мусять з тим числитися. Тепер ще на наше plus счинилося таке. Був у нас губернатором, а, радше би сказати, вісє-королем гр[аф] Андрій Потоцький*, людина страх богата, деспотична, для нас небезпечна. Він мав необмежене довіря у цїсаря і, обнімаючи уряд галицького намісника*, вимовив собі, що йому ніхто не сміс мішатися в галицькі справи. Його боялися усі міністри, і наші жалоби у Відень не могли мати значїня. Щоби ослабити наш національний рух, він зразу попри друге став переслідувати наші «Січи» (сельські товариства гімнастично-пожарні, які в послїдніх роках дуже припали народови до вподоби і гарно розвивалися, плакаючи національну самосвідомість, енергію, братерство, твердість).

Відтак став він попірати при виборах парламенту віденського до сейму кацапів, названих по-урядовому «старорусинами». Завдяки його махінаціям кацапи вибрали до парламенту п'ятьох чорносотенців*, а до сейму – 10. Одним словом, він підніс галицьких кацапів до значїня партії, хоч вони втратили почву під ногами, вдержуючи себе лише мільйонними інституціями, як «На-

родний Дом», «Ставропігія» і «Матица»*. Він дозволив безкарно розбивати наші віча русским чорносотенцям, представляючи у Відні нас, українців, як революціонерів, а русских – як людей статечних, консервативний елемент.

Та з весною сього року впав Потоцький від кулі молодого Січинського*. Спершу розійшлася по Львові вістка, що Потоцького вбили поляки закордонні, студенти університету, втікачі з Росії, ну і нічого. Усьо мовчало і тішилося в душі, бо Потоцького ніхто не любив. Коли ж стало звісним, що Потоцького вбив Українець, усьо кінулося на нас. У Львові счинилися погроми. Напали на Львівську «Просвіту», гр. кат. семінар духовний, здемольовано книгарню тов[ариства] Шевченка, вшехпольські юноши змагалися здемолювати український Академічний дім і повтікали лише перед люфами револьверів наших академіків (студентів університету).

Січинського засудили у Львові одностайно на кару смерти. До польських хуліганів прилучилися і галицькі рускіє, котрі під охороною польською стали надто брикати. В сім році ювілейнім австрійського цісара вони у сам день його родин устроїли прогульку у Почаїв*, де їх приймали з великими парадми, і в той день, як ціла Австрія співала «Боже, будь покровитель цісарю і його краям», галицькі паломники йшли з патретом царя-самодержавця і співали: «Боже, царя храни». До того ще якось зараз піймала львівська поліція молодого Мончаловського, русского юношу, на шпігунстві в користь Росії. При трусі найдено у його теренові ескізи, компромітуючі письма, і т. д., готовий матеріал до обжаловательного акту о шпіонажу. О тім всім, мимо затаювання зі сторони поляків, довідались у Відні, довідався сам цісар, котрий на тім пункті дуже вразливий.

В тім часі зааранжували Чехи у себе всеславянський зїзд. Ваші Українці відмовили своєї участі. Зїхалися московські хулігани, як граф Бобрінський* і другі. З поворотом поступили до Львова, де кацапи на спілку з поляками устроїли бенкет і пили на «здоровля» всеславянської ідеї.

Через те Польща скомпромітувалася перед центральним урядом і перед цісарем, в якім вони мали дотепер одинокого оборонця в цілій Австрії. Та вони нічого собі з того не робили, панславизм* величали попід небеса, кацапів гладили по головці, а в нагороду поклали вибрати на члена Виділу Красового теж кацапа, хоч дотепер був все Українець. Тоді приїхали з Відня міністр Абрагамович* і граф Дзедушицький*, оба наші вороги, і сказали, що сойм мусить вибрати Українця, бо коли б вибрали кацапа, то втратять ласку у цісаря. Ляшня отямилась і такі вибрали нашого.

Та щоби таки оправдати вибір кацапа, вони вигадали діявольський спосіб. Наставили одного кацапського посла соймового д[окто]ра Короля*, котрий наперекір програми кацапської фракції виголосив в соймі заяву, що вони не Москалі, а Русини і т. д. Не видержав отаман кацапський д[окто]р Дудикевич* і вирвався з коментарами до промови Короля, з якої виходило, що кацапи вважають себе таки галицькими рускими, та й годі. Настала страшна констернація і компромітація між Ляшнею.

У нас тепер на меті знищити кацапню, як блощиці, бо вони нам страшно шкодять. Вони страшнійші нам, чим Поляки, вони терня в нашій тілі. Чи вдасться нам се, то покаже будучність.

А як у Вас? Цікаво мені се знати, то напишіть, прошу, коли зможете.

Поздоровіть від мене щиро мого товариша д[обродія] Шрага* – чи він вже урядусь?

Вам бажаю кріпкого здоровля та обнімаю Вас щиро-щиро.

Ваш земляк Чайковський Андрій.

P.S. Верховний суд у Відні скасував засуд на Січинського. Буде друга розправа, а поки що лікарі-психіатри розслідують його умовий стан.

1909

155. ДО О.БАРВІНСЬКОГО

Бережани, 10 лютого 1909 р.

Бережани, 10/2 909.

Високоповажаний Пане Раднику!

Вибачте, що Вам наскучаюся моїм ділом, та я ще донині не дістав резолюції з Красвої Ради Шкільної на моє подання о порученя оповідання «За сестрою» на премії шкільні.

Такий блискавичний поспіх нашої адміністрації мене би зовсім не дивував і не лякав, коли б не те, що дотичну резолюцію я би хотів опублікувати, та не знаю ні дня, ні числа.

Будьте ласкаві, В.П. Добродію, цю справу підогнати, за що Вам складаю отсим мою подяку і пишуся з великим поважанням

Д-р Андрій Чайковський.

156. ДО О.БАРВІНСЬКОГО

Бережани, 8 квітня 1909 р.

Бережани, 8/4. 909.

Високоповажаний Пане Раднику Добродію!

Опять звертаюся до Вас з тою самою просьбою. Я донині не дістав ще резолюції на моє поданє до Красвої Ради шкільної о призначенє мого оповіданя «За сестрою» на премії шкільні.

Не напирав би ся я так дуже, якби не те, що, либонь, матиму процес саме тепер о власність мої брошури, котру мені патріоти сконфіскували і продають за свою. Та прошу ще порадити мені, чи коли б я видав другий наклад, буду мусів подавати о нове припорученє, чи вистанє те саме?

При тій нагоді бажаю

Веселих Свят!

Христос Воскрес!

і пишуся з високим поважанням

Д-р Андрій Чайковський.

157. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 20 квітня 1909 р.

Бережани, 20.4. н. ст. 1909.

Дорогий земляче і товаришу!

За моїй попереднім листом пишу зараз другий.

Знаю, що Вам теперечки годі багато писати, тому прошу одписати кількома словами на отсі питання:

1) чи достали Ви моє оповідання «За сестрою», а коли так, то чи воно може Українцям подобатися під зглядом форми і язика, чи не багато там галицизмів. Коли не дістали, так вишлю Вам її зараз, та о се саме прохати Вас буду.

2) до кого на Україні звернутися би з заорудуваням видання мойого нового історичного оповідання, яке майже готове, «До слави» (молодий вік Сагайдачного). Мені би треба чоловіка, який би справив трохи язик та зайнявся коректою. Яка друкарня у Вас найсолідніша та як платиться аркуш друку за 1000.

Йно що прочитав видану у Києві Еркмана-Шатріяна* «Історію одного селянина». Не можу з дива вийти, що таку річ у Вас пропустили. Воно мені страх подобалося і зараз засіла мені в голову думка, чи не написать би для нас «Історію одного Українця», де би в такий простий спосіб розказати повстаня Хмельницького.

Послухав я Вашої ради і написав до Яворницького*.

Як з Вашим здоровлям?

Обнімаю Вас та цілую щиро-сердечно.

Ваш Андрій Чайковський.

Поздоровте від мене щиро т. Шрага*.

158. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 2 травня 1909 р.

Бережани. 2. н. ст. мая 1909

Дорогий мій Пане Брате, Товаришу!

От знову дістав я од Вас письмо та не з доброю вісткою про Ваше здоровля. Коли б вже наспіла пора Вашого виїзду лічитися, то Вам зараз стало лехче. Я мушу з Вами бачитися у Львові бодай, коли не можна інакше. Та Вам не вдавати би ся в тугу –

Ви ще чоловік молодий, то подужасте певно. Коли б лише вирватись з тої Вашої томлячої буденщини та опинитися між вольними людьми. А все-таки, коли будете у спеціалістів у Києві, не забудьте пригадати їм за лічницю доктора Лямана в Вайсергірш під Дрезденом. Наш Євген Олесницький більш як 10 літ знемагає на серце та на нерви, а Ляман поставив його на ноги, і він може ще тепер працювати інтензивно в політиці у Відні та у Львові.

Мені здасся, що жити в Росії, а не занедужати на нерви, то велика штука. Коли б я там мусів пожити один рочок, непременно пропав би. Така непевність, що стрінуги може завтра або і за годину, страшно денервус.

За Вашою порадою написав я до д[обродія] Дмитра Яворницького, і він мені відписав, що сим питанням про козацьку тактику цікавився теж, та нічого не знайшов. Писав мені, що тепер стягас до Єкатеринославського музею частину архіва запорозького, то, може, там дещо найде, а тоді дасть мені знати.

Ось і клопіт! Я вже вичитав, що написав польський письменник Гурський про військо польське, та й тут не знайшов нічого путнього до себе. Не лишається мені нічого більше, як мій восний досвід та фантазія. Коли знаю, якого оружя вживали козаки, то треба діло скомбінувати так, як при таких оружю можна було воювати. До того треба мені коньче поїхати на Україну та придивитися яким старим козацьким шанцям. Під нашим Зборовом нема ні сліду козацьких шанців. Впрочім инчі шанці бувають при дефензиви, а [инчі] при офензиви.

О музо, панночко парнаська, мій ти Марсику прапорщику, не лишайте старого характерника-завзятця в біді та розкажіть дрібненько і складненько, як воно було тоді, як нас ще не було.

Може, душі старих запорозьців посьміються над моїм незнанством та з живих мене ніхто не сконтролює, бо ніхто того не знає.

Ну годі. Напишіть, коли будете у Львові, а я непременно приїду, аби не знати що, щоб Вас щиро обняти.

А поки що здорові будьте – цілую Вас сердечно

Ваш Андрій Чайковський.

Поздоровте д[обродія] Шрага*!

159. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 18 травня 1909 р.

Бер[ежани], 18.5. н. ст. 09.

Дорогий земляче та товаришу!

Спасибі Вам, що вказали мені доброго товариша Дм[итра] І[вановича] Дорошенка*, який на мого листа відповів мені дуже щиро і ласкаво та обіцяв допомогти.

Та я дуже рад би знати, як тепер з Вами, чи полехчало, чого Вам од щирої душі бажаю. Зближається час, коли Ви вибіраєтесь на відпустку та завітаєте до Львова. Це якраз вийде на зелені сьвята. Тоді в мене більше вільного часу і я непременно приїду до Львова привітати Вас та обняти по-дружньому. Вже заздалегідь радію тою хвилиєю. Коли [б] лише Ваше здоров'я покріпшало.

Великого писання гріх був би від Вас тепер жадати. Напишіть хоч картинку, як Вам та коли приїдете у Львів.

Поки що цілую Вас кріпко

Ваш щирий Андрій Чайковський.

160. ДО В.ОХРИМОВИЧА*

Бережани, 26 травня 1909 р.

Бережани 26.5.909.

Високоповажаний Пане Товаришу!

Редакція чи адміністрація «Діла» надрукувала без мого відома і дозволу моє оповідане «За сестрою» другим накладом. Се я вже сконстатував. З того нового накладу, на яким покладено фальшиво рік видання 1907, передала на мій рахунок книгарні 1540 примірників, а решту задержала собі, щоб тим способом відбити собі наклад і зо мною конкурувати в розпродажі.

На се я ніяк не можу дозволити і не можу приймати таких кпин з мене. Довідавшись о тім, я написав лист до редакції, щоби справу по-доброму зі мною полагодили і поставив їм речинець. Та редакція сховала головку під крило і ані словом мені не відповіла.

Звертаюся до Вас, як до голови видавничої спілки «Діла», щоб Ви в ту справу вглянули, бо далєбі буде шкандал. Я свого дарувати не можу. Тим менче, що редакція «Діла» все відносилася до

мене неприхильно, і я не почуваюся до обов'язку бути взглядним на той несвропейський промах.

Коли б і від Вас не дістав я відповіді, буду вважати за знак, що без суду не розстанемося.

З високим поважанем

А. Чайковський.

161. ДО М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 13 липня 1909 р.

Бережани, 13.7. н. ст. 09.

Дорогий Друже!

От спасибі Вам за карточку. Першої я не дістав та вже збірався у земляків у Львові розвідать за Вашою адресою на Капрі. Дуже радію тим, що Вам, Богу дякувати, полехчало. Я мав на це повну надію, бо Ви ще молодий чоловік і природа не так лехко дасть себе поконати.

Ну і нам не довелось цим разом бачитись. Аж я таки їздив до Львова на зелені съвята, так як Ви писали. З друкарні Шевченка телефонував до хати проф[есора] Грушівського, та звідтам відповіли, що ні його, ні Вас не було. Я одіхав з нічим. Але те ще не пропало. Коли вертасте? А, може, би так до Бережан по дорозі поступили? Отож то був би празник!

Питасте, чи я не в санаторії? Мені теж не везе. Складав я усілякі пляни на це літо, та, либонь, нічого з цього не буде. В моїй хаті цього року екземінаційна пошесть. Подумайте: найстарший син Микола робить філзофічні рігороза у Відні по математиці і астрономії. Другий – Богдан – робить перший державний іспит юридичний. Двос дівчат зложили матуру в перемиськім ліцею, третя – склала іспит з IV клясу гімназ[іяльного]. Я на це страшенно вишептався – гаманець порожній.

Пишучи про це, я нагадав собі таке:

Владика виїхав на огляд своєї дісцепії. Молодий оден священик, до якого владика мав приїхати, питає старенького панотця, сусіда: «Отче сусідо, чи багато це коштує, коли владика приїде?» А той старий панотець відповідає: «Сину, коли б ти два раза погорів, а раз до тебе заїде владика, то на одно вийде».

Таке воно і з моїми екзаменами.

Та одно, Богу дякувати, що мені до санаторії виїздить не треба, бо я зовсім здоровий, а тепер літо, я роблю в моїм огороді заступом, косою, сокирою – ех! Какая прелесть! А коли нема що робити, так гімнастика по припису Мілера, а відтак, коли зіпрієш гаразд, скачу у зимну воду. Тоді-то ух! уф! ааа! опять райская прелесть.

З цього усього мене на Україну магнетом тягне. Вигладжую тепер могого «Сагайдачного», та все мені здається, що пишу мой сліпий о колірах. Мені б коньче бути там, бачити Дніпро та добре придивитися в музею Тарновського в Чернигові*.

От я нагадав, спасибі Вам, що порадили мені звернутись до Дмитра Дорошенка*. Багато доброго мені порадив. Тепер наша кореспонденція перепинилась, бо у його занедужала жінка.

Одним словом, у мене роботи повні пригорщі. Не нудьгую ні хвилини. «Позви» і копії, оборони кримінальні перед присяжними судьями, і так літиратура, «полезное чтение», заступ, коса, гімнастика – день мине, що й не оглянешся. А добрий юмор усе є, можна і людей потішити і собі лишиться трохи про запас.

Наговорив Вам цілу копицю нісенітниць, вибачте, таке мені в цій хвилі напало. Та на цім слові будьте здорові, обнімаю Вас кріпко – не забувайте на мене і пишійте, коли і яким шляхом вертати будете.

Ваш все однаковий

Андрій Чайковський.

162. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

10 вересня 1909 р.

Дорогий Земляче!

Діставши Вашу карточку з Капрі, написав я до Вас навгад, не знаючи близшої адреси. Не знаю, чи дістали. Коли вернули додому і як себе почувасте зараз? Напишіть яке слово до мене.

Здоровляю Вас всім добрим та обнімаю кріпко

Ваш Андрій Чайковський.

163. ДО М.КОЦЮБИНСЬКОГО

Бережани, 28 грудня 1909 р.

Бережани. 28.12. н. ст. 09.

Дорогий Земляче!

Не було в мене спроби написати до Вас бодай кілька слів. У мене сходить день за днем так одноманітно, що і не стямлюся, де той час подівається. Головне, що мої заняття фахові: балакати з інтересантами, ходити в суд, вести розправи, по-нашому – «правуватися» і т. д. Буває так, що нема часу прочитати газету, не то що. Усе проче лишаю на вечір, бо такі кортить прочитати яку книжку.

Коли Вам цікаво знати, що я тепер роблю, то ось що. Я студіюю нашу бувальщину та й вже прочитав стільки, що можу перенестись думкою в нашу славу минувшину та гуляти думкою з нашим славним козацтвом по широких степах, де не було ні пана, ні хлопа, а усі рівні, хоч бідні, та рівні, свободні. Не раз бачу в тій уяві степ широкий, Дніпро, Січ і тоді я забуваю про всю буденщину, тоді я щасливий, мов мала дитина. Тоді і писати хочеться. І я поклав собі до кінця мого живота лише про те писати. Я поборов найбільші перепони, бо перетравив той період нашої історії, виносив увесь матеріал не йно в мозгу, але і в серцю. І подумайте, як воно тепер складно пишешся. Засяду на тій фаховій роботі в хаті, заставляю мою котру доню грати народні пісні, а тоді мандруй душа між козацтво в степ.

Я вже скінчив «Сагайдачного» і передав проф[есорові] Грушівському до оцінки. Я призначив його до Видавничої Спілки. В тім оповіданю назвав я одно село – слободу над Богом*, Чубівкою. Так мені випало назвати, бо цього, хто її заложив, я назвав сотником Іваном Чубом. Оповідано про це Грушівському, а він каже: «На Україні є дві Чубівки справді. Одна з них лежить справді над Богом». Я про те ніколи не чував, ні читав. Поясніть мені, як воно сталося. Це для мене психологічна загадка, якесь вдохновення. Жалую, що я раньше не узявся до цієї роботи. Був би з того більший хосен, чим з описуванням життя ходячкової шляхти, яку я добре вистудіював, бо з них я вийшов.

Мені вже 54 роки, а я, далебі, коли б на те, то ще і танцював би. Звідки в мене ще стільки енергії та охоти до життя?

Я, либонь, Вам вже писав, що коли Грушівський не погано скритикує мого Сагайдачного, то писатиму далі про повстання

Хмельницького. Мені Іван Богун* – та праведна лицарська душа, спокою не дає. Як мало говориться про його в історії, а я бачу його, наче б живого.

Занятий моїми писаннями, я мало звертаю уваги на нашу красу політику і не беру в політичній життю ніякої участі. Знаю лише, що наші послы виграли тепер у Відни одну ставку, а іменно що боніфікації для хліборобів, які дає правительство за ухвалення договорів торговельних з балканськими державами, – не візьмуть самі поляки, лише частина припаде українським хліборобам і то безпосередно. Поляки усіх партій страшенно люті за те. Дотепер, мовляв, Галичина була нероздільна, усе йшло на край, а не на народности і усе доставалося Полякам, а Українцям давали Поляки, що їх ласка. Поляки добачають у тому небезпечний для себе прецеденс. У нас заносилося на розв'язання парламенту і на всіх послів напав великий страх, як буде з їхніми мандатами при наступаючих виборах. Більше, як певно, що не всі були би опять вибрані, але народ не втратив би на тім нічого, бо деякі наші українські послы мають стільки кваліфікації на послів, що я, пр[иміром], на папу римського. Найбільша біда в тому, що між нашими послами нема карности. Вирвесья оден або другий «на герц», хляпне яку дурницю, за яку цілий парламент накладе мокрим рядном на цілий клуб. До того ще наші хитрі малороси мають свої приватні амбіції і цілі, які беруть гору над інтересами публичними. Наша інтелігентна верства не вилічилась ще з епідемічної бляги. Професор Грушівський зробив вже дуже багато, вилічивши наш загал з бляги наукової. В політиці остало усе по-давньому. Фрази, гра слів, патріотична січка, от і все, через що можна попасти в патріотичний пантеон. А коли хочеш зістати народним мучеником, так зроби авантуру на же-лізници за карту їзди з українським текстом, дай себе винести з вагона же-лізничній службі, а тоді непременно попадеш в «житя святих». Про тихих робітників над народом ніхто не згадає, хіба по смерті. Та годі. Не ми такими стали, а нас такими зробили і ще багато мине часу, поки станемо инчими людьми. Та все ж воно йде у нас до ліпшого, вже можемо собі співати: «Ще не вмерла Україна». Поступ у нас великий. Осьвідомленє народне протискається у найтемнішій кутки.

Рад би я знати, як у Вас за кордоном поступило з осьвідомлення народних мас, чи слідно який поступ?

Вертаючи ще до мене самого, то я щонеділі і свята у нашій філії «Просвіти» викладаю нашим бережанським міщанам історію Козаччини, яка їх дуже цікавить. А треба Вам знати, що наші

міщане – то найбільше здеморалізована безхарактерна маса, над якою треба ще цілі десятки літ щиро працювати.

Тепер, Дорогий Михайло, напишіть мені, як Ви себе почуваете, чи одужали вже та чи лічите себе далі. Вам би конче поїхати там, де я Вам минулого року радив – в Німеччину. Самою зміною підсоня годі вилічитися, особливо, коли треба вертати до свого підсоня.

Напишіть до мене при свободній хвилі.

Поздоровте від мене д[обродія] Шрага.

Вас обнімаю та цілую сердечно

Ваш щирый земляк-брат
Андрій Чайковський.

1910

164. ДО Г.ХОТКЕВИЧА*

Бережани, 15 квітня 1910 р.

Бережани, 15/4 10.

Високоповажаний Добродію!

Одсилаю підписану заяву. Я вповні на неї годжуся, і спасибі Вам, що подбали о те. У нас в Галичині доходить до таких абсурдів, що швець має цінувати доброту кожуха, а вже коваля заставляють критикувати доброту годинника.

Здоровляю Вас всім добрим.

Др. Чайковський.

165. ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Бережани, 16 квітня 1910 р.

Бережани, 16/4 [19]10

Високоповажаний Добродію Професоре!

Звертаю з подякою вигожену книжку «Прошлое»*. Не знайшов у ній нічого для мене потрібного, хіба що побачив на обрзку кусочок Кафи*.

У мене є до Вас просьба. В Бережанах нема перекладчика для російської мови, крім старого емігранта з Варшави, який, хоч заприсяжений, нічого не вмів, а коли йому дадуть роботу зі суду, то лізе до мене. Так само інтересанти забирають мені час даремно, а я не можу за це жадати заплати, а радше не випадає мені жадати, бо то, мовляв, не мій бізнес. Отож, розходиться мені о те, щоби вписатися на лісту заприсяглих переводчиків російської мови. До сего потреба мені свідоцтва компетентної особи, що я знаю російську мову. Розуміється, що мені до переводів судових письм і документів не треба знати рускої літератури. Я би просив Вас, Пане Професоре, чи не були б так ласкаві перепитати мене і написати мені таке свідоцтво, а на такий випадок назначити день і годину zur strengen Prüfung*. Мені і так треба бути у Вашому садо-

чку, і так могли би ми на свіжому повітрі відбути екзамен. Я лише заповідаю, що «у меня съ гласоудареніемъ очень плохо».

Мені найкраще було б прийхати 23/4, бо лише у шабас* мені можна виїздити. Поки що пишуся з високим поважанням

Андрій Чайков[ський].

166. ДО О.ДОБРОВОЛЬСЬКОЇ

Бережани, 31 жовтня 1910 р.

Бережани, дня 31 жовтня 1910 р.

Високоповажана Добродійко!

Звертаюся до Вас з великою просьбою о пояснене в слідуючій справі: мої приятелі очернюють мене по Бережанах, що я, будучи директором «Надії», побирав собі незвичайні і неналежні мені зиски з Товариства, а іменно, що я задля особистої користи, передержував в своїй канцелярії касу «Надії» з цілим діловодством, що я побирав з каси гроші за нагляд над перебудовансм дому «Надії».

Позаяк в тім часі, як перебудовувався завалений гураганом дім «Надії» і як каса містилась в моїй канцелярії, Ви були урядником каси, то знасте найліпше усе, що зробилося, то ж, прошу Вас дуже по правді і по совісти так, як се добре памятасте, написати мені відповідь на отсі питання:

1) в який спосіб робилися виплати за роботи і материял при будові?

2) чи я брав коли до рук ті гроші, котрі за се виплачувалися, і хто ті гроші і кому виплачував?

3) хто брав гроші за нагляд і кермоване будовою, чи ті гроші переходили через мої руки?

4) з яких причин товариство перенеслося до моєї канцелярії?

5) кілька платило мені товариство за поміщене, услугу, опал і світло?

6) чи я побирав в тім часі які інші гроші з товариства, кромі тих, які мені належалися за скрипта і взагалі за справи синдикацкі?

Позаяк я хочу Вашим листом, яко документом, виказатися перед світом, то прошу Вас дуже написати своєю відповідь на тім самім листі, щоби люди могли собі прочитати і мій лист, і Вашу відповідь разом. Коли б було інакше і Ви написали мені відповідь на

окремім папери, готові мені добрі люди закинути, що я Бог зна як Вас поучував і намовляв, як маєте мені відписати.

Дожидаючи від Вас відповіді – пишуся з високим для Вас поважансm

Андрій Чайковський.

Високоповажана пані Ольга з Лонкевичів Добровольська, жена священника в Кипячці, п. Тернопіль.

1911

167. ДО В.СТАРОСОЛЬСЬКОГО

Бережани, 3 січня 1911 р.

Адвокат

Андрій Чайковський

Бережани

Бережани дня 3/1 1911

Високоповажаний Пане Товаришу!

У відповіді на Ваш лист з 30/12 м. р. повідомляю Вас отсим, що я абсолютно не можу підняти оборони наших студентів, не хочучися морально і матеріально зруйнувати.

Канцелярії не можу лишити навіть на оден день, а крім сего зачинаю з весною будувати дім у власнім заряді, отжеж, вже тепер мушу старатись о матеріяли і зачинати вступні роботи.

Прошу, отже, мати мене за витолкованого.

З поважанєм

[Підпис].

1912

168. ДО М.ГРУШЕВСЬКОГО

Бережани, 4 січня 1912 р.

Бережани 4/1 1912.

Високоповажаний Пане Професоре!

Сьогодні прислали мені з Праги чеський переклад «Козацької помсти»*. Розумієся, що я нікого не просив о чеський переклад, а навпаки, по українській критиці сего мого оповідання я волів був, щоб воно не побачило Божого світа.

Коли ж Чехи трохи інакше прийняли мою роботу, чим свої, то в мене душа вступила, що я може ще не такий непотріб, за якого мене свої земляки вважають.

І я опять нагадав на «Сагайдачного» і мені жаль стало лишати його в поросі мишам на снідання.

Я рішився пустити його в світ, і тому звертаю до Вас, Високоповажний Добродію як до редактора Л.В.*, чи згодні помістити «Сагайдачного» у «Вістнику», почавши від № 1 за 1912 р. та під якими вимінками. Я дуже бажав би бачити його в окремій книжці.

Я би прислав перероблене партіями, скільки би потреба на оден №.

Будьте ласкаві відписати мені, бо коли б не були згодні, то я би післав манускрипт до Чернівців. Там хотіли би теж друкувати та ще й [з] ілюстраціями, та все ж Л.В. оставляю першенство.

Дожидаю ласкавої відповіді та пишуся з високим поважанням

Др. Андрій Чайков[ський].

1913

169. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Бережани, 6 червня 1913 р.

Повітова організація національно-демократичної партії в Бережанах

ВАША ЕКСЦЕЛЕНЦІО!

Міщанське передвиборче віче в Бережанах з дня 5 червня 1913 ухвалило висказати ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННОМУ РУСЬКОМУ КАТОЛИЦЬКОМУ ЄПІСКОПАТОВИ на руки ВАШОЇ ЕКСЦЕЛЕНЦІЇ признане і подяку за становище, висказане в посліднім архипастирським листі в справі виборчої реформи*.

Бережани, дня 6 червня 1913.

Др. Андрій Чайковський

Голова політичної повітової організації

Михайло Боднар

Секретар.

170. ДО С.ТОМАШІВСЬКОГО

29 червня 1913 р.

29/6. 1913

Дорогий добродію!

Відсилаю коректу послідного аркуша. Хоч як я роздумував на всі боки, то таки рішився задержати первістний текст без зміни. Мені здається, що коли б що инчого на те місце вложив, виглядало би як латка на новій одежі.

З другого боку, хоч винаймлюване церквей Жидам історично не доказане, то мені нічого про те перечитись, але я се вже не в одній книжці читав, що так було, та й я історії не пишу, щоб лише науково провірені факти описувати. Для мене лишася все ліценція поетика*, а коли люде деякі зводять гайвку про Зельмана до нашої квестії про аренду церков, то чому ж би мені не вільно сего було зробити в оповіданю.

Щоби знову через те книжка не надавалась на премії шкільні, то вона не лише через те саме до того не надається. Багато там антипольських гріхів, треба би цілу книжку переробити. Так само не бачу такого антисемітизму. Се ж історичне, що козаки були антисемітами, що були ними і поляки, та лише вживали їх за своє орудє до визиску українського народа. Коли поглянути на виданє «Просвітою» скороченє оповіданя Мордовцева* про Сагайдачного, як там Єзуїт їде запряженими до воза парубками, то се стокроть більша чепуха.

А як держиться Сінкевич* фактів історичних в своїх повістях?

Мені здається, що до такої страви як оповіданя історичні треба коньче трохи соли, бо вийде без смаку, а чи ся сіль куплена з ц[ісарсько]-к[оролівської] фабрики, чи перепачкована з моря, се байдуже.

Так само не бачу ніде тенденції пониженя чи вивищуваня православя над віру католицьку. Є мова о вірі православній, але ми й тепер називаємо себе православними християнами. З другого боку, протиставлена віра латинська, паньска, а такою вона остала понині у нашого народа, і понині срархія латинська змагася навертати наших гр[еко]-к[атоликів] на латинський обряд.

Вкінци про питанє, чоґо Касян попав у Гаврилівку. Сего я і сам не знаю, бо мені треба було в оповіданю на те тільки, щоб Івась мав нагоду йому віддячитися. Мені здається, що читач о те не питає, за чим він там поїхав. Козакови вольна воля – гуляй, куди хочеш, і я се мав на думці.

Впрочім, я думаю, що книжка в нічім не противиться засадам етики християнської, так як її козаки розуміли. Касян не хоче красти мужицького коня навіть у крайній потребі.

Далєбі, що хоч би я і хотів, то не годен переїначити, бо би все попсував.

Здоровляю та цілую Вас сердечно.

Ваш Чайковський.

1914

171. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО.

Бережани, 5 квітня 1914 р.

Бережани 5/4.1914.

Ваша Ексцеленцію!

З серцем, переповненим радістю, з радісною слезною в очі прочитав я сьогодні про чудесне спасене Вашої Високодостоїнної, а нам так дорогої Особи від катастрофи.

Най буде Всевишньому Керманичеві людської долі глибока подяка, що Своєю Всемогучою Рукою охоронив наш недолею прибитий народ від сирітства; нехай Господь Бог держить Вашу Ексцеленцію в добрім здоров'я на многі літа!

О се молю і молити буду моїми недостойними устами Господа Бога.

Пишуся словами високого поважання і преданности

Др. Андрій Чайковський.

172. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО.

Самбір, 27 липня 1914 р.

Адвокат

Др. Андрій Чайковський

Самбір

Самбір, 27 липня 1914.

Ваша Ексцеленцію!

Місце купелеве Трускавець* є так положене, що всі жерела мінеральні положені на ґрунтах ерекціональних гр[еко]-к[атолицької] церкви, а на обшарі властителів Трускавця стоять буди, названі лазничками, клубом купелевим і т. д. Властителями Трускавця суть жиди і ддя декорації якийсь Ярош з Дрогобича, християнин.

Коли та спілка хотіла продати Трускавець якійсь французкій фірмі, то ціла акція розбилася о те, що властители Трускавця не розпоряджають жереляними теренами.

Парохія Трускавця є цісарского надання. Парох помер. Властители Трускавця роблять всі заходи, щоби при зміні особи пароха,

жерельні терени викупити, а відтак продати заведене купелеве заграничній фірмі за мільйони.

Ми, Українці, не маємо жадного лічного місця. Коли би так не допустити до зреалізованя того викупу ґрунтів жереляних від гр[еко]-к[атолицької] ерекції, то можна би від властителів той малий терен з деревляними будівлями за невеликі гроші відкупити.

Я чув, що вже є якийсь засновок фонду на устроєне такого купелевого місця. Трускавець є широко звістний своїми жерелами. Позволяю собі звернути увагу Вашої Ексцеленції на тую, після моєї думки дуже важну справу, бо ніхто другий її не подужас. В тих днях має явитися на авдієнції у Вашої Ексцеленції Д-р Гарматій* – лікар з Теробовлі в повороті з Трускавця, і дасть докладні інформації щодо тої справи.

Пищуся з високим поважанем і преданностью

Андрій Чайковський.

1915

173. ДО С.ГОРУКА*

Самбір, 16 грудня 1915 р.

Самбір 16/12 1915

Високоповажаний Пане Отамане!

Ви обіцяли мені написати про діло, о котрім ми балакали в каварні у Львові в жовтню с. р. Я донині жадного письма не дістав. Прошу Вас, будьте так добренькі написати мені, що з тим може бути: так або ні, бо мене тут дуже натискають за відповідью.

Поздоровляю сердечно Вас і ціле славне січове товариство і бажаю щаливої дороги у Київ.

З високим поважанням

[Підпис].

1916

174. ДО О. БАРВІНСЬКОГО

Самбір, 15 травня 1916 р.

Самбір. 15/5.16 р.

Високоповажаний Пане Раднику Двору!

В моїх інвазійних споминах, які тепер друкуються в «Свободі»*, надруковано в ч. 20 ст. 5 – шпальта 3 стишок 16 долини, що проф. Біленький* «вправді належав до приклонників Барвінського, але в життю політичнім не брав жадної участі». Таку стимуляцію вигидав собі хтось в редакції, бо в моїм манускрипті написано виразно: «вправді належав до християнської суспільної партії*, але в життю політичнім не брав участі». Вмішанс Вашої Достойної особи в текст моєї статі видається мені що найменше несмачне, тому прошу прийняти до ласкавої відомости, що я сего не зробив. Прочитавши се в сьогоднішній «Свободі», пишу рівночасно до редакції і жадаю спростованя. На мою думку можна з програмою якоїсь партії не годитись, до неї не належати, навіть її поборювати, але є обовязком людини честної вшанувати особи до тої противної партії належачі.

Прощу прийняти слова високого для Вашої Особи поважання.

Д-р Андрій Чайковський.

1917

175. ДО В.ГНАТЮКА*

Самбір, 23 березня 1917 р.

Самбір 23.3.17

Високоповажаний Добродію!

На Вашу картку відповідаю ось як: Я сам оглядався за накладником для моїх писань, та не знав у який бік повернутися. Коли Спілка* хоче видавати «Олюньку», «В чужім гнізді» і «За сестрою», то гаразд. Оферту подайте Ви, бо я на тім під сю пору не розуміюся.

Чи треба поробити які зміни... Я вже давно того не читав, а не маю у себе ні одного примірника, бо Москалі при ревізії забрали, бо їм було «любопитно прачесть сочиненія».

Коли би Ви вважали потрібним дещо перемінити, то прошу мені дотичне місце вказати. Я однак був би тої гадки, що в тих шляхоцьких повістях нічого змінити не треба, а навіть не можна. Безперечно, що се етнографічні образки. Я переконався тепер, що такої шляхти вже нема. Лишився в цілій Гордини оден однісенький Городиський, званий «святим», що походить із колишніх шляхтичів «Олюньки» і «Чужого гнізда», який дуже відбиває від теперішньої шляхти.

Отож, я боюся, щоби при перерібці чогось не попсувати, не втрутити якоїсь тіни після теперішнього світла. Через те попсував би ся образок, – який малював чоловік о десятки літ молодший.

Об тім можемо ще поговорити, а поки що подайте мені Вашу оферту.

До Спілки записуюся, подайте мені Ч[исло] Вашого конта чекового. – З високим поважанням

[Підпис].

Коби не забути!

Я мав вже готову оригінальну повість в II томах з козацьких часів Конашевича. Москалі забрали і знищили.

Але у мене лишилася та в другій редакції (Москалі забрали третю редакцію). Її треба би переробити і доповнити. Коли би я мав певність, що її Спілка видрукує, то брав би ся до того. Д.Грушівський* радив мені до тих двох частин доробити третю, отже, довести життє Конашевича до його смерти. Я не знаю, чи зможу

сего доконати, бо моя муза панночка марненька дуже піддопталась.

176. ДО С.ТОМАШІВСЬКОГО

Самбір, 24 серпня 1917 р.

Самбір 24/8. [19]17

Дорогий Добродію!

То всьо, о чім Ви до мене писали (лист дістав я в Трускавці від Марусі)*, вже стало. Ми умовились з пп. Левіцкими*, що привезли її до Дрогобича. Я звідси забрав її з собою до Самбора. У нас була кілька днів і я її відвіз до Топільниці* до пп. Шеховичів. Тут побула кілька днів, і п. Шехович привіз її до Самбора. По якімсь часі Талька відвезла її до Мразниці*. Маруся виглядає добре, дуже люба дівчинка і всі її у нас полюбили. Так, як її є в Мразниці, хиба нігде ліпше бути не може. Знаю се з оповіданя Тальки. Бачив я теж і Стефка*. Опалився як араб, добре виглядає і зачинає говорити по-нашому. О діти будьте цілком спокійні. Я би був зараз до Вас написав, та не знав Вашої адреси. Що з Вами тепер? Розумієся, що перед М. ми мовчали.

Здоровляю та цілую Вас сердечно.

Ваш [Підпис].

1918

177. ДО Т.РЕВАКОВИЧА*

Самбір, 2 травня 1918 р.

Самбір 2/5 18

Високоповажаний Пане Раднику!

Вибачте поперед усього, що пишу олівцем, бо від чорнила заливаєс. Війна рівноважить всьо: бібула така як папір, а папір як бібула. Дякую за Ваше любе письмо та за бажаня. Зацікавило мене, що Чехи переклали мою повість на чеське не спитавши мене. Будьте ласкаві, коли се знаєте, хто се видав і в якій друкарні, щоби бодай подивився, як оно виглядаєс.

При нагоді пересилаю для ВП. Панства від цілого мого дому сердечні бажаня веселих та щасливих свят.

З великою пошаною

Андрій Чайковський.

178. ДО В.ГНАТЮКА

Самбір, 25 травня 1918 р.

Самбір 25/5.18

Високоповажаний Добродію!

У слід за мою карткою я нагадав собі, як мені говорив Микола*, що Ви помістили би предмову до «Олюньки», коли би вона була Вам прислана, поки книжка не вийде з друкарні.

Я цілий сей рік дуже пильно робив над моім «Сагайдачним», який йно що появиться на світ божий, так і не міг до написання предмови забратися. Та, думаю, що се не пізно, а предмови на мою думку таки потреба із сих резонів, які у предмові є.

Лише прошу ласкаво доповнити датами, бо я не пам'ятаю, ані в котрім році був конкурс «Зорі», ані коли появилася там критика пок. Франка*, ані коли вийшла «Олюнька», а сего, думаю, потреба. У мені всі ті «Зорі» загубилися, десь «позички зіли». Тепер просив би я Вас, Добродію, прислати мені ласкаво з бібліотеки тов. ім. Шевченка які матеріяли до історії Сагайдачного, бо якраз треба мені братися до студії над III ч. свої повісти.

Страх як тяжко робити такі праці на провінції, де ні матеріялів, ні жерел немає, і порадитися нема кого. Будь ласка поспитати п. бібліотекара. Я положив собі скінчити III ч. ще сього року.

Пишуся з великим для Вас поважанням

Андрій Чайковський.

А як Ваше здоровля тепер?

179. ДО В.ГНАТЮКА

Самбір, 14 червня 1918 р.

Самбір 14.6.18

Високоповажаний Добродію!

Не слушно стрічас мене Ваш закид, бо я зараз на Вашу картку відписав негаючись, а що картка до Вас не дійшла, то я цьому не винен. Впрочім, я думаю, що се не перепинило Вам встановити ціну за книжку* і пустити її на продаж.

Ціна то Ваше діло, і до сього мені не мішатися.

Я саме писав в попередній моїй картці, що заки пристану на Вашу нову пропозицію, якою Ви напирате попередню умову нашу змінити, я мушу знати, скільки примірників Ви надрукували і по якій ціні наміряєте примірник продавати. Після сього я обчислю собі приблизний мій % і буду вважати справу так, що Ви мені його виплачуєте зараз за відповідним о п у с т о м , тому що платите зараз.

Прошу се зробити зараз, а ми у двох словах умовимося на ново.

З високим поважанням

[Підпис].

180. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Самбір, 14 червня 1918 р.

Самбір 14/6 18

Високоповажаний Пане Професоре!

Моя дочка Марія Чайковська*, тимчасова учителька з Сільця п[овіт] Самбір, внесла до Красвої шкільної Ради два подання: 1) о асигнацію з держа[в]ної її підмоги титулом дорожизняного восного дотатку, 2) о признанє підмоги з державних фондів на урядженє домовє і справленє движимостей.

Подання оба внесено 28/5 с. р.

Не знаю, що за причина, що дорожизняний додаток її здержано, а підмогу цілком не виасегновано.

Чей же се не повинно стояти на перешкодї, що она задля не-домоги здоровя дістала безплатну відпустку на сей рік.

Прошу Вас дуже, Високоповажаний Добродію Професоре, по-собити мені у прихильній полагодї сьої справи і остаюсь

з високим поважаням

Андрій Чайковський.

1920

181. ДО В.ЩУРАТА

Коломия, 15 січня 1920 р.

Коломия 15/1. 20

Високоповажаний Пане Професоре!

Не знаю Вашої адреси, і тому пишу на книгарню. Прошу моїй просьбі не відмовити, бо не знаю до кого з тим звернути, а мені самому з Коломиї* виїздити не можна.

У моїм безробіттю взявся я до писань наче справдішній літератор. Відтак до тепер я вже дещо написав, а тепер працюю над більшою повістю з часів Хмельниччини. Часи дуже подібні до теперішніх, хиба з тою ріжницею, що Петлюра* до Богдана не-подібний.

Мені потреба конечно топографічних шкіців Жовтих Водів*, Корсуня*, Пілявців* і пляну Львова. З того пляну після монографії Дра Томашівського «Перший похід...»* можна собі докладний плян тодішнього Львова зладити. Я би хотів ці шкіци долучити в дотиках повісти. З тим краще читається і молодь краще собі опис битви чи облоги затьмить. Може маєте який старий плян теперішнього Львова, то подаруйте мені, а прочі шкіци позичте, коли ласка, а як ні, то пришліть маленький рисуночок бодай на цигаретнім папірці. Зробіте мені сим велику прислугу, бо цего в Коломиї ніде нема. Тут бібліотеки понижені в часі рос[ийської] інвазії, та хто зна чи що було таке. Та ще одна просьба до Вас. Почіть мене, чи не можна би тепер дещо видати з моїх писань. Я тепер живу з численною родиною на моїм ізгойстві з позичаного, а далі то і позичити не буде де. Я опинився в дуже скрутнім положенню. Може би котра з редакцій приняла що до фейлетона? Я гадаю, що на Українськiм видавництві тепер не збанкрутується, бо коли лише не буде кордону, то укр. книжка знайде відбут на Україні. На те я і число, бо на адвокатурі недоробився, а тут вже 64 рік життя зачався і годі бігати по термінах. Я з великою нетерпилівостю вижидаю Вашої ласкавої відповіді, евентуально присилки і пишуся для Вас з високим поважаннем

Др. Андрій Чайковський.

P.S. Признаюсь Вам, що без шкіцу перед очима я не годен описати битви. Коли навіть якусь фантастичну битву описую, то

перш усього рисую собі шкіц – (крокі) шрафами і шіхтенлініями. Без того то козак козакови на голову лізе і взаємно до себе стріляють. Ваші видатки я зобов'язуюсь звернути.

182. ДО В.ГНАТЮКА

Коломия, 23 лютого 1920 р.

Адвокат Др. Андрій Чайковский

Коломия. 23/2. 20

Вельмишановний Добродію!

Я дістав зі Львова відомість, що Ви маєте якогось накладника, котрий переняв би на себе видання історичної повісті.

Моя історична повість «Сагайдачний» в першій часті вже видана д. Антоном Крушельницьким*, та лише в 5000 примірників. Коли вона до сего часу не розійшлася, то певно вже небагато її буде. Впрочім я, розв'язуючи видавничу умову з п. Крушельницьким, зобов'язався викупити решту примірників по книгарській ціні (за рабатом). Перша часть називається «Побратими». Друга часть «До слави» обніматиме приблизно 30 аркушів друку формату видавничої спілки – лежить у мене готова в рукописи.

Коли б справді Ви знали такого добродія, що хотів би тим видавництвом зайнятися, то, будь ласка, переказати йому мою готовість. Хоч кожна часть творить якби окрему цілість, то було б по-радно видати і першу, і другу часть, тому що головною особою в обох частях є той самий чоловік.

Я би зараз взявся за роботу III часті, яка у мене зроблена до половини. Заголовок «Гетьман» і обнімати має діяльність Сагайдачного від хвилі, коли його вибрано гетьманом, до його смерті. До оброблення ще три точки: 1) реформа; 2) війна московська; 3) війна хотинська. Коли б у мене був накладник, я би кінув инчу роботу, та узявся за III часть. Ото ж, коли ласка, то скажіть це кому треба. Заразом цей добродій хай би подав мені умови, під якими хотів би видати, бо я теперішніх умов щодо авторського гонорара зовсім не знаю.

При тій нагоді смію спитати Вас, як поступила продаж «Олюньки» II накладу, бо я не дістав з того ні сотика, а тепер дуже важко мені жити і з адвокатури я безумовно вижити не можу.

Дожидаючи від Вас ласкавої відповіді, остаюсь з великим для Вас поважанням

Підпис.

P.S. До умов видавництва, на мою думку, належало би подати формату книжки, великість накладу і високість авторського гонорара.

183. ДО В.ЛЕВИЦЬКОГО (В.ЛУКИЧА)

5 вересня 1920 р.

Дорогий мій старий товаришу Владку!

Коли б Ти мав тільки здоров'я, скільки разів я про Тебе думаю, то Ти би прожив геть поза сотку літ. Я живу споминами, а у них пересуваються, мов у калейдоскопі, старі знакомі, померші і живі, а між ними Тебе бачу усюди. Починаю від вулиці Стрийської, ч. А? Та це менше варте, що я ч[исло] забув. Пригадую собі перші наші розмови. Не знаю, чи тямиш Ти, що я був ентузіастом, захоплювався укр[аїнською] літературою, поезією, історією, особливе козацького періоду. Тоді я й не думав, що колись вскочу у той період цілою душею і сам влізу між письменники. Та дотепер робив я це по-ділетанцьки, принагідно. Аж тепер, як я попав в панську опалу, як опинився на вигнання, хоч і в рідному краю, я став розбабрувати внаслідок моєї душі і переконався, що я таки письменник який-такий і без цього не можна мені жити. Не маючи іншої роботи, я взявся інтензивно до писання і, як зараз побачиш, я часу не змарнував. Це вратувало мене від божевілля, бо я, маючи ціль перед собою, узявся цілою душею до праці. Ось Тобі посилаю зразок моєї праці: «Малолітний». По йому зможеш осудити, чи воно що варта, та моя сердечна праця, чи то вже останнє змагання старечого мозгу. Прочитай і осуди сам, а мені напиши по-щирости. Крім того написав я повість «Павло Чарупа», оповідання «Не було виходу», кільканадцять новел і нарисів, з чого окремо зібралось би 2 томи. Зачав я писати більшу історичну повість «Маю шаблю в руці – ще не вмерла козацька мати» з часів Хмельниччини, більшу повість «Чоловік з рогами» і викінчив два дальші томи Сагайдачного (продовження «Побратимів»), а тепер пишу том IV, де буде доведена історія того великого гетьмана до московської війни, а лишиться на V том московська і хотинська війна. Пишу, наче напосівся виграти рекорд у написанню найбільших українських повістей. Це, що я маю готового, збрало би ся на яких 5 томів по 15 аркушів формату видавничої спілки. Та

ся уся моя праця лежить поки що мишам на снідання, бо не знаходжу накладника. Коли б мав запевнення, що воно ось-ось зачнеться друкувати, я би мав принуку і кінувся цілим жаром до писання, до перероблення моїх плянів. А так що? З тяжкою бідю продав мого «Малолітного» Бистриці за мізерну ціну по 93 с. від стрічки, а з того вийде щось около 6000 к. Решта лежить. Але я маю сатісфакцію у тому, що колись Україна спомяне мене незлим тихим словом, хоч теперішні критики мене нівечать, а то і зовсім ігнорують. Коли б я дав Тобі прочитати, як прихильно скритикували Чехи моє оповідання «За сестрою», котру переказали і доробили гарні ілюстрації та поручили молоді на хосенну лектуру. А українська критика цю книжку цілком промовчала за виїмком злючої критики Маковея з «особистих причин». Про «Побратимів» то і пес не гавкнув. Критики мене не люблять тому, що я не можу позбутися моєї індивідуальности, не можу писати після умертих манер, т. є. залізи в душу людини і бабратись там обома руками аж до обридження. «Аналіза души», котра мало людей захоплює, сталася тепер модною, а хто того не робить, той обскурант, оповідач, негодай, який ніяк до Парнасу не годиться. Ну, що діяти, може, ми колись із цього вилічимось.

Я тепер в такому положенню, що треба зачати жити «з літератури». Канцелярія не приносить нічого. Бо я тут homo novus*, пришелець, скіталець. Мою адвокацьку карієру я відай покінчив задля браку клієнтів. Гуцулія розпирає стіни Жидам і Полякам, про мене не знають. Я конфіновий донині, і нікуди не вільно мені виїздити, а вже не дай Боже на село, бо це виглядало би на коптрацію і я опинив би ся в тюрмі (звідкіля з бідю по 3 днях дістався, а опісля в Домбю* або яким инчим Талергофі*). Бо я дуже небезпечний чоловік. Не тому, що я здафравдував з уряду податкового 2 міліони, але я написав «Посланіє» до українських жовнірів, в котрім я порівняв Поляків з свиньми. Я був комісарем повітовим, а що я там лиха накоїв, це списали самбірські патріоти на 4 сторінках аркуша. Ось бачиш який я! Через комісарство я покинув мою канцелярію і то добру, а що на урядованню я не доробився, не то не брав хабарів, але хабарників поборював, тому переїв я мої ощадности, мусів продати камяницю в Бережанах і доїдаю решту. Мене морозом проймас, коли згадаю, що за яких 3 місяців треба зачати продавати домашнє урядження – одяг, срібло столове, щоб не здохнути голодовою смертю враз з тими, котрих я обовязаний живити. А тих у мене досить. Я з мосю старухою і 4 доньки. Дві старші віддані, а кожда з малою дитиною.

Оден зять цивілізується в Тухолі*, другий тиняється по світу*, бо поміщений на обох чорних лістах: і большевицькій за Денікіна* і послідню «зраду», і на польській за «ukraïciski bunt w wschodniej Malopolsce»*. Це все на моїй голові, і годі їх з хати викинути.

А коли б я знайшов накладника бодай би на 15 % брутто книгарської ціни, я би легкою рукою взяв би більше як 1/2 міліона.

На другий рік вийде 30 літ моєї письменницької діяльності. Розпочав я її рядом артикулів в «Ділі» «Причини зубожілости наших селян в суді»*. Може собі нагадуєш, це ж можна вважати за літературну працю, а воно друкувалось либонь в р. 1889.

Хотів би я того часу дожити та побачити, чи спомяне мене хто хоч словечком.

Одним я потішаюся, що українська книжка не втратить свого інтересу на великій Україні і я оставаю моїй рідні добру матеріальну спадщину. Я ледве чи дожию користати з цього, бо така доля всіх письменників, що мусять помірати в злиднях...

За Тебе, мій друже, рад би я дещо почути, як Тобі живеться, де Твої сини, як Дружина мається?

Про мене вже знаєш здебільшого. Будучи в С[амборі], я предвидів катастрофу. Може бути, що коли б ми не були мали війни на карку із заходу, були б вже впорядкувалися. А коли б ми були жили в таких обставинах, як Поляки, то може би були вже так сильні, як Чехи. Була війна, а з того безладде, безголове. Людці брались до керми, яким дуже було до лиця на стільцях директорів задаткових товариств або за столами провінціональних адвокатів, організаторів, мужів довірія тощо. На мою думку, завинив багато м'який і джентлсменський секретаріят, а даалі брак чрезвичаск, шибиниць і розстрілів. Це було конечне. В такім разі Вітик* був би в першу чергу повиснув за свою нафтову політику в дрогобицькій республіці... Може ще я коли дійду до слова, що цілу ту історію розоблачу. Прочуваючи катастрофу, я вніс 9/5 [19]19 повідомлення до палати, що перенешу канцелярію до Коломиї. І це мене вратувало від того, що мене з Коломиї не могли прогнати. Коли б я був остав в С[амборі], був би досі не жив. Мене були б патріоти або розстріляли із-за горяча, або повісили. Мене заскочили тут румуни. В тім часі вийшов мені 3-місячний речинець зголошений і я «відкрив канцелярію». Як прийшли Поляки, а між ними було багато офіцерів самборян, мене замкнули, хотіли за протекцією вивести на конфінацію до Санча, як нетутешнього, та я виказався, що я таки тутешній, і мене конфінували тут. Зображасш собі, як то прикро жити 65 літ бездоганим життем (я навіть дісціплінарки ніколи не

мав), а опісля ходити під багнетами і бути під наглядом поліцейським. До того я не був одної ночі певний, чи не прийдуть і не заберуть мене.

Тепер я не маю ніяких амбіцій чи аспірацій опріч моєї літератури. Хотів би ще дожити того, щоб купити собі хату з садком і писати далі.

Цілую Тебе сердечно, мій любий Владку, та не прогнівись на мене за моє нудне писанне.

Твій Андрій.

5/9 20.

184. ДО В.ГНАТЮКА

Коломия, 2 жовтня 1920 р.

Канцелярія адвокатів

Д-ра Андрія і Д-ра Богдана Чайковських Коломия, дня 2/10. 20

Високоповажаний Добродію!

«Олюнка» вже давно вийшла, а мій авторський рахунок ще не полагоджений. Після нашої умови мені належить 15% брутто (книгарської ціни). Я на тім багато втратив, бо книжка продавалася по цінах перед-катастрофальних, а нині цей сам гріш нічого не варта. Та годі. Інакше не можемо розрахуватися. Не дістав я ні одного авторського примірника, а мені належить найменше десять. Прошу Вас дуже цю справу поладити через віддавця цього письма п. Петра Пасіку.

Та ще одно діло до Вас. Писав мені ще восени минулого року п. Кивелюк*, що Ви знаєте якогось накладника, котрий шукає історичної повісти до друку. Я писав до Вас у тому ділі, та не дістав відповіді. Припускаю, що Ви мого листа не дітали. Отож, повторю тепер, що мій «Сагайдачний» в 4 томах чекає Божого змилювання в манускрипті, а з ним і я чекаю, бо мені прийдеться з голоду гинути. Я вже доідаю решту, що мав, а зарібку ніякого. Я ще донині конфінований і не можу рушитися з Коломиї. Цей час я не змарнував, а понаписував на яких 100 аркушів друку. Є дві повісти (одна «Малолітний»), кілька більших оповідань, новель, нарисів тощо. Крім того я написав до половини більшу історичну повість. Та це все, либонь, буде мишам на снідання, і я не

діждусь бачити того в друку. Здається, що мені судилась доля багатьох письменників померти в нужді.

Бажаю Вам доброго здоров'я і пишуся з поважанням

Андрій Чайковський.

185. ДО В.СТЕФАНИКА*

Коломия, 19 жовтня 1920 р.

Коломия, 19.10.20

Шановний Пане Товаришу!

Припадково я довідався від д-ра Кобринського*, що Ви живе-те на хуторі близь Снятина* і деколи приїжджаєте до Коломиї. Жаль мені, що не були ласкаві поступити до мене на часок, бо мені, чоловікови для держави небезпечному і конфінованому, виїздити нікуди не вільно, щоб так скочити до Вас на село. Та я гадаю, що можу це полагодити письмом, коли буде у Вас ласка відписати мені.

Моє діло таке, що мені треба накладника на мої твори, яких я у мойому безділлі за минулий рік написав дуже багато. Між инчими я викінчую велику історичну повість в 5 томах «Сагайдачний», з чого видав досі Антін Крушельницький лише 1 том «Побратими». До кого мені з цим обернутися, щоб видав і скільки за це можна би заправити? Буде того близь[ко] 70 аркушів друку формату Видавничої спілки. Над сим я працюю більше як 12 років. Треба було зібрати матеріал і його перетравити і зрозуміти епоху того великого чоловіка. Нераз боюся, чи не піде моя праця мишам на сніданне. Мені тепер дуже велика потреба добути грошей, бо я в злиднях, родина у мене численна, зяті скитаються по світі, а усьо з внуками на моїй голові. Адвокатура ніраз не оплачується.

Отож, прошу Вас, шановний Добродію, коли у Вас є які конексії з видавничим світом, звернути йому увагу на мене раба божого, а мені написати, куди б звернутися можу сам.

Вижидаючи від Вас відповіді, здоров'я Вас усім добром.

Др. Андрій Чайковський.

1921

186. ДО В.ОХРИМОВИЧА

Коломия, 16 квітня 1921 р.

Коломия, 16.04.21

Вельми Шановний Пане Товаришу!

Ваша брошура зробила на мене велике вражіння*. Я цю квестію ніколи не займався, бо я ніколи не був атеїстом. Тому мене дуже немило вражало явне признавання до атеїзму нашого молодого покоління, а навіть таких людей, як Іван Франко з молодих літ. Мимо цього, що я вірив в Бога, я не вважав потреби у цих питаннях робити які-небудь студії. Я це вважав святотатством, бо у мене було само собою зрозумілою річею, що Бог є. Я дуже болів над такими, що не мали віри, а сам над собою я мав нагоду переконатися, що Бог мною опікується і без очевидної божої ласки я був би нераз, а десять разів пропав у цих небезпеках, в яких я находився.

Тільки, що я мого Бога розумію трохи інакше і не так розумію католицьку віру, як її хочуть мати дехто, що стоїть на сторожі «чистоти цьої релігії». Я це розумію цілком просто не як католик, а як євангелик*. «Любіте вороги ваша і благотворіте творящим вам злая». Всупереч до цього стоїть нетолеранція католиків, що мене страшно відпихас, бо Христос цього не хотів. Впрочім християнська віра була правдивою вірою Христа так довго, поки вона була вірою не панів, а бідних. Христос говорив: приходьте до мене всі страждучі, бідні, упокорені, а у мене знайдете заспокоєння, а не сказав ніколи: приїзджайте до мене в золотих каритах, а я вам справляю бенкет. Христос не одягався у золото, не казав себе цілувати в пастинок як тепер Його намістники.

От що мене разить до кожної офіційальної релігії. Бог є дух, Йому лише душею можна поклонятися... Та це, може, суб'єктивний мій погляд, вироблений на підставі помічень з щоденного життя і історії. Я вважаю найтяжшим гріхом зробити другому кривду, особливо такому, що не може за свою кривду постояти, який від мене слабший.

Не довго мені вже судилось на світі жити. В молодих літах я боявся смерті тому, що мені було жаль життя. Тепер не то туземне жите мене ні раз не манить, тим більше, що, либонь, не дїжду

моїх задушевних бажань, не побачу України вольної. Не допускають того чужі вороги, а такі і свої землячки, котрі її, ніде правди діти, загирили.

Та я би хотів вмірати з цим переко[на]ннєм, що я лише переходжу у инчу добу мого ествовання. Я собі зображав, що людзька душа переходить такі фази, як, наприклад, метелик: зразу виколоється з яєчка гусільниці, відтак запуплюється в бабку, а дотепер виходить із неї метелик.

Ви згадуєте в своїй брошурі за книжку Фехнера* про посмертне життя. Я її не читав, а рад би дуже прочитати. Я читав недавно Більца – Fortleben nach dem Tode*. Вона теж зробила на мене вражіннє, хоч там багато фантазії. Він подає несправджені факти і виводить конклюдії. Я би волів висновкі розумові. Тому просив би я Вас вказати мені, де би цю книжку можна добути, а коли б тепер було трудно, то може вона є у Вас, то я би собі її позичив.

От до чого я договорився і повинен був від того зачинати і зараз скінчити.

Говориться, що тепер чуда не діються. Я вже не вірю. Навряд я вірю, що і з нами Бог зробить якесь чудо. Може, це у мене такий погляд від того, що не можу зрозуміти, чого ми так караємося і я попав в містицизм, шукаючи надприродної розв'язки нашої народної справи.

Здоровлю Вас всім добром і стискаю Вашу руку.

Андрій Чайковський.

187. ДО О. БАРВІНСЬКОГО

Коломия, 14 червня 1921 р.

Канцелярія адвокатів

Д-ра Андрія і Д-ра Богдана Чайковських

Коломия, дня 14/6 21

Високоповажаний Пане Раднику, Добродію!

Вже від кільканоцяти літ займає мою думку велика прірва в нашій літературі щодо історичної белетристики. Щоб її як так залатати, я взявся до історичних писань. Не знаю, яка вартість того, що я вже написав, бо я не стрінувся ні з одною критикою від Українців. Хиба Чехи прийняли добре моє оповідання «За сестрою» і «Козацька помста», котрі перекладено на чеську мову, а «Pro sestru» навіть гарно зілюстровано*. Серед того я загадав написати більшу повість історичну і зясувати діяльність великого гетьмана Конашевича. З того видано лише першу частину «Побратими», а буде усього 5 томів. Коли не більше. Три дальші томи по «Побратимах» вже переписані в послідній редакції, події доведені до р. 1610.

Хто знає, з якими труднощами треба боротися на провінції без матеріалів та вказівок фахового чоловіка, котрий був би все під рукою, той мусить мені признати, що у мене більше щирої волі прислужитись рідній літературі, чим сили та спроможности. Ся моя повість своїм обємом така, якої ще в нашій народній літературі ще не було. Та я не хотів би, щоб вийшло лихо, бо тоді краще усьо спалити. Мені треба конечно когось, хто би правив історичні похибки, бо я в історії самоук, якому легко заплутатися у подіях з тої епохи нашого відродження, в котрій Сагайдачний брав діяльну участь. Отож, мені прийшло на думку попросити Високоповажаного добродія як фаховця о перегляд манускрипту і пороблення мені ласкавих уваг, після яких я би відтак манускрипт поправив.

Остаю з високим поважанням, вижидаючи ласкавої відповіді

[Підпис] Андрій Чайковський.

1922

188. ДО І. ГРОМНИЦЬКОГО*

1922 р.

Високоповажний Добродію!

Ваш лист з 30.12 с. р. був для мене немолою несподіванкою. В моїй 33[-річній] письменницькій діяльності стрічає мене перший раз такий закид.

Мушу зауважити, що Ваш лист не має в собі жадних конкретних реальних замітів. Ваш інформатор, котрого навіть не називаєте по імені і я не можу насліпо повірити в його авторитет, не сказав Вам, що треба змінити, пропустити або додати. Дивно мені це, що ще в п'ятницю Ви не сказали мому синові ні словечка про неприхильну критику, а лише про продовження речинця заплати, а вже в суботу лопнула на мого «Панича» критична бомба.

Отож, я маю підставу супроти такої голосливості в ті причини не вірити, а догадуватися причин інших до такого повернення справи.

Тут мушу ще завважати, що кождий письменник має свої питомі прикмети, котрі становлять його «я». Ті своєрідні прикмети можуть комусь не подобатись, і рад би їх не бачити, а в такому разі вилазить тенденція впахати це «я» автора до видуманого шаблону, а на таке зпощування мого «я» я ніяк і ні за яку ціну не згоджуся. Я згодився, щоб п. Дорошенкови було вільно при коректі виправити правопис та заступити слово галицьке на слово, зближене більше до наддніпрянського говору, а зате мушу застерегти, що не має ніхто права мішати[сь] до змісту і укладу повісти.

Будь ласка, пригадати собі нашу розмову, коли я зайшов до Вас ще без манускрипту. Я говорив Вам, що, може, схочете перед заключенням умови манускрипт прочитати (розуміється, також дати комусь прочитати). На те сказали Ви мені комплімент, що моя фірма Вам вистарчить за гваранцію. Тоді сказали Ви мені ще другий комплімент, що мої твори дуже розходять[ся]. Я ж знову був і є того святого переконання, що не написав «Панича», щоб Вас взяти на половину і видурити гроші за лиса, а дати вам kota в мішку.

Впрочім, манускрипт читало двох щирих людей, котрі сказали мені без обиняків свою думку. І я сам ставлюся до моїх тво-

рів дуже недовірливо і боюся неприхильної критики. Тому я не пускаю в світ мого твору, не переробивши його не менше два рази. А опісля по кількох місяцях читаю знову і роблю поправки та зміни. Наприкінці Вашого листа Ви потрохи відхилисте рубець Ваших причин. Ви, як початкуючий книгар, не хочете вкладати мільйонів в нерентове підприємство.

Це вже друге діло. Годі підприємцеві вгадати, чи його підприємство буде рентове чи ні, бо у кожному кристь[ся] якась доза ризику, котрого з математичною стислостью наперед передбачити не можна.

Так само й тут не дасться передбачити, чи Ви на «Паничу» зробите, чи ні.

З Вашого листа пробивається інтенція, що Ви бажаєте умову зрвати, поминувши це, що не маєте до цього ніякої законної причини. Опінію пп. Дорошенка і того якогось невідомого мені авторітету україніста і знатока тут ні при чому. Важніше це, чи книжка подобається читаючому загалови, чим опінія десятка знатоків.

З Вашої інтенції виходило би таке: зверну рукопись, а ти віддай гроші. Чи Ви, добродію, думаете, що взагалі гроші я зложив до щадниці або таки до залізної каси і таки зараз віддам? Я їх вже не маю, бо вважав їх правно за мої власні, і я їх віддати не можу, хоч би і хотів це зробити. Але я того не обов'язаний робити і не зроблю.

Я згідлива людина. Вмію оцінити неспроможність другого і готовий піти на уступки. Коли Вам не під силу 15.1.1923 дати рукопись до друку або заплати[ти] решту, я готовий речинець продовжити.

Я готовий завести зміни в повісти по вказівкам знатока під умовою, що той знаток покажеться для мене авторітетом і коли його уваги погодяться з моїми. Но за це я не можу нічого більше зробити і всяка переписка на цю тему була б зайва.

Остаюсь з високим поважанням

Підпис.

189. ДО В.ГНАТЮКА

Коломия, 13 квітня 1922 р.

Адвокат
Др. Андрій Чайковський
Коломия 13/4 22

Високоповажаний Добродію!

Маю готову нову повість «Панич» з галицького життя. Може вийти на 200 сторінок формату «Сумерк».

Коли б Видавнича спілка на це рефлектувала, то прошу мені написати під якими умовами. Я маю ще 70 сторінок переписати начисто (вже переписав 200) і прислав би Вам рукопись.

З високим поважанням

Підпис.

190. ДО В.ГНАТЮКА

Коломия, 1 травня 1922 р.

Адвокат
Др. Андрій Чайковський
Коломия 1/V 22

Високоповажаний Добродію Редакторе!

Вернувши додому, дістав сьогодні Вашого листа. З програмою часопису я вповні годжуся*, бо думаю, що інакше не може бути.

На початок посилаю нову, ніде ще не друковану, гумореску. Опісля пришлю ще нове оповідання: «Не було виходу» – історія одної парцеляції. Це вже трохи довше.

Стискаю Вашу руку і бажаю Вам кріпкого здоров'я.

Андрій Чайковський.

191. ДО В.ГНАТЮКА

Коломия, 23 травня 1922 р.

Коломия 23/5 22

Високоповажаний Добродію!

Картку Вашу з 21.5 с. р. дістав. Залучаю марку поштову на зворот мого манускрипту. Нікуди і до нікого не хочу впрошуватися з моїми працями. Жадного мого оповідання не пішлаю, щоб знову не стрінутись з замітом: «не підхоже». Не хочу нікому забирати часу цензуруванням моїх праць перед видрукуванням. З тої причини прошу мене вичеркнути зі списку співробітників Вашого часопису.

З високим поважанням

Андрій Чайковський.

192. ДО В. ГНАТЮКА

Коломия, 7 червня 1922 р.

Коломия 7.6.22.

Вельмишановний Добродію!

Прошу мені вірити, що мій попередній лист не був спрямований проти Вашої Вп. Особи, котру я так задля Вашого чистого характеру, як і задля Вашої невсипучої праці на літературно-науковому полі високо ціню і шаную. Мої запити відносилися до львівської громади письменників, критиків і видавців. Мені не раз довелось дістати від них болючу колючку, якої я до смерти не забуду. Вже від довшого часу мене львівський ареопаг незлюбив. Був час, що я мусів мовчати і коритися, та згодом вже і терпцю не стало.

Ви тямите цей quasi конкурс з р. 1919. з фондів Михайла Качковського* на твори вже надруковані, котрі треба було зголювати до конкурсної комісії? Я тоді жив у страшних злиднях моральних і матеріяльних як ізгой в Коломиї, бо втратив всьо: і надію на кращу будучність мого бідного народа, котрому я служив за наших «ясних» днів усім моїм еством, і ціле моє не-

величке майно, надбане мною важкою працею цілого життя, пропало.

Тоді я зголосив до конкурсу моїх «Побратимів». Однак комісія вимовилась тим, що я зголосився запізно, що було неправдою, і мене поминули. Мене той викрут дуже заболів, і я мусів прийти до висновку, що не числити мені на поміч земляків, хоч би прийшлося і під плотом здихати. Я поклав собі ніколи з конкурсів не користати.

Опісля, коли я змушений злиднями, щоб вижити мою рідню, зложену аж з 4 сімей, котрі на моїй голові опинилися, просив у львівських видавців, щоб, бодай, одну мою книжку видали, вони всі відмовились. Я мусів рятуватися від голодової смерти тим, що видав дещо тут. Тут видав я історичне оповідання для молоді з часів першої колонізації південної України «На уходах». Писав я книжку редакціям до рецензії. І що ж я міг подумати про совісність людей до мене, коли «Укр. вістник» навіть в біблїографічній нотатці не згадав про тою книжку. Мою автрську насолоду мусів я вдоволити тим, що мої молоденькі читачі писали до мене листи, що їм моя книжка подобалась.

Так само мої публицистичні статті, які я посилав до «Вістника»* йшли до коша. Навіть не відповідали мені так, як це зробив «ЛНВ»*. Та це ще не всьо, чим маю устійнити мос переконання, що я не маю ласки у письменницької громади у Львові.

Тому-то я всі мої праці сховав на кращі часи. Коли я їх не доживу, то видадуть мої сини. Тепер не маю потреби накидатися і проситися.

Бажаєте собі оповідання з найблищої нашої минувшини... Це, що я тепер міг би справді написати, було б невідхоже. Писати або про імпотенцію чи індоленцію наших «державних мужів», про злодійства і хабарництво українських урядовців, котрі на шибеницю годяться, або про тих борців-героїв, справжніх Лаонідів*, а цього цензура не пропустила би. З цим я здержуся до хвилі, коли можна буде видавати «Криваві метелики...» Писати ж на плаксиві теми геройської пасивности, як ось Стефаник в ч. 1 Н.А.В.*, не хочу.

У мене є новелі з передвоснних часів (кілька ескізів з судової саалі), та Господь знає, чим їх мірити, яким ліктем, щоб не були задовгі або закороткі для «НЛВ».

З того міркування виходить, що хай собі увесь мій добуток за послідні часи почекає. Коли я Вас моїм посліднім листом доторкнув, то ще раз прошу: вибачте, бо я не мав такого наміру.

Оставайте здоровенькі та прийміть слова високого поважання

Андрій Чайковський.

1923

193. ДО В.ОХРИМОВИЧА

8 червня 1923 р.

8.6.23.

Високоповажаний Пане Товаришу!

Звертаюся до Вас на просьбу жіночого Кружка в Коломиї як до голови Нар. Комітету, а залучаючи відти рекурси від рескрипту восвудзтва в Станиславові, котрим той Кружок розв'язано, – з прилагами прошу Вас відіслати те все українському Ключови в Варшаві*, щоб вніс інтерпеляцію у польському сеймі.

На порто залучаю 2000 пм

З вис. поважанням

А.Чайковський.

194. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Львів, 28 жовтня 1923 р.

Львів 28/10 23

Високоповажаний Пане Професоре!

Я нагадав собі, що стаття, яку знайдено між паперами пок[ійного] Франка, була поміщена в «Житю і Слові», лиш не знаю в котрім річнику.

Щодо живучих ще членів самбірської студентської громади, то ось вони: Я – уроджений в Самборі 1856 р. – зразу ховався на селі (в Гордини під Самбором), а від гімназії (осінь 1869) в Самборі.

Дмитро Гординський (батько Ярослава Гординського* проф[есора]) парох в Кульчицях під Самбором.

О. Осип Явірський парох в Лучинцях під Рогатином.

Я завважав, що жаден з колишніх наших громадян не схрунівся... usque ad supremam diem vitae*. Така була моральна користь з нашої громади.

Остаю з високим поважанням

Андрій Чайковський.

195. ДО С. ТОМАШІВСЬКОГО

Коломия, 11 грудня 1923 р.

Коломия 11/12. [19]23

Високоповажаний Пане Професоре, мій Добрий Друже!

Нарешті довелось мені завдяки Миколі* добути Вашу адресу. Давно ми бачились упоследнє, давно листувались між собою. А було багато таких хвилин, що мені треба було почути вашу думку на те, що ми пережили та ще переживасмо.

Довелось мені прочитати Вашу книжку «Під Колесами», і це мені в дечому розяснило Ваші погляди. Вони теж закріпили мої погляди, які я собі виробив, дивлячись на те, що вже було. Особливе я тепер маю думку про «метрів наддніпрянських» Грушевського* (шкода, що він історик, а історії не розуміє), Петлюри* та Винниченка*. Про них можна сказати, що «передоктринізували» Україну і її самостійність, так як німці пересоціалізували Німеччину. Я прийшов до переконання, що без нового європейського катаклізму ми знову ждатимемо сотки літ на зміну. Такого погляду я був перед великою війною. Не забуду ніколи одної моєї розмови з Вами. Це були часи століпінські* на Україні. Я бідкався, що там нищать інтелігенцію. Ви мені на це сказали: «Не турбуйтеся! Чим більше повісять «інтелігенції» тамошньої, тим краще для України». Скільки я стрічався з наддніпрянцями, то, за виїмкою Дорошенка* і ще кількох, це така «абстрактна голота», з якою ні мови, ні розмови. Чи то варіяти, що духом поза межами дійсности перебувають.

Про наші гаразди нічого Вам писати, бо самі добре знаєте, може що більше, чим я тут, бо наші газети світять білими пятнами і нічого з них не вчитас[ш].

А я потерпів страшно. Мене обрали були повітовим Комісаром в Самборі. Скільки я там напрацював, нагрязя (це було під самим фронтом), а наприкінці мусів втікати простим возом (за котрим бігло двоє лоша) з цілою ріднею, з маленьким унуком і вагітною дочкою. Втікав я перед очевидною смертю, бо голота була б мене, певно, вбила.

А коли б секретаріят послухав моїх острого, то, хай собі хто хоче як говорить, було б до цього не прийшло. Ми мали засоби до ведення війни, ми могли змобілізувати і виєкіпувати як слід 1/2 міліонну армію. Було нагромаджено в Бориславі* стільки нафти, що дальше продукція мусіла перепинитись задля браку міс-

ця на магазиновання. Маляри перед болшевицьким переворотом давали нам за гекто нафти по 300 кор. Давали не грішми, а всіми знадобами воєнними – від літаків і важких гармат до черевиків і білизни. Та при індолентности секретаріяту утворилась в Дрогобичи дрогобицька республіка бандитів, шахраїв та злодюг під президентурою Вітика*. Вона не хотіла нікого слухати, а Вітик сидів на нафті, мов пес на сні. При нему робили золоті шахрайства з нафтою. Вітик сказав мені: «Не дам – хай мені дадуть за це пшеницю», а секретаріят з Голубовичем* на чолі не мав відваги проти Вітика виступити, бо ж то член діректорії, значиться ein fünfelnkaiser* з правом аболіції. Коли б я вам розказав усе, що в моїй памяти задержалось, то б волосся дибом стало. Я є того святого переконання, що коли б у нас того важкого часу була розумна диктатура, то при зужиткованні нафти нам були би і Галерчики* нічого не зробили. Якби команда війська не була в руках дідуса Павленка*, якби замість кривавитись під Львовом, заняла Ярослав* та перетяла сполуку з Польщею, то Львів був би без бою здався. Якби були не воловодились з антатськими висланниками*, а робили своє діло, то ми були б пішли під Краків. Військо рвалося вперед, а війна на місци серед зими і браку одежи могла здеморалізувати найкращу армію. Пропало!

Я втік з Самбора аж в Коломию. Тут був мій зять д-р Бемко*. Вже по самбірським розгромах змобілізовано тут 30 т[исяч] гуцулів. Половина була узброєна, половина йшла з дрючками. Була надія стримання наступу під Калушем*, та тепер виступили ті злодії Румуни – та гисна кинулась на зранену звірюку і завдала нам важкий удар в спину. По уступленню Румунів прийшли наші приятелі. Настали страшні часи переслідовань. Мене переслідували та везли як українського урядовця. Я сидів тут в жидівській хаті, мав на голові свою рідню, дві заможні дочки з двома внуками немовлятами. Зарібку не було жадного, бо я томився під доглядом поліції як конфінований. Відтак спровадився сюди Богдан з родиною. Він захорів небезпечно і треба було його лічити. Я продав хату в Бережанах і проїв всьо (ячмінним хлібом і бараболею живився). Тепер я правдивий пролстар-рабочий. Але того часу мого лихоліття я не змарнував. Передумав і написав дуже багато, та по найбільшій частині лежить усе в манускриптах. Мій «Сагайдачний» доведений до московської війни. Буде того 4 частини.

Крім того написав історичну повість з часів Хмельниччини «Олексій Корнієнко» у двох частинах. Я довів повість до візду Хмельницького у Київ. На підставі Вашої праці і праці Липинського* я виробив собі інчий погляд про Хмельницького, як мав його дотепер. Той погляд я старався зясувати в повісті. В повісті я завів одну повість, – а іменно я нарисовав пляни боротьби на Жовтих Водах, під Корсунем, Пілявцями, облога Львова (після Вашої праці і Костомарова*). Гадаю, що для читача це потрібне, щоб не читав повісти «біг пес через овес», а задумався над читаним. Перша частина вже готова до друку. Друга часть (від Пілявецького погрому) вимагає ще остаточної обробітки, не більше 2 міс[яців] часу. Усього буде 26 аркушів формату видавничої спілки.

У нас нема на такий твір накладника. Я вважаю, що книжка була б на часі, бо мав я велике вдоволення, студіюючи Хмельничину, знаходячи те саме, що тепер робиться. Видно, що колесо історії обертаєть[ся] так, що його звони й стають, погані, на тому самому місці.

Отож, Микола піддав мені думку, щоб предложити оферту берлінському «Слову»*.

Якщо Ви маєте які зносини з тим видавництвом, то прошу дуже предложити їм мою оферту та попитати про умовини видавництва, який формат книжки, які черенки, скільки стрічок на сторінці і скільки букв в рядку, та який гонорар авторський в валюті чужій.

А про мене тільки можу сказати, що в останніх часах моя ситуація в Коломиї поправилась. Заробляю тільки, що можу вижити. Але зложити нема з чого на чорну годину. Ще добре, що можу працювати до якогось часу та й умові сили мене не лишать.

Ми обос дуже постарілись. Ольга учителює в Дрогобичи при жіночій семінарії у Василянок, Богдан перенісся до Белза, бо в Підбужи не можна було вижити. Мій зять д-р. Бемко у адвоката в Бережанах, другий зять, Ставничий, працює зі мною в Коломиї. Син Андрій на гірничій академії в Пшібрамі. Бідус страшно, бо я не в силі йому через «нашу» валюту допомогти, бо мусів би видати половину усіх моїх доходів. А тепер ще відібрали йому запомогу з Праги, не знаю з якої причини. Моя «адвокатура» декого в вічі коле. Але найцікавіше те, що зі Львова накладають на мене податок місячний за це, що «ваш син Андрій побирає запомогу з

Праги», а це неправда. Якби Ви знали кого в тих празьких¹ сферах, то, будь ласка, написати до них, що так не годиться робити, бо я львівський податок на підмогу університецької молоді плачу під тою умовою, що мій син побирає за допомогу з Праги, а це неправда.

Моє оповідання «За сестрою» йде вже на четверте видання, сим разом з ілюстраціями. Сагайдачного держу на кращий час, як зникне збруцький кордон. Хоч би я того не дожив, остане спадщина для моїх дітей.

А де Ваші діти побувають?

Здоровлю та обнімаю Вас сердечно. Моя дружина поздоровляє Вас від себе окремо.

Ваш старий друг Андрій Чайковський.

P.S. Маю ще готові дві повісти з галицького життя «Панич» і «Четверта заповідь» та два більші оповідання.

А як будете ласкаві мені відписати, то напишіть, як Вам живеться?

Наталка скінчила у Львові курс капелюшництва і тепер є на практиці в моднярськiм магазині в Коломиї. Практика буде тривати 3 роки. Може, то буде інтратнійше, чим фільозофія.

196. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 16 грудня 1923

Коломия, 16/12 23

Високоповажаний Пане Професоре!

Будьте мені вибачні, що аж нині відпису[ю] на Ваш ш. лист з 29/XI с. р. Мене тоді захопила велика розправа перед присяглими, при котрій я сидів півтора тижня і був так зайнятий, що не міг про ніщо друге тямити. Самбірську студенцьку громаду засновано восени 1874 за почином судового авскультанта пок[ійного] Мирона Мальчевського, котрий головував через 2 роки (Він помер в падолісті 1883 р. в Самборі як адюнкт судовий з Вишнівчика). На його похороні я говорив прощальне слово від Русинів, за що мене Ляшня мало що не схрупала. Тоді я був практикантом судовим – староство

¹ В оригіналі – праських.

робило донос до апеляції, та там сказали, що я адвокацький кандидат і за «політичні» промови мене не можуть чіпати.

Не можна казати, щоб це було відновленням давньої студ. громади, бо про давню навіть традиція загирилась.

Усіх членів я, либонь, не буду тямити. З учеників належали старші за мене в клясах:

1) Іван Кич, селянська дитина, взір ученика – припас роком вище. Помер у Львові на філософії весною 1877. При послідньому прощанню з ним сказав мені: «Андрію, усьо лишаю на твою голову – пильнуй громади, щоб не загирилась».

По відході того ж Івана Кича (душа чиста мов роса) суддя Мальчевський, не зриваючи з громадою, виступив з неї. Либонь не довіряв нам, молодикам, щоб його не скомпромітували – він же був ц. к. авскультант. По нему вибрано мене головою.

2) Іван (З)Патаняк.

3) Володимир Ортинський, дуже чинний, помер лікарем в Самборі (1895?).

4) Осип Літинський – новеліст і рисовник, співак – вмер на теології в IV році у батька в Білині Великій п. Луки. Дуже гарна людина.

5) Дмитро Анто[но]вич Гординський (батько д-ра Ярослава), тепер парох в Кульчицях.

6) Лев Волянський помер в р. 1912 в Яслиських чи в Яслицькій Волі на Лемківщині.

7) Осип Яворський тепер парох в Лучинцях під Рогатином.

8) Іван Сенета, помер священиком, не тямлю де. – Инчих не тямлю. Знаю тільки що жаден з громади ніколи не схрунівся.

9) Полієвкт Кміт (помер цієї осені в Дрогобичі). Громада перестала існувати самочинно, як настала у Львові паніка за руськими соціялістами літом 1877.

Не знаю, чи отце мос писання не вийде недоладним. Може би так краще зробити, щоб Ви передали мій манускрипт мому синові Миколі (найкраще б в книгарні). Я сподіюся по св. Миколі* поступити до Львова в переїзді. Тоді я би доповнив манускрипт, і вийшло би краще. Не знаю, чи там [що] є, як громада розв'язалася.

Ваша думка про ювілейну збірку на тов[ариство] ім. Ш[евченка] видається мені добра.

Остаюся з високим для Вас поважанням

Андрій Чайковський.

P.S. Особу нашого директора*, Ksiekdza Siawiacskiego ObrzNedku (так сам себе величав) списав я докладно в повісти «Своїми силами», а мої тодішні вчителі говорили мені опісля, що характеристика була влучна.

1924

197. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 16 вересня 1924 р.

Коломия 16/9 24

Високодостойний Пане Професоре!

Прошу прийняти від мене щире подяку за ласкаву і рішучу оборону мого сина Миколи перед нападами непочитального чоловіка* на нього. Мені не хочеться вірити, щоб адвокат, котрого завданням повинно бути оборона обвинувачених, в такий хамський спосіб, гідний якого прокураторського магнадона, на підставі газетних наклепів накинувся на честь звісної собі людини, не розібравши справи. Хамство посунене до того ступеня, що заперечив, будьте би я мав в Чехословаччині сина. Припускаю, що aberatio mentalis* у цього чоловіка поступила далі, як я собі уявляв.

А тепер я маю до Вас, Високодостойний Пане Професоре, велику просьбу і надіюся, що мені не відкажете.

Мій син у Пшібрамі Андрій Володимир Чайковський, студент гірничої академії, не може добути паспорта на поворот додому. Прийшов до тут[ешнього] староства запит про опінії, і вона вийшла звідсіля ще в маю до восвудцтва в Станиславі.

Восвудцтво відіслало справу до міністерства внутрішніх справ у Варшаві ще 21/7 с. р. до ч. 7729/I. в. Справа залягає в міністерстві і не можна її рушити.

Под[ль]ський конзул в Празі кожного разу звиняється тим, що нічого не дістав. Те саме сказав конзул, коли син там зголосився за протекцісю д-ра Смаля-Стоцького*.

Отож, я прохаю Вас написати до когось до Варшави, щоби за тим потрудився і рушив цю справу з мертвої точки. За це буду Вам дуже вдячний, бо я не маю нікого знайомого в Варшаві і почуваю себе безпомочним.

Перепрошую, що Вас моїми справами клопочу і пишуся з високим поважанням

Андрій Чайковський.

1925

198. ДО І.КРЕВЕЦЬКОГО*

Коломия, 18 лютого 1925 р.

Коломия 18/2.[19]25

Вельмишановний Добродію!

Прохаю Вас дуже напишіть мені, хто був старшиною Ставропільсько[го] Брацтва* около р. 1618. і де це брацтво в тім часі містилося, де була брацька церква і друкарня?

Через незнання цього, я став серед дороги і не можу далі рушитися в моїм писанні.

Буду Вам за це дуже зобовязаний.

З високим поважанням

Андрій Чайковський.

199. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 17 березня 1925 р.

Коломия 17/3 25

Високоповажаний Пане Професоре!

Звертаюся до Вас, як до Голови Наук. Товариства ім. Шевченка* з запитом, чи Товариство не прийнялось би видати своїм коштом мої три казки?

Вони оригінальні і заключають у собі трохи сатири на нинішні наші обставини, отож, цікаво будуть їх читати не лише діти, але й старші. Розуміється, що треба б до них приладити ілюстрації, бо без цього книжка не буде цікава.

Коли б це було можливе, то я прислав би рукопис на Ваші руки до перечитання, а тоді вже поговорили б ми про умови.

Дожидаючи ласкавої відповіді, пишуся з високим поважанням

Андрій Чайковський.

200. ДО О.БАРВІНСЬКОГО

Коломия, 20 березня 1925 р.

Коломия 20/3 25

Високодостойний Пане Гофрате!

Прощу вибачіння, що я так опізнився, але Коломия така розлога, що я мусів пороздавати пайками поміж людей, та годі було позбирати, бо кождий [з]волікав. Найгірше було з учителями.

Долучаю теж гроші зібрані і решту блянокетів

З високим поважанням

Підпис.

201. ДО О.БАРВІНСЬКОГО

Коломия, 16 липня 1925 р.

Коломия. 16/7. 25.

Вельмишановний Пане Гофрате!

Спішуся відписати на Вашого цінного для мене листа зараз, під першим вражінням по його перечитанню. Відчуваю глибоко це упокорення, в якому ми під сю пору опинилися, та той хаос, який у нас настав, а ще більший біль мій з того, що не бачу способу, якби цьому зарадити. Йде на нас навала з усіх боків, а тому всьому винна всіляка наша пайдократія. «Мјаіеінь шаміе зіоту гуг...»*, Велику Україну «пересоціялізували». Коли б за царського режиму був хто дав її гетьмана або бодай яку автономію, були б попід облаки скакали з радості, а коли справді при помочи німецьких багнетів «за пшеницю» створено нам самостійну Україну з гетьманом, то закричали патріоти: або соціялістична Україна, або жадна, – і сталося це друге. Гетьмана, котрий був би лише вивіскою, опустили всі, ніхто не хотів так бавитися. Що більше, то патріоти злигалися з болшевіками на згубу несоціялістичної батьківщини.

Те саме було у нас. Президент дрогобицької республіки Вітик* сидів на нафті, за котру мадяри давали нам усе, і приховав її аж для поляків. Дурнів і п'яниць наставляли бригадирами і т. і.

Тепер чорт підставив нам владик... Я взявся до боротьби з целібатом на просьбу попів, котрі мене тепер виминають і, щоб мене залякати, пускають про мене вісти у Львів, що я перейшов до протестантизму*. Ей! Вивелися наші давні священики. Це новомодне, модерне – така наволоч, що й плачуть не годиться. Шкода одного почерку пера за ними розбиватися. Церква златиншена. В нашій дієцезії вже співають: святий, святий! Ми вже не православні християне, лиш «правовірні». Цілий Ватикан* – то одна апокаліптична bestia. Нічого від нього нам надіятися, бо він все був для нас ворогом.

У нас конечна реформа цілої церкви згори в долину. Православ'є та заскорузла візантинщина помазана цареслав'єм. Ні католицька, ні православна церква не є церквою Христовою. А дурний сфанатизований Хомишин* заводить новий культ релігійний: церква а єпископ, то одне. Христос-Спас пішов на друге місце, і коли б знову на землю з'явився, то би його прибили на хрест християнські фарисеї і садукееї. Так погано, що виказати годі. Душа пригнічена, не бачить просвітку.

Хомишинові ніхто нічого не зробить, коли б навіть зовсім збожеволів, то і на Кульпарків* не пошляють, бо це намісник Христа, встановлений ц. к. правительством із вдохнення кн. Пузини з помічю гр. Шептицького*, котрий аж тепер показав свої ріжки ультрамонтанські. А ми аж молимося до нього, як до святого.

Влучна Ваша увага, що «Діло» пише більше про жидів, як про пекучу справу церкви. Вже більше року «Укр. голос»* писав проти целібатові, а «Діло» мовчало, наче води в рот... Аж відразу висадився д. Федорців* з кільометровим артикулом, що навкучилося людям читати. А тепер десь колись напише, і то так, що половину статі сконфіскують.

Погано! Нам треба переродитись в иншу новітню людину, треба забути дотеперішню австрійську традицію, аванси, урядничу кар'єру, бо вона для нас замкнена, поки Польща над нами панує, а опісля й тому, що не матимемо на це людей. Та це не важне, коли треба буде того, то люде з розумом знайдуться і робитимуть діло, коли закостенілий формалізм і бюрократизм візьме в лоб. Питаюся, як собі порадили американці по визвольній війні, хоч не мали між собою ні покінчених юристів, ні тих всіх патентованих бюрократів.

Усе треба перемінити, відродити. Ми мусимо переродитись в инших людей. Класичне образования нам нічого не допоможе, а

причиниться до нашої згуби, до витворення класично вченого непрактичного і непорядного пролстаріяту. Та не легко воно перетворити в людині нову ідеологію. На це треба довшого часу. Ми взялися тепер до кооперативної акції. Заблисло на нашому замраченому небосклоні кілька зірок, та то був непомяний вогник, котрий зачинає погасати. Банкрутують, «меньми» «топази», «полотна», чому? Бо взялися до того люди, котрі на купецтві не розуміються, а дивляться лише за тим, щоби чим швидше забагатіти. Заробок нище 200% – то не заробок. Поки хиталася валюта, вони заробляли на девалюації, та коли це припинилося, то усе лопнуло.

Дуже влучна стаття в «Ділі» Юдофіля за майбутні крамниці по селах*. Щось подібного помістив я в «Укр. г[олосі]» за хліборобство*. Та це все дасться аж тоді перевести, як народові добре біда допече, бо «не навчиться пес пливати, аж йому води в уха наляється», а на це треба ще підждати, аж тоді, коли українців навіть на возних перестануть приймати, коли заповняться всі підприємні, навіть понижаючі і ганебні місця (дефензива і провокаторство).

Та за те все, що тепер з нами робиться, треба провидінню лиш дякувати. Ці утиски пригадують нам, де ми є, під ким живемо, це хоронить нас від того, що польська ідеологія немає до нашої душі приступу. Но коли б та ідеологія засіла в нашу душу так як іноді австрійська, з вірою «в нашого доброго татунця цісаря», ми пропали би. Я зачав цього дуже боятися тоді, коли наш селянин, платячи 10 000 маречок податку, не хотів приймати решти, яку йому урядовець хотів видати. Хлоп зачинав бути вдоволений. Мав нагоду віддовжити свою земельку і платив кількома яйцями або куркою величезні передвоєнні позички і, розуміється, мацінький податок. Тепер не те. З нього друкать шестушку. Ох! Які ті поляки дурні! Якби були зразу гладили попа і хлопа, були б сьогодні мали спокій. А так то страшно між народом кипить. Я з людьми стикаюся і чую, що говорять. Коли б прийшло до якої зміни, то тоді кров річками поллеться. А вже нашим «нейтральним» дістанеться на горіхи за всі часи, що кишинівський погром зблідне. Поки що до того деморалізуючого жидівського плюгавства треба тихо і без гомону братися кооперативами і сільським крамарством людей солідних. Крамарі мусять бути солідними, вдовольнятися малим, бо пропадуть. На попів теперішніх нема що покладатися, бо всі бачимо, які вони вже тепер і які ще будуть ті двобрядовці. То буде новий наш воріг.

Роздивившись так у всьому, я приходжу до переконання, що в справі уніяцької церкви ми не виграсмо справи. Наші всі протести в Римі не матимуть жадного успіху. А коли Рим справді дещо зробив на наш протест, то лиш на це, щоб нас приспати, задурманити, що «ось бачиш рутенський народе, який я дбайливий». Ця лявіна на загибіль уніяцької церкви не припиниться нашими зусиллями, а хйба на часок здержиться. Вірити в якусь доброзичливість Риму для уніяцької церкви вважаю за дїтвацьку наївність. Що раз вирішив Рим і «невидима рука», це мусить бути переведене.

Я трохи втасмничений в роботу протестантів. У мене були в хаті корифеї евангелицької церкви: д-р. Віч і д-р. Геррон з Америки, і я дослухався такого: вони годяться з тим, щоб українці-евангелики задержали свою літургію, ризи, ікони, а лиш пропустили це, що незгідне з їх догмами, що лиш Христос є паном в церкві, а коли Він в церкві приявний, то непотреба нам «намісників». Святих почитається за їх заслуги для християнства і кладається в примір до наслідування. І от що з їх пропаганди вишло. Вже є евангельські громади, та годі правду затаїти, як вони по-християнськи живуть: не п'ють, працюють і взаїмно собі помагають. В те, що писав у «Ділі» др. Дем'янчук чи Димидчук, що протестанти мало ріжняться від поган, це брехня. Брехня і це, що в Америці протестантизм заміряє до винародовлення українців, бо ціле богослуження відправляється в живій українській мові. Навряд укр. уніяцькі священники, що їдуть до Америки, то по більшій часті наволоч, шумовиння, котре їде за море для наживи і там робить ріжні шкандали.

В Коломиї зачнеться будуватися евангелицька церква українська. О.Федів виступає з уніяцької церкви і переходить до евангелицької, та має стати в Коломиї просвітером. Гроші на це дає Америка. Не знаю, що з сього вийде.

Прощу мені вибачити, що я так розписався широко, та часом так хочеться виговорити з цього, що душу пригнітає. От ще про одне скажу: яка то була велика похйбка наших керманичів, що ми від виборів до сейму здержалися. Такої сприятливої хвилі до виборів, що до урни зганяли жандарми чоловіків і жінок, вже не буде. Ми були б певно вибрали яких 60 послів. І вони могли зробити так: зїхатися у Львові і уконституватися в Галицький Соїм. Були б, певно, арештованія, та це пусте, бо і без того вони є. Або поїхати до Варшави і там, заявивши свою правнодержавну декларацію, сецесінуватися. Тоді хто зна, як би вийшла нарада ам-

басадорів*. Врешті, коли б мимо того вирішення амбасадорів було таке саме, піти до сойму і там робити потихоньки бешкет, лучитися при голосуванні то з правими, то з лівими, що жаден закон не перейшов би. При таких виборах не перейшли би певно Ількови і Залуцькі, бо цілковиту абстіненцію у нас годі перевести. Писав я за тим і до Львова, і до Перемишля, та ніхто мене не послухався, а виступати з такою думкою явно, то було дуже небезпечно. Ми зробили дуже пайдократичний вчинок: «ми так не бавимось». Тепер треба чекати до нових виборів, але вони вже так не вийдуть, бо ординація виб[орча] буде, певно, змінена на нашу некористь.

При найблищій нагоді, коли мені доведеться поїхати до Львова, я тоді позволю собі зайти до Вас, бо не всі справи я тут порушив.

Остаюся з високим для Вашої особи поважанням

Д-р Андрій Чайковський.

1926

202. ДО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 17 січня 1926 р.

Коломия, дня 17/1. 1926.

Світлий Виділе!

За зроблену мені любу несподіванку предложення мене Загальному Зборові до номінації почесним членом нашого найстаршого українського вельми заслуженого Товариства «Просвіта», як і за прислану членську грамоту пересилаю отсим Світлому Виділові мою сердечну подяку.

При цій нагоді заявляю, що на скільки мій вік і сили дозволять, буду далі працювати на шляху, на якому мене Провидіння поставило, для мого дорогого українського народа.

Як я дістав відомість про моє іменування, поглянув я поза себе у минуле і згадав, як я, як студент 8. г[імінізійної] класи, вписався в члени Товариства, як я опісля, як студент університету працював в «Просвіті» як урядовець (1880–1882) з пок[ійним] професором Юліаном Медвецьким* і Дамянном Гладиловичем* і заходився біля організації Товариства.

Воно було тоді малим потічком, що йно випливав з живого народнього джерела і журчав поміж непереможними кацапськими скелями – тепер воно стало могутньою річкою, та мимо того потрапляє на високі ворожі пороги, що зупиняють її плисти спокійним руслом.

Та в Возі надія, що ті пороги розірве, усуне могутня струя народного життя.

Долучаю мою автобіографію*, а світлину пришлю пізніше, як її добуду.

З високим поважанням

Д-р Андрій Чайковський.

203. ДО ГОЛОВИ КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
У ЛЬВОВІ

8 лютого 1926 р.

Високоповажний Пане Голово*!

Аж мені соромно докучати Вам в одній і тій самій справі, що діється з моїм рукописом «Не було виходу» – чи побачить він коли світ божий. Я вже давніше прийшов до такого переконання, що не варто однієї стрічки написати, а тепер перед мене карточка: все написане, що у мене є, звязати синьо-жовтим шнурочком і кинути в пічку. Це була б, мабуть, найкраща моя літературна кар'єра... Отож, прошу Вас дуже, пане Голово, не прогнівайтеся та напишіть ласкаво, чи є яка надія, що я ще побачу мою працю надруковану.

З видавництвом мені не везе, гадав що Ви видали в минулому році усі три частини «Олексія Корнієнка», а прийшлося в дорозі судового процесу зірвати з накладником накладничу умову, бо не то, що її подержав, та навіть не дав мені австрських примірників; поки Ваші видавничі права не уформується, то справді шкода часу.

З високим поважанням

А.Чайковський.

204. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Львів, 20 березня 1926 р.

Товариство письменників
і журналістів ім. Ів.Франка*
Société des Gens de
Lettres Ukrainiens

Львів, дня 20.ІІІ.1926
Адреса: «Просвіта»
Ринок 10

В. Поважаний Пане Професор!

Т-во письменників і журналістів ім. І.Франка має намір видати цього року літературний збірник у роковини смерті І.Франка.

Воно звертається до Вас з проханням, чи Ви не хотіли би своїм голосом спонукати Книгарню Т-ва ім. Шевченка до видання згаданого збірника, величиною приблизно 15 арк. друку. Збірник складався би з чисто літературного матеріалу: коротких

споминів про Франка, двох-трох коротеньких нарисів про письменника і оригінальних творів сучасних письменників. З огляду на те, що в Раді нашого Т-ва є представники всіх партій і різних суспільних відтінків, Збірник був би вільний від усякої політичної тенденції, а одночасно мав би за собою піддержку всіх органів преси. Т-во візьме на себе обов'язок спопуляризувати Збірник так, що його матеріальний успіх був би запевнений.

З високою пошаною

Андрій Чайковський

Голова.

205. ДО О. БАРВІНСЬКОГО

Коломия, 12 травня 1926 р.

Коломия, 12/5. 26

Високоповажний Пане Гофрате!

Дуже Вам дякую за прислану брошуру – прочитав її з великою насолодою і вдовolenням, тай з тугою за тими минулими безповоротними часами.

У мене така вдача, що коли прочитав якусь побутову статтю з історії, то мені жаль, що я цього не можу побачити на очі, і тоді думка немало напрацюється, щоб собі таку сцену в пам'яті відтворити. Ваша книжка то теж частина історії і то такої, яку ще за моєї пам'яті бачив навч. Усі згадані там особи, хоч я їх особисто не знав, переходять поперед душу наче живі. Дивлюсь на світлини Ваших Достойних родичів і нагадую, що таких пан-отців і їмосців я бачив живих, побував в їх хаті, теж під солом'яною стріхою, розмовляв з ними і відносився до них з великою пошаною. Одного я не знайшов у Ваших споминах, а то – умеблювання хати старопопівської. Не було там вибраних фотелів і канапок, а все було просте, дерев'яне з липи та ясеня, чистенько вимиване і вичищене. Я з Самбірщини. Там духовенство було далеко не таке заможне, як на Поділлі. Там довелося мені бути на однім празнику в Дзвинячу* біля Заліщик у пок[і]йних Темницьких*. Достоту так, як Ви описуєте.

Новомодні меблі завелися згодом, але тоді вже і давний характер приходства став перехилитися на панський бік. Заводилися

«сальони» замість колишніх «світиць», і туди вже не було доступу добродушним селянам у важких незугурних «чоботищах». Я змагався у моїх повістях відмалювати такі побутові описи недавної давнини, та мені стали докоряти, чого я лізу у попівську старовину. Та я їй не дуже дивуюся молодим критикам. Вони знають духовенство теперішнє, виховане по-панськи та по-католицьки, а це вже не те, що було колись. Старі типи минають, їх щораз менше, а молодше покоління не хоче йти в їх сліди. От через те і церква наша перестас сповняти ті завдання, які сповняла в давнину. І тут, в церкві, заводиться панська мода у формі різних додатків і латок з римської церкви, та кожна латка, хоч би і з оксаміту, полишається лише «латкою».

Може, у Вас у Львові не бє це так дуже у вічі, та коли б Ви зайшли до церкви в Станиславівській епархії, придивилися, як робиться римську церемонію, як співається при виставленню Св. Дарів: «святий, святий в сахраменті утасний», тоді б, певно, прийшли до переконання, як це сталося зі мною, що уніяцька церква пропадає, і вона пропаде і загириться. Нашої унії тепер ніхто не хоче, ні Рим, ні польський уряд, ні наші владики. Наш зварйований Хомишин* таке виробляє, що колись, навіть при нашій байдужости до церкви, терпець мусить урватися. Наведу лише такі дві події. Був в Станиславові старий канонік Гордієвський*. Його Хомишин засуспендував, йому відібрали плату і він тепер як німечний старець живе у родині на ласкавім хлібі. Є там молодий ще канонік Стец. Після звичаю він, як наймолодший, є парохом міської церкви. Хомишин запорядив, щоб нікого під час служби Божої до захристії не пускати, і о. Стец справді таку вивізку прибив. На Різдво стає Хомишин до служби Божої в асисті чотирох каноніків, між ними о. Стец. Директор Сабат, не помітивши вивізки, зайшов до захристії. Хомишин, побачивши це, скрикнув: «Стец! Що це таке? Знимай ризи і марш за прес-тол». Сконфужений Стец справді так зробив. Це сталося на очах вірних, що на службу Божу прийшли.

Я не можу з дива вийти, що священики не вповідають йому послуху, чей же сотки священиків незасуспендував би. На наше антицелібатове віче в Коломиї прийшов однісенький священик. Усе стероризоване, заголюкане. На мій запит у одного інтелігента, чому Хомишин таке робить, почув я таку відповідь: «Хомишин пізнав нашу рабську вдачу, і він знає, що опору не знайде.»

І цей деспот-єпископ, котрий своїх вірних називав «вулицею», дістав в Римі титул apostolicus.

Священики побоюються, що коли б станули сторчаком, то їх понаганяє, а на їх місце поставить редемптористів*. Ще нам тої наволочи було треба! А хто їх спровадив як не гр. Шептицький? Я довідався, що в Рогатинщині минулого року по попівських реколскціях, переведених редемптористами, всі священики, за виїмком старих, випробованих ветеранів, очахнулися від народної роботи і обмежилися до функцій в церкві.

Пруть нас усею силою до римської церкви. Коли це станеться, то ми як нація пропали, бо поляки не признають українців рим. католиків. Що нам робити? Випадало би скликати синод і перевести ревізію унії з Римом, котрий все відносився до нас ворожо. Та це неможливе. Єпископи аж тоді скличуть синод, як між духовенством буде більшість целесбів*. Автокефалія*, ця що в Польщі, теж неможлива. Навіть Лепківського* автокефалія потребує реформи. І там пережита мертвеччина, яку треба усунути. Остас нам хіба євангелицька церква. Вона робить на Покутті великі поступи. Селяне та робітники пристають до неї щораз більше. Пропаганда ведесь від року, а вже є чимало гуртків і громад, хоч уряд їх переслідус. Вона має чисто національний український характер. Вона складе собі календар з національними святами, у проповідях багато українського патріотизму, а що найважніше, що вона заводить у себе між вірними тверезість.

З тим фактом треба числитися, що народ тою церквою цікавиться, хоч інтелігенція відноситься до неї байдуже.

В Станиславові є пастором для Українців колишній капелян митрополита Шашевський. Він править богослуження в євангелицькій церкві в ризах, а у страстну п'ятницю був обхід з плащаницею. Зразу спротивився тому євангелицький пастор німець, та опісля прийшли до переконання, що євангелицька церква полишає своїм вірним до волі форму обряду. Це все треба мати на увазі, бо це не що будь. Чи пан Радник читають євангелицький місячник: «Віра і Наука?»* Я читаю його залюбки і кажу, що такої газети у нас ще не було. Там стільки релігійного і суто народного змісту, що ні «Місіонар»* і «Нова Зоря»* тій газеті не підпару.

Ви знаєте краще за мене, що переклад св. Письма Куліша, Левицького та Пулюя* (іншого у нас не було й нема) довгі часи лежав нерозкуплений (вид. брит. бібл. Тов.)*. Тепер вийшло воно в кількох виданнях (у мене є чотири), бо кожний євангелик обо-

в'язаний держати у себе на столі побіч хліба і біблію. Я памятаю, що перва моя лектура в дяківській школі, то була біблія (шкільне видання). Евангелики наші рвуться до читання, навіть старші люде вчаться читати від молодших, щоб прочитати обов'язково, щодня оден уступ з біблії. «Науку і Знання» а за тим і укр. біблію розхоплюють штундисти* і баптисти*, котрі для укр[аїнської] народної справи були індеферентні, бо їх годовано релігійною літературою московською.

Я кажу, що це дуже важне для нас, і то одинока церква, де нарід може зберегти свою національність.

Мені здається, що коли б у середньовіччю ми були протестантами, то тепер мали б і самостійність. Нас затрило православ'я: з одного боку взяла нас в обійми московщина [в Переяславлі* кричали попи «хочемо під православного царя!»], з другого боку Польща через унію. Запорожці за Калниша* може б і не допустили до зруйнування Січі, коли б не православні попи, котрі заводили між запорожцями кирицію, щоб не проливати «православної» крові і здатися на ласку православної цариці-матушки. Певно б того не було, коли б запорожці були тоді протестантами. Я того певний, що тоді запорожці «на своєму сміттю» були б знайшли настільки сили, щоб розбити 10-тисячну армію ген. Текелі*. Та на цю тему не хотів би спорити з Вами, бо Ви, Пане Гофрате, фаховий історик, а я самоучок-делетант. Але здається мені, що признасте мені рацію в моїх міркуваннях. Я виходжу з тої основи, що в рамках Христової церкви важнійше для мене національність, як інтернаціональний католицизм. Ані попівські резони з амвон, що евангелики хочуть наш народ занглізувати, ані погроми евангеликів через підбунтовану попами темну товпу, як це було недавно в Молодятині, – руху того не спиняють. Наше духовенство мусить з евангельськими душпастирями конкурувати в добрих християнських та громадянських ділах. Де священик такий як треба (таких у нас дуже мало), там евангелицька пропаганда не має доступу. І ось тепер, вопреки науці редемптористів, наші панотчики, пізнавши, що може їм вихопитися ґрунт з-під ніг, зачинають цікавитися читальнями та кооперативами. Це очевидна заслуга евангелицької пропаганди. Переходить усяке поняття, яку важку боротьбу переходив я в моїй душі в послідніх часах. Я віруючий Християнин, шукаю в церкві правди, а знаходжу брехню, бляхманення очей нетямующій товпі. Не можу слухати теревенів з амвона про абстракти, без іс-

корки патріотичного, у[країнського] духа. Зачуваю що наші попи при сповіді вимагають присяги, що остане вірним католицькій церкві. Тому я до сповіді цього року не ходив і відложив її, як буду у Львові. Який я католик, коли я до римської церкви, правдиво католицької церкви, не належу і не можу з огляду на мою національність належати. Я по свідомстві берестейської унії лише «з'єдинений православний». Чому нас при великім вході не поминають: «і вас всіх гр.-кат. Християн». Дотепер поминали нас православними, тепер не знаю з якої речі «правовірними». Турки повинні нам виповісти війну, бо то лиш їм цей титул належиться.

Целібат – то лише одна етапа до латинщення. За цим підуть орґбни, причастія під одним видом, годзінки, а одної неділі почусмо від престолу з уст якого двообрядовця гермофродита: Dominus vobiscum! І дурний рутенець в ім'я «правдивого» католицизму відповість одушевлений: et cum spiritu tuo!

Вибачте мені, що стільки розписався, але моя душа так хотіла виворити це, що накіпіло, що не міг здержатися. Остаюсь з високим поважанням

Д-р Андрій Чайковський.

P.S. Чи прочитали мого «Олексія Корнієнка»? Не можу спромогтися видати дальші дві частини аж до врочистого візду Хмельницького до Київа.

206. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 9 червня 1926 р.

Коломия 9/6.1926.

Ваша Ексцеленціо!

Високопреосвященний Отче Владико!

З ріжних сторін закидають мені, що моя муза заснула і я закинув писання.

Закиди почасті оправдані, бо я справді перестав писати, тому що кілька моїх праць, готових до друку, спочиває в шупляді без надії, щоб коли побачили світ. Не маю накладника, ніхто не береться їх видати, а ті, що видали б, хотіли б покористуватися моєю працею задармо, на що я дозволити не можу.

Поминаю мої історичні повісті більшого розміру, маю на думці мої дві повісті з галицького життя, котрі вже три роки лежать готові до друку.

Одна з них, «ПАНИЧ», представляє поповича Ришарда Абрамовича, котрий пнеться все поміж великих панів, не зважаючи на ті пониження, яких дізнає від усіх. Вступив до політики, там ним помітують, вислугуються, і остаточно зводиться нінащо. Його батько о. Юліян Абрамович уходить за «пожондного», підлизується панам, дістає псумуху від пана маршалка, кондеканальні виминають його, бо все, що почує на соборчику, виговорить перед паном маршалком. Має багато дітей, котрим надає чужі імення славних історичних людей, щоб панам приподобатися. Від ранньої молодости впоює в своїх дітей покірливість супроти сильніших і багатих, від котрих можна все щось дістати. Особливо його син Ришард, хлопець дуже талановитий, переймається наукою батька і витворює собі ідеал щастя – карера, оженитися з багатою обивателькою, щоб мати протекцію до авансу на старосту, зістати послом, піти до міністерства. Він заручується з багатою подільською попівною, бере від батька гроші на ціле вдержання під час університетської науки: а відтак, коли вже дослужився в намісництві адютум, зриває з нею під претекстом, що вона читає «соціалістичні» книжки, а він як політичний урядник такого терпіти не може і женить з обивателькою – дочкою багатого згінника, бо коли освідчився одній графянці, то її дід – багатий шляхтич – казав лакеям викинути його за двері. Батько тої попівни – то зразок священика. Працьовитий, знаменитий організатор, обожаний своїми парохіянами і околичними собратами. Той тип священика взорований на пок[ійного] о. Витошинського* з Денисова*. То протилежність о. Юліяна Абрамовича.

Ришард Абрамович характер негативний, карісрович, не допняв того, що замірив, знідів і, аж коли його мали прогнати з політичної служби, спам'ятовся і завернув з тої дороги, та взявся до іншої праці, ступив на шлях, який йому доброзичливі люди вказували зразу.

Друга повість з селянського і священичого життя. Селянин Павло Пандяк, щоби допомогти синові до покінчення науки, стає конокрадом. Зав'язує велику спілку конокрадів, голосну у нас окола року 1870. Син кінчить теологію, заручується з сиротою попівною, котрої мама удержується в Самборі з студентів при малім власнім домику і при помочи сина о. Сильвестра. Її опікуном – гімназійний катехит – товариш покійного її батька. Це взір

мійого незабутої памяти катехита пок[ійного] о. Павла Ясеницького*.

Саме тоді, як лагодилися до весілля, настає катастрофа. Старого Пандяка, котрого між злодіями знали під іменем Черупи, піймали в чужій стайні при конях. Завели до коршми і відбували над ним суд. Місцевий священик перший раз в житті пішов до коршми і тут своїми науками так довго здержував розлючених селян від биття злодіїв, поки не приїхали його ж бричкою жандарми і не взяли їх під свою опіку.

Син, коли побачив батька, прикованого ланцюгом до коршемної лави, так засоромився, що аж зімлів. Вважав себе страшно скромпромітованим і вирішив звернути своїй дівчині слово, бо він не гідний завязувати світ дівчині чесного роду – він син конокра[да].

В справу вмішується опікун дівчини і місцевий парох, і вирішують, що нема причини зривати.

Але син зриває всі зносини з батьком, вирікається його, не інтересується його долею, помимо що батько до його пише листи, переказує.

Нарешті, коли батька засудили і мали вивести до більшого криміналу, син рішився відвідати його. Стають навпроти себе старший чоловік в арештанцькім сіряку і молодий теолог. Син робить батькові докори за те, що його знеславив. Батько робить докори синові, що він крав для нього, щоб не був вбогим селянином. Нарешті поєднуються, і коли дозорець заглянув до казні – побачив арештанта в обняттях питомця – оба плакали. Синівська любов поконала амбіцію...

Такий зміст обох повістей.

Отож, я смію спитати Вашу Ексцеленцію, чи знайшлись би де (не знаю де) які фонди на їх видання? Оскільки мені відомо, то мої твори люде читають, хоч я письменник старшої школи, і таким остану до смерти. Провідною думкою в моїх повістях – Християнізм, без крихітки еротики (Винниченко*), бо вважаю за дуже шкідливе контрасти між добрим а злим, причім добре мусить побідити.

Дуже буду зобовязаний, коли Ваша Ексцеленція зволять ласкаво мені у тому пособити.

Остаю з високим поважанням для Вашої Ексцеленції
щиро відданий

Андрій Чайковський.

207. ДО О. БАРВІНСЬКОГО

Коломия, 26 серпня 1926 р.

Коломия. 26/VIII. 26 р.

Вельмишановний Пане Раднику!

Дістав сьогодні Вашого м[илого] листа. Бачу, що Ви прийшли до такого самого висновку, як і я, що *szkoda czasu i atiasu**. Що ми, могікане обрядові, порадимо? Тепер вже і органу до тої боротьби немає, бо «Укр. Голос»*, як я про це у Львові довідався, пішов до Шептицького на службу. От виявилася загадка, чому «Укр. голос» в останніх часах такий здержливий, чому так довго конопадився з мосю статею? А я, довідавшись про те від людей, які заслугоють на віру, перестав до «Укр. Голосу» дописувати. Не терплю рептилок, які б вони не були. Що «Діло» від самого початку виляс хвостом у бік владичий, це ясно. Йому блище Китай, чим унія, яка раніше чи пізніше пропаде як сіль на воді. Не можна закрити очей на це, що при зміні режиму всі унії перейдуть до автокефалії. Поки що в Станіславській єпархії робить своє діло евангелізм, та я бачу, що це підготовка до автокефалії, бо сам евангелізм своїм обрядом нашому народові не вистарчить. Унія тепер нікому не потрібна. Ні Польща, ні Рим її не хоче. Вигадали неунію з двообрядовцями (гермофродитами). В тім напрямі працюють редемптористи*, василіяни*, студити* і наші владики. Коли б тепер унії перейшли на православє, то поконфіскують мастки церковні на католицьку церкву, а на місце уніятських попів поставлять двообрядовців, котрі згодом стануть правити по-латині.

В обороні унії могли б щось зробити самі священики, але таких мало і можна їх на пальцях зрахувати. Отож, ми, могікане (по Хомишиному – «вулиця»), не маємо що більше говорити, бо нічого не вдіємо. Побороти нас помогла наша рутенська нездарність. Коли б була змога порушити увесь уніятський мир, був би хитрий Рим не так до нас поставився. Та чорт з ним. Не зробив нам нічого доброго і не зробить, бо Рим потурас сильнішому. Що й казати: церква християнська перестала бути церквою Христовою, відколи стала служити державі, значиться від того хитруна Константина Великого*, котрого між святих вбгали, котрий зовсім не жив по-християнськи. Таке саме сталося з Йосафатом Кунцевичем*. Вязницями, кровю та шибеницями ніхто собі на небо заслужив.

Моя стаття, яку Ви передали «Гр. Гол.»*, досталася в першу чергу до апробати у Львові. Та коли б редакція «Укр. Голосу» побоювалася, що через її поміщення втратить ласку теперішніх своїх протекторів і хлібодателів, то хай не церемоняться і віддадуть мені назад. Я не амбітний, бо й так це послідня моя стаття на цю тему, і більше нічого писати не буду ні про целібат, ні про унію.

З житєвої практики знаю, що з попами небезпечно зачіпатися і краще чорта за хвіст шарпнути, як з попом зачепитися. Ви певно не знаєте, що той мужик Хомишин носився з думкою екс-комунікувати мене з церкви за мою боротьбу з його авторитетом. Шкода, що цього не зробив, бо я мав би розв'язані руки.

«За кого ж Ти розпинався, Христе, Сину Божий?»

Остаю з високим для Вас поважанням.

Д-р Андрій Чайковський.

208. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 25 жовтня 1926 р.

Коломия 25/X 26

Високоповажаний Пане Професоре !

Велике спасибі Вам за Ваші дві статі в «Новому Часі»* про відносини на В[еликій] Україні. Не лиш я оден, але багато-багато земляків галицьких, читаючи наші часописи про стан українства за Збручем, ходили в тумані, бо годі було з'ясувати собі, як воно є справді. Ніхто не зможе підозрівати такої особи, як Ваша, що написали це *ad captamdam benevolentiam**, бо ж який могли б Ви мати у тому інтерес представляти стан справи інакше, як Ви його дійсно бачили. Значиться, що Ваші помічення правдиві, і це називається документ.

То вибачте мені заувагу, що не вичитав у Ваших статях одного, що мене і других дуже зацікавило б. Маю на думці церков. Це ж таке важне для нас. Особливо наша автокефалія нас повинна інтересувати, бо наша галицька унія клониться до латинізації і може прийти хвиля, що вона відразу пропаде.

Дещо про утиски радянщини над автокефалією розказував мені евангелицький прічер Кузів, що сих вакацій перебував у Києві і Харкові, та я би радо почути хотів про це від такої віро-достойної особи, як Ви, Пане Професоре.

Вибачте мені, що з такими увагами до Вас звертаюся, але вважаю, що таке доповнення Ваших помічень було б дуже пожадане.

З високим до Вас поважанням

Андрій Чайковський.

P.S. Евангелізм на Покутті поширюється з газетою «Віра і Наука» та укр. св. Письмом добираються наші евангеліки до змосковчених штундистів і баптистів, що являється потішаючим об'явом, бо ті секти під оглядом національним були для нас пропащі.

Довідався я теж, що робляться поважні заходи до унії української автокефалії з англіканською єпископальною церквою*.

От через ще мені цікаво знати про укр[аїнську] автокефалію. Кузів говорив мені, що большевія арештувала митр[ополита] Лепківського* і архієпископа Харківського*. Чи це правда і за що?

1927

209. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 29 квітня 1927 р.

Адвокат
Др Андрій Чайковський
в Коломиї

Коломия, дня 29/IV 1927

Високоповажаний Пане Професоре !

Прохаю у Вас поради в такому ділі: Клим Поліщук*, що працює в редактораті Д.В.У.*, в Харкові, спонукав мене, що я після дві новелі і одне історичне оповідання до «Життя і Революція»* в Харкові і до «Червоного Шляху»* в Києві, а оповідання – до Д.В.У.

«Життя і Рев[олюція]» надрукувала в книжці за листопад і грудень м. р. мою новелю «Краща смерть, як неволя», і я вже читав на неї рецензію в «Культурному побуті»*. Поліщук писав мені, що після тамошних норм мені належить гонорар приблизно 200 карб. Скільки разів я писав за тим до видавництва, та вони наче б не чули. Що мені з тим робити, бо дарувати їм не хочеться і я виразно писав, посилаючи, що жадаю нормального гонорару авторського, а 100 – то для такого бідолахи, як я – не дрібниця.

Оповідання «На уходах» післяв я до Д.В.У. ще в серпні м.р. Писав зразу Поліщук, що вони дістали, та ще не зрецензували. Опісля писав, що не дістали нічого. Я зареклямував і дістав поштову посвідку, що посилку одержали. І знову нічого. Писання і ургенси не помагають. Видно, що на Україні немає того культурного звичаю, щоб на письма відповідати.

Отож, прохаю Вас, Пане Професоре, що мені з тим робити? Я чув, що Ви маєте звязки з літературними кружками у Харкові, то, будь ласка, написати до них, може Вам скорше дадуть яку відповідь. А може Ви знаєте якого адвоката в Харкові, то я би до нього написав, щоб евентуально виправував 200 карб.

Гарні собі ті товариші радянці, що хочять покористуватися чужою працею даремнісенько.

Буду Вам, Пане Професоре, дуже за цю прислугу зобов'язаний.

З високим поважанням

Андрій Чайковський.

P.S. Читали вже мого «Панича»? Рад би почути Вашу думку, бо критика М.Руд* в «Ділі» така питійська*, що ніяк не розбереш, чи воно зле, чи добре. Чи можна де добути фотографічну знимку з ювілею Д-ра Левицького*?

210. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 5 травня 1927 р.

Коломия 5/5 27

Високоповажаний Пане Професоре!

За Ваш лист дуже, дуже Вам дякую. Тепер маю надію, що моя справа буде поладнана, коли не відмовите мому проханню і займатися нею. В тій цілі посилаю повновасть і гадаю, що вона вистарчить.

А далі хочу пояснити мою справу і так:

За принукою Кліма Поліщука, котрий тепер працює в державному видавництві України, післав я:

1) В-тву «Глобус»* мою новелю «Краща смерть, ніж неволя» з тим, що жадаю нормального авторського гонорару.

В-тво «Глобус» («Пролетарська Правда» в Києві) повідомила мене письмом з 30/8 26, що новеля для них завелика і тому передали її з моїм листом місячникові «Життя і Революція»* – Київ, вул. К.Маркса, 2.

Поліщук писав мені, що там гонорар од аркуша 100. карб. Відтак писав, що цей місячник надрукував новелю в книжці за листопад і грудень м[минулого] р[оку] – нарешті приклав мені вирізок з «Культурного Побуту», де моя новеля була зрецензована.

2) До В-тва «Червоний Шлях» – Харків, Спартаківський переулок, 3 післав я новелю «Хто винен?» Про її долю нічого не міг я довідатися, хоч Поліщук впевняв мене, що буде надрукована.

3) В серпню м[инулого] р[оку] післав я до Дер. В[идавниц]тва України моє історичне оповідання «На уходах», а то дві книжки (I і II ч.) зі змінами і третю частину спеціально для них написану в машиновому манускрипті. Зразу писав мені Поліщук, що говорив з редактором і він обіцяв, що приймуть і видрукують, опісля писав, що посилка прийшла, лише ще незрецензована. А нарешті написав, що Д.В.У. не дістало посилки. Я зарекаювався і дістав посвідку поштовою з 30/3 27. ч. 45, що «R. № 3393 nadany w Kolo- myji 23/8 26 pod adresem Deriawne Wydawnictwo Ukrainy –

Charkyw – doreczono 27/8 26». На мої письма потім не дістав жадної відповіді.

Но коли б Ви, Пане Професоре, не могли з ними дійти до ладу, в такому разі прошу дуже розвідати за адресою якого адвоката в Харкові або в Києві, а тоді я попробою випроцесувати мій гонорар.

Коли ж би Д.В.У. не мало охоти видрукувати «На уходах», то прошу книжки і рукопис одібрати, і передати іншому видавництву і умовитися в моім імені за гонорар.

Я буду Вам дуже за це вдячний, бо з тими панами (pardon, товаришами) не зговорюся, бо вони не люблять відповідати.

Поліщук писав мені, що там надрукували б «Олюнку» і всі три шляхоцькі повісти («В чужім гнізді», «Малолітній»), та я, без попередних пертрактацій, боюся посилати.

В часі Петлюрівщини видрукувано в Катеринославі в другім вид. історичне оповідання «Козацька помста». Перше вид. вийшло у Львові.

І одне, і друге вичерпане. Знайшовся накладчик на III вид. та ба! Прокуратор львівський це II вид. сконфіскував. Змінити б хіба наголовок, та трохи небезпечно, коли б викрилось.

Може, були б ласкаві і ці справи порушити. Якби то було для мене добре, коли б я міг знайти яке солідне видавництво на Україні, щоб перебрало мої твори, бо з мою адвокатурою щораз піде слабкіше і прийдеться доживати віку на ласці дітей, а я того боюся, бо їм також не гаразд живеться, себто не переливається. Для того прохаю Вас, Пане Професоре, трактувати ці мої справи, як квестію мою жизненну.

* * *

З ювілею я був дуже вдоволений і жалую, що мусів по полудні вертатися і не був на спільній вечері. То не був такий шабльононий (tuzinkowy) ювілей, яких було в минулому часі така тьма-тьменна, а поважне щире вшановання муравлиної праці людини, що поклав собі науку рідню поставити на рівні з наукою культурних народів. Та коли я вийшов із салі, то не хотілося собі самому вірити, чому на тім зібранні ніхто нікого не лаяв і не сварився. На таким, то я вже від яких двох років не був. А то прийдеш на які-небудь збори назагал беручи поважного Т-ва, так зараз почуш ганьбу, лайку, сварню, побачиш, як помії шапликами виливають одні на одних. Всі балакають «в справі формальній», марнують час,

а про справи «матеріальні» вже нема часу говорити. А наші вороги затирають руки з радощів, що не потребують до нашого закріплення рук прикладати, бо діло знищення робиться саме собою. Я тямлю з моїх хлопячих літ, що коли мене заатакувала тічка собака, то найскуточніше оборонився, кинувши між них кість. Тоді вони самі між собою стали жертися, а я не потребував оборонятися. В якому стані обняли Ви провід Т-ва Н.Т.Ш.*, я знаю від Миколи. Його зашкуртали* до краю. Знаю теж, скільки зусиль коштувало Вас уратувати його від запропащення. І коли Вам довелося по важкій праці звести кінці в купу, так зараз висувають свої «вчені» голівки із нор шурі-кандидати на президентів. По Вашій праці могли б знову два-три роки спокійно погосподарювати, поки знову не сказали б: «я не бавлюся більше».

Як моя дружина прочитала Вашого листа, то сказала з жалем: «прийде до того, що жадна чесна і працьовита людина не візьметь за діло, хоронячи свою честь од помий».

Я знову придивляючись тій поганій пагубній роботі, фільозофую собі так: очевидно в нашім народнім організмі щось дуже кипить, коли стільки шумовиння випливає наверх. Коли б тільки Бог дав гострої варехи, щоб це шумовиння зібрати та в шаплик викинути. Тоді вариво виклярується. Не можу в це повірити, щоб загал не стямився і о таку вареху не подбав.

Може мені доведеться ще перед Вашим виїздом поїхати до Львова і Вас одвідати.

Поздоровляю Вас сердечно і бажаю щасливої дороги

Ваш щирый

Андрій Чайковський.

211. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 5 травня 1927 р.

Адвокат
Др. Андрій Чайковський
в Коломиї

ПОВНОВАСТЬ

котрою уповажняю Високодостойного Професора університету у Львові і Голову Наукового Товариства ім. Т.Шевченка у Львові

Дра Кирила Студинського
переговорювати в моім імені з українськими Видавництвами на Україні в справах видавництва моїх творів, умовлятися за гонорар авторський, підписувати в моім імені з силою мене обов'язуючого видавничі договори, відібрати мої авторські гонорарі і квітувати їх відібрання.

В доказ цього мій власноручний підпис.

Коломия дня 5 травня 1927

Др Андрій Чайковський.

212. ДО Я.ГОРДИНСЬКОГО

Коломия, 28 травня 1927 р.

Адвокат
Др. Андрій Чайковський
в Коломиї

Коломия, дня 28.5.1927.

Високоповажаний Пане Професоре!

Дуже Вам дякую за ласкавого листа. Малюнки мають розмір 8 см на 14. Хай будуть дешевші, бо я перший раз пускаюся на видання власним коштом і боюся за великого ризику. Не люблю рисунків новомодних поступових. Після мого смаку, то образок тим кращий, чим більше зближений до природи. Не забуваю на того грецького мистця, котрий намалював такий виноград, що птиці на него сідали і дзьобали. На теперішній модерний образок жадна птиця не сяде, бо налякається такого страхополоха і втече. Отож, хотів би я мати образки симпатичні і гладкі. Окладка на два коліри, бо це краще подобається. А при тім прохав

би я Вас дуже при вільній хвилині прочитати ці байки, чи вони варті цього, щоб їх пустити у світ. Коли б це було на Вашу думку не пригоже, так дам усьому спокій. Ваша думка буде для мене міродатною.

Це, що пишете за наші газети і їхню цинічну критику, це правда. По критиці Михайла Рудницького в «Ділі»*, я не знав, як це маю розуміти, бо критика була дуже пітийська. Можна її брати так, що це нічого не варте, або й так, що воно таки щось є на тому. На кожний случай я думаю, що ця повість більше історична як побутова. Молоде покоління не знатиме, як у нас велася політика з виборами і т. і. ще тоді, коли ми вірили в татунця цісаря, і набожно співали: «Боже будь покровитель...». А критик з «Поступу»* написав, що автор спізнився о яких 20 літ. В такому разі треба сказати, що повість історична з перед 300 літ також о тих 300 літ спізнена. Та це мене не бентежить. Питаєтеся, що я тепер роблю? Скажу Вам, тільки не смійтеся. Я зложив фільму на мос історичне оповідання «Козацька помста» і посилаю її на радянську Україну. Це оповідання сконфіскувала львівська прокуратура ще 25 року, а я про це аж тепер довідався.

Що Ваш старенький робить? Давно його не бачив. Цього року наш 50-літний ювілей матури. Та хіба ми оба будемо його святкувати, і я мушу до Самбора приїхати і там зідемося. Ой ми вже дуже на краю обидва! Коли і Вам дась Бог такого віку дожити, то побачите, як воно важко приходить думати про це, що то вже фініс. Та ще як фініс коронат опус*, то півбіді, але так пропасти, як покійний Бачинський*, то страшно. Мені його сердечно жаль, жаль великого та[ла]нту, його праці. От явний доказ, до чого доводить алькоголь. А він мав наклін до того від свого покійного батька, нашого професора. Прийшов, сердега, до Львова, а там знайшлися такі людці, й Фукс під рукою, що його атавізм підкріпили. В Бережанах він не пив і належав навіть до відродження*, яке йно що тоді було заложено. Львів – то початок його упадку. Деякі людці мати його будуть на сумлінню.

А тепер ще одна квестія може й найважніша: Скільки будуть коштувати рисунки? Прошу мені це написати ласкаво.

Кінчу і здоровля Вас сердечно всім добром

Ваш Андрій Чайков[ський].

213. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 20 червня 1927 р.

Адвокат

Др. Андрій Чайковський

в Коломиї

Коломия, дня 20/6 1927

Високоповажаний Пане Професоре!

Довідався я від Радника Д-ра Левицького*, що Ви вже, Слава Богу, вернулися з України. Я вважаю, що тепер не дуже то безпечно там побувати. Не знаю, чи Ви, Пане Професоре, дістали мого листа перед Вашим виїздом, в котрім я виложив мою просьбу, післав повновасти, не знаю теж, що з цього вийшло? Чи тамошні люде вважають мене за буржуя і хотять ограбити, бо, як я довідався, вже й «Червоний шлях» видрукував мою новелю і гононару не прислав. А знаю, що другим посилають.

Отож, прошу Вас, Пане Професоре, будь ласка написати мені, як воно є і що мені далі з тим робити.

Остаюсь з високим поважанням

А.Чайковський.

214. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 12 серпня 1927 р.

Коломия 12/8 27

Високоповажаний Пане Голово!

Дуже Вам дякую за прислане, а на решту зачекаю. Від д. Лизанівського* не маю ще нічого. Треба ще підіждати і привикнути до тамошньої моди не відписувати. Забув я Вас спитати, чи бачили де в Х[аркові] в У.Д.В.* Клима Поліщука. Він зразу писав до мене, а від березня замовк.

Тепер до Вас у мене просьба. Чи не були б ласкаві казати післати мені з бібліотеки Т-ва 1) Еварницького* – Історія Запорозьких козаков – III том і 2) Апольона Скалковського* «Історія нової С'ьчи» – вид. 1886, 3) думи про зруйнування Січі. – Мені прийшла ідея написати історичне оповідання «Сонце заходить» часів зруйнування Січі. Та мушу поробити підготовні студії.

У тому тільки біда, що я із матеріальних причин перестав бути членом Т-ва ім. Шевченка.

Видаток на порто я зверну з подякою при відсиланню книжок, котрі подержу у себе не довше місяця.

З високим поважанням

А. Чайковський.

215. ДО РОДИНИ В.ЛЕВИЦЬКОГО

Коломия, 14 серпня 1927 р.

Коломия, дня 14.8.1927.

Високоповажані Панство!

Лист[а] Вашого з 23.8 застав я, вернувшись із Сокаля, куди їздив до сина*, щоб трохи підкріпитися.

Так воно! Це наша дочка Ольга розпрощалася з цим світом так нагло, що й не оглянулася, коли. Приїхала з чоловіком з Дрогобича на ферії, заповіла, що довше як два тижні не може остати, і додержала слова, бо якраз за дві неділі поклали її між свічками. В суботу 16.7 відіхав зять до Дрогобича, лишив її буцім-то здорову – за 18 годин був кінець. Була в тяжи, від токсини дістала запалення нирок, а від того прийшло закаження крові. Лікарі помилилися, не розслідили, як треба, мочу завчасно, бо треба було перед двома місяцями перевести операцію і вийняти плід. Ця нагла кончина страшенно нас підтягла, що ще і тепер не можемо отямитись. Нема вже нашої фільозовки між живими.

За слова Вашого співчуття сердечно дякуємо.

З щирим поздоровленням Андрій і Наталя Чайковські.

216. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 1 вересня 1927 р.

Коломия 1/9 27

Високоповажаний Пане Професоре!

Коли Ви такі ласкаві для мене, що хочете мені допомогти, то ось про що хочу Вас просити.

Прийшло мені на думку сфільмувати одне з моїх історичних оповідань і ось посилаю на Ваші руки твір мого мозгу, та прошу при нагоді переслати це у певні руки на В[елику] Україну. Може що з того вийде, а це було б для мене велике терно і трохи підкріпило мене матеріально.

Сам не хочу того посилати, бо не знаю, куди і до кого. Подруге, я не маю до людей тамошніх щастя, бо що пішлю, то наче б у воду кинув, відповіді не діждуся.

А Ви знаєте там людей і з Вами таки будуть рахуватися та, або відкинуть, але не вкрадуть, і з мене ніхто собі не буде нічого робити.

Тож прошу Вас дуже не відмовте мені цього і напишіть ласкаво карткою, чи вволите моїй просьбі.

Остаюсь з високим поважанням

Андрій Чайковський.

217. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 25 вересня 1927 р.

Коломия 25/9 27

Високоповажаний Пане Професоре!

Прочитав я з увагою Вашу брошурку «За Академічний Дім». Бачу, що ідеал молоді академічної, про який думав проф. Грушевський, либонь, не зараз здійсниться. До чого ми дійшли! Яка наша будучність, коли такої молоді діждалися. Хто тому всьому винен? Дивлюся поза себе в минуле. За моїх часів дивилась молодь на своїх вчителів з пошаною, а вже професор університету був такою людиною, перед котрою випадало чолом бити. Нині усе за пане-браце (вибачте за слово): свиня з пастухом. Немає ні авторитету науки, ні заслуг громадянських. «Все те бачив, усе знаю...». Чи це тому, що ті вчителі, ті авторитети занадто принижувалися до меншого брата, чи повоенна психоза з болшевізмом причинилася до того – не берусь відгадувати. Здається, що це все разом зійшлося на таке, що наша молодь зробилася хуліганською. Тим обявам дегенерації я дуже тривожуся про наше майбутнє. Ми підлі. Поки не прийде до нас якийсь варяг і не стане над нами княжити з добрим малахасем в руці – нічого не доробимо. Старша генерація вимре, а на її місце стане таке, що бодай не казати.

Що буде з нашою школою? Інституція «Рідної Школи» незадовго впаде. Бють в неї тараном анархії всяка наволоч «лівична» большевицькими методами. Нищать її і то не з переконання, лише платні агенти большевізму. Большевики у своїй домінії понищили культуральні цінності, але вони мають силу натомість насадити нову культуру, і насаджують. Наші домородні большевики нищать усе за гроші, як платні наймити, – але на те місце не мають сили насадити нової культури, і полишитися по їхній роботі страшна руїна.

Дотепер я був оптимістом. Мені здавалося, що ми ще не таке прокляте Каїнове плем'я, щоб не могли підвестися і стати на ноги. Я дурив себе найменчим проблеском нашої житездатности, та коли прийшов у блищий контакт з «Рід. Школою», як голова Кружка в Коломиї, коли діторкнувся тої рани, то сливе не попав в одчай. На наших послідніх загальних зборах діялися такі річі, що описати годі. Зійшлася банда хуліганів, верещала, лаяла усіх коршемними словами, зневажила делегата Гол[овної] Управи Д-ра Макарушку* окликаючи: марш до Львова, не потребуємо слухати і т. і. Др. медицини, чоловік старший, поведився як згінник з торговиці, що треба було покликати до порядку і відбирати йому слово, а все лише для привати. Погано Тетяно! І що робити? Де шукати зрівноважених людей, з ким зачинати і вести працю на освітньому полі, коли ми в ярмі?

Ми здеморалізували селянина в найкращій вірі, що робимо добре. Занадто ми його ідеалізували того хитрого меншого брата. Нагадайте передвоєнний рух за заснованням бурс по містах. Чи їм коштом вони удержувалися – коштом інтелігенції. Для кого? Для селян, бо інтелігентні верстви мало з них користали. А що з цього вийшло? Чи багато тих бурсаків, вигодуваних нашими засобами, почувають себе до обов'язку відплатити за це народові? Те саме, було і є з інституцією акад[емічного] Дому*. Я туди заходив ще перед війною і бачив це мерзене нехлюйство, що лице соромом горіло. А, напоминати їх було, уговорювати, так зараз почулося: хіба хочете касарняний порядок заводити? Проч з мілітаризмом. Ой дав би я цих паничів на рік до касарні під капральську руку, а це вийшло би їм дуже на здоров'я і придалось би в життю. Знаю по собі, скільки я скористав з однорічного побуту в касарні. Поперед усього навчився порядку, дисципліни і поробив перші студії над психологією укр[аїнського] мужика. Коли це правда, що написав про мене свого часу Др. Грицай*, що я

einer der gldnzensten Bauernschilderer* – то початок цього зачинається у війську.

Як би ті, що мешкали, мешкають і будуть мешкати в академічній Домі, перейшли касарняну школу, був би в ак. Домі порядок, не запаскудили б його і не чіпалися та не нападали на поважних людей. Ми самі тому винні, що... пустили пса під стіл. Я подивляю Ваші нерви, Пане професоре. Я би зі шкури вискочив. Якби за моїх часів був такий акад. Дім, де б я, бідний студент університету, знайшов вигідне тепле та ясне поміщення і не потребув[ав] ночувати інколи у товариша на долівці, підклавши під голову черевики, я би вважав себе щасливим і на тих добродіїв дивився б з великою пошаною і вдячністю. Віддайте їм тепер акад. дім, а за кілька літ піде на ліцитацію... За Австрії можна було знайти охорону у влади; нині та влада буде пособляти руїників, бо цього їй треба. На це, щоб ми sic rebus stantibus* викараськались з цього болота – треба якогось чуда. На радя[н]щину нема нам що покладатися. На мою думку, радянщину незадовго чорт візьме. Усе розпочинають «великим помахом крил», а усе скінчиться фіяском. От з яким шумом розпочали електризацію Дніпра, а я по послідних реляціях не вірю, щоб це діло було колись довершене. Це було на те, щоб партійні товариші дістали синекури – прошу: на 7 робітників оден комсомолец як дозорець.

У нас нема найменшого ладу – нема й не може бути авторитету, бо авторитетом у нас може бути лише той, хто мав би владу орудувати нагайкою або шибеницею. Доробились та доборолись!

Зостаюсь з високим поважанням

Чайковський.

218. ДО Я.ГОРДИНСЬКОГО

Коломия, 4 листопада 1927 р.

Адвокат

Др. Андрій Чайковський

в Коломії

Коломия, дня 4/XI 1927.

Високоповажаний Пане Професоре!

П. Святослав Гординський* прислав мені ще 20/X с. р. рисунки до моїх казок, та як дуже був зайнятий різними справами, а особливо «Рідною Школою», що абсолютно не мав свободної голови тим зайнятися. Рисунки приймаю, але не знаю, скільки за них винен. П. Святослав пише, що умовини відомі, а я маю лише два Ваші листи, а в них ні слова немає про гонорар і його висоту.

Тож прошу Вас, Пане Професоре, дуже написати мені, скільки я винен за оден рисунок, а я сей час гроші відішлю на Ваші руки, бо, як я з жалем вичитав з листа, п. Святослава вже немає у Львові.

Дожидаю ласкавої відповіді.

З високим поважанням

[Підпис].

219. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 28 листопада 1927 р.

Коломия, дня 28/XI 1927

Високоповажаний Пане Професоре!

Як я вже причепився до Вашої поли, то не відженете мене так легко. От приладив я новелю «За чужі гріхи» і посилаю її на Ваші руки з великим проханням, щоб були ласкаві відіслати її при нагоді якої Вашої посилки на Україну, куди знаєте. Я не маю до них щастя за пів нового, бо ніколи мені не відповідають. Може вдасть дещо заробити та підправити мої невідрадні фінанси. При цій нагоді прийміть від мене слова

високого поважання

А. Чайковський.

1928

220. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 4 лютого 1928 р.

Коломия, дня 4/2 1928

Високоповажаний Пане Професоре!

Читаю в «Ділі», що при кінці березня будуть святкувати на Україні свято Антоновича. Припускаю, що і Ви на це свято поїдете, і прийшло мені на думку, чи і я не міг би до Вас причіпитися, щоб хоч раз в житті побачити Україну. Я сам не відважився б їхати, але у Вашому шановному товаристві я почувався б зовсім безпечно.

Тільки не знаю, як до цього братися, а в першу чергу, скільки би коштувала ця подорож. Завважаю, що мої життєві вимоги мінімальні, я нічого не пю і їм якнайменше мяса.

Будьте ласкаві мені порадити.

Може би я при цій нагоді навязав які реальні зносини з тамошніми видавництвами, а це би для мене було дуже добре.

При цій нагоді смію спитати, чи моя новеля «За чужі гріхи» вже поїхала на Україну? Я післав туди ще дві новелі: 1) «Арістократ», 2) «Хам» на руки артиста з Березіля* В.Блавацького* (Трач), брата могого зятя, і він відписав мені, що передав їх видавництву «Рух»*.

Буду дуже зобовязаний, як мені ласкаво відпишете.

З високим поважанням

А.Чайковський.

221. ДО І.КРЕВЕЦЬКОГО

Коломия, 28 лютого 1928 р.

Коломия 28/II [19]28.

Високоповажаний Добродію!

Маю до Вас ось яке сердечне прохання:

В першому виданні «Історії» М.Аркаса* є карта козацьких паланок з часу перед зруйнуванням Січі. Мені ця книжка пропала. Будь ласка позичити мені сю книжку на малий часок, якщо я не помиляюсь, що така карта там є. Мені її дуже потреба, бо загадав написати історичне оповідання з часу зруйнування запор[ізької] Січі. А коли б цього не можна, тому що я із матеріяльних перешкод не можу бути членом Т-ва, то може б були ласкаві прислати мені відручний рисунок цієї мапки.

Друга просьба така: Цього року має відбутися архіологічний зїзд у Харкові чи в Києві. Правдоподібно, поїдуть туди наші люде, і я мав би охоту до них приєднатись і поїхати теж, бо на Україні я ще не був. Напишіть мені ласкаво, чи це правда і чи можливо мій замисел перевести в дію, а в такому разі, які мені робити заходи до тої подорожі, щоб добути влегчений пашпорт. Чи не могло б яке Т-во заіменувати мене свом делегатом на цей зїзд?

За ці інформації буду Вам дуже вдячний.

З високим поважанням
А.Чайковський.

222. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 2 листопада 1928 р.

Коломия 2/XI 28.

Високодостойний Пане Голово!

Жаль мені, що через різні перешкоди не можу приїхати на Ваш Заслужений ювілей, щоб лично зложити Вам, Високодостойний Ювіляте, мою глибоку шану за вашу щиру працю для українського письменства і культури.

Щоб господь наділяв Вас кріпким здоров'ям, та щоб Ви втішалися насолодою за Вашу працю.

З тим моїм щирим побажання[м] вітаю Вас і стискаю Вашу руку.

Д-р Андрій Чайковський.

223. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 24 листопада 1928 р.

Коломия 24/XI 28

Високоповажаний Пане Професоре!

Посилаю рівночасно під опаскою дві частини «Корнієнка», які видала саме книгарня. Першу частину, яка вийшла в Коломиї перед трома роками, я Вам свого часу післав. Ті дві частини мають 26 ркушів друку. Ви найкраще оціните, скільки мене коштувало праці такий матеріал пережувати та перетравити. А скажу, що я сам його переписував на машині і нашарпав собі нервів доволі. І за ці дві частини належить мені аж 78 ол., себто по 3 від надрукованого аркуша. На те дістав я вправді від книгарні 100 дол., але треба буде решту звернути.

Будь ласка оцінити, чи це не визиск?

Я згодився вправді на таку ціну, але я був під примусом, бо манускрипт лежав, а з усіх боків писали до мене, коли вже вийде розпочатий «Корнієнко».

Не знаю, чи дістали мого ювілейного листа, висланого перед 4 листопада? Тепер листи пропадають на поchtі, йдуть либонь до кабінету ноар*. Мене обшукала поліція докладно, та не знайшли – вибачте за слово – ні одної революційної воші. Та я з того радію, що мене не поминули, показується, що не гірший других.

Щиро Вас поздоровляю та пишуся з високим поважанням

А.Чайковський.

Т-во «Просвіта» платить мені від аркуша формату – письменність* по 5 \$.

224. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 12 грудня 1928 р.

Ваша Ексцеленцію,
Високо Преосвященний Отче Владико!

Перше моє слово: сердечне повітання з іменинами.

Нехай Всевишній Господь наділить кріпким здоров'ям і оберігає від ворогів видимих і невидимих на многі літа!

За ласкаве письмо щиро дякую. Воно прийшло до мене в важкій хвилі пригноблення і зневіри в успіх моєї праці. Воно мене потішило і підбадьорило.

Бо якраз тепер ведесь проти мене в станиславській єпархії круціята. Єпископ Хомишин* видав проти мене куренду, названу «відозвою до гр.-к[атолицького] духовенства» своєї єпархії, в котрій закидає мені різні злочини, навіть невірство і детронізацію Бога, лицемірство, недоуцтво. Я мав повну підставу зробити з того правовий процес о обиду чести, та не хотів робити шкандалу, бо в тій відозві стільки нісенітниць, неуцтва, що мені самому соромно було за такого нашого єпископа. Єпископ запорядив соборчики, на котрих духовенство має зайняти супроти мене становиско. Чуть-чуть не послідує на мене магарата. І за що? Коли б мені добро нашої церкви не лежало на серцю, то чого б я до того мішався? Це признасть мені кожний розумний чоловік. Другий єпископ* зігнав з проповідниці священика за те, що згадав моє ім'я, і то в тій церкві, котру я так люблю, як мою душу, в котрій мене хрестили, в котрій я в молодости моїй шукав потіхи і розради в найприкріщих хвилях мого життя, в котрій я мушу щороку бути і там висповідатися та запричащатися. Це мене дуже болить та треба терпіти і потішатися тим, що gegen Dummheit kdmpfen die Gütter umsonst*.

Одним словом: не маю щастя до духовенства, і з тим треба погодитися. Тож зрозумілою є моя радість, коли я дістав ласкаве та щире письмо від верховного Голови нашої церкви, за що ще раз сердечно дякую.

Пишуща з глибокою пошаною

Др Андрій Чайковський.

1929

225. ДО І.КРЕВЕЦЬКОГО

Коломия, 27 січня 1929 р.

Коломия, дня 27.І. 1929

Високоповажаний Добродію!

Заки предложу Вам моє прохання, мушу спитати Вас, чи схочете мені це зробити.

Тернопільське староство сконфіскувало мені мою історичну повість «Сагайдачний», ч. II. «До слави».

Усюди, де лиш мова про сзуїтів, унію та панів-магнатів узнано як пржеців панствоє*. Сконфіскованих місць більш як 30 сторінок. Недотепний видавець післав до староства оден аркуш в часі друкування, він счеркнув оден уступ і набрав великого апетиту. Це певне, що кожний аркуш зараз по надрукованні мала в руках поліція і опечатала увесь наклад ще не сфальцований. Буде з того прасовий процес в тернопільським суді, і я мушу поїхати на розправу обороняти своєї праці.

Отож, питаюся Вас, Добродію, чи будете ласкаві, коли Вам пришло книжку з закресленими місцями конфіскованими, подати мені історичні джерела з польських істориків на доказ, що я писав історичну правду. Не можу дозволити зісти себе в каші старостинському посіпаці, бувшому австрійському жандармові (він тепер старостинським цензором), бо прийде до того, що нам вільно буде друкувати лише годзінки і літанію до маткі боскої крульової польської*, а більше нічого. Як може бути антипанствоє те, що діялося з початком 17 ст. в Київщині?

А в такому разі, коли не відмовите ласкаво мойому проханні, то будете ласкаві прислати мені з бібліотеки потрібні матеріали, щоб я їх перестуд[і]ював. Я маю особливо на приміті: Кароля Шайнохи* «Два лята дзсюф», Нсмцевіча* «Панованне Зигмунта III». На Грушевського нема що покикуватися, бо то шизматик, і йому польські судді не повірять. А може, іще дещо мені порадите та пришлете.

Ваші зауваги в мойій розвідці про Запорожжа, які я післав до «Просвіти», я дістав і після них манускрипт справив. Для оправ-

дання мене подаю тут, що я робив все після Скал[ь]ковського «Історії нової січі». Коли він пробрехався, то я за ним.

З великою для Вас пошаною

А. Чайковсь[кий].

226. ДО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У ЛЬВОВІ

Коломия, 14 березня 1929 р.

Коломия 14/3 29

В. шанований Головний Виді-
т-ва Просвіта

Прошу вибачити, що не можу зладити реферату, бо я тепер так забсорбований приготуванням мого тернопільського процесу, що абсолютно не можу взятись до якоїсь більшої праці. –

З високим поважанням

[Підпис]

Адвокат

Д-р Андрій Чайковський
в Коломиї.

227. ДО К. СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 15 травня 1929 р.

Коломия, дня 15/V 1929

Високоповажаний Пане Професоре!

Написав мені п. Антін Крушельницький*, редактор «Нових Шляхів»*, що дістав від Вас моє оповідання «За чужі гріхи», котре я Вам передав минулого року перед виїздом на Україну. Опісля я довідався, що Пан Професор передали ту новелю Д.В.У.

Чи там не прийняли і звернули? Прошу вічливо повідомити мене. Здасться, що з В.У.* треба собі дати спокій, але це штука буде, як я виводу від Д.В.У. мій рукопис «На уходах» в 3. ч., котрого не прийняли тому, що «забагато бога і молитви». Ну, годі, щоб у 16 століті були між українцями клуби безбожників. На мої запити письменні не дістав відповіді, так само даремні були мої заходи у конзула. По нашому випадало б зажадати через суд звороту або відшкодування. Та чи там є які суди? Чи є який адвокат, щоб під-

нявся справу перевести, ненаражуючись на закид контр-революційности? Якщо знаєте яку [...]»²

До мене звернулося кілька разів видавництво «Західня Україна»*. Я зразу це ігнорував, але відтак післав їм кілька своїх повістей, бо заявили охоту видати дещо. Либонь, нічого з того не вийде, бо я до України теперішньої цілком зневірився. Те видавництво прислало мені «на обмін» три книжки свого видавництва, з котрих дві староство сконфіскувало. Чи не знаєте дещо певного про це видавництво, чи варто з ним заходитися?

Будь ласка відписати.

З високим поважанням Чайковський.

228. ДО А. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

Коломия, 22 травня 1929 р.

Коломия, 22/5 29

Високоповажаний Добродію!

Листа дістав. На оферту Вашу щодо гонорару годжуся.

«За чужі гріхи» не будете поміщати, коли бажаєте іншого? Чому? На В[еликій] У[країні] давно люде про це забули. А чи можна післати щось, що було лише тут видане, а В[елика] У[країна] того не знає? Прошу мені написати.

З великим поважанням

Підпис.

229. ДО А. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

Коломия, 17 червня 1929 р.

Коломия, 17/6 29

Високоповажаний Добродію!

Будь ласка прислати мені манускрипт новелі «За чужі гріхи» і написати мені, чи помістите її, чи ні. Коли Вам не підходить, то я задержу і дам у інше місце, коли ж Ви згодні помістити, то я,

² Частину тексту втрачено.

поробивши деякі зміни, відішлю Вам зараз. Але присилаючи, напишіть як думаєте.

Щиро поздоровляю

Підпис.

230. ДО А. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

Коломия, 27 червня 1929 р.

Коломия, д. 27/6 29

Високоповажаний Пане Редакторе!

Не маю від Вас відповіді на мій попередний запит, чи годиться для Вас моя новеля, передана Вам Д-ром К.Студинським, та чи її помістите? При тому я прохаю Вас прислати мені її на кожний випадок сюди, бо мушу її трохи змінити. Коли вона Вам підходить, то відішлю Вам назад, коли ж ні, то задержу до іншого вжитку.

Жду ласкавої відповіді та щиро Вас поздоровляю.

Підпис.

231. ДО А. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

Коломия, 23 вересня 1929 р.

Адвокат

Др. Андрій Чайковський
в Коломії

Коломия, д. 23/9 1929

Високоповажаний Пане Редакторе!

Дістав ч. 5. «Шляхів»*, а з ними і важну картку з чеком. Представляється для мене річчу неможливою платити предплату за Ваш орган. Приймаючи його, зразу я думав, що зможу Вам заплатити мою працюю. Я й тепер того не відмовляюся, тільки, як самі здорові знаєте, не все можна писати, коли треба, бо не раз, хоч і голову втяти, а нічого із неї не видавиш. Треба вижидати хвили, а я в останніх часах мав стільки різних клопотів, що не можна було думок в купу звести. Отож, якщо Ви згодні з тим, щоб підждали і вдоволилися якою новелею, в такому разі я по-

стараюся не бути довго довжним, коли ж ні, так буду мусив звернути Вам всі прислані числа, бо мені не під силу платити.

Та ще одно. Ви висказалися на моїм комерсі, щоб перестати і дати собі спокій з історичними повістями. Та от я бачу, що видрукуєте історичну повість Опільського*. Чи це мало відноситися лише до історичних повістей українських? Я тепер працюю над історичною повістю з часів зруйнування Запорозької Січи. Цікава студія соціальна. Та я боюся Вам робити оферту, бо, може, це не згідне з Вашими умовами такі питання порушувати.

Ваш орган являється щораз кращий, і надіятися можна, що він буде такий і заступить місце колишнього «АНВ», видаваного Франком і Грушевським. Про теперішній «АНВ»* Донцова* я й не говорю, бо «де кущий до довгого». Я впрочім не маю з тими панами жадних звязків.

У 5-тому числі «Шляхів» стрічаю поезії п. Авеніра Коломийця*. Що то поезія – музика слів: мельодія, гармонія і т. і. А з того насолода для душі. А що є музика: гармонія і мельодія тонів, що теж дає насолоду і успокоює. А чи можна назвати музикою такі тони, як скрегіт пильника по залізі, бренкіт розбитого скла об камінь, лопіт згибаної бляхи і т. і.

Такими видаються мені поезії, про які говорю. То не є жадна насолода, як я мушу з олівцем в руці, шукаючи пшедмьоту*, подмьоту* і оржеченя*, шукати за смыслом і значінням кожного слова і кожного речення. Краще мені без такої поезії. Скажіть, Добродію, чи тепер така мода настала, чи який чорт людзтво опанував, що без такого абсинту поезії немає?

Будь ласка дати мені відповідь

Щиро Вас поздоровляю і Вашій ВП. Дружині дуже кланяюся.

Підпис.

232. ДО А. КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

Коломия, 8 жовтня 1929 р.

Адвокат

Др. Андрій Чайковський
в Коломиї

Коломия, д. 8/Х 1929

Високоповажаний Пане Редакторе!

Ніяк з Вами не можу погодитись, що поезію варто надрукувати, если вона бодай одному читачеві подобається. Ви берете це по-евангельськи: добрий пастир покине 99 овечок, а піде шукати за сотною, що заблукалась. Я беру справу по-купецьки: возьмім, що якийсь реставратор має сотню сталих гостей. Один з них бажає собі, щоб під час обіду хтось бамкав в льокалю в там-там. А другі гості скажуть: «вибачайте, добродію реставраторе, але ми наших слухів на тандиті не купили, або перестаньте бамкати, або ми вас покинемо».

І справді, прочитавши перший уступ поезії добродія «прийдешности» Коломийця, чуєш відразу дзвін трамваю, гудки авт і т. і. бракує хіба що пронизливої фюерманської трубки на пожар. Мимоволі затикаєш вуха. Уявляю собі таку сцену: йду вулицею великого міста. Дзвонять трамваї, гудять авта, бубонить джембент*, гвалт, гамір. В однім шинку чути товчення шкла, зойки, крики, голосіння. За хвилю вибігає з палюгою в руці окривавлений п'яниця і верещить: «Геть закони, правила!» Хапає якогось припадкового пішехода за обшивку і кричить: «поете, пиши поезію, наплюй на гармонію, усі закони, шукай настрою поетичного й римів в тому, що чуєш, а коли тобі цього мало, то ось маєш...»

Пяниця гатить палицею по найблищому вікні, дзвенить збите шкло... «пиши, поете, поезію, а то далєбі вибію палицею. Тут шукай римів, наплюй на закони, на стариків, на гармонію...»

Розумісться, що сцена кінчиться пришествієм постерункового і прольог у фурдигарні, де новий пророк остаточно кріпко засне. Не перечу, що можна знайти рими в різних неартикулованих ізгукках, голосах. От, нпр., в часі безсонниці прочуваєш тобі в чиканні годинника якась слово або й два. Я колись чув у тому слово: *кондуктор*, а моя дружина рівночасно слова: *листонос*. Або коли їдеш вночі залізницею і ляжеш на лаві, то прочуваєш тобі під такт туркїту воза, якась давно забута арія захриплої катаринки на базарі, коли ти йшов до школи. Але це не поезія. Можна дослухатись і у великоміському гамірі, у голосі дзвонів, труб і т. і.

риму, але це теж не поезія. Ми, старі, виздишемо, але гармонія не здохне враз з нами, бо що гарне, те не може пропасти. Вона переживе усіх авенірів, бо інакше людство здичіло би. Ви, певно, читали про це, що в р. 1873 в часі віденської вистави перському шахові подобалось найкраще стросення інструментів в гоф-опері. Його дика душа відчула певно якісь ритми в тім хаосі тонів.

Коли б мені була спромога поїхати до Львова, то радо б з Вами про це побалакав.

Розуміється, що я не маю претенсії накидати Вам свою думку про того рода поезію, я й не беруся моїх думок публікувати, але пишу лиш те, що моя душа мені говорить.

За присилання часопису дуже Вам дякую, а про підданий Вами плян я в короткім часі подумаю.

Щиро Вас поздоровляю, а Вашій Вп. Дружині мій поклін

[Підпис].

233. ДО К.СТУДИНСЬКОГО

Коломия, 18 грудня 1929 р.

Коломия, д. 18/12 1929

Високоповажаний Пане Професоре!

Хочу у літі поїхати на В[елику] Україну, куди запросив мене мій син*. Прохаю Вас, ВП. Пане Професоре, яким чином добути мені паспорт «ульоговий», бо цілої такси паспортової я не в силі заплатити. Я мав на думці таке, щоб мене звідтам запросили на яку параду або з яким відчитом (котрий не мушу читати), Микола знову пише, щоб я їхав буцімто на лікування до Одеси. Гадаю, що Ви мені найкраще порадите як *peritus rei**, і о це Вас прошу.

Не можна звідтам добути авторського гонорару, хоч гинь! Надрукували там дещо, тепер хочуть видати «Олюнку» (Вид. «Західня Україна»)*, а грішми не знать як. Хіба поїду там та видам увесь гонорар на самогон.

Та ще одне: чи довго треба ждати на паспорт? Микола пише, щоб спішитись, бо можуть видати аж в осени.

З високим поважанням

[Підпис].

1930

234. ДО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» У ЛЬВОВІ

Коломия, 11 вересня 1930 р.

Шановний Виділ товариства «Просвіта» у Львові.

По думці Вашого листа посилаю машиновий рукопис моєї історичної повісті «Сонце заходить» з часів руйнування Запорозької Січи, та лиш прошу не проволікати надто рецензії і відповіді.

З високим поважанням

А. Чайковський.

235. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 15 вересня 1930 р.

Ваша Ексцеленціє!

Високопреосвященний Отче Владико!

Буду писати без вступного слова і приступаю відразу до речі. Мої фінансові обставини в порівнянні не то з передвосними, але так ... зі станом з-перед чотирьох літ, фатально погіршилися.

Якби не те, що дещо зароблю з літературних моїх праць, хоч цей заробок у нас дуже мізерний, то не оплатилось би мені вести далі адвокатуру. Гіперпродукція адвокацького стану, погана конкуренція довели до того, що мій брутто-дохід місячний хитається між 500–700 зл. З того треба поплатити все, і мені мало що лишається на життя.

Та не в тім діло. І при тих марних доходах нас двоє старих якось би вижило, бо у мене в хаті безумовна абстиненція, а найбільший мій люксус у тому, що куплю яку книжку.

Але у мене непомірно тяженький дім.

Удержую сина, котрий довго скитався по Чехословаччині, а тепер служить в кооперативі в Коломні за таку плату, що без моєї помочи не вижив би. На моім удержанню зять Іван Трач, дипломований машиновий інженер політехніки в Данцігу, з жінкою. Він розбивався на всі боки і не може знайти приміщення.

Вправді, був він стабілізований у напівдержавній фабриці як машиновий інженер в Стараховіцах в землі радомській. Там вже виаванзував на 500 зл. помешканя з опалом і світлом, і здавалося, що вже забезпечений. В цій фабриці, положеній серед лісів, виливають гармати і обточують гарматні стрільна, значить, що фабрика мусить бути схована перед ворогом.

Отож, зложилось так, що львівське товариство українських техніків, до котрого зять вписався, прислало йому до Стараховіц в одкритій коперті з фірмою товариства (українською) статут і грамоту членську. Як це в фабриці підхопили і підсунули директорови Звягіну москалеви, то вмить видалили його з фабрики, відобрали всі рисунки і моделі, заплатили за три місяці наперед і дали до пізнання, щоб чим швидше виїхав із Стараховіц, не дїждавши навіть кінця місяця лютого. Причини видалення не сказали, а покликувались на те, що такий приказ прийшов з Варшави.

І від того часу прибуло мені в хаті дві особи більше, а я вже останками гоню і доїдаю всі мої ощадности з кращих часів. Вже не знаю, що далі робити. Зять мій солідний і педантичний робітник, приняв би яку-небудь працю в адміністрації, а тут якби заворожило, годі тай годі. В такий для мене дуже скрутній годині, звертаюся до Вашої Ексцеленції з сердечною просьбою о поміч, чи не були б ласкаві прийняти мого зятя Івана Трача, коли не до його фахової, то до якої-небудь адміністраційної служби.

Поручаю з чистою совістю, що Ексцеленція мали би в нім вірного, працювитого і солідного урядовця.

За те велике для мене добродійство від Вашої Ексцеленції буду себе почувати до великої вдяки.

Остаюсь з високим поважанням
Вашій Ексцеленції щиро відданий

Др Андрій Чайковський
Коломия 15/9 1930.

236. ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «ДІЛО».

Коломия, 20 листопада 1930 р.

Шановна Редакціє!

З великим здивованням прочитав я передовицю «Діла» з 8/ХІ с. р.*, аж на три шпальти заадресовану так виразно до мене, що я не міг ніяк цієї посилки не прийняти.

Та чи варто було з приводу одного приватного листа, написаного в найкращій інтенції з одною заувагою, якої Ви могли послухати або й ні, сідати зараз на редакторську катедру і вшкарити таку передовицю велику з інвективами проти мене за видиме і невидиме, і за те, чого навіть в моїм листі не було? Мені здавалося, що пишу нікому необидливого листа до своїх людей, що пишу заувагу до газети, між котрої засновниками я мав честь бути. Та воно вийшло зовсім інакше.

Як би я Вам на цю передовицю не відписав, то шановний її автор впевнився б, що мене так пригвоздив своїми аргументами, що й пари з рота боявся пустити.

Поперед усього, щодо Вашої конзультації над моїми нервами... Краще б було, коли б шановний автор перед написанням тієї передовиці зайшов був порадитися у якого невролога, чи писати йому цю передовицю, чи дати спокій, а певно був її не пускав у світ і заощадив прокураторові червоного олівця.

Мені дуже шкода, що такий великий шматок тої передовиці забрала прокураторія і я не маю нагоди прочитати цілоти.

Я в першу чергу питаю Вас, чи визнаєтеся у тім терміні, що в культурному світі називається дискреція? В моїм розумінні значить це так, що приватного листа без дозволу автора оголошувати не ялось. А коли вже редакція не може побороти своєї кортячки і хоче конче такого листа опублікувати, то хиба в цілоти, а не виймати з него, що їй є пригоже, а пропускати це, що йому не до шмиги, а тим менше писати таке, чого в листі зовсім не було.

Отож, переповідаючи мого листа, Ви підсуваєте мені, чого в листі зовсім не було. Іменно підсуваєте мені, будьто би я виступав в моїм листі проти спортові, і то спортові копаного мяча, на котрому Ви хочете між іншими засобами культуральними будувати Україну. А це не правда, бо в моїм листі того не було, а лише я висказав побажання, щоб в тих важких часах покинути рубрику про спорт, бо це являється мені так, як гопак на похороні. Бо в тих спортових звітах говорилося не лиш про мяча наших укра-

їнських дружин, але і нам ворожих, котрі хотіли б змести нас з лиця землі і з якими ми не повинні входити у жадні звязки.

Не знаю, що Ви написали у сконфіскованій частині передовиці, але в слідуючій Ви закидаєте мені, що я поручав людям плаксивість і сінтементалізм, та приточуєте смішні і – вибачте за слово – зовсім недотепні фрази про плаксивого козака. ...А Ви через те мали іншу ціль на думці: Це ви псте до моїх історичних оповідань з козацької старовини. Та я знаю, що мої письменницькі праці недовподоби львівському парнасові, але я гордий з того, що на тих саме оповідання[х] виховуються покоління нашої молоді в давній нашій традиції. Не буду зарозумілий, коли скажу, що з тих моїх «сентіментальних» праць більша користь для сільської і міської молоді, як з Ваших спортових звітів про це, чи польська «Варшава»* чи «Погонь»* між собою, чи з нашими дружинами піймала «Голя».

Ваша передовиця кличе: геть з сентіменталізмом, з плаксивостю, з неробством! Гарного я з Вашої тісі передовиці довідався: Ви негусте сентіменталізм як шкідливий для культурального розвитку нації. Та хіба ж те саме не роблять і болшевики, котрих Ви так завзято поборюєте? Вони ж з тісі антисентіментальної рації закрили катедру української історії. Із тої самої рації кликнув до мене д. Крушельницький* «зломіть Ваше перо»!

Закидаєте мені плаксивість. Та я Вас питаю, чи знаєте Ви дещо про народню жалобу в катастрофальних переживаннях народа? Здається, що Ви цього не признаєте, і щоб показати світові, як «життя йде без якої перерви, без ніякого відпочинку, без жадної зупинки», то на Вашу думку не лиш можна, але й треба на похороні матері поскакати гопака. Натякаючи на мої праці сентіментальні, приходите до висновку, що сентіменталізм, то неробство. Значиться, що я за стільки літ праці став у Ваших очах сентіментальним неробою. А при тім називаєте мене зовсім безпідставно діячем і політиком, хо[ч] я не маю претенсії ні на одно, ні на друге, бо я вже своє відпрацював.

Та не можу поминути із вашої передовиці дещо комічного. Кажете, що тепер треба не забувати: нпр., що таке «політичний розум». Певно! Розум то добра річ, лиш треба його мати, а у тих, що диктують «незалежному» «Ділу», як масте писати і яку вести політику, його вже від давна немає. І «Діло» під їхнім диктатом переходило стільки різних орієнтацій і напрямків, а кожного разу попадали лобом об стіну. І про «купецьку калькуляцію» краще би не говорити, бо вона все банкрутувала. Кажете, що «романтикою на-

ших часів крім зручної купецької калькуляції є чорна невдячна робота». Сюди, на Вашу думку, належить і спорт копаного мяча.

Не маєте теж права прозивати мене ментором молоді, бо я тій молоді з менторством не накидався, хоч бачу, що наша молодь коли б трохи більше присвятила праці і житєвої енергії хосеннішим культурним справам, як підбивання ногами мяча, то було б краще для неї і для народа. Чи Ви того не бачите, як тепер уровень знання нашої молоді обнизився?

Та Ви мені не признасте у тому рації, бо, на Вашу думку, спорт підбиваного мяча є двигуном культури на рівні з наукою, письменством, мистецтвом, театром, кіном. Вольному воля!

Виявляєте себе ворогом не лише сентименталізму, але і «бундючного та безплідного гороїження». Та скажіть, що це як не гороїження отця Ваша фраза: «що дасться урятувати, то врятуємо, що затралилось, відбудуємо»? І наводите як примір поведення того одного зразкового села, що засукало рукави і взялося до відбудови зруйнованого. Це дуже гарно, і безперечно, що так всі поруйновані повинні робити. Але пробі! Скажіть який звязок між тим геройським почином, а спортом копаного мяча? Далі кажете, що треба наше життя зачинати на нових основах (аж тепер?) твердих, реальних, а між ті основи кладете і спорт, котрий тепер, не дивлячись на жадну пропорцію, перескочив усі двигуни культури: як науку письменство, мистецтво, театр і т. ін. Тепер він стався двигуном сезоновим, як був колись сезоновим двигунок: боян, аматорські вистави, товариства задаткові і багато інших, коли то забували люди про все інше, а чіпалися одного мов запалив.

За мій необидливий лист з заувагою накинулистєся на мене самого і на мої праці письменницькі в спосіб несмачний і обидливий, перекутивши те, що я написав, і підсунули мені те, чого я не написав, так як Вам того було треба до передовиці.

Як мені ставати з Вами до боротьби: у Ваших руках одинокий український щоденник, а я стою безборонний. Я навіть не сподіваюся від Вас сатісфакції.

Та Бог з Вами! Оставайте здорові.

Др Андрій Чайковський.
Коломия 20/ХІ 30.

237. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 13 грудня 1930 р.

Сердечно поздоровляю Вашу Ексцеленцію з

ІМЯНИНАМИ

і бажаю від щирого серця кріпкого здоров'я на многі літа!

Коломия, 13/12 30.

1931

238. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 7 квітня 1931 р.

Ваша Ексцеленцію!

Високопреосвященний Отче Владико!

Уважаю за мій обов'язок щиро подякувати Вашій Ексцеленції за вельми ласкаві слова признання для моїх убогих письменницьких творів.

Може, Господь повірив мені справді лиш оден талант, та я не хочу його закопати, щоб відтак на другому світі не названо мене «рабом лукавим». Я віруючий християнин і дуже того боюся.

Я горджуся тим, що в моїх працях навіть мій ворог, котрий хотів би мене бачити між визнавцями якого Будди* або Дажбога*, не знайде одного слова проти Бога або Церкви. Я працюю, як можу, і байдуже мені, що теперішні модерні критики з мене невдоволені і часто в своїх оглядах трактують мене *per nonest**. Я не пишу на експорт для всесвітньої літератури, лиш виключно для свого народу, а особливо для української молоді, щоб її зберегти перед проказою сего времени: індеферентизмом до Бога, церкви, народньої історії і традицій. Я радий з того, що мої убогі безпретенсіональні писання зайшли аж під селянську стріху і потрапили в серця молодого українського покоління.

Рівночасно посилаю Вашій Ексцеленції мій найбільший історичний роман «Олексій Корнієнко». Мені здається, що коли по довгих клопотах і процесах вийшла II. і III. ч., то тоді Вашої Ексцеленції у Львові не було.

А тут залучаю мою сконфісковану в «Ділі» статтю «На беріжку...» Я не міг здержатись, щоб не сказати свого слова. То страшно бі-

дний чоловік, в котрий лиш бік розібратись, то все головою об стіну. Але і нам з ним скарана година.

При тій нагоді смію переслати Вашій Ексцеленції щирі побажання щасливих та здорових свят і поздоровити з великим Празником Празників

Христос Воскрес!

З високою пошаною Вашої Ексцеленції покірний слуга

Андрій Чайковський
Коломия, 7/4. 931.

239. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 12 грудня 1931 р.

Ваша Ексцеленцію,
Високопреосвященний Владико!

Дозвольте мені зложити в навечері св. Покровителя Апостола Андрея Первозваного як в день

І М Я Н И Н

мої найщиріші побажання кріпкого здоров'я на

МНОГІ ЛІТА!

Коломия дня 12/12 1931.

Д-р Андрій Чайковський.

1932

240. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 2 квітня 1932 р.

Ваша Ексцеленціо!
Високопреосвященний Отче Владико!

Дуже гарно дякую Вашій Ексцеленції за ласкавого, вельми мені радісного листа.

Був він для мене радісний з двох причин.

По перше: я пізнав з підпису, що здоровля Вашої Ексцеленції значно поправилося від попереднього листа, який я одержав.

Видно, що Господь Небесний вислухав щирі молитви тих, що Вашу Ексцеленцію люблять, високо цінують і на вельми хосенну невтомиму працю Вашої Ексцеленції великі надії покладають. Бо кого ж ми, бідні, ворогами доптані, а своїми розривані на куски, масмо більше, крім нашого улюбленого Владики Митрополита? Це мусять признати всі здорово думаючі Українці, без огляду на партії, розуміється ті, що стоять на національній почві.

Нехай Господь і надає Вашу Ексцеленцію добрим здоров'ям для добра бідного українського народу, який остав би без проводу, мов отара безсловесних овець.

А друга причина моєї радості з останнього листа Вашої Ексцеленції, то ласкава, прихильна оцінка моїх письменницьких праць. Не прогрішився я ніде, ні проти своєї церкви, ні проти народа, ні проти моралі.

Та хоч львівські критики мене ігнорують, то я тому і не дуже дивуюся. Бо я не годен знасилувати себе до прийняття теперішніх методів писання: загадочність, неясність думки, еротика та ще й таке, чого цензурними словами окреслити не можна.

Та тепер у тій загальній кризі такі у мене злидні, що годі щось путнього продумати, а тим менше написати, а тим тяжше видати друком. Написане вже лежить в рукописі, а згодом виявиться застарілим і до друку непригожим.

А при цій нагоді не можу відмовити собі приємности оповістити Вашу Ексцеленцію, що «принциповий» ворог попівства, церкви і т. і. Др. Кирило Т.* стався тепер *defensor ecclesiae** і дуже інтересується рухом церковним у нас, і в Америці. Може, це природна консеквенція старости і недуги серця, якій він підпадає?

Євангелицька секта в Коломийщині розлітається. Вона розділилася на три завзято між собою ворогуючі секти: Федів зі своїми немногими приклонниками представляє аусбурзько-гельвецьку секту з закраскою лютеранізму, так як тут[ешні] німці в Багінсбергу під Коломисю; з тої самої причини, що ся секта прихилиється до лютеранства – відскочив од Федева пастор звісний Крат (сидить тепер в Коломій) і представляє америцьке об'єднання протестанцьких сект. Недавно мав фатальний випадок, бо як приїхав до Вікна* на набоженство, то селяни порядно його помяли, аж переležався. Не знаю, хто це затіяв, але годі такі методи похвалити, хоч би лиш для того, щоб не витворювати мучеників за віру по тамтїм боці. Третя секта остала без проводу і вона невдовзі зникне. Федів поставив в Коломій молитовний мурований дїм.

Добре сказав Гамалиїв, що, що не згідне з волею Божою, то само від себе пропаде.

Що сектантський рух на Покутті так відразу спалахнув і багато голов захопив, то вина у тому у станіславівського єпископа* через його дивоглядне поведіння і розпорядки, і у тутешнього дієцезіяльного духовенства. На однім соборчику в Коломій, на котрий я випадково попав, я радив, щоб цей рух сектантський зигнорували, щоб не звертали людям на него уваги та щоби не давали своїм парохіям причини до невдоволення. Та мене не послушали, вдарили у великий дзвїн і стали голосити недорічні, наївні проповіді проти сектантства. Тими проповідями лиш зацікавили своїх парохіян до того руху, а коли люди переконалися, що «єгомосьць говорив неправду» про євангеліків, то й вийшла з того небажана консеквенція. Я сам чув, як на проповіді говорено, що євангеліки не вірять ні в Бога, ні в Ісуса Христа, що під час свого богослуження курять папіроси і т. і.

Дай Боже, щоб наші гр[еко-] католики так прилично поводитися в церкві, як протестанти, щоб не розмовляли, не обмовляли ближнього, не виходили з церкви в часі богослуження.

Так само і православна церкв в Коломій ледве животіс. Туди належать лише послідні могікани кацапські по Дудикевичу*.

Тепер знову ведєся завзята полеміка за зрівнянням свят. Що з того вийде? То передсмак того вже був в станіславівській єпархії, коли то єпископ завів на власну руку новий календар.

Я гадаю, що ще не пора на те. Наміченої цілі не осягнемо, бо до якого святого латинського причепити св. Димитрія, і чи латинники схочуть нас ради святкувати 6/12 св. Ніколая, як ми до них на той день перенесемо це свято. Культ св. о. Ніколая став у

нас першим по культурі Пресв[ятої] Богородиці і народ того не лишиться.

Знову вийдуть роздори церковні в тій самій церкві, в тій самій парафії. Дивні аргументи наводять за зрівнянням свят: поступ, втрата стільки днів праці, інші держави... Такий «поступ» пропагував во время оно автор «Projekta na zniszczenie Rusi» *, як найлехчий спосіб винародовлення. А втрата стільки днів праці (всього либонь 13), коли тепер безробіття і тисячі рук «святкує» по 7 днів в тиждні. Чужі держави вправді завели у себе Григоріянський календар*. І ми його заведемо, але аж тоді, як матимемо свою державу. Тоді може й на реформу прийде черга, але поки що: не пора!

От я розбалакався! Прошу ласкаво мені старому вибачити! (мені вже пішло на 7-мий).

Остаюсь з великою пошаною Вашої Ексцеленції, щиро відданий

Др. Андрій Чайковський.

Коломия д. 2/4.1932

241. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 13 грудня 1932 р.

Ваша Ексцеленціє!

Нехай буде мені вільно в день Ангела переслати Вашій Ексцеленції, нашому улюбленому Дорогому Владиці мої щиросердні побажання кріпкого здоров'я на многі літа і побіди над ворогами, котрі околюють нашу святу Церков і Високодостоїнну Особу Вашої Ексцеленції

Нехай побідить Правда!

Усім еством відданий Вашій Ексцеленції

Др. Андрій Чайковський

Коломия 13/12, 1932.

1933

242. ДО ІВАНА ОГІЄНКА*

Коломия, без дати

Високодостойний Пане Професоре,
Мій Дорогий Друже!

Я не написав ще нічого ад рем* органу «Рідна мова». Отож, поперед усього я Вам, Дорогий Друже, зобов'язаний за Вашу присвяту мені Вашої многоцінної статті. Чим я Вам віддячуся?

Орган представляється дуже гарно своєю формою і дуже цікаво своїм змістом. Але мало в ньому співробітників. Прошу написати листа до о. Юрія Кміта*, пароха в Чайковичах, п. Погорцік. Рудок. Я читав його новельки, писані лемківським говором. Знаменитий знаток того говору.

В найближчій часі пришлю кілька завваг над бойківським говором зо Скільських гір, – чудова мова, та тільки в тих селах, які не стикалися з польською культурою. Прим[іром], у Синевіцьку Вижнім між бойками-купцями, що торгували перед війною овочами, препоганий говір, чистий воляпкік. Зате, напр[иклад], у Хитарі над угорською границею говорять дуже гарно.

Слава Богу, «Рідна Мова» є забезпечена, може за той рік дещо переіменитися на краще. Маю враження, – може, під впливом прочитаної легенди Сельми Лагерлеф*, що щось станеться, напевно станеться; так, як люди сподівалися перед Різдом, що прийде Месія, так і я чогось сподіваюся. Панування Антихриста певне скінчиться. Та ще гірше, як Антихрист, який має виступати проти Христа, є безбожник, ворог усякої Віри. Говорять, що в Україні тепер ворожий дух віс проти жидів. Доки Троцький був при владі, запихав усі уряди жидами. Тепер паніка на всіх троцькистів. Та воно не можна виміркувати, як воно є справді. Я уявляю, що з того режиму найбільше невдоволені селяни. Вони великі індивідуалісти, мали багато землі, робили машинами та наймитами, а самі жили в достатках. Тепер забрали їм землю до колгоспів і кажуть працювати поруч з колишніми наймитами, а хто не хоче, то на Соловки рубати дерево. Мені здається, що такий стан, мимо терору, довго не триватиме.

Тепер питання, чи нам зривати з Росією і бути самостійними, чи жити у чесній федерації? От загадка!

Раз зайшов до мене один болгарський журналіста, що проживав у Росії ще за царя, опісля за революції, usque ad finem*. Я зразу був обережний з ним у розмові, підозрюючи в ньому провокатора-шпиґа. Та він польських справ зовсім не чіпав, а не було чого лякатися. Він мені говорив по-російськи і поставив мені таке питання: «Чому ви, українці, конечно хочете відриватися від Росії? Це є противне вашим інтересам. Прийде час, що українці в російській Державі гратимуть на першій скрипці. Бо кажіть, чи москалі видали з своєї нації яких велетнів? Все позичене: від українців Достоевський і Гоголь, муз[ики] Чайковський і Бортнянський, а далі Костомаров, від арабів Пушкін і т. д. Російські генерали, то переважно німці і українці (Драгомирів)*. Коли освідомляться всі українські маки, розкинені по обширах великої рос[ійської] Держави, то непримірно візьмуть усіх за чуприну». Воно подібне до правди.

[Підпис].

243. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

[Коломия], 4 лютого 1933 р.

Вибачте, що спізнився, але в мене стільки назбиралося громадської роботи, що не було часу. Я взявся переповісти в тут[ешній] читальні козацьку історію, а це мені багато часу забирас, бо треба це писати.

Відповідь критикові М. Р.* була заделікатна. Бідні ми! Як минеться М. Р., то українська мова геть пропаде, заснітяться польонізмами і русицизмами, і не буде кому того бур'яну полоти! Тільки мені цікаво, хто його посадив на той ареопаг* і де він тої української мови навчився! А вже ж в Парижі. Видно, що пословиця: «І в Парижу не зроблять з вівса рижу» несправедлива, бо ж там родяться славні критики. Та шкода й говорити.

[Підпис].

244. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

[Коломия], 16 червня 1933 р.

Кажете, що мене земляки скривдили, що мені не дали спроби можності присвятити весь час для українського письменства. Може вони тим ще більше скривдили український народ, як мене, бо може б дещо корисного для народу зісталось. Та вони кривдять мене ще більше в тому, що не дають мені спроби видати те, що вже написано, а того, що мені довший за мою працю, не хочуть платити. Так скривдила мене «Неділя»*, а коли я й до Митр[ополита] Андрея, який «Неділю» купив, звернувся з жалобою, то відписав мені, що «Неділя» грошей не має. А «Просвіта» не хоче мені заплатити за книжки, які взяла від мене в комісову продаж і вже розпродала. Те саме з різними інституціями народними, що не платять за мою адвокатську працю. Вони числять на те, що, як «такий патріот», не зважуся заскаржити їх до суду.

А в того питльованого та едвального пана Б. А.* пхають все, і роблять йому такі паради, що можна від того кадила вчадіти. І коли б так хто з нас звичайних смертників взявся викладати в варшавському «українському університеті», то б його певно анатемізували. А про нього нічирк, ще й йому хутір купують...

Читаючи його твори з панського побуту, стає мені перед очима син економа або лакея, якому дідич допоміг закінчити науки. Таким і його Мазепа вийшов. Козацький гетьман такий едвальный, що боїться босою ногою на долівку стати, щоб не придбати собі катару. Такий гетьман, то до сальону, а не між козацтво. Таким був і пан Розумовський*, якого накинула нам Лисавета*. Йому й пісню склали: «Гей, що то за шум ізчинився, гей, то комар та на мусі оженився...»

Не люблю я тих петльованців, бо вони ніяк не підходять до нашого народнього побуту. А то сам автор такий делікатний та цукрований, і такого гетьмана перед громаду виводить. Але стався модний, та це либонь солом'яний огонь, «потухшая звезда».

Щоб людині як-так на світі жилося, треба бути: гарним з лица, масненьким в слові, з гнучким хребтом. Без того, то пропадай, чоловіче, або: «Не тратьте, куме, сил, спускайтеся на дно!»

Ось і все, що в мене за той довгий час назбиралося... Прийдецься, либонь, звернутися до польських видавництв з моїми новелями, бо в своїх нічого не зароблю, а жити треба. Тепер стільки хламу свого й чужих дешевеньких перекладів друкують, що на свої оригінальні праці немає місця.

[Підпис].

1934

245. ДО ВИДАВНИЦТВА «УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА»*

Коломия, 24 березня 1934 р.

Коломия, 24.03.1934 р.

До шановної Управи видавництва
«Українська бібліотека» у Львові

Маю до збуття історичну повість у двох частинах з половини XVII століття п.з. «Пробудилася душа».

Я би рад знати, на яких умовах прийняло би шановне видавництво до «Української бібліотеки»?

На окладинках «Історії України» є оповіщено, що моя повість побутова «За наживою» вийде черговою книжкою.

Я донині не знаю, на яких умовах, я вже двічі за тим питався у шановної управи і не дістав ні разу відповіді.

Одне мушу зробити застереження, щоб Редакція без моєї згоди не обтинала тексту, бо в деяких чч. Бібліотеки зроблено таке скорочування так очевидно, що і сліпий пізнав би це зараз.

Дожидаю ласкавої відповіді

з належним поважанням Андрій Чайковський.

246. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

[Коломия], 1 квітня 1934 р.

Оце пишу до Вас редівівус. Я справді сливе живий вийшов з-під операторського ножа у Львові 19. 1. ц. р. Розрізали в двох місцях живота, одне зашили, друге зіставили, і діра до нині ще не зрослася. Я тепер каліка, може, не дай Господи, перманентний. Ходжу пов'язаний, подротований, не можу свобідно рухатися, відходити дальше від дому, і в товаристві чужих людей я неможливий.

Розуміється, що це моє хорування зруйнувало мене до споду. Канцелярія нічого не приносить, а старих моїх вірительностей годі стягнути.

Взявся я знов до письменницької праці і написав дещо, та чи хто видасть? Мій старий мізок не можу нагнути до теперішніх вимог: «Пиши так, щоб тебе не розуміли, поперчи еротикою, а ще ліпше – порнографією, будь загадочний, а тоді можеш бути славним».

[Підпис].

247. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

[Коломия], 21 квітня 1934 р.

Поперед усього, будь ласка, прочитайте «Шкідливі скоки» з «Хліборобського Шляху»*, та поясніть мені, яка тому причина, що від довшого вже часу великі львівські критики, як і всі «оглядники літератури трактують мою особу й мої письменницькі праці per non est*. Я знаю, що мої історичні повісті та оповідання читає пильно українська молодь так на селі, як і в місті, як і в школі, що вони розходяться і мої видавці на них доробляються, що багато активних українців завдячують моїм історичним працям своє освідомлення, що мої твори діждалися вже аж сьомого видання («За сестрою»), а ті всі многоучені панове навіть не згадують про мене. Я не завидую Лепкому його слави на «Мазепу»*, але чим Опільський* кращий за мене? Мені це дуже болюче, бо я мав найкращі, найщиріші заміри: оживити зникаючу нашу історичну традицію, поширити національну свідомість. Я знаю, що осягнув не мало хоч би тим, що кількох письменників пішло моїм слідом і взялося за писання історичних оповідань. Чого ж така вдячність супроти мене? А може вони мають рацію, може справді моє писання «мишам на сніданок»? В такому разі хай би мене скритикували вселюдно, а тоді я б не морочив собі голови, не пускав тумана і дав усьому спокій. Прочуваю, що вони мають вже готові матеріали на мене і чекають моєї смерти, а тоді кинуться на мене, як шакали. Тоді не буде мене кому боронити...

Приходить мені на думку попалити всі мої манускрипти і дати всьому спокій...

Та знову стає мені перед очима питання: який автор для громадянства вартніший, – чи той, що пише невибагливо, а його твори залюбки читають, чи такий, що по-модному, розшарпує нерви, дре душу читача розпеченим гачком, пише ребусами, яких

сам не вмів розв'язати, є читаний неохоче і його твори лежать за-
порошені на книгарських полицях?

Отож, Дорогий Друже, прохаю Вашої щирої поради: чи не дати
в усьому спокій, попроситися з музою, панночкою Парнаською*,
і сказати українському громадянству: «Коли не хочете мене вко-
лоти обидливо, то перестаньте мене звати письменником, бо за
це ляяться. Читайте вчені літературні огляди, а побачите, що
мене там не знайдете...»

Чекаю Вашої щирої відповіді. Не гніваюся, коли вона буде не-
гативна.

[Підпис].

248. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

[Коломия], 25 квітня 1934 р.

Питаєте мене, Дорогий Друже, відколи я став писати історич-
ні повісті та оповідання? Постараюсь коротко відповісти на це.

Я змалку замилювався в бувальщині й любив слухати такі опо-
відання від старих людей на селі. Як я прийшов до гімназії восе-
ни 1869 р., української літератури не знав я ніякої, – крім читан-
ки В.Ковальського* та молитовника я нічого не бачив. Правда, на
селі попав мені «Вінок для чемних дітей» Я.Головацького*, і ним я
дуже захоплювався. Мій учитель, що підготовлював мене до гім-
назії, був мазур «z rod сіемnej gwiazdy»*, не навчив мене руського
нічого, бо й сам заледве вмів читати. Руського я навчився перед
тим у церковній шкільці в дяко-вчителя Федора Присташа, що
вийшов із Дяковчительського Інституту в Перемишлі, засновано-
го бл[аженої] п[ам'яті] єпископом Іваном Снігурським. В гімназії
застав я читанку Ковальського й граматику Осадці* II видання.
Ні одного, ні другого я не розумів ані трошки. Мордував я собі
голову, що значить слово «цѣха», бо на селі того не чув. На квати-
ру попав я між попівську сім'ю, що розмовляла між собою по-
польському. Тільки їх батько був «твердий русин»; при ньому му-
сіли діти й братова (вона держала дітей на «станції») говорити по-
руськи. А я не міг ніяк полапатися до польської мови й говорив
усе по-руськи, хоч діалектом свого шляхетського села (жсба, ле-
жести і т. ін.), за це той, скільки раз приїздив до Самбора, хвалив
мене й ставив за приклад для своїх дітей.

Я не мав що читати по-українськи, й тому запопадливо розчитувався в літературі польській, а опісля й німецькій. Цікавили мене оповідання й повісті М.Чайковського, подорожі та різні «indianer Geschichten»*.

Цікава була моя перша шкільна руська задача. Уявіть собі завдання, написане в часі святого ъ, ы, љ, фонетикою й гординецько-шляхетським діалектом. Учитель («твердий») полаяв мене, мало що не подер мого зшитка, й написав мені: «зае...»

Зчитуючись оповіданнями М.Чайковського, я приліг усією душею до України й козацтва. Та це козацтво письменника т. зв. української школи (Б.Залеський*, Поль* і ін.) малював за зразком В.Поля: «Piesc o ziemi naszej»*:

A tam pkdzi stepem, borem
Kozak z listem, gdzie pan kaіe...*

і я таким козаком любувався...

Аж десь у III кл. гімназійний попав мені в руки від сина мого катихита «Галичанинъ»* . То був літературний додаток до львівського русофільського «Слова»*. Там була історія Руси Іловайського*, писана галицьким язичієм «Слова». Такого ми вчилися в гімназії, і я все розумів. У тій частині, що я її дістав, була історія козацької доби. Була доведена до Зборівських пактів*. Я відразу прозрів, – М.Чайковському перестав вірити. Побачив я в своїй хлопячій уяві козака зовсім іншим, як у польських письменників. Україна, Запоріжжя, вільне козацтво, його геройські подвиги опанували мою молоду душу.

Та відповідної до моїх поглядів лектури я не міг знайти. Що тоді було? «Чорна Рада»*, «Гарас Бульба»* в перекладі Лободи, «Чайковський» Є.Гребінки* в перекладі Климковича, деякі оповідання в львівській «Правді»*, – от і все.

«Чорну Раду» доведось мені достати аж по гімназії, та вона мене страшно розчарувала. На мою думку, не з того боку треба було до нашої бувальщини підходити.

Я помітив між своїми товаришами, що їм українська ідеологія чужа. Щоб товаришів усвідомити, я працював дуже запопадливо в нашій «Студентській Громаді», де я став головою в VII кл. Подбав я про бібліотеку, про реферати та відчити. Ми видавали писану газетку «Згода».

Таким вийшов я з гімназії 1877 р. Не згадую про те, як я попав між письменників. До того причинився покійний І. Франко, якому подобалися мої фейлетони в «Ділі» про босанські «подвиги»*.

Та Вам цікаво знати, як і коли я зачав писати історичні оповідання?

Я все про те мріяв, що нам для молоді, а й для старших потреба таких оповідань, щоб оживити завмираючу традицію й поширити національну свідомість. Читав я трилогію Сенкевича*. Поки прочитав «Ogniem i mieczem», то кільканадцять разів шпурляв книжкою об землю й зубами скреготів на безличного до нас автора, але я таки визнавав його талановитість. Нам конечно потреба щось такого на спаралізування тієї антиукраїнської отруї сенкевичівської. Але до такого писання я взявся аж по закінченні історичних студій.

Поки що я прочитав яких двадцять разів «Енеїду»*, та ще й тепер кажу, що хто не перетравив «Енеїди», хай не береться писати повісті про козаків.

На тій основі я помістив насамперед у фейлетоні «Діла» дитяче оповідання: «За сестрою». Воно так подобалося, що вже діждалося сьомого видання. Я вирішив собі писати про таке, що молоді припадає до душі, про те, чого собі моя молодеча душа бажала, а чого не могла знайти, й писати так, як воно мені во время оно було б подобалося.

Тепер я постановив узятися до чогось більшого, й обрав собі за героя з чистого пієтизму Петра Сагайдачного*. Він же мій близький земляк, уроженець шляхетського села Кільчиць* (неправильно пишуть Кульчиці. Віденська хроніка згадує Юрка Kolschysky*, – отже о не могло хіба перейти на у, тільки на і) під Самбором. Студії над тим забрали мені найменше 15 літ. І я «Сагайдачного» викинув у шости частинах. Та над цією моєю повістю якийсь фатум поклав своє прокляття. Вийшло три частини. З видавцями мав я велику мороку, процеси тощо. Три частини залягають у рукописах у «Просвіті» ще від осені. Яка їх доля, не знаю. Вже приходила мені думка, щоб це все спалити...

Опісля написав я оповідання: «Козацька помста». Вийшло в 2-м вид. в Україні. Польська Прокуратура сконфіскувала цю мою повість, про що я не знав. Третє видання вийшло в Америці, але під іншим наголовком: «Червоне пятно».

Чергове оповідання: «Віддячився», два видання. Далі: «Олексій Корнієнко», три томи. «На уходах», 2 частині, два видання. «За сестрою» й «Козацька Помста» вийшло по-чеському.

Тепер, щоб використати почасти свої студії над епохою Хмельницького, написав я повість: «Пробудилася душа» у двох частинах. Це Чигиринський полковник Михайло (перед тим Станислав) Кричевський* (чи може краще: Кричовський?), спольщений руський шляхтич, що пристав до Хмельницького й відіграв у I і II добі повстання таку важну роль, закінчену героїською смертю під Лосвом.

В першій частині Кричевський панцирний товариш і улюбленик гетьмана Конєцпольського*, живе серед польського оточення, як поляк. Відзначається в війні зо шведами під Кірхгольмом*. Цю частину можна б перекласти на польське, а навіть написати по-польському. Я це зробив навмисне, щоб виказати, чим він був замолоду, а чим став опісля, коли йому сам гетьман Конєцпольський, везучи його в Україну на Чигиринське полковництво, звернув увагу, що він із руського роду, і що те саме мусить стати з усією українською шляхтою, бо Польща мусить бути тільки польська й католицька. Некатолик не може бути польським патріотом.

«А що буде з козацтвом?» – спитав молодий Кричевський. «Коли ми в наміреній коаліції розгромимо муслемський світ, тоді й козацтво знищимо, як елемент не то непотрібний, але й шкідливий для шляхти».

Це визнання відкрило очі Кричевському. Решти довершили знуцання над козацтвом, що він бачив, ну, й Богдан Хмельницький. Про це говорить II частина. Коли б не було того яскравого контрасту між I та II частиною, то постать Кричевського в історії не виступала б так маркантно.

«На передодні» – це однотомова повість про Б.Хмельницького. Це було б передове доповнення Корнієнка. Мені не довелось прочитати чогось одноцільного про Хмельницького. От що знаємо: син сотника, вихованок єзуїтів*, генеральний писар реєстровців, опісля здеградований на сотника, ограблений Чаплинським*.

Багато тут у мене фантазії, та це мені вільно. Коли б тільки фантазія не йшла врозріз із логікою та здоровим розумом, та щоб була патріотична. Написав я, переписав на машинці, і вона лежить собі, бо хто її видасть?

Опріч того, я написав кілька історичних розвідок: Петро Конашевич Сагайдачний, Дмитро Самозванець, московська війна,

Хотинська справа, Запоріжжя. Все то популярні публікації, бо основної історичної праці я не годен – при тих виривкових підручниках, які маю, – написати. От би й усе.

Коломия, 25.IV.1934.

Д-р Андрій Чайковський.

249. ДО АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Коломия, 13 грудня 1934 р.

Ваша Ексцеленціо!

Високопреосвящений Отче Владико!

Нехай мені буде вільно в день св. Андрея Первозванного зложити Вашій Ексцеленції мої щирі привітання і побажання передовсім кріпкого здоров'я і сповнення Ваших так спасених для українського народу намірів, який в нинішніх прискорбних часах бачить у Вашій Високодостойній Особі одинокую опору і прибижище в своєму політичному і економічному житті.

Нехай Господь Небесний вислухає наші щирі молитви за здоров'я Вашої Ексцеленції

Щиро відданий

Др Андрій Чайковський.

Коломия, 13 грудня 1934.

1935

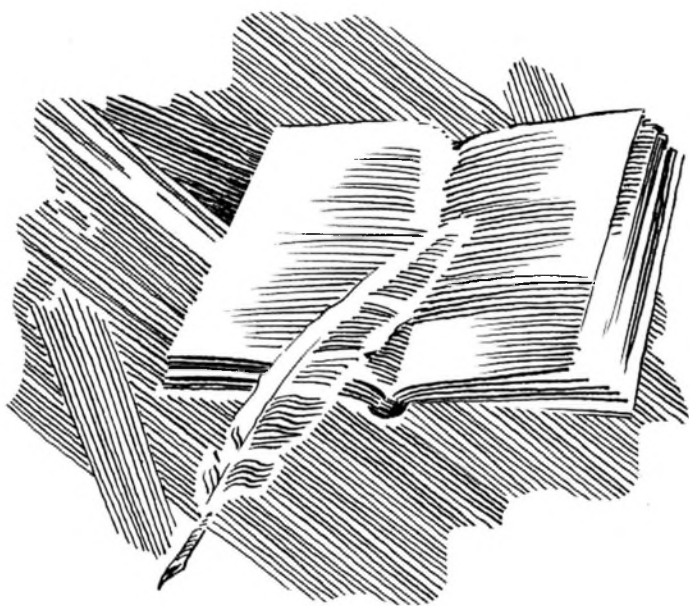
250. ДО ІВАНА ОГІЄНКА

Коломия, 3 квітня 1935 р.

Посилаю переписаного «Сагайдачного» та ще одну маленьку новельку, ніде ще не друковану. Справляйте, як хочете, я нічого не годен продумати, бо й ходити забув. Треба перевірити рік смерті Сагайдачного (22. 4. 1622) в порівнянні з теперішнім роком (1935). Може змініте що в заголовку. Коли будете ласкаві прислати мені «Культуру»*, то пришліть ще один примірник, тому що писав на машині, бо я писаря не маю чим платити, а знайшов чоловіка (студента) принагідного.

Поздоровляю щиренько Високоповажане Панство, а Вас обнімаю по-дружньому.

Ваш Андрій Чайковський.

ПРИМІТКИ

1. До Виділу «Руської Бесіди». Львів, 14 листопада 1880 р.

Уперше опубліковано: Якимович Б. «Театр Руської Бесіди» та Андрій Чайковський (сторінки історії українського театру в Галичині) // Вісник Львівського університету. – Серія мистецтвознавство. – Вип. 1. – Львів, 2001. – С. 26–36.

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 514, оп. 1, спр. 30, арк. 3–3 зв. (18–18 зв.)

«Руська Бесіда» (після 1928 р. – «Українська Бесіда») – товариство клубного типу в Галичині (1861–1939). Заснував у Львові Ю.Лаврівський на базі гуртка «Молода Русь». Згодом поширилося по всіх більших галицьких містах. «Руська Бесіда» влаштовувала літературні вечори, доповіді, концерти, святкування роковин Т.Шевченка, зустрічі з гостями з Наддніпрянщини. У 1864–1923 рр. утримувала у Львові театр «Руської Бесіди». Головами товариства були Ю.Лаврівський, В.Шухевич, А.Шехович, І.Кокорудз, Ю.Савчак, І.Копач.

2. До Мелітона Бучинського. Львів, 18 квітня 1881 р.

Публікується за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 17, спр. 165, п. 4.

Бучинський Мелітон (1847–1903) – адвокат, фольклорист, громадський діяч у Станиславові.

«*Просвіта*» – назва українського громадського товариства, що мало за мету поширення освіти та національної свідомості. Осередки «*Просвіти*» існували на українських землях з кінця 60-х років XIX ст. до 1940 року, а на еміграції існують і донині. Зараз на Україні роль товариства «*Просвіта*» відіграє засноване в 1989 р. Товариство української мови імені Т.Шевченка (тепер – Всеукраїнське товариство «*Просвіта*» ім. Т.Шевченка).

Заснована «*Просвіта*» у Львові 8 грудня 1868 р. заходами народовців, першим головою був Анатоль Вахнянин. Після 1891 р. «*Просвіта*» поширила свої завдання і на економічну ділянку. «*Просвіта*» була матір'ю багатьох організацій і товариств, які згодом вийшли з «*Просвіти*» й усамостійнилися, – «*Січ*», «*Сокіл*» та ін. Товариство «*Просвіта*» у Львові мало всеукраїнський характер, що наочно віддзеркалює його видавничу продукція. В Галичині товариство «*Просвіта*» закрито з приходом радянської влади, а на Закарпатті – угорської окупаційної влади у 1939 р. Товариство «*Просвіта*» у всі часи своєї діяльності і на всіх етнічних територіях відіграло видатну роль у вихованні української національної свідомості та піднесенні культурно-освітнього рівня народу.

3. До І.Белея. Бережани, 6 липня 1889 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3099.

Текст привітання записаний на візитці А.Чайковського.

Белей Іван (1856–1921) – журналіст і письменник, 1883–1902 рр. – редактор газети «Діло».

4. До І.Белея. Бережани, 13 березня 1890 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3097.

Степанів Іван (1846–1935) – парох у с. Вишнівчик Нараївського деканату, згодом у с. Заболотці Олеського деканату.

Justitz – морд – вбивство засобами права.

«*Dziennik*» – напевно, йдеться про «*Dziennik literacki*» – літературне видання, що виходило у Львові в 1852–1870 рр. (з перервою у 1854–1856 рр.). Серед редакторів були К.Шайноха і Ю.Добжанський.

«*Sprawy będą zalegać*» (пол.) – справи будуть затримуватися

«Діло» – провідна галицька газета, виходила у 1880–1939 рр. у Львові, спочатку двічі, далі тричі на тиждень, а з 1881 р. – щоденно. Першим редактором був Володимир Барвінський. Редакторами також були А.Горбачевський, І.Белей, В.Охримович, А.Цегельський, В.Будзиновський, Ф.Федорців, В.Мудрий та ін. У 1881–1906 рр. при «Ділі» виходила «Бібліотека найзнаменитших повістей» (вийшло 74 томи), а в 1936–1939 рр. – «Бібліотека «Діла» (вийшло 48 томів). З часу своєї появи «Діло» відстоювало ідеологію народовської партії, з 1886 р. – товариства «Народна Рада», з 1899 – національно-демократичної, пізніше трудової партії, з 1925 – УНДО (Українського національно-демократичного об'єднання), проте газета ніколи не була органом цих партій і часто виступала з критикою партійного керівництва. Газета ліквідована большевицьким режимом у 1939 р.

з'їзд руских патріотів – тут, мабуть, йдеться про планований з'їзд Українсько-руської радикальної партії.

ohne Schritt ans aneinander (нім.) – не зробивши кроку назустріч.

Зборів – тепер районний центр Тернопільської області.

5. До І.Белея. *Бережани, 28 лютого 1891 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3098.

post festum (лат.) – після свята

о. Стеткевич – Стеткевич Ярослав (1860–1928), парох с. Бужок Олеського деканату.

Вольфарт Францишек – кандидат у депутати австрійського парламенту на виборах 1891 р. по курії сільських громад, який виграв ці вибори. Основним конкурентом Ф.Вольфарта був А.Чайковський.

Макогонський – очевидно йдеться про о. Іосифа Макогонського (1829–1903), декана Рогатинського деканату і пароха з Липиці Горішньої.

о. Теодор Кордуба (1846–1928) – парох Бережан, декан Бережанського деканату.

о. Лев Джулинський (1847–1923) – парох с. Лапшин Бережанського повіту, автор праць «Талмуд», або наука о жидовській вірі» та «Нове життя, новий лад». Йдеться про лист о. Джулинського до А.Чайковського, опублікований у «Ділі» 9/21 лютого 1891 р., такого змісту:

Високопочтенний Господине Меценате!

Осміляюсь на Ваші руки переслати моє зголошене о кандидатуру на крісло посольське до думи державної і просити о ласкаве предложеньє Світлому Собранію. Дуже жалую, що не могу лично явитись, так як скорше могли бисьмо ся порозуміти.

На тім зголошеню моєї кандидатури до обох повітових комітетів ограничаєсь ціла моя діяльність. Що дальше має статись, цілковито не гадаю тим журитись. Довідуюсь, що має бути множество кандидатів, а кандидатура о. ректора Бачинського має бути запевненою. Мушу Вам признатись, що єдино добро і дальший розвой моих народних видавництв приневоляє мене убігатись о то посольство. С печатнею маю безконечно много клопотів. В Бережанах було зле, во Львові єще гірше і не раз щось такого вложать, що аж за голову потреба взятись. Довідуючись з «Діла», що і Ви кандидувати наміряєте, Щасть Боже! буде нас більше. Хотяй будемо може суперниками, але я такой надіюсь, що колибисте пішли до Відня, певно виробили для мене концесію на печатню в Лапшині. Мені ся видить, що тоє собраніє єще зачасно устроино: ситуація єще не виклярувалась; в прочем політика не моя річ.

Поручаюь Вашой памяти и жичливости, остаю ся с глубочайшим почтеніем нижайший Джулинський. Липшин 15/2/1891.

Нехай редакція заявить – заява, про яку йдеться в листі, була надрукована в газеті «Діло» від 18 лютого (2 березня) 1891 р.

6. До О.Барвінського. 4 березня 1892 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

Барвінський Олександр (1847–1927) – громадсько-політичний діяч, педагог, історик. Вчителював у Бережанах, Тернополі, з 1888 р. – професор державної учительської семінарії у Львові. Довголітній посол до Віденського парламенту та Галицького сейму. У 1893–1918 – член Галицької Шкільної Ради. З 1867 – співробітник «Правди». Видавець і упорядник підручників для шкіл. Домігся впровадження в школах фонетичного правопису, видавець (спочатку на власні кошти) «Руської Історичної Бібліотеки» (вийшло 24 томи монографій українською мовою). Домагався порозуміння з поляками (політика «нової ери»), але з цього нічого не вийшло. Автор низки оригінальних повістей («Сонні мари молодого питомця», «Безталанне сватання» та ін.)

перед тижнем похоронив я знову мого 3-літнього сина – мова йде про третього сина А.Чайковського Луку (1889–1892)

7. До О.Маковей. Бережани, 24 квітня 1892 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2353.

Маковей Осип (1867–1925) – письменник, літературний критик, журналіст і громадський діяч, редагував часопис «Зоря» (1894–1895), «Буковина» (1895–1897), співредактор «Діла», «Руслана».

Левецький Володимир (1856–1938) – нотаріус у Винниках біля Львова, літературний псевдонім *Василь Лукич*. Письменник, громадський діяч, дійсний член НТШ з 1926 року, почесний член товариства «Просвіта», учасник низки франківських видань, починаючи від журналу «Друг» і альманаху «Дністрянка». У 1905–1906 рр. видавав журнал «Молода Україна». Автор етнографічних розвідок, монографій, оглядів національного і культурного життя, оповідань, казок.

8. До І.Белея. *Бережани, 26 березня 1893 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3099.

«Зоря» – часопис («письмо літературно-наукове для руських родин»), виходив у Львові з 1880 до 1897 рр. Із 1895 р. «Зоря» перейшла у власність НТШ і стала всеукраїнським репрезентативним органом. У «Зорі» друкувалися письменники з усіх українських земель, в т.ч. й М.Грушевський. Із 1898 р. «Зорю» заступив «Літературно-науковий вісник».

Рік 1876 з его арештованями у Львові – йдеться про арешт О.Терлецького у 1876 р., далі у січні 1877 р. – М.Павлика, червні 1877 р. – І.Франка, судову розправу над ними, що вилилося у другий соціалістичний процес в Галичині.

«Спомини» – йдеться про твір А.Чайковського «Спомини з-перед десяти літ» (надруковано в т. 1 цього видання).

9. До О.Барвінського. *Бережани, 12 травня [1893]*

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

10. До О.Маковея. *Бережани, 5 червня 1893 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2354

Кахникевич Кирило (1850–1926) – журналіст і громадський діяч, співредактор «Діла» (1884–1890), редактор урядової газети «Народний Часопис» (1891–1914, 1918), двотижневика «Господарський Часопис» (1910–1918) і «Господарської Бібліотеки».

11. До О.Маковея. *[Бережани], 19 липня 1893 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2355. Місце написання встановлене за змістом.

«Просвіта» – див. прим. на с. 313.

«Записки НТШ ім. Шевченка» – видання НТШ, присвячене різним ділянкам українознавства. Засноване у 1892 р. Перші чотири томи вийшли за редакцією О.Кониського. У 1895–1913 «Записки НТШ» редагував М.Грушевський.

«Народна Часопись» – урядова щоденна газета, додаток до «Gazeta Lwowska», виходила у Львові 1890–1914 рр. і 1918 р.; редагували В.Березовський і К.Кахникевич.

12. До О.Маковей. Бережани, 26 жовтня 1893 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2356

Шашкевичівського ювілею дня 31/10 і слідує – у листі йдеться про заходи з приводу урочистого перепоховання праху Маркіяна Шашкевича з Новосілок до Львова в перших числах листопада 1893 року.

Золочів – тепер районний центр Львівської області.

13. До О.Барвінського. Бережани, 11 листопада 1893.

Публікується вперше за автографом – відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

Народовці – політична течія серед західно-української інтелігенції. Проводили культурницьку роботу, організовували Товариство імені Шевченка у Львові (1873), українські інституції «Просвіта», «Руська Бесіда» та ін. У 1899 р. народовці з частиною радикалів організували Українську національно-демократичну партію, яка відіграла основну роль в уряді ЗУНР. З 1919 р. ця партія стала називатися «Українська трудова партія». В 1925 р. ввійшла до Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО).

«Боян» – музично-співочі товариства у Галичині й Буковині; перший «Боян» організовано 1891 р. у Львові (гол. В.Шухевич) і Перемишлі, пізніше у Станіславові (1894), в Коломиї (1895), в Чернівцях (1898), в Снятині (1901), Стрию, Тернополі й Дрогобичі. У Бережанах «Боян» заснував о. Остап Нижанківський на початку дев'яностих років XIX ст.

Шашкевич Маркіян (1811–1843) – український поет, організатор «Руської Трійці».

14. До М.Павлика. Бережани, 3 січня 1894 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 663, оп. 1, спр. 234, арк. 71–71 зв.

Павлик Михайло (1853–1915) – громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, один із засновників Русько-української радикальної партії. Разом з І.Франком редагував місячник «Гро-

мадський друг» і збірники «Дзвін» та «Молот», з М. Драгомановим і С. Подолинським у Женеві – часопис «Громада» (1879–1882), знову з І. Франком – «Народ» і «Хлібороб» (1890–1895).

Standrecht (нім.) – воєнний стан.

15. До М.Павлика. *Бережани, 20 січня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 663, оп. 1, спр. 234, арк. 72–73 зв.

«*Gratuliere Ihnen die überstandene Feuerprobe*» (нім.) – Вітаю Вас з бойовим хрещенням.

герцоговинський Довбуш – йдеться про національного героя Боснії Стояна Ковачевича.

Гладилевич Дем'ян (1846–1892) – громадсько-політичний діяч, рідний брат дружини А. Чайковського. Очолював Товариство імені Шевченка у Львові, був співзасновником «Діла» і товариства «Дністер».

Процес Ольги Грабар – мова йде про процес проти москвофілів, який відбувався 1881 р. у Львові. Головною обвинуваченою була Ольга Грабар, дочка Адольфа Добрянського.

«*Народ*» – громадсько-політичний двотижневик, орган Русько-української радикальної партії, виходив у 1890–1895 рр. у Львові й Коломиї. Редагували М. Павлик й І. Франко.

«*Житє і Слово*» – літературний політичний і науковий двомісячник, видавець Ольга Франко, виходив 1894–1897 рр., у Львові, за редакцією І. Франка.

З'їзд до Львова – очевидно, маються на увазі збори діячів Русько-української радикальної партії.

Олесницький Євген (1860–1917) – визначний громадсько-політичний діяч Галичини, економіст, публіцист, перекладач, дійсний член НТШ у Львові, посол до Галицького сейму (1900–1910) та до віденського парламенту (1907–1917), підтримував тісні зв'язки з Наддніпрянщиною, відстоював політику консолідації українських сил, член-засновник націонал-демократичної партії. Один з найкращих адвокатів, промовців, оборонець у політичних процесах, організатор громадського життя Стрийщини, засновник «Маслосоюзу», директор страхової компанії «Дністер», видавець, автор мемуарів.

Бадені Казимир (1846–1909) – граф, польський політик, у 1888–1895 – намісник Галичини, у 1895–1897 – прем'єр-міністр Австрії і міністр внутрішніх справ. Інсценував тяжкі зловживання під час виборів до Галицького сейму (1895), терор під час виборів (1897) – так звані «криваві баденівські вибори», коли з 63 послів від Галичини було обрано лише 3-х українців.

«Нова ера» – спроба налагодження українсько-польських відносин в Галичині. У переговорах брали участь члени Старої Громади (Київ), зокрема В.Антонович. З українського боку, окрім В.Антоновича, брали участь митр. Сильвестр Сембратович, О.Барвінський, а також Ю.Романчук, К.Телішевський, з польського боку – К.Бадені, Е.Сангушко, А.Хамец. У листопаді 1890 р. питання винесене на розгляд Галицького сейму. Обіцяні полегші з боку австрійських урядовців польської національності видалися українцям недостатніми, тому більшість народовців на чолі з Ю.Романчуком відмовилися від політики «нової ери» і перейшли до опозиції в 1894 р. На позиціях «нової ери» залишилися О.Барвінський, Сильвестр Сембратович і А.Вахнянин, які гуртувалися біля щоденника «Руслан» (з 1896 р.).

«Kurjer Lwowski» – польська щоденна газета (1883–1926); у 1887–1896 роках у редакції газети працював Іван Франко.

wiemy niewolników (пол.) – знаю невільників.

Народна Рада – політична організація галицьких народовців, заснована 1885 р. у Львові під проводом Ю.Романчука. Стояла на позиціях єдності галицьких українців з наддніпрянцями та окремішності від польського і російського народів, ставила своєю метою оборону конституційних прав галицьких українців. Народна Рада не була партією, її членами були лише інтелігенти і вона не мала філій на провінції. На базі Народної Ради 1899 р. постала Українська національно-демократична партія.

Партійки наказного гетьмана Барвінського – мається на увазі група прихильників курсу т. зв. «Нової ери», які відстоювали необхідність продовжувати цей курс (у 1894 р.).

«Галичанин» – газета москвофільського напрямку, підтримувана польською галицькою адміністрацією для боротьби з українським національним рухом. Виходила у Львові (1893–1913).

16. До М.Павлика. Бережани, 10 лютого 1894 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 663, оп. 1, спр. 234, арк. 74.

17. До М.Павлика. *Бережани, 3 березня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 663, оп. 1, спр. 234, арк. 75.

18. До І.Белея. *Бережани, 6 березня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3100.

«Киевская Старина» – щомісячний історико-етнографічний та літературний часопис. Виходив у Києві у 1882–1907 рр. (останній рік під назвою «Україна»). Часопис відіграв велику роль у розвитку української культури в умовах Російської імперії.

Романчук Юліян (1842–1932) – визначний політичний і громадський діяч і журналіст, письменник, довголітній посол до Галицького сейму і австрійського парламенту. Під час першої світової війни – голова Українського Допомогового Комітету та Української Культурної Ради у Відні. Після ухвали Ради послів у Парижі про передачу Галичини Польщі (1923) прийняв на площі св. Юра у Львові присягу на вірність українській державності від багатотисячної маси народу. Член-засновник товариства «Просвіта» та її почесний член, дійсний член НТШ, учительської «Громади», співзасновник і співробітник «Діла», місячника «Ruthenische Revue» («Ukrainische Rundschau») у Відні. Видавець творів Т.Шевченка в Галичині.

Струсевич Михайло (1855–1898) – публіцист, один із редакторів часопису «Діло».

19. До І.Белея. *Бережани, 1 квітня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3101.

До рук Гузарів і Костів – можливо, маються на увазі катехит учительської семінарії о. Євген Гузар та адвокат Кость Левицький, які на той час були прихильниками О.Барвінського.

Барвінський О. – див. прим. на с. 316.

20. До І.Белея. *Бережани, 27 квітня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3102.

Прилучену тут допись – у газеті «Діло», 1894, 8 травня, чис. 92 друкувався допис із Бережан, підписаний Н.Н., де йшлося про

поведінку декана Бережанського деканату (тобто Т.Кордуби). Очевидно, це і є допис А.Чайковського.

страстний тиждень – тиждень перед Великоднем.

Тая бестія... – йдеться про о. Кордубу – див. прим. на с. 315.

21. До І.Белея. Бережани, 8 травня 1894 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3103.

«Галичанин» – див. прим. на с. 320.

«Сеї лист пишу до Вас, позаяк від п. Белея ніколи не діждуся відповіді» – очевидно, цей лист був адресований І.Белеєві на редакційну адресу, офіційно, як редакторові, а не як приватній особі. Конверт не зберігся.

22. До І.Франка. Бережани, 10 травня 1894 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1612, с. 887.

Краснопуца – село (тепер – Бережанського району), в якому від 1665 року діяв василіянський монастир.

Лепкий Сильвестр (1845–1901) – греко-католицький священник, громадський діяч і письменник (псевдонім Марко Мурава), батько Богдана і Лева Лепких.

Що до Вашого приїзду – Іван Франко приїжджав до А.Чайковського. Про це – див. «Спомини про Івана Франка», т. 1 цього видання.

23. До І.Франка. Бережани, 19 червня 1894 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1612, с. 905–907.

угодова комісія – йдеться про погоджувальну комісію у справах виборів.

наш виборчий округ – виборчий повіт Бережани (включав територію Бережанського, Підгаєцького і Рогатинського повітів).

Ухвалено заснувати податкове товариство «Надія»... – ощадно-позичкова каса «Надія» створена у Бережанах в 1896 р. за активної допомоги директора Василя Яворського (власника нафтових родовищ), д-ра А.Чайковського, проф. П.Дуткевича та ін. Навес-

ні 1914 р. каса мала чверть мільйона корон. Проіснувала до 1939 р.

«Віра» – кооперативний банк у Перемишлі, заснований з ініціати-ви Т.Кормоша 1894 р. Під впливом «Віри» в Галичині постало чимало кредитових кооперативних підприємств, зокрема Крайовий Союз Кредитовий у Львові (1898).

політичне товариство на взір стрийського – мається на увазі това-риство «Підгірська Рада» у Стрию, яке очолював Є.Олесницький.

Ярослав – місто над Сяном, тепер на території Республіки Польща.

між людьми обох партій – тобто народовецької і т. зв. москвофіль-ської.

твердий чоловік – москвофіл.

мій Колько – йдеться про сина А.Чайковського – Миколу.

лиш місяць в році ходить в мундурі – О.Маковей тоді проходив військову службу як резервовий офіцер.

24. До І.Франка. Бережани, 15 липня 1894 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3104.

Допись до «Kurjera» – напевно, йдеться про матеріал, вміщений в газеті «Kurjer Lwowski», 1894, 17 липня, № 196.

Кордуба – див. прим. на с. 315.

Розвідка д-ра Смаля – мабуть йдеться про розвідку С.Смаль-Стоцького «Наука рускої мови в школах середних на Буковині», вміщену у часописі «Правда», 1894, т. 21, вип. 64, с. 366–375, та т. 22, вип. 65, с. 436–446.

«Правда» – літературно-науковий і політичний часопис, що вихо-див у Львові з різною періодичністю в 1867–1879 та у 1880–1896 роках; у 1884 р. редагував І.Франко.

«Жите і Слово» – див. прим. на с. 319.

25. До І.Белея. Бережани, 15 липня 1894 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 197–198.

26. До І.Белея. *Бережани, 30 вересня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3105.

«Киевская Старина» – див. прим. на с. 321.

27. До О.Маковей. *Бережани, 23 листопада 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2357.

Верн Жюль (1828–1905) – французький письменник, автор науково-фантастичних і пригодницьких романів.

Товариство педагогічне – Українське Педагогічне Товариство («Рідна школа») – освітньо-виховне товариство, засноване 1881 р. у Львові як Руске Товариство Педагогічне. Організувало боротьбу за українську школу в Галичині. Видавало дитячу літературу і книжки для широких мас населення белетристичного і науково-популярного змісту, шкільні підручники і читанки; згодом почало організовувати приватне шкільництво. 1912 р. на підставі зміненого статуту товариство прийняло назву Українське Педагогічне Товариство. 1926 р. назву змінено на «Рідна школа», Українське Педагогічне Товариство. У 1939 р. ліквідоване.

«Народна часопись» – див. прим. на с. 318.

anticipando (лат.) – наперед.

28. До О.Маковей. *Бережани, 10 грудня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2358.

«Просвіта» – див. прим. на с. 313.

пантелеймони і безсребреники – йдеться про непотрібні і кошовні процеси бідної підгірської шляхти про т. зв. образу честі, які розорювали цю категорію населення.

«Kurjer» – йдеться про «Kurjer Lwowski» – див. прим. на с. 320.

«*Gwiazdka Cieszyńska*» – польськомовна газета, що виходила в Тішинській Сілезії у 1888–1939 рр. (у 1848–1888 рр. виходила під назвою «Tygodnik Cieszyński»)

29. До І.Белея. *Бережани, 30 грудня 1894 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3106.

30. До І.Франка. *Бережани, 12 січня 1895 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3106.

Тов. им. Шевченка – Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) – громадська організація у Львові, утворена у 1892 р. на базі Товариства ім. Шевченка, заснованого як літературне з ініціативи О.Кониського і М.Драгоманова. В 1892–1918 рр. НТШ було першою і єдиною новітньою Академією українського народу. В НТШ діяло три секції – історико-філософська, філологічна і математично-природничо-лікарська, до складу яких входила низка комісій; археологічна, бібліографічна, етнографічна, правова, статистична та ін. Серійні видання НТШ – «Записки НТШ», «Етнографічний збірник», «Пам'ятки українсько-руської мови», «Матеріали до української етнології».

Зарваниця – місце відпусту (паломництва) на Тернопільщині.

de publicio (лат.) – про суспільне.

Заснували ми тут «Надію» – див. прим. на с. 322.

Kurze Darstellung im Allgemeinen (нім.) – коротке повідомлення про різне.

Огоновський Омелян (1833–1894) – професор кафедри руської словесності у Львівському університеті, народовець, автор широко відомої «Історії літератури руської» в 4-х томах, 6-ти книгах (1889–1894). Учитель І.Франка у Львівському університеті.

...процес д-ра Костя – йдеться про К.Левицького.

Кость Левицький – (1859–1941) – адвокат і публіцист, один з найвизначніших політичних діячів Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., голова Української Головної Ради у Львові (1914), перший президент уряду ЗУНР (1918), голова Української Національної Ради у Львові (1941).

Віктор Гіто (Гюто) (1802–1885) – французький письменник. Йдеться про польський переклад роману Віктора Гюго «Знедолені».

31. До О.Маковей. [Бережани, до 16 лютого 1895 р.]

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2359.

Місце та приблизна дата написання встановлена орієнтовно за змістом.

Рінальдо Рінальдіні – герой поеми Торквадо Тассо «Рінальдо».

32. До О.Маковей. Бережани, 16 лютого 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2360.

о. Стефанович Олександр (1847–1933) – громадсько-політичний, церковний і педагогічний діяч, католицький священник. Один із засновників «Діла» (1880), Українського Педагогічного Товариства («Рідна школа»), Народної Ради, Української національно-демократичної партії, голова Української трудової партії. Автор підручника «Християнсько-католицька Церква» (1878), першого молитовника українською мовою та численних статей у часописах.

Лукич із Станіславова – Левицький Володимир – див. прим. на с. 316.

Кость – ймовірно, йдеться про Костя Левицького – див. прим. на с. 325.

33. До І.Белея. Бережани, 23 березня 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3107.

На листі автор помилково вказав дату 23/ІІ, тобто замість березня – лютий. Але наступна листівка на ту саму тему А.Чайковського до І.Белея «додатково до мого вчорашнього листу» датована 24/3, і ця дата підтверджується поштовим штемпелем на листівці.

34. До І.Белея. Бережани, 24 березня 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3109.

Місце відправлення – за поштовим штемпелем на листівці.

35. До І.Белея. Бережани, 31 березня 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3108.

Неудалий відчит в «Бояні» – мається на увазі стаття А.Чайковського «Процес Ісуса Христа», яку надрукувала газета «Діло», 1895, 7 квітня, 9 квітня, 10 квітня, 11 квітня, чис. 69–72.

«Боян» – див. прим. на с. 318.

совітник] Кашевко – йдеться про Матвія Кашевка, суддю, громадсько-політичного і культурного діяча Бережанщини.

Прошу сю розвідку в «Ділі» помістити – йдеться про статтю А.Чайковського «Процес Ісуса Христа».

36. До І.Франка. *Бережани, 20 травня 1895 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 477–480, 533–534.

«Нужденники» – роман В.Гюго «Знедолені».

По прочитанню Вашого письма – цей лист І.Франка до А.Чайковського не зберігся. Свою думку про «Олюньку» Франко висловив також від імені комісії конкурсу «Зорі» у ч. 11 журналу за 1895 р. (с. 218):

За найліпший з надісланих творів признано повість «Олюнька». Є це широке оповідання, взяте з життя нашої ходячкової шляхти Самбірського повіту. Зміст його – сумна історія дівчини-сироти, дідички гарного селянського маєтку, котра, проте, під опікою шляхетських традицій, фамілійних та інших поглядів, пропадає марно після життя повного горя і занедбання. Хоча тема повісті не нова, то все-таки суспільна сфера, в котрій відбувається дія повісті, змальована уперше в нашій белетристиці так докладно і всебічно. Автор знає добре те життя і тих людей, про котрих пише, не таїть ні їх добрих, ні лихих боків, і коли де можна б йому закинути певну упередженість, то хіба в малюванні жінок-шляхтянок, котрі у нього виходять енергійними, та без серця, а то й просто без совісті. З головною ідеєю повісті в'яжуться більше або менше тісно поодинокі епізоди, деякі з котрих як, наприклад, «шляхетська комісія» над конокрадом, зловленим на гарячій вчинку, як повінь і розлив Дністра і т.д., змальовані справді по-майстерськи. Коли ще додати, що мова повісті – чиста і добірна та без афектації, без вишуканих провінціалізмів та неологізмів, і коли зважити, що автор її, д-р Андрій Чайківський, тільки недавно виступив на поле літературне і дав уже пізнати себе кількома помітними оповіданнями, друкованими в фейлетонах «Діла» і в виданнях «Просвіти», то буде ясно, для чого комісія згодилася, ставлячи цю повість поза конкурсом, признати її найціннішим надбанням теперішнього конкурсу і

рекомендувати не тільки надрукувати її в «Зорі», але по можності наділити її премією, рівнозначною з першою премією цього конкурсу.

Недобрі вісти щодо Вашої доцентури – у 1894 р. Іван Франко (який 1893 р. у Віденському університеті захистив докторську дисертацію у відомого славіста В.Ягіча про духовний роман «Варлаам і Йоасаф») габілітувався у Львівському університеті з історії української літератури, але посади не здобув через опір намісника К.Бадені і відсутність підтримки з боку галицької інтелекції.

товариство наукове – мова йде про Наукове товариство ім. Шевченка – див. прим. на с. 325.

... сумнозвісні збори народної ради у Львові в 1890 р. – йдеться про збори Народної Ради, що відбулись 26 грудня 1890 р. і були пов'язані із початком політичного курсу «нова ера» (див. прим. на с. 320).

gegen schwach markierten Gegner (нім.) – проти слабо означеного ворога.

тверді – москвофіли.

Марков Осун (1849–1909) – один із діячів москвофільської партії, редактор низки москвофільських видань, пізніше газети «Галичанин», в якій велася гостра боротьба проти українського національного відродження в Галичині.

радикали – члени радикальної партії, повна назва: Русько-Українська радикальна партія – заснована у Львові 4 жовтня 1890 р. з ініціативи І.Франка, М.Павлика, С.Даниловича, К.Трильовського та ін. під впливом М.Драгоманова. Перша українська політична партія європейського зразка – з програмою, масовою організацією і реєстрованим членством. В основу програми було покладено етичний і науковий соціалізм на демократичній і етичній базі, соборність всіх частин українських земель, людську гідність. Партія стояла в опозиції до уряду і боролася з «ною ерою».

У 1899 р. в радикальній партії відбувся розкол. Прихильники соціалізму-марксизму М.Ганкевич, С.Вітик, Ю.Бачинський, Я.Яросевич заснували Українську соціально-демократичну партію, а І.Франко, Є.Левицький, Т.Окуневський, В.Будзиновський та ін. створили Національно-демократичну партію (НДП). Після НДП радикальна партія залишилася найсильнішою партією, стала фактично партією селян. У 1911 р. у Віденському парламенті мала 5 послів, у 1913 р. – 13 послів у Галицькому сеймі. У 1900 р., завдяки діячам радикальної партії (К.Трильовський та ін.), створено

організації «Січ», а в 1913 р. – формування Українських Січових Стрільців. Пресові органи радикальної партії «Народ» (1890–1895, 1918), «Хлібороб» (1891–1895), «Громадський голос» (1892–1939) та ін.

зять Наталка, а внук Качали – Студинський Кирило (1868–1941) – український літературознавець, громадський діяч, дійсний член НТШ (з 1899 р.) і Всеукраїнської Академії наук (з 1929 року), з якої виключений в 1934 р. (разом з М.Возняком та В.Шуратом) «за контрреволюційну діяльність», в 1939 р. відновлений у членстві, доцент Краківського (1897–1899), професор Львівського (1900–1918 і 1939–1941) університетів. Під час евакуації Червоної армії зі Львова у червні 1941 р. примусово вивезений, загинув за нез'ясованих обставин. Був одружений з дочкою Анатолія (Наталя) Вахнянина.

Підгайці – тепер районний центр Тернопільської області.

Заліщики – тепер районний центр Тернопільської області.

Борщівщина – територія на південному сході Тернопільської області.

Цигани – село на Тернопільщині, тепер – село Рудка Борщівського району.

о. Глибовицький Емиліян (1857–1905) – парох у с. Цигани, згодом – у с. Глубочок Скальського деканату.

о. Стеткевич Ярослав – див. прим. на с. 315.

37. До І.Белея. Бережани, 24 червня 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3110.

допись про бернедина – можливо, йдеться про допис із Бережан (без імені автора), вміщений у газеті «Діло», 1895, 19 червня, число 125.

Паньківський Кость (1855–1915) – галицький політичний діяч, економіст, філантроп, редактор журналу «Зоря», керівник різних освітніх і економічних установ у Львові.

Кониський Олександр (1836–1900) – письменник (псевдоніми Верниволя О., Горовенко Ф., Буркун В., Перебендя, Хуторний О. та ін.), публіцист, один з ініціаторів заснування Товариства ім. Шевченка у Львові (1873), пізніше – ініціатор перетворення його в НТШ.

«Причепа» Левицького – йдеться про твір І.Нечуя-Левицького.
Струсевич – див. прим. на с. 321.

38. До І.Белея. *Бережани, 7 липня 1895 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3111.

Лукич – Левицький Володимир – див. прим. на с. 316.

Огоновський Олекса – йдеться про Огоновського Олександра.

Огоновський Олександр (1848–1891) – брат Омеляна, правник, громадський діяч. З 1882 – професор Львівського університету. Один з ініціаторів створення Народної Ради у Львові і перший її голова (1885), редактор «Правди» (1872–1876). Автор праць з цивільного права.

39. До І. Белея. *Бережани, 14 липня 1895.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3112.

посилаю Тобі допись – можливо, йдеться про допис із Бережан, підписаний «дописуватель «Діла», вміщений в газеті «Діло», 1895, 15 липня, число 145.

Кор. – о. Кордуба Теодор. – див. прим. на с. 315.

«Свобода» – український часопис, з 1893 р. – двотижневик, з 1894 р. – тижневик, з 1915 р. – три рази на тиждень, з 1921 – щоденник у США. Виходив з 15 вересня 1890 р. до червня 1895 р. у Джерсі-Сіті, пізніше у Шамокілі, Мт. Кармелі, Оліфанті, Скрентоні, з 1903 р. – у Нью-Йорку, а з 1911 р. – знову в Джерсі-Сіті. У 1896–1906 рр. «Свобода» видала серію популярних книжечок (45 назв).

Європейська галилея – Галичина.

40. До І. Белея. *Бережани, 29 липня 1895 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3113.

Воронянка – кінцева станція залізничної колії Станіславів–Надвірна–Деятин–Яремча–Ворохта, присілок біля Ворохти на межі Галичини і Закарпаття.

Беднарський Кароль (1848–1911) – директор друкарні Наукового товариства ім. Шевченка.

Написав я новельку – очевидно, цю новелу «Діло» не опублікувало. Через два роки А.Чайковський у листі до І.Белея згадав про свій фейлетон «Дубельтовий слюб», який так і не побачив світу на сторінках «Діла».

41. До Комітету у справі виборів до сейму. *Бережани, 20 вересня 1895 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3115.

Мечищів – с. Бережанського району Тернопільської області.

42. До І.Франка. *Бережани, 4 жовтня 1895 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1727.

Пернерторф, Пернерсторфер, точніше – *Перстеништофер Енгельберт* (1850–1918) – видатний діяч австрійської соціал-демократії, посол австрійського парламенту.

голова в Юрі – мається на увазі собор св. Юра у Львові, резиденція галицького греко-католицького митрополита.

misera contribuens plebs (лат.) – простий люд, що лиш дещицею докладається [до загальної справи].

ja, ja, dort waren einige Herren von etlicher Zivilisten (нім.) – так, так, там були деякі панове з числа цивільних.

per du, per Schweinkerl (нім.) – на ти, запанібрата.

der Tschaikovsky sei ein aktiver Leutnant (нім.) – Чайковський був активованим поручником.

Heimfieber (нім.) – гарячка, пропасниця.

Ревакович Генрік (1837–1907) – редактор часопису «Kurjer Lwow-ski»

«Bauernbewegung in Galizien» – стаття І.Франка «Селянський рух в Галичині».

43. До редакції «Зорі». *Бережани, 11 жовтня 1895 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3114.

На листі приписки К.Беднарського: *Прошу уклінно о відповідь – чи то вже скінчена, чи доперва буде кінчатися? Чи буде окладка, і яка ціна?*

Прошу о зворот сего листу!
Беднарський.

44. До І.Франка. Бережани, 21 жовтня 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 201–202.

«Батьківщина» – газета, призначена для селянства. Заснована з ініціативи Ю.Романчука у Львові, виходила в 1879–1896 рр. У 1888–1889 рр. редактором був М.Павлик.

Посилаю Вам для «Kurjera» допись – цей допис опубліковано у газеті «Kurjer Lwowski», 1895, 26 жовтня, № 297.

Подаємо недатовану відповідь І.Франка на цей лист:

Дорогий друже!

Лист Ваш попередній і цей другий одержав. Вибачайте, що не відписав Вам, хоч справи, порушені Вами, справді важні. Та я тепер, як зерно під жорновим каменем, кручусь і не маю часу дихнути, то й рад, коли можу кинути перо до рук. Вашу кореспонденцію я зладив для «Kurjera». Аж по її видрукуванню буду говорити о тім, щоб вам висилали нумери, і надіюсь, що се зроблять. Кореспонденції були б пожадані хоч щотижня, але пишійть коротко, зв'язно, на малих картках (піваркуш розріжете вздовж), широко стрічка від стрічки і на одній стороні. Шліть на мої руки, бо в таким разі можете бути певні, що я постараюсь, щоб Вашого скрипту не кинено до коша. Персоналій якнайменше.

Я мав намір бути у Вас на вічу і маю сей намір і надалі. Коли Вам се догідно, то можете доручити мені реферат чи то який політичний, чи економічний, а я постараюсь не зробити Вам встиду, – тільки заведоміть на час, щоб міг приготувитись.

Щодо чоловіка, котрий би хотів до Вас поїхати, то я наразі не знаю жодного, але буду питати: як найду, [с]кажу йому зголоситися до Вас.

Матеріалів до рефератів, таких, котрі б можна Вам вислати, у мене нема. Всього треба звичайно шукати в бібліотеках. Цілую Вас і кланяюсь добрим здоров'ям.
Ваш Ів.Франко.

Публікується за: Франко І. Збір. творів: У 50 т. – Київ, 1986. – Т. 50. – С. 56–57.

45. До І.Франка. Бережани, 27 жовтня 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 203–206.

O ile sądy pruszcyniają się do zubożenia włościan (пол.) – «Наскільки суди спричиняють зубожіння селян». Цей цикл статей під назвою «Причини зубожілости наших селян і міщан через судівництво» надрукований в газеті «Діло», 1888, числа 266, 267, 272–274.

Олеськів Осип (1860–1903) – громадський діяч Галичини, економіст, агроном, член правління товариства «Просвіта», виступав проти еміграційної гарячки українських селян. У 1895 р. О.Олеськів поїхав до Канади, щоб перевірити можливості еміграції до цієї країни і увійшов в контакт з канадськими урядовими колами. Його опис Канади «О еміграції» (1895), статті в газетах дали почин українській еміграції до Канади.

Козова – селище міського типу, районний центр Тернопільської області.

46. До О.Маковея. Бережани, 28 грудня 1895 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2361.

Чайченко – псевдонім письменника Бориса Грінченка (1863–1910).

Пишнівці, власне *Гординя* – село на Самбірщині, в якому проходить сюжет повісті «Олюнька».

Колько (Микола) і Богдан – сини А.Чайковського.

Баревич Тома (пом. 1894) – священик, педагог і громадський діяч, директор гімназії в Самборі, посол до першого Галицького сейму (1861–1867), співредактор москвофільських газет.

Лукич, Володимир Левицький – див. прим. на с. 316.

«Дружній Лихвар» – українське студентське товариство. Існувало 1870–1882 рр. при Львівському університеті. Виникло на базі студентського товариства «Академічна бесіда» (1870). Діяло спершу лише як каса студентської взаємодопомоги (до 1874), пізніше – як студентське видавничо-освітнє товариство. 1882 р. на його основі виникло товариство «Академічне братство».

Erlaubnisschein über ihm die ganze Macht auszuüben (нім.) – письмовий дозвіл застосовувати до нього всю повноту влади.

47. До І.Франка. *Бережани, 29 грудня 1895.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1621, с. 185–186.

justicia fundamentum regnorum (лат.) – справедливість – підвалина держави.

«Друг» – літературно-публіцистичний журнал, «письмо для белетристики і науки», двотижневик, який видавав студентський «Академический кружок» у Львові в 1874–1877 рр. У «Друзі» дебютував І.Франко. До розширення у 1876 р. складу редакції (увійшли І.Франко, М.Павлик, І.Белей та ін.) перебував на московфільських позиціях, далі, під впливом М.Драгоманова, став поступовим молодіжним часописом.

Чернишевський Микола (1828–1889) – російський революціонер, демократ, письменник, літературний критик.

Герострацького подвигу – Герострат – грек з Ефесу, який прагнув за всяку ціну увічнити своє ім'я і 356 р. до н. е. спалив храм Артеміди (вважається одним із 7 чудес світу). Ім'я Герострата набуло узагальненого значення марнославної людини.

Щедрин – йдеться про російського письменника-сатирика М.Є.Салтикова-Щедрина (1826–1889).

48. До І.Белея. *Бережани, 19 лютого 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3116.

49. До І.Франка. *Бережани, 27 лютого 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 397–398.

Хирів – місто районного підпорядкування Старосамбірського району.

мешкав в Сяніцкім – мається на увазі Сяніцький повіт (місто Сянік, тепер – у Республіці Польща).

50. До І.Франка. *Бережани, 28 лютого 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 199–200.

51. До О.Маковея. *Бережани, 2 березня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2362.

«Буковина» – суспільно-політична і літературна газета, виходила в Чернівцях, орган буковинських народовців. У 1885–1918 рр. редагували О.Федькович, О.Маковей та ін.

52. До О.Маковея. *Бережани, 9 березня 1896.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2363.

53. До І.Франка. *Бережани, 9 березня 1896.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, од. зб. 1621, с. 181–184.

в Вашім листі нинішнім – мається на увазі лист І.Франка до А.Чайковського, текст якого подається нижче:

Дорогий друже!

Не гнівайтеся на мене, що рідко пишу. Втомлений дуже роботою, так втомлений, що коли не стоять над моєю головою і не кричать за скриптами, що ї не дивився б на перо та папір. От тим-то всю свою особисту кореспонденцію зредукував майже до зера.

Записки о.Гладиловича пришліть, – я думаю, що можна їх буде вперти в «Записки Наук[ового] тов[ариства] ім.Шевченка». Пришліть на мої руки – прочитаю і скажу Вам докладніше, що з ними можна буде зробити. Записок друкується тепер б томів на рік; се така прорва, що може багато пожерти, поки наповниться.

Щасливий Ви чоловік, можете писати повісті! Я тепер іноді з тугою згадую ті часи, коли я, не раз голодний і холодний, сидів та «концентрувався в нутрі», пишучи свої оповідання. Тепер ті часи для мене минули. Не те щоб вичерпався, – різні старі концепти, з давніх літ улюблені, та не виконані, так і блукаються по душі і напрошуються на світ божий, та що, нема давньої свободи і безжурности! Та ї правду сказавши, не маю щастя до довших повістей. Руки закороткі, чи що. Ще на новельку вистарчить, а на довше не спроможуся. У Вас, видно, в тім згляді більший талант. Не мудрствую лукаво, Ви снуєте нитку свого оповідання, як той добрий пішоход, ведете читача по широкій країні, тут і там спинитеся, полюбуєтеся краєвидом, тут і там вискажете якусь рефлексію – і далі. У мене інша натура.

Я мініатюрист і мікроскопіст, я привик знаходити цілий світ у краплі води, то ж і не диво, що коли схочу обхопити ширшу сцену, цілий крайобраз, то силуюся обхопити і перенести його в душу читача з цими безконечними подробицями, а се, звісно, задача над силу мою, бо мій мікроскоп маленький, цілої околиці під нього не положиш.

На Ваше віче радо приїду. А що в Рогатинськiм буде віче? Рад би я там поїхати.

Цілую Вас і Ваших діточок.

Пані Вашій мої поклони.

8. 3. 96 Ваш Ів. Франко.

Пишіть до мене і далі на адрес «Kurj[era] Lw[owskięga]», – це зовсім безпечно. Ів. Франко.

Публікується за: Франко І. Зiбр. творiв: У 50 т. – Київ, 1986. – Т. 50. – С. 74–75.

vanitas vanitatum (лат.) – суєта суєт.

В'ячеслав Будзиновський (1871–1935) – український політик, публіцист; один із засновників Української радикальної партії, редактор її органу – «Громадський голос»; вийшовши 1899 р. з Української радикальної партії, став одним із організаторів Української національно-демократичної партії; посол до австрійського парламенту (1897–1918); 1927 р. заснував ліву, із радянськими тенденціями, Українську партію праці, якою керував до її ліквідації (1930); автор праць на економічні теми.

«Громадський голос» – популярний місячник, згодом двотижневик (1906–1909) і тижневик (з 1910), орган Русько-української радикальної партії, з 1926 р. Української соціал-радикальної партії. Виходив у Львові 1892–1939 рр., з перервами у 1914–1916 рр. та 1918–1921 рр.

marasmus senilis (лат.) – старечий ма́разм.

миколаївський інститут – Інститут св. Миколая Руського Педагогічного Товариства, фактично гуртожиток для хлопців.

«*Wieski rok*» – *Rawity* – йдеться про твір польського письменника Гавронського Францішека, псевдонім Равіта (1846–1930), родом з Київщини, автора численних творів з української тематики.

тото б мала моя темба баль – ото б ми собі наговорилися.

54. До І.Белея. Бережани, 21 березня 1896 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3117.

55. До О.Маковея. *Бережани, 22 березня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2364.

56. До І.Белея. *Бережани, 29 березня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3118.

tandem (лат.) – врешті.

«Син гетьмана» – йдеться про повість у трьох частинах О.Рогової «Син гетьмана» з часів Хмельниччини. Надруковано у «Бібліотеці найзнаменитших повістей» (т. 54, 1895), яку видавав часопис «Діло».

deus ex machina (лат.) – «бог з машини».

Вороний Микола (1871–1940) – український поет, режисер, актор і театрознавець. Емігрував з царської Росії. Жив у Відні і Львові. Був режисером українського театру у Тернополі, грав у трупах Кропивницького, Саксаганського, працював у пресі як театральний критик. У 1920–1926 рр. знову на еміграції. Від початку 1930-х років доля невідома. Вороний – один з перших українських модерністів.

57. До І.Белея. *Бережани, 8 квітня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3119.

kiełkuje (пол.) – проростає, себто є в зародковому стані.

58. До І.Белея. *Бережани, 18 квітня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3120.

«Лист з Африки» – подорожній нарис Г.Сенкевича, написаний у 1892 р.

Geduld überwindet Sauerkraut (нім.) – терпіння подолає квасну капусту.

Сенкевич, Генрик (1846–1916) – польський письменник.

Бурлай – гадяцький полковник, 1624 р. здобув Синоп, учасник повстання Хмельницького, загинув 1649 р. при облозі Збаража.

Богун Іван (р. н. невід. – 1664) – один з найвидатніших діячів Хмельниччини, полковник кальницький (вінницький), завзятий противник угод з Московією і Польщею. Розстріляний поляками під Новгород-Сіверським.

osioł (пол.) – осел, віслук.

в німецькій перекладі Рекляма – Реклям Антон Філіп (1807–1896) – німецький книгопродавець і видавець, заснував у 1828 р. у Ляйпцігу видавництво, яке з 1867 р. розпочало видавати дешево, доступну для широких кіл серію «Reclam Universal Bibliothek» (мала стандартний формат 15×16 см і нумерацію). Станом на 1945 р. видано 7 600 випусків накладом 280 млн. прим. Після війни працює паралельно в Ляйпцігу і Штутгарті.

«Хам» – йдеться про повість Е.Ожешко. Надруковано в «Бібліотеці найзнаменитших повістей», (т. 52, 1895), яку видавав часопис «Діло».

Фейлетон з «Серенадою в навечері св. Войцеха» – твір А.Чайковського «Серенада в навечері св. Войцеха» опубліковано в газеті «Діло», 1896, 19 лютого, число 28.

59. До І.Франка. *Бережани, 24 травня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 485 – 486.

Будзиновський – див. прим. на с. 336.

60. До І.Франка. *Бережани, 16 червня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 501.

61. До І.Франка. *[Бережани], 23 червня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 511.

62. До І.Франка. *Бережани, 1 липня 1896 р.*

Публікується за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1613, с. 529 – 530.

Сей манускрипт – мається на увазі праця А.Чайковського «Про старинний грецький процес кримінальний».

Коли б се перевів на руську мову – реферат був написаний польською.

«Музейт» – місячник, виходив у Львові з 1885 р.

63. До О.Маковея. *Бережани, 27 жовтня 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2365.

«Царівна» (1896) – повість Ольги Кобилянської (1863–1942), української письменниці родом з Буковини.

Кордуби... – о. Теодор Кордуба – див. прим. на с. 315.

64. До О.Маковея. *Бережани, 1 листопада 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2366.

Критику в «Душпастирю» – в ч. 19 «Душпастиря» за 1896 р. була критика на повісті А.Чайковського «Олюнька» і «В чужому гнізді», підписана криптонімом Ю.Д. А.Чайковський написав на неї відповідь, вміщену в газеті «Діло», 1896, 5, 6 листопада.

Ю.Д. – криптонім *Юліяна Дзеровича* (1871–1943), галицького педагога, церковного і культурно-освітнього діяча, крилошанина, професора греко-католицької семінарії та Богословської академії у Львові.

65. До І.Франка. *Бережани, 21 листопада 1896 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1610, арк. 164.

Заклинський Богдан (1886–1946) – педагог, учитель народних шкіл в Галичині і на Закарпатті; автор шкільних підручників.

Мандичевський Іван (1854–1925) – адвокат, громадський діяч в Галичині.

«Академічний кружок» – українське студентське товариство, яке діяло 1871–1895 рр. Об'єднував студентів Львівського університету, високих політехнічної і ветеринарної шкіл. Спершу дотримувався москвофільської орієнтації, згодом – з приходом І.Франка, М.Павлика, І.Белея – змінив свій напрям. Товариство видавало

своїм коштом журнал «Друг», окремі книжки та брошури, влаштувало літературні вечори.

«Друг» – див. прим. на с. 334.

ось сей причинок до історії театру – «Причинок до історії русько-народнього театру в Галичині» А.Чайковського надруковано в часописі «Житє і Слово», 1897, т. VI, с. 37–43.

Щурат Василь (1871–1948) – педагог, літературознавець, поет і перекладач. У 1895 р. здобув докторат у Віденському університеті. В 1898–1934 рр. – вчителював у гімназіях Галичини. В 1914 р. обраний дійсним членом НТШ. 1921 р. стає першим ректором Українського таємного університету. У 1929 р. обраний дійсним членом ВУАН.

«*Пискова зараза*» – правдоподібне оповідання А.Чайковського, написане 14 листопада 1896 р., рукопис якого зберігається у ЦДІАЛ, ф. 663, оп. 1, спр. 157, арк. 51–54. Йдеться про заборону влади продавати худобу через епідемію ящура – «пискової зарази» – і що це значить для українських селян, які не мають за що сплатити податок і купити одяг на зиму.

...*мій атенський процес...* – йдеться про статтю А.Чайковського «Про старинний грецький процес кримінальний»

«*Часопись правнича*» – юридичний журнал, виходив у Львові неперіодично з 1889 р., засновники К.Левицький, Є.Олесницький та А.Горбачевський.

66. До І.Белея. Бережани, 8 січня 1897 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3121.

Були друковані в американській «Свободі» – в часописі «Свобода» друкувались новели А.Чайковського «Курателя» і «Рекрут».

67. До І.Белея. Бережани, 14 січня 1897 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3122.

Перший том обіцяної повісти – очевидно, мається на увазі повість А.Чайковського «Своїми силами», яка в первісному варіанті мала назву «Псевдонім».

68. До І.Белея. *Бережани, 17 січня 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3123.

69. До І.Белея. *Бережани, 22 січня 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3124.

usque ad finem (лат.) – аж до кінця.

70. До О.Маковця. *Бережани, 13 лютого 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ІА, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2367.

Стоцький – Смаль-Стоцький Степан (1859–1939), громадсько-політичний та культурно-економічний діяч, мовознавець, педагог на Буковині, дійсний член НТШ (з 1899 р.), Всеукраїнської Академії наук (з 1918), Слов'янського інституту у Празі (з 1928) та інших наукових установ. У 1878–1884 рр. учився у Чернівецькому та Віденському університетах. У 1885–1918 рр. – професор Чернівецького університету. Один з провідних діячів національного відродження на Буковині. У 1892–1911 рр. – посол до буковинського крайового сейму і його віце-маршал (1904–1910), у 1911–1918 рр. – посол до віденського парламенту.

Онишкевич Гнат (1847–1883) – філолог, учитель львівської німецької гімназії, пізніше – професор кафедри української словесності Чернівецького університету. Організував видання творів у «Руській бібліотеці Онишкевича», де вийшли твори І.Котляревського (1877), Г.Квітки-Основ'яненка (1878), «Руської Трійці» – М.Шашкевича, Я.Головацького та І.Вагилевича (1884).

Гульден – грошова одиниця у деяких європейських країнах XIV–XIX ст. (у тому числі в Австро-Угорщині до 1892 р., коли гульдени замінили коронами).

станули окунем до свого владики – владики Сильвестр Сембратович (1836–1898) – галицький митрополит (з 1885), кардинал (з 1894), небіж митрополита Йосифа Сембратовича. За його урядування проведено низку церковних реформ (зreformовано орден Василіян, збудовано духовну семінарію, утворено в 1885 р. греко-католицьку єпархію в Станіславові).

Silwestre, Silwestre, a hde sou twoje ovečki? – Сільвестре, Сільвестре, а де твої вівці?

Союз – Русько-католицький союз (Католицько-русько-народний союз) – партія консервативного народницького напрямку, заснована О.Барвінським та А.Вахнянином у 1896 р.

«Руслан» – релігійна газета у Львові, виходила у 1897–1914 рр.

Вибори з V курії – до п'ятої (загальної) курії належали виборці, що входили до чотирьох інших курій (більших посілостей, міських громад, торгівельно-промислових палат, сільських громад), та ті, що не належали до зазначених вище курій. Вибори по цій курії були непрямыми.

Окуневський Теофіл (1858–1937) – адвокат, громадський і політичний діяч, співзасновник Української радикальної партії, з 1899 – член Української національно-демократичної партії; посол до австрійського парламенту у 1897–1900 і 1907–1918 рр. та до Галицького сейму (1889–1900 і 1913–1914), жив і похований в Городенці (тепер – в Івано-Франківській області).

людовці – члени польської партії Стронніцтво Людове, заснованої у Галичині 1895 р., з 1903 р. – Польське Стронніцтво Людове, яка у 1913 р. розкололась на ПСЛ «Пяст» і групу, що згодом стала називатись ПСЛ Лівіця. Відстоювали інтереси польського селянства. Лідерами партії були: К.Леваковський (до 1896), Г.Ревакович (1897–1907), Є.Стапінський (1908–1913).

езуїти – члени католицького чернечого ордену «Товариство Ісуса», заснованого у 1534 р. для боротьби з Реформацією.

василіяне – чернечий орден, створений у IV ст. у Візантії. Прийняв за основу своєї діяльності статут, складений близько 362 р. богословом Васиєм Кесарійським (Великим). В XI ст. почали поширювати свій вплив в Україні. Нову організацію чину Василіян затвердив папа Урбан XVII. В 1743 р. за розпорядженням Бенедикта XIV на капітулі української греко-католицької церкви і представників усіх монахів в Дубні було створено чин св. Василя УГКЦ. У 1882 р. реформу в чернечому ордені отців Василіян провів митрополит Сильвестр Сембратович.

Кмічів (Потоп), що задумав викрасти Радівіла – йдеться про Самуеля Кмічича (роки життя невідомі, XVII ст.), полковника польського війська, старосту Красносільського. У 1655 р. він разом з іншими офіцерами збунтувався проти литовського гетьмана Я.Радзівіла, що був на боці шведів. С.Кмічів є прототипом героя «Потопу» Г.Сенкевича.

тоді Бадені певно поїде до заведенія Пастера – ймовірно, автор має на увазі, що намісникові Галичини, українофобові К.Бадені

доведеться зробити в Пастерівському інституті щеплення, щоб не сказився від злості.

71. До І.Белея. *Бережани, 14 лютого 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3125.

Центральний руський комітет – передвиборчий комітет галицьких українців.

72. До О.Маковея. *Бережани, 9 березня 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2368.

Нерон Клавдій Цезар (37–68) – римський імператор. Відомий крайньою жорстокістю в розправах із своїми політичними противниками.

Деоклеціан (Діоклетіан Гай Аврелій Валерій, 243 – між 313 і 316) – римський імператор в 284–305 рр. З його іменем пов'язане встановлення доміанату – монархії за зразком деспотій Стародавнього Сходу. У 303–304 рр. ініціював гоніння на християн.

Бадені – див. прим. на с. 342.

Лепкий Богдан (1872–1941) – видатний український письменник і літературознавець.

Пастер Луї (1822–1895) – французький мікробіолог та хімік, засновник сучасної мікробіології та імунології.

73. До М.Струсевича. *Бережани, 9 березня 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3127.

Струсевич Михайло – див. прим. на с. 321.

Купив собі Отинію з тим виданням – тут: у значенні взяв на себе великий клопіт. Отинія – містечко на Покутті, великий населений пункт.

74. До І.Белея. *Бережани, 7 квітня 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3126.

75. До О.Маковея. Бережани, 2 липня 1897 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2369.

«Заліся» – повість О.Маковея «Залісе» (1897), присвячена побутові галицького села.

«Сестра Юлія» – оповідання Анни Сторожівни, видане в Чернівцях накладом редакції «Буковини» у 1897 р. Анна Сторожівна – псевдонім Платоніда Філяса (1864–1930) – галицького українського церковного та громадського діяча, першого протоігумена василіян (обраного 1905 р.), редактора «Місіонера».

habfacht (нім.) – маю честь.

Бичанський Юліян – священик, один із дійових осіб твору А.Чайковського «В чужім гнізді». Охарактеризований негативно.

da capo (іт.) – від початку.

76. До О.Маковея. Бережани, 15 листопада 1897 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2370.

Грушевський Михайло (1866–1934) – найбільший український історик, визначний організатор науки, політичний діяч і публіцист. Професор Львівського університету (1894–1914), голова Наукового товариства ім. Шевченка (1897–1913), автор фундаментальної праці «Історія України-Руси» (1898–1937). М.Грушевський був одним із засновників Української національно-демократичної партії (1899). У 1917–1918 рр. – голова Української Центральної Ради; в 1919–1924 рр. – на еміграції. З 1924 р. – в УСРР, дійсний член Української академії наук, з 1929 р. – дійсний член Академії наук СРСР.

«Вістник» – «Літературно-науковий вісник» – літературно-науковий журнал, виходив у Львові (1898–1906), у Києві (1907–1914, 1917–1919), із 1922 по 1932 рр. – знову у Львові. Заснований як видання НТШ за ініціативою М.Грушевського на базі часопису «Зоря» і частково «Жите і Слово». Виходив насамперед за редакцією О.Маковея, І.Франка, М.Грушевського, В.Гнатюка, до співробітництва у ньому були залучені кращі літературні та наукові сили зі всієї України. Журнал відіграв важливу роль єднання всеукраїнських сил.

«Кудеяр» – історична хроніка в трьох частинах М.Костомарова. Надрукована в «Бібліотеці найзнаменитших повістей», т. 58, 1897, яку видавав часопис «Діло».

«Королі на вигнанню» – твір французького письменника А.Доде. Надрукований в «Бібліотеці найзнаменитших повістей», т. 59, 1897.

професорова Дуткевичева – йдеться про Павлину Дуткевич дружину професора Бережанської гімназії Петра Дуткевича, яка першою в Бережанах кольпортувала видання творів Михайла Драгоманова, перша голова товариства «Жіноча Громада» в Бережанах, заснованого 1903 р.

77. До М.Грушевського. *Бережани, 17 листопада 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 816, арк. 1.

«Вісник» – див. прим. на с. 344.

«Зоря» – див. прим. на с. 385.

новий рік руський... – Новий рік за старим стилем 14 січня.

78. До виділу «Руської бесіди». *Бережани, 7 грудня 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 514, оп. 1, спр. 11, арк. 41.

79. До виділу «Руської бесіди». *Бережани, 20 грудня 1897 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 514, оп. 1, спр. 11, арк. 46.

80. До товариства «Руська бесіда». *Бережани, 1 січня 1898 р.*

Вперше опубліковано: «Діло», 1897, 29 грудня (10 січня 1898), додаток до числа 291.

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 514, оп. 1, спр. 83, арк. 16–27.

illata et invecta (лат.) – ввізний податок.

81. До О.Маковця. *Бережани, 8 лютого 1898 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2371.

«*Kurjer Lwowski*» – див. прим. на с. 320.

«*Gwiazdka cieszyńska*» – див. прим. на с. 324.

Ренан Ернест (1823–92) – французький історик релігії. Мається на увазі його праця «Життя Ісуса» (1863).

фантазія a la Verne – тобто фантастичний твір за зразком творів Жюль Верна.

finis (лат.) – кінець.

Рутенія – маються на увазі українці.

nie lubię Rusinów (пол.) – не люблю русинів.

з'їзд літератів – мається на увазі з'їзд українських письменників Австро-Угорщини у Львові 30 жовтня 1898 р., присвячений 100-літтю виходу у світ «Енеїди» І.Котляревського.

82. До І.Белея. *Бережани, 13 березня 1898 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 100, од. зб. 3128.

Борковський Олександр (1841–1921) – український публіцист, редактор «Зорі» у 1886–1897 рр.

83. До О.Маковея. *Бережани, 24 липня 1898 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2372.

Лепкий Богдан – див. прим. на с. 343.

84. До О.Маковея. *Бережани, 25 вересня 1898 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2373.

85. До В.Щурата. *Бережани, 23 листопада 1898 р.*

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 206, спр. 636, п. 15.

Зі ступеня на ступень – мова йде про оповідання А.Чайковського «Із степеня на ступень».

86. До М.Грушевського. *Бережани, 25 травня 1899 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 816, арк. 2.

З'їзд у Києві – Археологічний з'їзд у Києві 1899 р., в роботі якого мали взяти участь галицькі вчені. Однак М.Грушевський, маючи підтримку діячів науки і культури Галичини, висунув вимогу виголошувати реферати українською мовою. Російська влада, звичайно, не допустила на з'їзд української мови. Матеріали доповідей галичан згодом були видруковані у двох спеціальних томах «Записок НТШ», інших виданнях Товариства.

87. До І.Франка. *Бережани, 8 червня 1899 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1638, с. 787–788.

Спілка видавнича – Українсько-руська видавнича спілка заснована 1889 р. у Львові з ініціативи М.Грушевського для видання творів українських письменників, перекладних творів світової літератури і науково-популярних книг. Головними редакторами були І.Франко та В.Гнатюк. З 1905 р. Українсько-руська видавнича спілка перебрала від НТШ видання «Літературно-наукового вісника».

Kurz und bindig (нім.) – коротко і ясно.

Сенявський Єронім (пом. 1583 р.) – син Миколи і Анни Сенявських, власників Бережан.

Павлик Михайло – див. прим. на с. 318.

88. До І.Франка. *Бережани, 8 вересня 1899 р.*

Уривки з листа опубліковано у статті М.Возняка «Чайковський і Франко» («Новий час». 1935. Ч. 182–190). Друкуємо повністю за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1728.

«Голод» – твір норвезького письменника Кнута Гамсуна (1859–1952).

Золя Еміль (1840–1902) – французький письменник.

89. До В.Гнатюка. *Бережани, 28 вересня 1899 р.*

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

Ґіто, Ґюто Віктор (1802–1885) – французький письменник.

Секвана – латинська назва річки Сена.

Толстой Лев (1928–1910) – російський письменник.

90. До О.Маковея. *Бережани, 19 травня 1900 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2374.

91. До О.Маковея. *[Бережани], 11 липня [1900] р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2375.

Місце і рік написання встановлено за поштовим штемпелем на листівці.

Кіцмань – місто у Чернівецькій області, районний центр.

92. До О.Маковея. *Бережани, 19 січня 1901 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2376.

«Вісник літературно-науковий» – див. прим. на с. 344.

«Русь буковинська» – монографія С.Смаль-Стоцького (1897).

Спілка видавнича – Українсько-руська видавнича спілка.

«Перехресні стежки» – повість І.Франка. Вийшла друком у 1901 р.

93. До О.Маковея. *Бережани, 10 лютого 1901 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2377.

Гриневецький Іван – небіж режисера і директора театру «Руської бесіди» в 1882–1889 рр. Івана Гриневецького (1850–1889), доктор, лікар Віденського шпиталю, у липні 1900–липні 1901 рр. – директор театру «Руської бесіди».

Пігуляк Єрофей (1851–1924) – громадсько-політичний діяч на Буковині, посол до австрійського парламенту і буковинського сейму.

94. До Андрея Шептицького. *Бережани, 13 квітня 1901 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 4.

Шептицький Андрей (хресні імена – Роман–Олександр–Марія; 1865–1944) – видатний церковний, культурний та громадський діяч, митрополит Галицький, архієпископ Львівський і єпископ Кам'янець-Подільський (1900–1944).

95. До Андрея Шептицького. Бережани, 30 травня 1901 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 5–7.

Лютер Мартін (1483–1546) – засновник німецького протестантизму (лютеранства).

Два видання Святого письма на народній мові – переклад людей мирских – йдеться про видання Нового Заповіту П.Куліша та І.Пулюя.

Бартошевський Іван (1852–1921) – богослов, церковний письменник і проповідник; професор Львівського університету; автор праць на богословські теми.

96. До О.Маковея. Бережани, 7 липня 1902 р.

Публікується вперше за авторизованим машинописом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2378.

«Вік» – тритомна антологія нової української літератури, присвячена 100-річчю з часу опублікування поеми «Енеїда» І.Котляревського (1798). Уклав В.Доманицький за участю видавничого гуртка київської молоді. У 1900 р. вийшов перший том, куди включено поезію 1798–1898 рр. У 1902 р. перший том перевидали і видрукували два томи прози 1798–1898 рр.

97. До С. Єфремова. Бережани, 27 липня 1902 р.

Публікується вперше за авторизованим машинописом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 120, од. зб. 454.

Єфремов Сергій (1876–1939) – політичний діяч, літературознавець, критик, публіцист, автор близько 2000 праць з українського літературознавства, віце-президент ВУАН. Заарештований у середині 1929 р. у зв'язку з процесом Спілки визволення України. У 1930 р. засуджений на кару смерті з заміною її 10-річним ув'язненням. З 1939 р. доля невідома.

Мою біографію – у короткій біографії А.Чайковського перед публікацією уривку з повісті «Олюнька» під назвою «Сирітка» читаємо:

Чайкивський Андрій на світъ народився р. 1857 въ мисти Самбори, въ Гальчыни; освіту здобувъ на фылософичному факультети въ львизьскому универьситети; зъ р. 1882 адвокатуе въ Босни, Самбори та Бережанахъ. Въ литератури вперше Чайковський выступивъ р. 1892, колы въ «Дили» надруковани булы його «Спомыны з переддесяты литъ» (вийшли окремо у Львови

р. 1894); п'єше переважно повисти та оповидання; доси зъ його твориєть надруковано: «Вуйко» (Зоря, 1895), «Образъ гонору» (Львиевъ, 1895), «Бразылійський гараздъ» Львиевъ, 1896), «Курателя» (Дило, 1897), «Рекрутъ» (*ibid*), «Олюнька» повистъ (Львиевъ, 1895), «Въ чужимъ гнизди», повистъ (Львиевъ, 1896), «Серенада въ навечере Св. Войцеха» (Дило, 1896), «Моя перша любовъ» (*ibid*) та инши. За кращи твори Чайковського крытыка мае його повисти зъ жыття такъ званою «ходачковой шляхтъ» – «Олюнька» та «Въ чужимъ гнизди».

Див.: Викъ. (1798–1898). Т. III. – Кывивъ, 1902. – С. 445.

Босансько-герцеговинське повстання – йдеться про повстання 1882 р., про це – «Спомини з-перед десяти лѣт».

98. До О.Маковея. [Бережани], 6 березня [1903] р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2379.

Місце та рік написання – за поштовим штемпелем на листівці.

99. До М.Коцюбинського. Бережани, 27 березня 1903 р.

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2315.

Александрівка – російський алфавіт, який після Емського указу 1876 р. імператора Олександра II мали використовувати для видання всіх україномовних текстів в Російській імперії.

100. До І.Франка. Бережани, 7 травня 1903 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 201.

101. До М.Коцюбинського. Бережани, 21 травня 1903 р.

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2316.

...що я сам себе не пізнав – див. прим. на с. 349–350.

102. До М.Коцюбинського. Бережани, 1 червня 1903 р.

Публікується за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2317.

Мою працю вислав я – мова йде про повість А.Чайковського «За чужі гріхи».

103. До М.Коцюбинського. *Бережани, 11 червня 1903 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2318.

104. До М.Коцюбинського. *Бережани, 20 червня 1903 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2319.

105. До Андрея Шептицького. *Бережани, 3 липня 1903 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 8–9.

106. До М.Коцюбинського. *Бережани, 3 жовтня 1903 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2320.

Котляревський Іван (1769–1838) – український письменник, зачинатель нової української літератури.

Не міг з Вами бути – 30–31 серпня 1903 р. в складі делегації від Чернігівської архівної комісії М.Коцюбинський брав участь у відкритті пам'ятника І.П.Котляревському в Полтаві і виступав з промовою.

Не видали ще якої памятної книжки – в листі до А.Чайковського від 1.10.1903 року М.Коцюбинський пише, що він запізнився зі своїми міркуваннями про видання ілюстрованої «Енеїди». Полтавська міська дума вже надрукувала поему з малюнками талановитого художника Мартиновича П.Д. (1856–1933).

«Нива» – літературно-ілюстрований тижневик, який виходив у Петербурзі у 1870–1918 рр.

У Вашому альманасі... – йдеться про альманах «З потоку життя»

«Общество Качковського» – «Общество ім. Михайла Качковського», культурно-освітнє товариство, засноване 1874 р. в Коломиї з ініціативи о. І.Наумовича провідниками галицького москвофільства

як альтернатива створеній у 1868 р. народовцями «Просвіті». У 1876 р. перенесене до Львова.
polona fides – mala fides (лат.) – польська вірність – погана вірність.

107. До М.Коцюбинського. *Бережани, 8 листопада 1903 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2321.

108. До К.Студинського. *Бережани, 13 грудня 1903 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, Ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 2.

Студинський Кирило – див. прим. на с. 329.

«*Руслан*» – газета, яка виходила у Львові з 1897 до 1914 р.

109. До М.Коцюбинського. *Бережани, 25 грудня 1903 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2322.

Товариство ім. Т.Шевченка – див. прим. на с. 325.

Єфремов Сергій – див. прим. на с. 349.

Чикаленко Євген (1861–1929) – відомий український меценат, громадський діяч, видавець і публіцист. Автор «Спогадів» (Т. 1–2. Львів, 1925–1926) та «Щоденника 1917–1919» (Львів, 1931), які дають багатий матеріал до історії українського національного руху кінця XIX – початку XX століття.

Кербер Ернест – прем'єр-міністр Австрії (1900–1904, 1916).

110. До Андрея Шептицького. *Сколе, 5 січня 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 10–11.

111. До К.Студинського. *Бережани, 5 січня 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 3–3зв.

прибуття до Вашої сім'ї великого князя... – 1904 р. у сім'ї Кирила Студинського народився син.

112. До Андрія Шептицького. *Бережани, 24 січня 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 13–14.

Куземський Михайло (1809–1879) – галицький церковний і громадський діяч, львівський крилошанин, найдіяльніший член Головної Руської Ради, керівник засідань Собору Руських Учених (19–26 жовтня 1848 р.). У 1868–1871 рр. – останній холмський греко-католицький єпископ.

Тучапи – село біля Ярослава (тепер – у Республіці Польща), мешканці якого 3 вересня 1892 р. перейшли з греко-католицького обряду на римо-католицький.

113. До К. Студинського. *Бережани, 4 лютого 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 4.

«*Руслан*» – див. прим. на с. 352.

«*Буковина*» – див. прим. на с. 335.

«*Як я шукав гувернантки*» – на жаль, цієї публікації віднайти не вдалось.

д-р Маковей – йдеться про Осипа Маковея (на той час працював у Чернівецькому університеті) – див. прим. на с. 316.

114. До М.Коцюбинського. *Бережани, 12 лютого 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А–2323.

Олесницький – див прим. на с. 319.

Севастопольської халепи – мається на увазі Кримська війна 1853–1856 рр.

коли б Австрія не набрали по шкурі під Садовою – Садова – місто в Чехії, біля якого 3 липня 1866 р. відбулась вирішальна битва австро-пруської війни 1866 р. В цій битві австрійці зазнали нищівної поразки і були змушені укласти Празький мир 1866 р.

Победоносцев Костянтин (1827–1907) – російський державний діяч, юрист, обер-прокурор Синоду (1880–1905). З 1868 р. – сенатор, з 1872 р. – член Державної ради. Автор Маніфесту 29 квітня 1881 року про зміцнення самодержавства.

Плеве В'ячеслав (1846–1904) – російський державний діяч. З 1899 р. – міністр, статс-секретар у справах Фінляндії, з квітня 1902 року – міністр внутрішніх справ і шеф жандармів. Вбитий есером Є.Созоновим.

115. До К. Студинського. *Бережани, 16 лютого 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 5.

116. До К. Студинського. *Бережани, 10 березня 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк.

з «Літ. Вістника» (1903) «Дві стрічи» – див.: Літературно-науковий вісник. – 1903. – Т. XXII. – Кн. 2. – С. 65–74.

з «Зорі» «Вуйко» – див.: Зоря. – 1895. – Ч. 14. – С. 266–271.

117. До О. Маковея. *Бережани, 7 квітня 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2380.

о.Попель – очевидно, йдеться про о.Івана Попеля (1850–?), пароха у с. Довгополе Косівського деканату, відомого діяча січового руху.

д-р Окуневський – див. прим. на с. 342.

118. До К. Студинського. *Бережани, 7 квітня 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 7–7 зв.

«*Не дав засоромити себе*» – оповідання А. Чайковського

119. До М.Коцюбинського. *Сколе, 18 червня 1904 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А. 2324.

на *Венгерщині* – тобто на Закарпатті, яке адміністративно входило до Транслейтанії, або угорської частини (королівства) Австро-Угорщини.

Довбуш Олекса (1719–1745) – ватажок карпатських опришків, син гуцула з Печеніжина. Діяв переважно на Гуцульщині й Покутті, але заходив і на Поділля. Постать Довбуша, опоетизована народом, залишила помітний слід в українському фольклорі та літературі.

«Січ» – спортивно-пожежна фізкультурна організація, поширена в Галичині в 1900–1930 рр., а також на Буковині, Закарпатті та на еміграції. Першу «Січ» заснував Кирило Трильовський в селі Завалля Снятинського повіту 5 травня 1900 р. Далі «Січі» створилися в Коломийському та Городенківському повітах, поширилися в Галичині та Буковині. У 1913 р. «Січей» було понад 900, в них об'єднувалося приблизно 80 тис. «січовиків». З «Січей» вийшла українська військова формація – Українські Січові Стрільці (1914–1920), які стали головною військовою силою під час створення Західно-Української Народної Республіки. Діяльність «Січей» припинила польська окупаційна влада в Галичині у 1924 р. «Січі» існували на Буковині, на Закарпатті, деякий час, під час Визвольних змагань (1919), – на Наддніпрянщині, де були ліквідовані після встановлення радянської влади.

Желізняк – мається на увазі Залізняк Максим (1740 – ?), запорізький козак, один з керівників гайдамацького повстання (Коліївщина) 1768 р. Після поразки повстання засланий у Сибір (м. Нерчинськ).

Гонта Іван (?–1768) – сотник козацької уманської надвірної міліції Ф.Потоцького, під час Коліївщини перейшов на бік гайдамаків, які під проводом М.Залізняка 20 червня 1768 р. захопили Умань. Після поразки повстання страчений у селі Серби біля Могилева-Дністровського.

д. Шраг – Шраг Ілля (1847–1919), громадський і політичний діяч, адвокат. З 1869 р. працював гласним Чернігівської губернської земської управи, 1906 р. був послом до Першої Державної Думи, де очолював українську фракцію, одночасно був заступником голови Союзу Автономістів (1905–1906), згодом заступником голови Товариства українських поступовців. Член Української Центральної Ради від Чернігівської губернії.

120. До І. Франка. Сколе, 24 вересня 1904 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 203–205.

три томи Костомарова – йдеться, напевно, про тритомне видання монографії «Богдан Хмельницький» (1876).

Bagatell, Provincial... Klagen (нім.) – незначних провінційних... скарг.

Олесницький – див. прим. на с. 319.

критика Єфремова – йдеться про Сергія Єфремова – див. прим. на с. 349.

Підоша, правильно Підеша – псевдонім Андрія Камінського (1873 – 1957), українського письменника і публіциста, автора прозового твору «Восток і Запад» (1903). В 1904 р. він емігрував до США, з 1921 р. жив в Югославії. Помер в Мариборі.

Übermensch (нім.) – надлюдина.

podmiot i ozezczenie (пол.) – підмет і присудок.

121. До І. Франка. Сколе, 2 жовтня 1904 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 207–208.

122. До І. Франка. Сколе, 13 листопада 1904 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 209–211.

123. До І. Франка. Сколе, 19 листопада 1904 р.

Публікується вперше за авторизованим машинописом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1625, арк. 195.

124. До О. Маковея. Сколе, 20 листопада 1904 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2381.

125. До О. Маковея. Сколе, 2 грудня 1904 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 59, од. зб. 2382.

126. До редакції «Літературно-наукового вісника». Сколе, 6 грудня 1904 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 215.

127. До І. Франка. Сколе, 6 грудня 1904 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 215.

128. До редакції «Літературно-наукового вісника». Сколе, 6 січня 1905 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3., од. зб. 1635, с. 217–218.

ad captandam benevolentiam (лат.) – для досягнення прихильності.

129. До І. Франка. Сколе, 20 січня 1905 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 219–222.

Nie lubię rusinów, bo nie ma za co! (пол.) – Не люблю русинів, бо немає за що!

Спілка – див. прим. на с. 347.

босняцькі спомини – мається на увазі «Спомини з-перед десяти літ».

130. До О. Барвінського. Сколе, 10 лютого 1905 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

Томашівський Степан (1875–1930) – історик, публіцист і політик, дійсний член НТШ (1899). З 1910 р. – доцент історії Австрії у Львівському університеті, у 1914–1918 рр. – член Бойової Управи Українських Січових Стрільців, у 1920 р. – голова дипломатичної місії ЗУНР в Лондоні; в 1921–1925 рр. – у Берліні; з 1928 р. – доцент історії України у Краківському університеті. Наукові дослідження С. Томашівського присвячені головно Хмельниччині і добі І. Мазепи.

131. До Андрія Шептицького. *Рогатин, 1 квітня 1906 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 15.

архієпископ Теодорович – мається на увазі Теодорович Юзеф (1864–1938), вірменський архієпископ, політик, з 1902 р. – вірменсько-католицький архієпископ у Львові, посол до Галицького сейму і австрійського парламенту (1902–1918), польського сейму (1919–1922). Противник політики санації у міжвоєнній Польщі.

132. До М. Грушевського. *Рогатин, 30 квітня 1906 р.*

Публікується вперше за автографом ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 816, арк. 4–5.

Товариство педагогічне – див. прим. на с. 324.

Рогатин – місто Івано-Франківської області, розташоване на р. Гнила Липа, що є притокою Дністра.

Роксоляна – Настя Лісовська (1505–1561), дочка священика з Рогатина (тепер – Івано-Франківська обл.), полонена татарами в 1520 р., потрапила до султанського гарему і стала дружиною турецького султана Сулеймана I Пишного. Мала великий вплив на чоловіка і в цілому на турецьку політику. Роксоляна є героїнею багатьох творів української літератури, історичних досліджень.

133. До І. Франка. *Бережани, 20 жовтня 1906 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 223–225.

відповідь на критику Д.М.М-ського моєї новелі «За чужі гріхи» [у «Вістнику»] – ця відповідь опублікована у «Літературно-науковому віснику», 1906, т. 36, с. 507–509.

Д.М.М-ського – мається на увазі Мочульський Михайло (1875–1940), український літературознавець, критик, перекладач. Друкував критичні огляди літературного процесу кін. ХІХ – поч. ХХ ст. («Українська література», 1906), рецензії на твори українських письменників цього періоду.

Ukrainische Rundschau (Український огляд) – літературно-мистецький і громадсько-політичний журнал. Виходив у Відні німецькою мовою у 1906–1915 рр.

mit bösem Vorsatz (нім.) – зі злим наміром.

Nachsteller (нім.) – рекрут, який ухиляється від бранки і прибуває пізніше терміну.

ipsa lege (лат.) – самим законом.

травестія – жартівлива поезія, що є комічною переробкою, пере-лицюванням творів із серйозним чи навіть героїчним змістом.

Квітчиних слів – йдеться про Г.Квітку–Основ'яненка.

134. До І.Франка. *Бережани, 15 листопада 1906 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 227–228.

135. До М. Коцюбинського. *Бережани, 7 грудня 1906 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2325.

die hohe Regierung wird für uns sorgen (нім.) – високий уряд буде про нас піклуватися.

136. До М. Коцюбинського. *Бережани, 1906 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2326.

Томашівський Степан – див. прим. на с. 357.

критику д. Мочульського – Мочульський Михайло – див. прим. на с. 358.

...чим Ваше бородате – тут А.Чайковський натякає на те, що усі православні священослужителі не мали права голити бороду.

«Громадська думка» – перший щоденник українською мовою в Києві у 1906 р. Заборонений владою 18 серпня 1906 р.

Леонтович Володимир (1866–1933) – громадський діяч і письменник.

мій закордонний брат Михайло – очевидно, йдеться про адресата, Михайла Коцюбинського.

Дума – тут йдеться про австрійський парламент.

д. Шраг – див. прим. на с. 355.

137. До М.Коцюбинського. *Бережани, 14 січня 1907 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2327.

138. До М.Коцюбинського. *Бережани, 23 лютого 1907 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2328.

«*Рідний край*» – газета, виходила з 1905 р. заходами української місцевої громади в Полтаві, з кінця 1907 р. до 1914 р. – у Києві.

Станіславів – тепер – м. Івано-Франківськ, обласний центр.

Назарук Осип (1883–1940) – громадський і політичний діяч, визначний журналіст і публіцист. Один з організаторів студентського життя на початку ХХ ст., член управи Русько-Української радикальної партії (1905–1919) і співредактор «Громадського Голосу». У 1915–1918 рр. служив у легіоні Українських Січових Стрільців, де керував Пресовою Кватирою; за Директорії УНР – міністр, згодом керівник Управи преси і пропаганди. Пізніше відійшов від соціалізму, став віруючим католиком, з 1926 р. – редактор «Нової Зорі», органу Української християнської (згодом – католицької) організації.

«*Słowo polskie*» – щоденна газета, що виходила у Львові в 1895–1934 рр. (з перервою у 1951–1918 рр.), спочатку орган Польської демократичної партії (PSD), з 1902 р. – Національно-демократичної партії (SND) в Галичині.

Будзиновський В'ячеслав – див. прим. на с. 336.

139. До М.Грушевського. *Бережани, 1 березня 1907 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 816, арк. 6–16.

парцеляція галицьких лятіфундій – поділ великих земельних маєтків (латифундій) на невеликі ділянки (парцелі) з наступним продажем або переданням в оренду селянам.

Щадниця перемиська та Союз кредитовий – Крайовий кредитовий союз (Центросоюз), заснований 1899 р. у Перемишлі з ініціативи Т.Кормоша, згодом, за пропозицією Є.Олесницького, центральна Союзу перенесена до Львова і об'єднана із торговим синдикатом «Сільський господар» під назвою Крайовий Союз Госпо-

дарських Спілок – торговий синдикат товариств «Сільський Господар». Постачав населенню споживчі товари, сільськогосподарські знаряддя, пальне та інше. Остаточо ліквідований в 1944 р.

«Дністер» – український кооперативний банк з обмеженою поручкою. Заснований у Львові 1895 р. з метою матеріальної допомоги членам вміщених ощадностей, надання позички українському населенню краю тощо. Ліквідований большевицькою владою 1939 р.

Познаньщина – Велике князівство Познаньське, частина Великогерцогства Варшавського, яка відійшла до Пруссії (згодом – у складі Німеччини) в 1815 р. Це етнічні польські землі, що входили до Речі Посполитої до 1793 р.

довг (борг) гіпотечний – від гіпотeka (гр.) – юридична інституція, що забезпечує права власника або інших осіб на нерухомість; гроші, забезпечені нерухомістю.

140. До М.Коцюбинського. *Бережани, 7 березня 1907 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2329.

«Рада» – українська ліберальна газета, що виходила у Києві в 1905–1914 рр. Видавав і фінансував газету Євген Чикаленко.

Грушевський – див. прим. на с. 344.

141. До М.Коцюбинського. *Бережани, 17 квітня 1907 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2330.

«Україна» – щомісячний історико-етнографічний і белетристичний журнал, що почав виходити українською мовою в Києві з 1907 р. як наступник «Киевской старины». Редактором журналу був Володимир Науменко.

Марко Вовчок (1833–1907) – відома українська письменниця, справжнє ім'я Марія Вілінська.

Квітка-Основ'яненко Григорій (1778–1843) – український письменник.

«Правда» – див. прим. на с. 323.

альманах – мова йде про альманах М.Коцюбинського «З потоку життя».

Крат з України – Крат Павло (1882–1952) – громадський і церковний діяч, родом з Лубенщини. Учасник боротьби за український університет у Львові в 1906–1907 рр. З 1907 р. – в Канаді, з 1918 р. – пастор і діяч Української Євангельської Церкви. В 1923–1938 рр. перебував на Західній Україні, де став засновником Євангельсько-Реформованої Церкви. Помер у Торонто.

142. До Андрея Шептицького. *Бережани, 28 квітня 1907 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, од. зб. 368, арк. 1–1 зв.

143. До І.Франка. *Бережани, 22 листопада 1907 р.*

Друкуємо повністю за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 3, од. зб. 1635, с. 229–232.

покійний кардинал – йдеться про Сильвестра Сембратовича – див. прим. на с. 341.

Нагірний Василь (1847–1921) – інженер-архітектор, один з піонерів українського громадсько-економічного життя в Галичині. Засновник, організатор і часто голова низки товариств і установ у Львові: «Народна Торговля» (1883), «Зоря» (1884), асекураційного товариства «Дністер» (1892), руханкового товариства «Сокіл» (ї його голова – у 1894–1900), «Ремісничої бурси» (1898) та ін.

Дідицький Богдан (1827–1908) – галицький письменник, москвофіл, журналіст. Видавав газету «Слово» (до 1871 р.). Редагував «Литературный Сборник» Галицько-Руської Матиці (1885–1886).

Олесницький Євген – див. прим. на с. 319.

«*Література*» – мається на увазі праця Івана Франка «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.», видана у Львові 1910 р.

Огоновський Омелян – див. прим. на с. 325.

«*Дністер*» – див. прим. на с. 361.

«*Надія*» – див. прим. на с. 322.

мій народній катехізм – ймовірно, що йдеться про брошуру А.Чайковського «Що кожному знати треба про загальне, безпосереднє і тайне право голосування» (1905).

144. До С.Томашівського. [Бережани], 7 січня 1908 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 368, оп. 1, спр. 197, арк. 7–7 зв.

Текст записано на поштовій листівці із зображенням вілли д-ра Чайковського в Бережанах.

Читали «Руслана» Ч. 284 і 285 – А.Чайковський має на увазі матеріал «З життя священиків», опублікований в газеті «Руслан», 1907, 19 грудня (1 січня 1908), число 284; 20 грудня (2 січня 1908), число 285. У числі 285 опубліковано під цим заголовком листа Т.Кордуби із звинуваченнями А.Чайковського у наклепі.

145. До В.Левицького. Бережани, 24 січня 1908 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 771, оп. 1, спр. 63, арк. 1–2.

ваша партія – йдеться про соціал-демократичну партію.

радикалики – члени Русько-Української радикальної партії – див. прим. на с. 328.

Гординський Ярослав (1882–1939) – літературознавець і педагог з Галичини.

«січовий кріль» – йдеться, напевно, про Кирила Трильовського.

Партицький Омелян (1840–1895) – мовознавець і педагог.

Ганкевич Микола (1869–1939) – політичний і профспілковий діяч, організатор українського робітництва в Галичині, один із засновників Української соціал-демократичної партії в Галичині, член Головної Української Ради у Львові (1914–1917); редактор газети «Воля» (1900–1907).

146. До М.Грушевського. Бережани, 8 травня 1908 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 816, арк. 17–19.

оповідане з козацьких часів – напевно, мова йде про частину майбутнього роману Андрія Чайковського «Сагайдачний». Спочатку він писав твір як оповідання, але згодом розширив його до роману.

Здобуте козаками в р. 1610 Варни – Варну здобували запорізькі козаки у 1606 і 1620 рр. Коли в 1606 р. флотилія козацьких човнів здобула місто, то, за М.Грушевським, було забрано цінностей більше як на 180 тис. золотих. Подія знайшла відгук в українській народній пісні «А в неділю пораненьку», записаній на по-

чатку XIX ст. в Галичині. А.Чайковський помилково вказує рік здобуття козаками Варни 1610, виправивши 1620 на 1610.

Здобуте Сагайдачним Кафу – козаки, забезпечивши собі військову славу, здобули, поруйнували і спалили Кафу – головний ринок українських невільників. За М.Грушевським, забрали там силу невільників з наших сторін і пустили їх на свободу. Одначе, як пише Д.Дорошенко, існують різні погляди, коли саме це сталося: М.Максимович і В.Антонович вважали, що відбулася ця подія в 1606 р.; М.Грушевський – у 1616 р.

Конашевич-Сагайдачний Петро (р. н. невід. – 1622) – український гетьман, видатний політичний і культурний діяч. Походив з Галичини, ймовірно з Кульчиць на Самбірщині, де народився бл. 1550 р., вихованець Острозької академії. Завдяки військовому таланту Сагайдачний переміг численне турецьке військо під Хотиним 1621 р., де був поранений і невдовзі помер. Похований у Києво-Печерському монастирі. Своє майно записав на культурні і церковні цілі.

Кульчиці – село на Самбірщині, звідки, ймовірно, походив П.Конашевич-Сагайдачний.

147. До С. Томашівського. *Бережани, 26 травня [1]908 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ ф. 368, оп. 1, спр. 197, арк. 8–8 зв.

Аркас Микола (1853–1909) – український композитор, історик, автор праці «Історія України-Руси».

праця про Хмельницького – С. Томашівський в ті роки готував такі праці: «Один момент під Зборовом. 1649» (1913), «Перший похід Б.Хмельницького в Галичину» (1914), «До історії перелому Хмельниччини» та ін.

Скальковський Аполлон (1808–1898) – український історик, археограф, статистик, економіст, письменник. У 1839 р. відкрив і зберіг для науки архів Коша Нової Січі. З 1856 р. – член-кореспондент Петербурзької Академії наук. Майже всі його твори (бл. 300) присвячені історії та статистиці південної України XVIII–XIX ст.

148. До С. Томашівського. *Бережани, 8 червня 1908 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 368, оп. 1, спр. 197, арк. 10–10 зв.

149. До О.Барвінського. *Бережани, 8 липня [1]908 р.*

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

Високоповажаний Пане Раднику! – О.Барвінський мав титул Радника двору як колишній довголітній посол.

150. До С.Томашівського. *[Бережани], 15 жовтня [1]908 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 368, оп. 1, спр. 197, арк. 11–11 зв.

ni secula seculorum (лат.) – во віки віків.

падлеу Кордуба – йдеться про о. Теодора Кордубу, див. прим. на с. 315.

151. До Андрея Шептицького. *Бережани, 20 жовтня 1908 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, од. зб. 368, арк. 3–3 зв.

Синевідсько вижне – тепер – Верхне Синевідне, село Сколівського району Львівської області.

152. До В.Старосольського. *Бережани, 25 листопада 1908 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 360, оп. 1, спр. 468, арк. 48–49.

Старосольський Володимир (1878–1942) – громадсько-політичний діяч, правник і соціолог, професор Українського Вільного університету, а потім – Львівського університету. Помер на заслани.

А – криптонім Андрія Чайковського.

видання «Рускій селянин» – популярна політично-освітня і господарська газета, виходила у Львові (1903–1913), спочатку – два, пізніше – три рази на місяць. Редактори Ж.Гольоб, В.Дем'янчук.

Допись з Бережан – мається на увазі допис із Бережанщини, підписаний псевдонімом «Учасник» і вміщений в газеті «Руский селянин», 1908, 20 листопада, число 34. А.Чайковський названий там А.Скрібайлом false Чайківським.

153. Повноважсть (на д-ра В.Старосольського). *Бережани, 25 листопада 1908 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 360, оп. 1, спр. 468, арк. 52.

154. До М.Коцюбинського. *Бережани, 23 грудня 1908 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2331.

Сагайдачний – Конашевич-Сагайдачний – див. прим. на с. 364.

«Чорна Рада» – перший український роман, який Пантелеймон Куліш (1819–1897) видав у 1857 р.

Аркас Микола – див. прим. на с. 364.

Потоцький Андрій (Анджей); (1861–1908) – польський політик у Галичині, депутат австрійського парламенту і Галицького сейму, з 1902 р. – намісник Галичини. У відповідь на зловживання владою та антиукраїнські дії його вбив студент Мирослав Січинський 12 квітня 1908 р.

галицький намісник – найвища службова особа, представник цісарської влади в краї (Галичині).

чорносотенці – члени організацій «Союз руського народу», «Союз Михаїла Архангела», «Білий двоголавий орел» і «чорних сотень» – озброєних формувань для боротьби проти ворогів царської Росії 1905–1917 рр. Тут маються на увазі радикальні москвофіли у Галичині.

«Народний Дім» – найстаріша і найбагатша українська культурно-освітня установа в Галичині, створена в 1849 р. З початком Першої світової війни австрійський уряд заборонив діяльність Народного Дому, 1917 р. ліквідував його, а для догляду за майном призначив кураторію. Після окупації Галичини Польщею влада ліквідувала кураторію та передала Народний Дім консервативній групі москвофілів. Діяльність Народного Дому в останні десятиліття під Австрією і за польського часу обмежувалась музейно-архівними справами.

Ставропігія – Ставропігійський інститут – культурно-освітня установа в Галичині (єдина до середини XIX ст.), створена 1788 р. на базі Львівського Успенського (Ставропігійського) братства. У другій половині XIX ст. Ставропігійський інститут опанували

москвофіли, які не допускали нових членів з українського національного табору.

«Русская Матица» – «Галицько-Руська Матиця» – товариство для просвітньої та літературно-видавничої справи, засноване у Львові 1848 р. на зразок подібних товариств, що існували в інших слов'янських народів. Першим головою був М. Куземський. Видала *«Науковий Сборник»* (1865–1868), потім – *«Литературный Сборник»* (1869–1873; 1885–1890), на початку ХХ ст. – *«Научно-Литературный Сборник»*. Ці видання друкувались язичієм. До 1885 р. «Р. М.» видала понад 80 книжок, в т. ч. і *«Читанку»* Маркіяна Шашкевича. В 60-х рр. керівництво Матицею захопили москвофіли, які не давали друкувати книг народною мовою. У 80-х рр. діяльність Матиці занепала.

Січинський Мирослав (1887–1979) – український громадський діяч. Належав до Української соціал-демократичної партії. 12 квітня 1908 р. застрелив у Львові галицького намісника А. Потоцького, заарештований, засуджений до 20-річного ув'язнення, втік із в'язниці і виїхав у еміграцію до США. Був одним із засновників Української федерації соціалістичної партії.

Почаїв – місто Кременецького району Тернопільської області. У XVI ст. у Почаєві засновано православний монастир (з 1833 р. – Почаївська лавра).

Бобрінський Володимир (1868–1928) – граф, російський націоналіст, депутат III Державної Думи, де активно боровся з українцями.

Бобрінський Георгій – граф, російський державний діяч, займався галицькими справами, генерал-губернатор Галичини під час російської окупації 1914–1915 рр.

панславізм – культурна і політична течія серед слов'янських народів, яка у XVII–XIX ст., виходячи з їх етнічної спорідненості, висувала ідею політичного об'єднання усіх слов'ян, але під берлом російського царя.

Абрагамович Давид (1843–1926) – польський політик консервативного напрямку. У 1897 р. – президент австрійського парламенту, у 1907–1909 рр. був міністром у справах Галичини, 1919–1922 рр. – делегатом до установчого сейму у Варшаві.

Дідушицький Войцех (1848–1909) – польський політик консервативного напрямку, письменник, філософ, публіцист, член Віденського парламенту і керівник польського клубу послів, у 1906–1907 рр. – міністр у справах Галичини.

Король Михайло (1856–1925) – адвокат, посол до Галицького сейму (1889–1895), прихильник старорусинів, пізніше – провідник української громади в Жовкві.

Дудикевич Володимир (1861–1922) – адвокат в Коломиї, провідник москвофільської партії, посол до Галицького сейму. Очолював групу, яка обстоювала повну єдність із Росією (т. зв. «новокурсники»).

Шраг Ілля – див. прим. на с. 355.

155. До О.Барвінського. *Бережани, 10 лютого [1]909 р.*

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

156. До О.Барвінського. *Бережани, 8 квітня [1]909 р.*

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

157. До М.Коцюбинського. *Бережани, 20 квітня 1909 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2332.

Еркман-Шатріян – літературне ім'я французьких письменників Еміля Еркмана (1822–1899) і Шарля-Луї Шатріана (1826–1890).

Яворницький Дмитро (1885–1940) – історик, археолог, етнограф, фольклорист і письменник. Автор праці «Історія запорозьких козаків» у 3-х тт.

Шраг Ілля – див. прим. на с. 355.

158. До М.Коцюбинського. *Бережани, 2 травня 1909 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А-2333.

159. До М.Коцюбинського. *Бер[ежани], 18 травня 1909 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2334.

Дорошенко Дмитро (1882–1952) – видатний український історик, громадсько-політичний і державний діяч, публіцист. Член Револю-

ційної української партії, згодом – Товариства українських поступовців. З квітня 1917 р. входив до складу Української Центральної Ради; у 1918 р. – міністр закордонних справ Української Держави; з 1920 р. – у еміграції. В 1921–1951 рр. – професор кафедри історії Українського Вільного Університету у Відні, Празі і Мюнхені. Автор близько тисячі праць з історії України, історії культури і церкви в Україні.

160. До В.Охримовича. *Бережани, 26 травня [1]909 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 372, оп. 1, спр. 92, арк. 14.

Охримович Володимир (1870–1931) – громадсько-політичний діяч, учений, журналіст. За фахом – правник. Дійсний член НТШ (з 1899), член-кореспондент Петербурзької АН, професор Українського таємного університету у Львові (1920–1925). Діяч радикальної партії, один із засновників національно-демократичної партії, посол до австрійського парламенту, у 1915–1917 рр. – заручник у Сибіру. З 1918 р. – член Української Народної Ради, з 1923 р. – голова Народної трудової партії, з 1925 р. – в УНДО. Автор багатьох цінних праць з етнології, етнографії, мовознавства та антропоніміки, надрукованих в записках НТШ, інших наукових виданнях. Помер у Львові.

161. До М.Коцюбинського. *Бережани, 13 липня 1909 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2335.

Музей Тарновського в Чернігові – йдеться про Василя Васильовича Тарновського (1837–1899). Збирав колекцію старожитностей (тепер зберігається в Чернігівському історичному музеї), рукописну та художню спадщину Т.Шевченка.

162. До М.Коцюбинського. *10 вересня 1909 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2336.

Текст листа на художній листівці із зображенням пушкарів періоду козаччини. Художник А.Андрейчин (Львів).

163. До М.Коцюбинського. *Бережани, 28 грудня 1909 р.*

Публікується вперше за автографом – Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського, А 2337.

Бог – мається на увазі ріка Південний Буг.

Богун Іван – див. прим. на с. 338.

164. До Г.Хоткевича. *Бережани, 15 квітня 1910 р.*

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 62, од. зб. 109.

Хоткевич Гнат (1877–1938) – український письменник, мистецтвознавець, режисер.

165. До М.Грушевського. *Бережани, 16 квітня 1910 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 816, арк. 20–21.

Кафа (нині Феодосія) – місто в Криму, великий невільничий ринок у XVI–XVII ст.

zur strengen Prüfung (нім.) – до відповідального екзамену.

шабас – тут А.Чайковський має на увазі суботу. 23 квітня 1910 р., за новим стилем, була субота.

166. До О. Добровольської. *Бережани, 31 жовтня 1910 р.*

Публікується вперше за авторизованим машинописом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 124, од. зб. 63.

На цьому ж аркуші, як і просить А.Чайковський, є лист-відповідь О. Добровольської від 8 листопада 1910 р., де вона як бухгалтер і касир товариства «Надія» переконливо свідчить про непричетність А.Чайковського до фінансів цього товариства.

167. До В.Старосольського. *Бережани, 3 січня 1911 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 360, оп. 1, спр. 416, арк. 105.

168. До М.Грушевського. *Бережани, 4 січня 1912 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 816, арк. 22–23.

чеський переклад «Козацької помсти» – див.: Čajkovskij Andrij. Kozácká pomsta: Povídka / Přel. O.S.Vetti [A. Koudelka]. – Praha: J.Otto, 1912. – 135 с. ; Те ж / Přel. J. Janouch. – Praha: Vyšehrad, 1941. – 119 с.

«Л.В.» – «Літературно-науковий вісник» – див. прим на с. 344.

169. До Андрея Шептицького. *Бережани, 6 червня 1913 р.*

Публікується вперше за авторизованим машинописом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 17.

Лист підписали А.Чайковський як Голова політичної повітової організації національно-демократичної партії в Бережанах та М.Боднар як секретар цієї організації.

в посліднім архипастирським листі в справі виборчої реформи – йдеться про Спільне Пастирське послання митрополита Андрея Шептицького, єпископа Константина Чеховича і єпископа Григорія Хомишина до духовенства й вірних «О виборчій реформі» від 29 травня 1913 р.

170. До С.Томашівського. *[б. м.], 29 червня 1913 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 368, оп. 1, спр. 197, арк. 12–13.

ліцензія поетіка (лат.) – поетична вільність.

видане «Просвітою» скорочене оповідання Мордовцева про Сагайдачного – йдеться про одне з видань: Кахникевич К. Сагайдачний: Оповѣданє / Переповѣвъ пѣсля [Д.] Мордовця К.К. – У Львовѣ: Накл. т-ва «Просвѣта», 1887. – 23 с. – (Ч. 102, кн. 7); Просьвітні листки: Ч. 23/24. – [Львів]: Накл. Т-ва «Просьвіта», 1908. – 32 с. : [3] іл.– Відб. з «Календаря Просвіти». Зміст: Куліш П. Про злодія у селі Гаківниці: [Оповідання]; Козак-нецяга: Оповідання / За Д.Мордовцем пер. Г.Х. [Хоткевич Г.]; Хоткевич Г. Сагайдачний: Исторична повість / За О.Мордовцем. – Львів: Коштом і заходом Т-ва «Просьвіта», 1908. – 96 с. : [18] іл. – (Ч. 339/40, за липень і серпень).

Мордовцев Данило (1830–1905) – український письменник, історик, писав російською мовою.

Сінкевич – йдеться про польського письменника Сенкевича Генрика, див. прим. на с. 337.

171. До Андрія Шептицького. *Бережани, 5 квітня 1914 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 19.

172. До Андрія Шептицького. *Самбір, 27 липня 1914 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 358, оп. 2, спр. 303, арк. 21.

Трускавець – тепер місто обласного підпорядкування Львівської області.

д-р Гарматій, лікар з Тереховлі – очевидно, йдеться про *Григорія Гарматія* (1872–1930) – лікаря, сина колишнього простого селянина Василя Гарматія (1810–1900), який у 1848 р. став послом до віденського парламенту. Під час навчання у Львівському університеті був першим головою Української академічної громади у Львові. Працював на Гуцульщині, згодом у Тереховлі. В 1910 р. став членом-засновником Українського Лікарського Товариства.

173. До С.Горука. *Самбір, 16 грудня 1915 р.*

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 385, оп. 1, спр. 47, арк. 4–4 зв.

Горук Семен (1873–1920) – отаман УСС, командир куреня, пресо-вий референт при НК УГА, убитий більшовиками.

174. До О.Барвінського. *Самбір, 15 травня 1916 р.*

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

«Свобода» – політичний, просвітній і господарський тижневик, виходив з 1887 до 1939 р.; орган Української національно-демократичної партії (згодом змінила назву на Українську Трудову Партію, Українське Національно-Демократичне Об'єднання).

Проф. Біленький – очевидно, А.Чайковський має на увазі *Теодора Біленького* (1858–1939) – педагога, громадського діяча Самбірщини, директора учительської семінарії в Самборі в 1894–1914 рр.

християнська суспільна партія – поміркована консервативна галицька партія, заснована 1911 р. у Львові. Попередником ХСП був Католицький русько-народний союз, створений 1896 р. українськими політичними діячами на чолі з О.Барвінським. ХСП була малочисельною організацією і значної ролі в політичному житті Галичини не відігравала. За релігійний характер, консерва-

тизм і стосунки з польськими політичними колами ХСП часто критикували інші українські партії, особливо радикали. У середині 1920-х років вплив ХСП на суспільно-політичне життя Галичини зменшився і партія саморозпустилася.

175. До В.Гнатюка. Самбір, 23 березня 1917 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

Гнатюк Володимир (1871–1926) – етнограф, з 1899 р. – секретар НТШ у Львові, з 1901 р. – секретар, а з 1916 – голова етнографічної комісії НТШ, редактор (з 1900) всіх її видань. Співредактор «Літературно-наукового вісника» (1898–1906 та на початку 1920-х років), директор Української видавничої спілки.

Спілка – йдеться про Українсько-руську видавничу спілку – див. прим. на с. 347.

Д. Грушівський – йдеться про Михайла Грушевського – див. прим. на с. 344.

176. До С. Томашівського. Самбір, 24 серпня [19]17 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 368, оп. 1, спр. 197, арк. 14–14зв.

Маруся – йдеться про доньку С. Томашівського.

Левіцкі – мова йде про добрих приятелів А.Чайковського, родину Костя Левицького.

Топільниця – тепер село Мостиського району Львівської області.

Мразниця – в ті часи село Дрогобицького повіту.

Стефко – син С.Томашівського – Степан.

177. До Т.Реваковича. Самбір, 2 травня 1918 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 663, оп. 1, спр. 38, арк. 5.

Ревакович Тит (1846–1919) – суддя, громадський діяч, член-засновник НТШ, правний дорадник товариства «Просвіта» у Львові і його почесний член, організатор і голова філії «Просвіти» м. Львова (1914), співредактор «Зорі» (1888).

178. До В.Гнатюка. Самбір, 25 травня 1918 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

Микола – Чайковський Микола, син письменника.

критика покійного Франка – критика І. Франка на «Олюньку» з'явилась на сторінках «Зорі» у № 11 журналу за 1895 р. (с. 218). Іван Франко помер 28 травня 1916 р.

179. До В.Гнатюка. Самбір, 14 червня [19]18 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

встановити ціну на книжку – йдеться про 2-ге видання «Олюньки» (Львів, 1918)

180. До К.Студинського. Самбір, 14 червня [19]18 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 8.

Чайковська Марія (1891–1990) – донька А. Чайковського, вчительювала в с. Сільце Самбірського повіту.

181. До В.Щурата. Коломия, 15 січня 1920 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 206, спр. 636, п. 15.

Коломия – місто на Івано-Франківщині, колишній Станіславівщині, куди А. Чайковський переїхав із сім'єю в 1919 р.

Петлюра Симон (1879–1926) – державно-політичний діяч, публіцист, організатор Збройних сил УНР, голова Директорії УНР, активний діяч Революційної української партії (РУП), організатор УСДРП, редактор журналу «Украинская жизнь» (Москва, 1912–1917), генеральний секретар військових справ УНР, загинув у Парижі від куль большевицького агента Шварцбарта. Його постать стала символом боротьби за незалежність України.

Жовті Води – місце переможної битви війська Богдана Хмельницького з поляками 16 травня 1648 р.

Корсунь – нині місто Черкаської області, районний центр, місце переможної битви війська Богдана Хмельницького з поляками 26 травня 1648 р.

Пилявці – місце переможної битви війська Богдана Хмельницького з поляками 23 вересня 1648 р.

монографії д-ра Томашівського «Перший похід...» – йдеться про працю С. Томашівського «Перший похід Б.Хмельницького в Галичину». (Львів, 1914).

182. До В.Гнатюка. Коломия, 23 лютого 1920 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

Крушельницький Антін (1878–1935) – письменник, літературознавець, педагог і громадсько-політичний діяч, міністр освіти Української Народної Республіки, в 1929–1933 рр. – редактор раднофільських журналів «Нові шляхи» і «Критика». У 1934 році виїхав на підрадянську Україну, де у 1935 р. разом із синами був розстріляний органами НКВС.

183. До В.Левицького (В.Лукича). [Коломия], 5 вересня 1920 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 61, од. зб. 873.

Місце написання встановлене за змістом.

homo novus (лат.) – нова людина.

Домб'є – передмістя Кракова (Польща), де польська влада 1919 р. зробила концентраційний табір для українських полонених і заарештованих; з 12 тис. осіб через голод, антисанітарні умови і катування померла майже половина в'язнів.

Талергоф – місцевість в Австрії, біля м. Грац, в якій від вересня 1914 р. до кінця 1917 р. існував табір інтернованих українців з Галичини і Буковини, запідозрених у русофільстві. У 1914–1916 рр. зареєстровано 14 тис. в'язнів, з них померло 1 767 осіб.

оден зять цивілізується в Тухолі – мова йде про чоловіка Марії Чайковської Романа-Євгена Ставничого (1889–1959) – колишнього суддю польового суду 8-ї Самбірської бригади УГА, який перебував в польському таборі для полонених в Тухолі на Помор'ю.

другий тиняється по світу – мова йде про чоловіка Олени Чайковської Володимира Бемка (1889–1965), службовця Міністерства війни ЗУНР та УНР

Денікін Антон (1872–1947) – російський генерал, головнокомандувач російських антибільшовицьких сил півдня Росії (входили Добровольча армія, козацькі частини Дону і Кубані). З весни 1919 р. армія Денікіна розпочала наступ на Україну, громила

українські культурні організації, шкільництво, окупувала Київ (вересень–грудень 1919 р.). Дня 17.11.1919 р. договір з Армією Денікіна підписала УГА, потрапивши у безвихідну ситуацію (блокада з боку Антанти, епідемія тифу). Денікін сповідував ідею «єдиної невідомої Росії», був реставратором російського монархізму.

ukraiński bunt w wschodniej Malopolsce (пол.) – український бунт у Східній Малополющі.

Вітик Семен (1876–1930?) – галицький громадсько-політичний і профспілковий діяч. Член-засновник Української соціал-демократичної партії Галичини і провідник її крила, що співпрацювало з Польською партією соціалістів, депутат австрійського парламенту; член Української Національної Ради ЗУНР, член президії Трудового Конгресу. Наприкінці 1920-х років переїхав на підрадянську Україну, репресований і знищений режимом.

«*Причини зубожілости наших селян в суді*» – мається на увазі цикл статей А.Чайковського під назвою «Причини зубожілости наших селян і міщан через судівництво», надрукований в газеті «Діло», 1888, № 266, 267, 272–274.

184. До В.Гнатюка. Коломия, 2 жовтня 1920 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24. Лист написаний на бланку адвокатської контори д-ра Андрія і д-ра Богдана Чайковських.

Кивелюк Іван (1866–1922) – громадський і політичний діяч, посол до Галицького сейму, голова Товариства «Просвіта» у Львові (1910–1922).

185. До В.Стефаніка. Коломия, 19 жовтня 1920 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 1073, арк. 119.

Стефанік Василь (1871–1936) – видатний письменник-класик.

Кобринський Володимир (1873–1958) – громадський і культурний діяч Галичини, засновник (1926) і довголітній директор музею «Гуцульщина» в Коломиї. Досліджував мосяжні вироби Гуцульщини.

Снятин – місто на Покутті, тепер – районний центр Івано-Франківської області.

186. До В.Охримовича. Коломия, 16 квітня 1921 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ ф. 372, оп. 1, спр. 92, арк. 15.

Ваша брошура зробила на мене велике вражіння – йдеться про брошуру В.Охримовича «Чому я навернувся до християнської католицької віри, або Як я віднайшов Бога і душу, Христа і Церкву: Прилюдне визнання віри». (Львів, 1920. – 48 с.).

євангелик – член протестантської секти євангелістів.

Фехнер Густав Теодор (1801–1887) – німецький фізик, психолог, філософ-ідеаліст, письменник-сатирик. Професор Ляйпцігського університету. Один із засновників експериментальної психології і естетики.

Fortleben nach dem Tode (нім.) – життя після смерті.

187. До О.Барвінського. Коломия, 14 червня 1921 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

Лист написаний на бланку адвокатської контори д-ра Андрія і д-ра Богдана Чайковських.

а «Pro sestru» навіть гарно зілюстровано – див.: *Pro sestru / Přel. I. Kaprál.* – Praha: J.R. Viliek, 1917. – 124 s.

188. До І.Громницького. [1922]

Публікується вперше за чернеткою автографа з урахуванням авторських правок – ІЛ, відділ рукописів, ф. 124, од. зб. 62.

Громницький І. – йдеться про Громницького Ізидора, учителя Української академічної гімназії у Львові.

189. До В.Гнатюка. Коломия, 13 квітня 1922 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

190. До В.Гнатюка. Коломия, 1 травня 1922 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

З програмою часопису я зновні годжуся – ймовірно, йдеться про відновлений «Літературно-науковий вістник».

191. До В.Гнатюка. Коломия, 23 травня 1922 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24.

192. До В.Гнатюка. Коломия, 7 червня 1922 р.

Зберігається: ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 34, спр. 598, п. 24, арк. 10–11.

Опубліковано у збірнику: Володимир Гнатюк: Документи і матеріали, 1871–1989. – Львів, 1998. – С. 315–315.

Подаємо за автографом.

Качковський Михайло (1802–1872) – культурний діяч у Галичині, суддя, народовець-австрофіл. Допомогавав видавництвам і авторам обидвох тогочасних галицьких таборів – староруському й народовецькому; його коштом засновано у Львові журнал «Слово» (1861–1887); залишив товариству «Народний Дім» у Львові фундацію (понад 60 000 гульденів) на нагороди за твори місцевою літературною мовою.

«Вістник», тобто «Український вістник» – під такою назвою виходило «Діло» з 25 січня до 27 жовтня 1921 р. Редагував М.Струтинський.

«НЛВ», точніше «ЛНВ» – «Літературно-науковий вісник» – див. прим. на с. 344.

Леонід (508 або 507 р. до н.е. – 480 р. до н.е.) – цар Спарти 488–480 рр. до н.е. Під час греко-перських воєн разом з Еврїбїадом очолив об'єднане військо грецьких полісів, загинув геройською смертю під Термопілами. В античній літературі це ім'я є символом патріотизму.

Як ось Стефаник в ч. 1 Н. А. В. – мається на увазі новела В.Стефаника «Вона – земля», вміщена у «Літературно-науковому віснику», 1922, т. 76, с. 6–8.

193. До В.Охримовича. 8 червня 1923 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 372, оп. 1, спр. 18, арк. 61.

Український Клуб у Варшаві – об'єднання українських депутатів у польському сеймі.

194. До К.Студинського. Львів, 28 жовтня 1923 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 9.

Гординський Ярослав – див. прим. на с. 391.

usque ad supremam diem vitae (лат.) – до останнього дня життя.

195. До С. Томашівського. Коломия, 11 грудня 1923 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 368, оп. 1, спр. 197, арк. 15–17зв.

Микола – син А.Чайковського.

Грушевський Михайло – див. прим. на с. 344.

Петлюра Симон – див. прим. на с. 374.

Винниченко Володимир (1880–1951) – політичний діяч і письменник. Лідер УСДРП, член та заступник голови Центральної Ради і перший голова Генерального Секретаріату – автономного уряду України. За гетьманської влади В.Винниченко очолив Національний Союз і брав участь у протигетьманському повстанні. З листопада 1918 до лютого 1919 р. – голова Директорії. Після поразки визвольних змагань виїхав за кордон.

Столипін Петро (1862–1911) – державний діяч царської Росії. Відома політика Столипіна, що визначала урядовий курс у період реакції 1907–1910 рр. (столипінська реакція). З 1900 р. – міністр внутрішніх справ і голова Ради Міністрів. Посилив політику національного гніту, зокрема щодо українського народу, автор аграрної реформи.

Борислав – місто Львівської області. Добування нафти з Бориславського родовища розпочато ще в середині XVIII ст.

Дорошенко Дмитро – див. прим. на с. 368–369.

Вітик – див. прим. на с. 376.

Голубович Сидір (1873–1938) – галицький діяч, адвокат, до Першої світової війни – громадський діяч і організатор Тернопільщини, 1911 р. – посол до австрійського парламенту, 1913 р. – до Галицького сейму. У 1918 р. – секретар судових справ ЗУНР, пізніше – голова секретаріату і секретар фінансів, торгівлі та промисловості. У 1924 р. очолював Українську трудову партію і брав участь у заснуванні УНДО.

ein fünfteilkaiser – дослівно: п'ята частина кайзера, тобто на 1/5 президент держави.

Галерчики – польські вояки, якими командував Юзеф Галлер (1873–1960), польський генерал, у 1918–1919 рр. сформував у Франції польські дивізії, які, всупереч волі Антанти, були кинуті проти УГА і примусили галичан відступити за Збруч у липні 1919 р.

Павленко – йдеться про Омеляновича-Павленка Михайла. *Омелянович-Павленко Михайло* (1878–1952) – військовий діяч, генерал-полковник Армії УНР. За Центральної Ради – командир української бригади в Катеринославі; за Гетьманату – командир Третьої стрілецької дивізії в Полтаві й кошовий отаман Запорізького козачого коша. З грудня 1918 до червня 1919 р. – начальний вождь УГА, згодом – командир Запорізького корпусу; командувач Армії УНР під час Першого Зимового походу та в період союзу з Польщею (з грудня 1919 до листопада 1920 рр.). Згодом – на еміграції в Чехословаччині, Німеччині та Франції.

Ярослав – місто над Сяном, тепер – в Республіці Польща.

Антантськими висланниками – мається на увазі дипломатична місія Антанти на чолі з генералом Бартелемі (лютий 1919 р.), яка стала ініціатором укладеного 24 лютого 1919 р. перемир'я між ЗУНР і Польщею. Припинення воєнних дій зупинило успішний наступ українського війська у Вовчухівській операції 1919 р.

Бемко Володимир (1889–1965) – громадський діяч в Бережанах, сотник УГА, заступник секретаря військових справ у Станиславові, зять А.Чайковського.

Калуш – тепер районний центр Івано-Франківської області.

На підставі Вашої праці і праці Липинського – йдеться про праці С.Томашівського «Перший похід Б.Хмельницького в Галичину», а також В.Липинського «Україна на переломі. 1657–1659».

Липинський В'ячеслав (1882–1931) – історик, соціолог, політик і політолог, публіцист-філософ, дійсний член НТШ, один із творців Української демократичної хліборобської партії, за Гетьманату і Директорії (до червня 1919 р.) – посол України у Відні. Історичні праці стосуються часів козащини. За політичними поглядами – монархіст.

Костомаров Микола (1817–1885) – історик, публіцист, письменник, один із засновників Кирило-Мефодіївського братства, після розгрому якого був у в'язниці і на засланні в Саратові (до 1856),

з 1862 р. працював виключно як науковець, автор фундаментальних досліджень з історії України. Тут йдеться про монографію М.Костомарова «Богдан Хмельницький».

«Слово» – українське видавництво у Берліні.

196. До К.Студинського. Коломия, 16 грудня 1923 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 10–10 зв.

по св. Миколі – після 19 грудня.

Нашого директора – мається на увазі Тома Баревич, див. прим. на с. 333.

197. До К.Студинського. Коломия, 16 вересня 1924 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 12–12 зв.

непочитального чоловіка – особу не встановлено.

aberatio mentalis (лат.) – розумове відхилення

д-р Смаль-Стоцький – напевно, йдеться про Романа Смаль-Стоцького (1893–1969), мовознавця і політичного діяча.

198. До І.Кревецького. Коломия, 18 лютого 1925 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 309, оп. 1, спр. 1007, арк. 6.

На цьому ж аркуші дописка рукою І.Кревецького: відп[исано] 20/II. [1]925.

Кревецький Іван (1883–1940) – галицький історик, дійсний член НТШ, довголітній директор бібліотеки НТШ у Львові (1905–1914, 1921–1937), редагував журнал «Наша школа» у Львові (1909–1912).

Ставропігійське братство (мається на увазі Успенське ставропігійське братство у Львові) – національно-релігійна громадська організація православних, а згодом – греко-католицьких українських міщан Львова. Діяло з 1586 по 1788 рр.

199. До К.Студинського. Коломия, 17 березня 1925 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 13.

Звертаюся до Вас як до голови Наукового Товариства ім. Шевченка – Кирило Студинський головував у НТШ в 1923–1932 рр.

200. До О.Барвінського. Коломия, 20 березня 1925 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

201. До О.Барвінського. Коломия, 16 липня 1925 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

«*Mjałeš chamie złoty róg...*» (пол.) – мав, хаме, золотий ріг.

Вітик – див. прим. на с. 376.

протестантизм – одна з трьох найбільших течій християнства. Об'єднує низку самостійних церков і сект, які певним чином відрізняються культом та організацією, але пов'язаних спільністю походження і догматики. Бере свій початок із Реформації XVI ст.

Ватикан – держава Папи Римського, глави католицької церкви, розміщена на горбі Монте-Ватикано в Римі. Утворена Латеранськими угодами 1929 р. На горбі Монте-Ватикано ще у ранньому середньовіччі побудували палац, який наприкінці XIV ст. став постійною резиденцією Папи Римського.

Хомишин – йдеться про єпископа Станиславівського Григорія Хомишина (1867–1947). Був ректором Греко-католицької духовної семінарії у Львові (1902–1904). Єпископом став у 1904 р. У 1946 р. був заарештований радянською владою. Помер у січні 1947 р. в київській в'язниці.

Кульпарків – частина тодішнього Львова (давніше приміське село), в якій міститься психіатрична клініка.

гр. Шептицького – мається на увазі митрополит Андрей Шептицький.

«*Український голос*» – тижневик у Перемишлі (1919–1932), спершу був на платформі Трудової партії, 1920–1929 рр. – гетьманського руху, з 1929 р. – неофіційний орган ОУН. Заборонений польською владою.

Федорців Федір (1889–1930) – журналіст, публіцист, студентський і громадський діяч.

Стаття в «Ділі» Юдофіля за майбутні крамниці по селах – очевидно, мається на увазі допис «Реальна відповідь. На маргінесі

польсько-жидівської угоди», підписаний псевдонімом «Жидофіл» і вміщений у газеті «Діло», 1925, 11 липня, число 151.

Помістив я в «Укр. г[олосі]» за хліборобство – мається на увазі стаття А.Чайковського «Нема того злого, щоби на добре не вийшло», вміщена в газеті «Український голос» (Перемишль), 1925, 21 червня, число 25.

нарада амбасадорів – Рада послів (країн Антанти), яка в Парижі 14 березня 1923 р. остаточно підтвердила права Польщі на колишню Східну Галичину.

202. До Виділу Товариства «Просвіта». Коломия, 17 січня 1926 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 779, арк. 116.

Медвецький Юліан (1845–1918) – громадський діяч, вчений геолог і мінералог, родом з Лемківщини, професор, ректор Львівської політехніки, дійсний член НТШ у Львові (якому заповів свою бібліотеку) та Польської академії наук. Досліджував корисні копалини Прикарпаття.

Гладилевич Дем'ян (1846–1892) – громадсько-політичний діяч, рідний брат дружини А.Чайковського. Очолював Товариство імені Шевченка у Львові, був співзасновником «Діла» і товариства «Дністер».

Долучаю мою автобіографію – цю автобіографію під назвою «Мій життєпис» вміщено в першому томі цього видання.

203. До голови товариства «Просвіта» у Львові. [Б. м.], 8 лютого 1926 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 4–4зв.

Високоповажний Пане Голово – головою «Просвіти» у 1926 р. був Михайло Галушинський (1878–1931) – громадський і освітній діяч, директор гімназії «Рідної Школи» у Рогатині (1910–1914), офіцер легіону Українських Січових Стрільців під час Першої світової війни, потім – голова «Просвіти» (1923–1931), сенатор (1928–1930), згодом – посол до польського сейму.

204. До К.Студинського. Львів, 20 березня 1926 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 14.

Лист підписав А.Чайковський як голова Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка.

205. До О.Барвінського. Коломия, 12 травня 1926 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

Дзвиняч – село біля Заліщик на Тернопільщині.

Заліщики – див. прим. на с. 329.

Темницький Микола (1847–1921) – галицький громадський і політичний діяч, публіцист, греко-католицький священник, співробітник газети «Батьківщина», «Свобода», «Діло» та ін.

звар'юваний Хомишин – див. прим. до с. 382.

Гордієвський Іван (1854–1927) – галицький церковний і громадський діяч, греко-католицький священник, митрат.

apostolicus (лат.) – апостольський.

редемптористи (від лат. *redemptoris* – букв. *спокутувач*) – члени католицького чернечого ордену Покутників, заснованого в 1749 р. Орден діяв на території низки країн (Італії, Австрії, Польщі та ін.), а також у Північній Америці, де існували його місіонерські пункти. Орден був тісно пов'язаний з єзуїтами і зобов'язував своїх членів вести активну пропаганду католицизму, насамперед у протестантських країнах. У 1913 р. митрополит Андрей Шептицький запросив редемптористів до Галичини, надавши їм землі і приміщення для монастирів.

целібси – священники, що прийняли целібат. Целібат (від лат. *caelibis* – неодружений) – обов'язкова безшлюбність католицьких священників. Запроваджений в XI ст. папою Григорієм VII. Папа Павло VI в 1967 р. енциклікою «Caelibatus Sacerdotalis» (Про целібат священників), підтвердив непорушність целібату.

автокефалія (гр.) – в православній традиції – самостійність церкви, адміністративна незалежність від інших церков.

Липківський Василь (1864–1938) – митрополит Української Автокефальної Православної Церкви, знищений большевицьким режимом.

«*Віра і наука*» – місячник Української Євангельської Реформованої Церкви на Західно-українських землях, виходив спочатку в Станіславові (1925), згодом 1925–1939 рр. – у Коломиї за редакцією П. Крата, В.Федева, Л.Бучака.

«*Місіонар*» – у 1921–1939 рр. виходив під назвою «Місіонар Пресв. Ісусового Серця» – популярний католицький журнал, який

видавали оо. Василяни у Жовкві у 1897–1944 рр. (1915 р. в Загребі; 1940–1941 рр. у Перемишлі), спочатку двотижневик, згодом місячник. Часопис як місячник відновлено у Львові в квітні 1992 р.

«*Нова зоря*» – католицька газета, виходила у Львові 1926–1939 рр., спочатку щотижня, з 1928 р. – двічі на тиждень (ред о. Т.Галушчинський, з 1928 р. – О.Назарук).

переклад Св.Письма Куліша, Левицького і Пулюя – повний переклад Біблії українською мовою, надрукований у Відні 1902 р., перевиданий у 1912 р. Наступні видання – у Берліні 1921 р. та Нью-Йорку й Лондоні 1947 р. Перші сім книг Біблії переклав П.Куліш та І.Пулюй решту – І.Нечуй-Левицький. Перевидано у Києві 2000 р.

вид. брит. бібл. Тов. – Британське біблійне товариство видало Святе Письмо українською мовою 1903 р.

Куліш Пантелеймон (1819–1897) – письменник, етнограф, літературний критик, публіцист і громадський діяч. У 1868 р. розпочав самостійно перекладати Новий Заповіт з церковнослов'янської мови. Недоліком його роботи було те, що переклад робився не з грецького оригіналу. Рецензенти негативно сприйняли працю Куліша і за короткий час йому довелося вивчити давньоєврейську і грецьку для подальшої праці над перекладом Нового Заповіту. На кошти львівської газети «Правда» було видано п'ять Мойсеєвих книг.

Левицький – йдеться про письменника І.Нечуя-Левицького.

Пулюй Іван (1845–1918) – вчений і громадський діяч, доцент кафедри експериментальної фізики Віденського університету (1887–1893), професор Празького (німецького) політехнічного інституту (1884–1916). Під час Першої світової війни очолював Комітет допомоги втікачам у Празі. Відзначався широким колом знань, у т. ч. знанням класичних мов і богослов'я. У 1871 р. разом із П. Кулішем видрукував у Відні перекладений з грецької Новий Заповіт.

штундисти – послідовники *штундизму* (від нім. *Die Stunde* – година) – пієтичної течії в протестантизмі, що виникла на поч. XVII ст. в Німеччині і Голландії. Адепти штундизму наполягали на посиленні релігійного почуття, відновленні ідеалів ранньохристиянського братерського життя, сповідували соціальний утопізм.

баптисти (від грецьк. *baptizo* – занурювати, хрестити у воді) – протестанський напрям, який виник унаслідок розвитку пуританізму. Визнаючи можливість безпосереднього спілкування віруючих з Богом через молитви, баптисти заперечують духо-

венство як посередника між віруючим і Богом. Послідовники секти не визнають святих, мощей, ікон, чернецтва, церковних таїнств. Хрещення у баптистів відбувається в дорослому віці. Єдиним джерелом віровчення у баптистів є Біблія (насамперед, Новий Заповіт). Баптисти вимагають обов'язково дотримуватися норм моралі (взаємна підтримка і допомога, відмова від алкоголю, лихослов'я та ін.).

в Переяславлю – мається на увазі т. зв. Переяславська рада 8 січня 1654 р., коли проголошено про підданство України московському царю.

за Калниша – йдеться про Калнишевського Петра (бл. 1690–1803), останнього кошового Запорізької Січі (1762, 1765–1775), здібного воєначальника, адміністратора і дипломата, засланоного до Соловецького монастиря (1775) після зруйнування Запорізької Січі.

Текелій Петро (1720–1793) – російський генерал, командувач війська, яке зруйнувало Запорізьку (Нову) Січ (1775).

Dominus vobiscum! (лат.) – З Вами Бог!

et cum spiritu tuo (лат.) – із духом твоїм.

206. До Андрія Шептицького. Коломия, 9 червня 1926 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 368, арк. 4–5.

Витошинський Йосиф (1838–1901) – крилошанин, парох в с. Денисів Тернопільського деканату.

Денисів – тепер село Козівського району Тернопільської області.

о.Ясеницький Павло (1816–?) – професор богослов'я в Самбірській гімназії, діяч українофільського напрямку, автор розвідки про стан церкви Христової під пануванням Володимира Великого, друкувався в «Зорі Галицькій».

Винниченко Володимир – див. прим. на с. 379.

207. До О.Барвінського. Коломия, 26 серпня 1926 р.

Публікується вперше за автографом – ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 11, спр. 2717, п. 163.

szkoda czasu i atlasu (пол.) – *тут*: жаль марнувати час і атлас.

«Український Голос» – див. прим. на с. 382.

редемптористи – див. прим. на с. 384.

василіяни – див. прим. на с. 342.

студити – монахи студійського уставу, спочатку жителі монастиря Студіон в Константинополі. Монастир Студитів заснував у V ст. Флавій Студій при імператорі Леві Великому. Правила «Типікон» для Студіону уклали св. Теодор (759–826). На початку XX ст. устав відновив Андрей Шептицький.

Константин Великий (бл. 274–337) – римський імператор у 306–337 рр. У 326 р. на місці давньогрецької колонії Візантії заснував нове місто, яке назвав Константинополем. У травні 330 р. до Константинополя була перенесена столиця імперії з Риму. Об'єднав у своїх руках усю імперію в результаті багатолітньої боротьби з претендентами.

Кунцевич Йосафат (1580–1623) – католицький священник, архієпископ Полоцький. У 1867 р. проголошений папою Пієм IX святим як мученик за ідею церковного з'єднання.

«*Гр. Гол.*» – тобто «Громадський Голос», див. прим. на с. 336.

208. До К.Студинського. Коломия, 25 жовтня 1926 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 15–15зв.

«*Новий час*» – часопис, спочатку – орган Української військової організації, з 1925 р. – безпартійна ілюстрована газета, виходила у Львові в 1923–1939 рр. у видавництві «Видавнича Спілка», з 1934 р. – у видавництві «Українська преса» І.Тиктора, спочатку – двічі на тиждень, через день (з 1926) і щоденно (з 1932), ред. М.Матчак, Д.Паліїв, з 1926 р. – М.Коновалець.

ad captandam benevolentiam (лат.) – для досягнення прихильності.

Англійська церква – державна церква в Англії. Виникла в 30-ті рр. XVI ст. в результаті реформації, проведеної англійським королем Генріхом VIII. Основною метою Реформації був розрив з папством. Керівництво церквою здійснював король через архієпископа Кентерберійського.

Липківський Василь – див. прим. на с. 384.

архієпископ Харківський – Олександр Ярещенко (1890–1938), архієпископ Харківський УАПЦ (1923–1926), заарештований 1926 р. і загинув у Сибіру.

209. До К.Студинського. Коломия, 29 квітня 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 171–173в.

Поліщук Клим (1891–1937?) – український письменник, поет-символіст, драматург. Ув'язнений у концтаборі 1935 р. Загинув на Соловках.

Д.В.У. – Державне видавництво України – засноване в 1919 р. у Харкові. З 1930 р. – Державне Видавниче Об'єднання.

«Життя й Революція» – громадський літературно-науковий місячник у Києві (1925–1933), редактори О.Дорошкевич, М.Терещенко, Є.Черняк.

«Червоний шлях» – громадсько-політичний і літературно-науковий місячник, заснований 1923 р. у Харкові, виходив до лютого 1936 р.

«Культурний побут» – можливо, йдеться про газету «Культура і побут», яка виходила у Харкові 1924–1928 рр. як додаток до газети «Вісті ВУЦВК». Згодом неодноразово змінювала назву.

критика М.Руд. в «Ділі» така питійська... – Див.: М.Р. З нових книжок: [«Панич» А.Чайковського] // Діло. – 1927. – Ч. 71.

М.Руд – Михайло Рудницький (1889–1975), літературний критик, літературознавець і письменник. У Львові в 1922–1925 рр. був професором таємного Українського університету і до 1939 р. – співредактором газети «Діло» і журналу «Назустріч» (з 1934). У 1939–1941 рр. – професор чужоземних літератур, з 1948 р. – української літератури у Львівському університеті.

д-р Левицький – напевно йдеться про Костя Левицького, адвоката і суспільно-політичного діяча.

210. До К.Студинського. Коломия, 5 травня [19]27 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411.

«Глобус» – двотижневий ілюстрований універсальний журнал, видання газети «Пролетарська правда».

обняли Ви провід Т-ва і. Т. Ш. – Кирило Студинський став головою НТШ у 1923 р. *Защуратили* – натяк на те, що головою НТШ в 1921–1923 рр. був В.Щурат.

211. До К.Студинського. [Повновасть]. Коломия, 5 травня 1927 р.

Публікується вперше за авторизованим машинописом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 18.

212. До Я.Гординського. Коломия, 28 травня 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 384, оп. 1, спр. 55, арк. 1–13з.

По критиці Михайла Рудницького в «Ділі» – див. прим. на с. 388.

Критик з «Поступу» – критика Л.Нигрицького на твір А.Чайковського «Панич», вміщена у часописі «Поступ», 1927, число 3–4, с. 127.

«Поступ» – періодичне видання, місячник католицького напрямку, виходив у Львові (1921–1931), до 1927 р. призначений для молоді, що навчається, згодом – місячник літератури і життя.

Що Ваш старенький робить? – йдеться про Ярослава Гординського, батька художника.

фініс коронат опус (лат.) – кінець – ділу вінець.

покійний Бачинський – йдеться про Володимира Бачинського (1880–1927), адвоката і політичного діяча, посла до Галицького сейму, довголітнього секретаря «Народного Комітету» у Львові. Його батьком був Микола Бачинський – професор Бережанської гімназії, перший голова філії Українського Педагогічного Товариства «Рідна школа».

«Відродження» – антиалкогольне товариство.

213. До К.Студинського. Коломия, 20 червня 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 22.

Левецький Кость – див. прим. на с. 325.

214. До К.Студинського. Коломия, 12 серпня 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 25–25зв.

Лизанівський Іван (1892–1938) – літературний критик, редактор, довголітній секретар Івана Франка, з 1914 р. – працював у Києві, був активним учасником Визвольних змагань, пізніше був упорядником і редактором 30-томного зібрання творів І.Франка

(кілька видань, 1927–1931), інших багатотомних видань українських класиків. Заарештований у справі т. зв. «Українського національного центру» в 1931 р., розстріляний в січні 1938 р.

У.Д.В. (тобто Державне Видавництво України) – див. прим. на с. 388.

Еварницький (Дмитро Яворницький) – див. прим. на с. 368.

Скальковський Аполлон – див. прим. на с. 364.

215. До родини В.Левицького. Коломия, 14 серпня 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 771, оп. 1, спр. 63, арк. 3.

вернувшись із Сокала, куди їздив до сина – син А.Чайковського Богдан тоді мешкав у м. Сокалі на Львівщині.

216. До К.Студинського. Коломия, 1 вересня 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 26–26зв.

217. До К.Студинського. Коломия, 25 вересня 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 27–27зв, 28.

Макарушка Любомир (1899–1986) – громадський і політичний діяч Галичини, перший генеральний секретар Студентського Союзу, генеральний секретар УНДО (1927–1929), посол до польського сейму (1930–1935), після Другої світової війни на еміграції, член виконкому еміграційної Української Національної Ради, керівник відділу для німецьких втікачів у ФРН, автор статей про визвольні змагання та на суспільно-політичні теми.

Академічний Дім – гуртожиток для студентів-українців Львова, розміщений на теперішній вул. Коцюбинського, збудований на кошти з Наддніпрянщини, зокрема Є.Чикаленка.

Грицай Остап (1881–1954) – журналіст, критик, письменник і перекладач, професор академічної гімназії у Львові, у 1914–1945 рр. жив у Відні, пізніше в Баварії, дійсний член НТШ і ВУАН.

einer der glänzensten Bauernschilderer (нім.) – один з найблисучіших творців образу селян.

sic rebus stantibus (лат.) – за такого стану речей.

218. До Я.Гординського. Коломия, 4 листопада 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 384, оп. 1, спр. 55, арк. 2.

Гординський Святослав (1906–1993) – син Ярослава Гординського, поет, літературознавець, маляр і графік, учень О.Новаківського, проілюстрував книжку А.Чайковського «Три казки діда Охріма» (Коломия, 1927?).

219. До К.Студинського. Коломия, 28 листопада 1927 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 29.

220. До К.Студинського. Коломия, 4 лютого 1928 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 30.

«*Березіль*» – модерний український театр, заснований у Києві мистецьким об'єднанням «Березіль» як експериментальна студія режисера Леся Курбаса.

Блавацький Володимир (1900–1953) – видатний актор, режисер і мистецький керівник українських театрів у Галичині й на еміграції. На сцені – з 1919 р. в театрі «Бесіда», у 1927–1928 рр. – у харківському «Березолі», після повернення до Галичини – у Театрі ім. Тобілевича, в «Заграві», з 1938 р. – в Театрі ім. Котляревського. На еміграції керував Ансамблем українських акторів (США).

«*Рух*» – видавництво, засноване у Харкові в 1921 р. Видавало художню літературу. Припинило свою діяльність у 1933 р.

221. До І.Кревецького. Коломия, 28 лютого 1928 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, спр. 1007, арк. 7–7зв.

На цьому ж аркуші дописка рукою І.Кревецького: Відп[исано] 1.III.928.

Аркас Микола – див. прим. на с. 364.

222. До К.Студинського. Коломия, 2 листопада 1928 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ ф. 362, оп. 1, спр. 25, арк. 179.

223. До К.Студинського. Коломия, 24 листопада 1928 р.

Публікується вперше за авторизованим машинописом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 31.

кабінет ноар – себто через поліцію.

формату-письменність – очевидно, автор має на увазі формат серії «Руська письменність» (пізніше – «Українське Письменство») – бібліотеки класиків української літератури, яку започаткував у 1904 р. Юліян Романчук.

224. До Андря Шептицького. Коломия, 12 грудня 1928 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 368, арк. 10.

єпископ Хомишин – див прим. на с. 382.

другий єпископ – напевно йдеться про єпископа Перемиського Йосафата Коциловського (1876–1947).

gegen Dummheit kämpfen die Götter umsonst (нім.) – даремно боги борються проти глупоти.

225. До І.Кревецького. Коломия, 27 січня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, спр. 1007, арк. 8–8 зв.

пржеців панствоє (пол.) – проти держави.

годзінки і літанію до матки боскої крульової польскої – латинські богослуження.

Шайноха Кароль (1818–1868) – польський історик, публіцист, письменник. Події 1646–1648 рр. напередодні визвольної революції під проводом Богдана Хмельницького описав у праці «Dwa lata dziejów naszym, 1646–1648».

Немцевіч Юліян Урсин (1758–1841) – польський поет, драматург, позаїк, громадсько-політичний і культурний діяч. Тут йдеться про його історичну працю «Dzieje panowania Zygmunta III (1819)».

шизматик (*схизматик*) – тобто некатолик (православний).

226. До Товариства «Просвіта» у Львові. Коломия, 14 березня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 121, арк. 14.

227. До К.Студинського. Коломия, 15 травня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 411, арк. 32–32зв.

Крушельницький Антін – див. прим. на с. 375.

«Нові шляхи» – літературно-науковий, містецький і громадський місячник радянофільського напрямку, виходив у Львові 1929–1932 рр. за радянською фінансовою підтримкою; редактор А.Крушельницький. 1933 р. – замість «Нових шляхів» – виходила «Критика».

ВУ – Велика Україна.

«Західня Україна» – видавництво однойменної літературної організації. Діяло 1927–1930 рр. в Харкові, 1930–1933 рр. – в Києві. Випускало твори письменників Західної України.

228. До А.Крушельницького. Коломия, 22 травня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 311, оп. 1, спр. 10, арк. 81.

229. До А.Крушельницького. Коломия, 17 червня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 311, оп. 1, спр. 10, арк. 83.

230. До А.Крушельницького. Коломия, 27 червня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 311, оп. 1, спр. 10, арк. 82.

231. До А.Крушельницького. Коломия, 23 вересня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 311, оп. 1, спр. 10, арк. 85–85зв.

«Шляхи» – тобто журнал «Нові шляхи», див. прим. на с. 393.

Опільський Юліян (1884–1937) – літературний псевдонім Юрія Рудницького, педагога і письменника.

ЛНВ – див. прим. на с. 344.

Донцов Дмитро (1883–1973) – публіцист, літературознавець, політик-ідеолог українського націоналізму, видавець «Літературно-наукового вісника» (1922–1932), з 1933 р. – «Вісник».

Коломисець Авенір (1905–1946) – журналіст і письменник.

пшедмьот (пол.) – додаток (*грам.*).

подмьот (пол.) – підмет (*грам.*).

оржеченя (пол.) – присудок (*грам.*).

232. До А.Крушельницького. Коломия, 8 жовтня 1929 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 311, оп. 1, спр. 10, арк. 84–84зв.

джем бент – так автор інтерпретує вираз «*jazz bend*», що означає оркестр; тут, очевидно, мова йде про міських вуличних музик.

233. К.Студинського. Коломия, 18 грудня 1929 р.

Публікується верше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 113, арк. 3.

На Велику Україну, куди запросив мене мій син – син А.Чайковського Микола з 1929 р. мешкав в Одесі, куди виїхав на запрошення уряду УСРР будувати українську математичну науку.

peritus rei (лат.) – досвідчена [у цьому людина].

234. До Виділу Товариства «Просвіта» у Львові. Коломия, 11 вересня 1930 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 24.

235. До Андрея Шептицького. Коломия, 15 вересня 1930 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 368, арк. 11–12.

236. До редакції газети «Діло». Коломия, 20 листопада 1930 р.

Публікується вперше за авторизованим машинописом, що зберігається в особистому архіві А.Ставничого.

передовиця «Діла» з 8/XI с. р. – йдеться про передовицю «Життя не знає зупинок!..», де є критика поглядів А.Чайковського (його імені в передовиці не названо).

«*Варшава*», «*Погонь*» – футбольні команди.

д. Крушельницький – Антін Крушельницькій, див. прим. на с. 375.

237. До Андрея Шептицького. Коломия, 13 грудня 1930 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 358, оп. 1, спр. 368, арк. 13.

238. До Андрея Шептицького. Коломия, 7 квітня 1931 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 408, оп. 1, спр. 1251, арк. 5–6.

Будда (санскр. *Буддха*, букв. – *просвітлений*) – у вузькому значенні – епітет Сіддхартхи Гаутами, що був, згідно з буддійською традицією, засновником буддизму і жив з 623 до 544 рр. до н. е. або на 60 р. пізніше.

Дажбог – бог сонця, вогню, пізніше – добра і достатку у східних слов'ян.

per non est (лат.) – начебто їх немає.

239. До Андрея Шептицького. Коломия, 12 грудня 1931 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 358, оп. 1, спр. 368, арк. 14.

240. До Андрея Шептицького. Коломия, 2 квітня 1932 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАА, ф. 408, оп. 1, спр. 1251, арк. 7–8.

Д-р Кирило Т. – Кирило Трильовський, див. прим. на с. 355.

Defensor ecclesiae (лат.) – захисник Церкви.

Вісно – село, тепер у Городенківському районі Івано-Франківської області.

Станиславівський єпископ – мається на увазі єпископ Григорій Хомишин, див. прим. на с. 382.

Дудикевич Володимир – див. прим. на с. 368.

Григоріянський календар – т. зв. «новий календар», запроваджений папою Григорієм XIII у 1582 р.

автор «Projekta na zniszczenie Rusi» – рукопис під назвою «Projekt na zniszczenie Rusi» віднайдений у XIX ст. нібито як документ початку XVIII ст. Автор невідомий, автентичність рукопису сумнівна.

241. До Андрія Шептицького. Коломия, 13 грудня 1932 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 368, арк. 15.

242. До І.Огієнка. Коломия, [б.д.]

Друкується за публікацією в журналі «Віра й культура» (1955, ч. 5, с. 2).

Огієнко Іван (1882–1972) – письменник і мовознавець, громадський і державний діяч Визвольних змагань 1917–1921 рр., православний митрополит Іларіон. У 1940 р. хіротонізований, став архієпископом Холмським і Підляським, згодом – митрополитом (1943).

ad rem, ad rem (лат.) – до речі, до справи.

Кміт Юрій (1872–1946) – письменник, літературознавець і етнограф, багато років був священиком у гірських селах Бойківщини. Виступив з літературознавчими розвідками про українських і західноєвропейських письменників, перекладав твори Г.Ібсена, К.Міксага та ін.

Лагерлеф Сельма (1858–1940) – шведська письменниця, член Шведської академії наук.

Usque ad finem (лат.) – аж до кінця.

Драгомиров Михайло (1830–1905) – видатний військовий теоретик, генерал від інфантерії, походив з української родини з околиць Конотопа. З 1898 р. – київський, подільський і волинський генерал-губернатор.

243. До І.Огієнка. [Коломия], 4 лютого 1933 р.

Друкується за публікацією у журналі «Віра й культура» (1955, ч. 5, с. 2).

М.Р. – Михайло Рудницький, див. прим. на с. 388.

ареонаг – найвищий орган судової і деякий час політичної влади у Стародавніх Афінах (Атенах); взагалі – збір поважних і достойних осіб для вирішення якоїсь справи.

244. До І.Огієнка. [Коломия], 16 червня 1933 р.

Друкується за публікацією у журналі «Віра й культура» (1955, ч. 5, с. 2).

«Неділя» – популярний ілюстрований тижневик у Львові в 1928–1939 рр., програмово близький до УНДО.

питльований та едвобний пан Б.А. – Богдан Лепкий, див. прим. на с.

пан Розумовський – Кирило Розумовський, останній український гетьман (1750–1764).

Лизавета – російська імператриця Єлизавета (1741–1761).

245. До видавництва «Українська бібліотека». Коломия, 24 березня 1934 р.

Публікується вперше за автографом – ІЛ, відділ рукописів, ф. 124, од. зб. 61.

«Українська бібліотека» – видавництво концерну «Українська Преса» І.Тиктора у Львові (1933–1939). Видавало щомісяця літературні твори: передруки і першодруки, мемуари, переклади. Вийшло 80 книг, редактор М.Голубець.

246. До І.Огієнка. [Коломия], 1 квітня 1934 р.

Друкується за публікацією у журналі «Віра й культура» (1955, ч. 5, с. 2).

247. До І.Огієнка. 21 квітня 1934 р.

Друкується за публікацією у журналі «Віра й культура» (1955, ч. 5, с. 3).

«Хліборобський Шлях» – періодичне видання (місячник, з 1933 р. – двотижневик), орган «хліборобів-державників» (гетьманців), виходив у Львові 1932–1935 рр., потім об'єднався з газетою «Батьківщина». Видавець і редактор І.Гладилович.

Per non est (лат.) – начебто їх немає.

не завидую Лепкому його слави на Мазепу – йдеться про трилогію Богдана Лепкого «Мазепа».

Опільський Юліян – див. прим. на с. 393.

Парнас – у грецькій міфології – гора, одне з місць перебування Аполлона й муз.

248. До І.Огієнка. Коломия, 25 квітня 1934 р.

Друкується за публікацією у журналі «Наша культура» (1935, кн. 7).

Публікація супроводжувалась коментарем: *«Подаю тут більший уривок із листа до мене видатного нашого письменника, основника українського популярного історичного оповідання для молоді, бл.п. Андрія Чайковського. Лист цікавий і цінний для вияснення й зрозуміння цілої письменницької праці Покійного І.Огієнка».*

Ковальський Василь (1826–1911) – громадський діяч, суддя в Перемишлі, згодом – радник Найвищого Суду у Відні. Посол до Галицького сейму і австрійського парламенту у 1850–1870 рр., автор цікавих описів-статей, шкільних читанок, член-засновник «Народного дому» і «Галицько-руської матиці»; під кінець життя – москвофіл.

Головацький Яків (1814–1888) – визначний історик літератури, історик, етнограф і поет. Разом із М.Шашкевичем та І.Вагилевичем (Руська Трійця) видав збірник «Русалка Дністровая» (1837).

z pod ciemnej gwiazdy (пол.) – з-під темної зірки.

Осаджа Михайло (1836–1865) – мовознавець, педагог у Львові, автор середньошкільної «Граматики руського язика» (перше видання 1863 р., друге – 1865 р., третє – 1876 р.) із збереженням етимологічного правопису, але в оперті на народну мову Галичини.

indianer Geschichten (нім.) – оповідання про індіанців.

Залеський Богдан-Юзеф (1802–1886) – польський поет-романтик родом з Київщини, головний представник «української школи» в польській літературі.

Поль Вінценти (1807–1872) – польський поет-романтик і прозаїк, географ, родом з Любліну. Жив переважно у Галичині і у своїх збірках поезій та географічних працях присвятив чимало місця описові природи та життя населення України.

Pieśń o ziemi naszej (пол.) – пісня про нашу землю.

*A tam pędzi stepem, borem
Kozak z listem, gdzie pan każe* (пол.) –

А там біжить степом, бором
козак з листом, де пан каже.

«Галичанинъ» – див. прим. на с. 320.

«Слово» – громадсько-політична і літературна газета, орган москвофілів; виходила у Львові у 1861–1887 рр. Редактори Б.Дідичський, з 1871 р. – В.Площанський. Друкувалася «язичієм», з 1876 р. була субвенціонована російським урядом. Зменшення числа передплатників і часті конфіскації газети призвели до закриття «Слова».

Гловайський Дмитро (1832–1920) – російський історик. Автор «Історії Росії» в 5-ти томах (1876–1905) з розділом історії України XVI–XVII ст. Автор популярних підручників із загальної та російської історії для середньої школи, написаних в консервативному дусі.

Зборівські пакти – угода Богдана Хмельницького з польським королем Яном Казимиром 1649 р.

«*Чорна рада*» – історичний роман П.Куліша (1819–1897).

«*Тарас Бульба*» – повість М.Гоголя (1809–1852).

Гребінка Євген (1812–1848) – український письменник.

«*Правда*» – див. прим. на с. 323

Фейлетони в «Ділі» про босанські «подвиги» – йдеться про «Споми-ни з-перед десяти літ».

Сенкевич Генрик – див. прим. на с. 337.

«*Енеїда*» *І.Котляревського* (1798) – перший твір нової української літератури.

Сагайдачний Петро – див. прим. на с. 364.

Кільчиці, Кульчиці – село, тепер – Самбірського району Львівської області.

Kolschysky Юрко – йдеться про героя битви під Віднем 1683 р. Юрія Кульчицького (?–1692).

Кричевський Михайло-Станіслав (?–1649) – український шляхтич з Берестейщини, чигиринський полковник реєстрових козаків (1643), приєднався до повстання Б.Хмельницького (1648), Полковник київський (1648). Загинув у битві під Лоевом.

Конєцпольський Станіслав (1591–1646) – польський полководець, краківський каштелян, польний і великий коронний гетьман, во-рог українських козаків, у 1625 р. – ініціатор Куруківської угоди, брав діяльну участь у придушенні козацького повстання у 1637–1638 рр., воював з татарами і турками.

Кірхгольм (нині – Саласпілс у Латвії) – село за 13 км на південь від Риги, де 27 вересня 1605 р. польське військо Я.Ходкевича розгромило шведське військо короля Карла IX, змусивши шведів зняти облогу Риги.

езуїти – див. прим. на с. 342.

Чаплинський Данило – польський шляхтич, з 1646 р. – підстароста чигиринський і управитель маєтків О.Конецпольського на Україні. За відсутності Б.Хмельницького Чаплинський напав на його хутір у Суботові і пограбував його майно – це стало однією з причин Хмельниччини 1648–1657 рр.

249. До Андрея Шептицького. Коломия, 13 грудня 1934 р.

Публікується вперше за автографом – ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 368, арк. 16.

250. До І.Огієнка. 3 квітня 1935 р.

Друкується за публікацією у журналі «Віра й культура» (1955, ч. 5, с. 3).

«Культура» – журнал «Наша культура», науково-літературний місячник у Варшаві 1935–1937 рр., видавець і редактор І.Огієнко; друкувалися статті і матеріали переважно з історії української літератури.

ДОДАТКИ

У додатках вміщено листи Андрія Чайковського за 1892–1935 рр, що зберігаються у фонді товариства «Просвіта» (ф. 348, оп. 1, спр. 1022, 1026, 6636) Центрального державного історичного архіву України у Львові. Вони стали відомі упорядникам цього видання вже по закінченні підготовки до друку корпусу листів, і через це подаються в додатку без приміток. Листи відредатовано за тими самими принципами, за яким готувалася уся епістолярна спадщина А.Чайковського. До друку підготував Олександр Седляр.

1892

251. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 12 червня 1892 р.

Бережани Дня 12 червня 1892

Кружок інтелігенції руської зійшовшись на довірочну нараду дня 9 червня ухвалив одноголосно засновати в Бережанах повіту судового Бережани–Козова, філію товариства «Просвіта».

На тій підставі удаюсь до Пресвітлого Виділу з проханням надіслати на мої руки потрібні інформації щодо формальности і відповідне число примірників статута.

Запрошене делегата центрального виділу наступить опісля. Ми бажаємо, щоб уконституоване філії могло наступити ще перед 15 липня.

В видаваних дотепер календарях просвіти замітне в части інформаційній, що календар подає імена адвокатів і кандидатів адвокатских з осідком у Львові, а про адвокатів і нотарів на провінції нема жодної згадки. Тому бракови треба би в найблизшій будучині зарадити, щоби календар просвітний був пригідний не лише нашим селянам в повіті Львівським мешкаючим. З львівських адвокатів поміщає календар і таких людей яко русинів, котрі вже давно забули, що суть з руского роду, підчас коли адвокати і нотарі русини з провінції, та їх кандидати, що завсігди явно визнають себе русинами, без жадної причини полишені в списі і треба доперва шукати за ними по польских або німецьких календарях.

Супротив того не лише іменем моїм, но і в інтересі моїх товаришів прошу, щоби Пресвітлий виділ в календарі, що сего року

має видатися, помістив всіх на провінції осілих адвокатів, нотарів і їх кандидатів і відповідне порученє видав п. впорядчикови части інформаційної¹. Коли ж бесіда о русинах правниках, коли тим способом з одної сторони має поради́ти лю́дя́м, до кого з тих руских правників яко своїх лю́де́й, маю́ть удаватися за правною порадою, а з другої сторони має піднести имя правників яко своїх, і тим способом придбати їм клієнтолю руску якби в нагороду за се, що явно себе русинами кладуть, то після моєї гадки в списі помістили би лише таких лю́де́й, котрі не лише з імени, но і фактично своїм поведєнем заявляють себе русинами. Інакше наші товариші, русини лише по імени, збирають тут не належні користи, не роблячи для нашої народної справи нічого.

В справі того калєндара додаю ще ось що. Було б пожаданим не одному дістати калєндар дешево і хорошо оправлений за малою доплатою. В правді виділ Просвіти вже два рази оголошував таку свою постанову, що за доплатою можна дістати калєндар оправлений, та що ж, коли тоє оголошенє вийшло так пізно, що я нпр. прочитав єго в «Дѣлѣ» вже тогді, коли калєндар мав в руках.

Відсилати ж калєндар і міняти на оправлений не оплатиться. Єсли б отже і в сім році Виділ товариства хотів таку вигоду своїм членам зробити – а була б се велика вигода, бо можна би відтак такий калєндар заховати в бібліотеці домашній яко книжку просвітну, – в такім разі прошу оповіщенє таке оголосити зараз, щоби лю́де́ мали час понадсилати замовленя, а Виділ міг обчислити число тих замовлень і після того з переплетником умовитися.

Вертаючи до піднесеної на вступі справи заснованя філії «Просвіти» в Бережанах, прошу прислати мені за одним заходом поіменний спис тих членів товариства ««Просвіта»», для котрих висилася видавництва товариства до місцевостей нашого повіта, а іменно на почту Бережани, Куряни, Конюхи, Литятин, Нараїв, Козова, Ходачків великий (місцевість Городище), Козлів. Імен тих членів потреба нам до переведеня організації філії.

Прощу прийняти слова високого поважаня, з яким пишуся

Д-р Андрій Чайковський

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 1–1 а.

¹ З боку дописано: «Нехай пришле спис, бо не знав, чи д-р Олеськів се зробіть. [Підпис]».

1895

252. ДО К.ЛЕВИЦЬКОГО

Бережани, 25 березня 1895 р.

Дорогий Костю!

Що мій «Образ гонору» приняла «Просвіта» – о тім знаю з «Діла». Але я би хотів ще знати яку ремунарацію визначив мені Виділ, і для того прошу тебе, донеси мені о тім в неудовзі.

Рівночасно посилаю на Твої руки доручений мені свого часу спис членів тутешнього повіта в ціли заснованя філії «Просвіти».

Понеже той спис здістав за той час здекомплстований так, що вже нема з тих членів 20 людей, тому звертаю той спис до узуповнення. Коли би мимо того не було 20 членів, тогді постараюся о нових і пішлаю їх до Львова до принятя.

Прошу Тебе прислати друк, поданий до намісництва.

Жду від Тебе відповіди і цілую Тя сердечно

Бережани 25/3 1895

Твій Андрій

[Дописано: «26. III. 1895 р. відписав». Підпис К.Левицького]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 2.

253. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 8 травня 1895 р.

До Хвального Виділа централь[ного] Товариства «Просвіта» в Львові.

В прилозі посилаю оштемплвоване поданє о заснованє філії тов. «Просвіта» в Бережанах, а 5 штемплів до прилог а 15 кр. Прилоги тії прошу долучити від себе, понеже посиланє их звідси потягнуло би за собою більші видатки поштової.

При тій нагоді пропоную до Календаря на р. 1896 взяти з «Діла» з р. 1892 чи 1893 (вже не памятаю) частину моих «Споминів з перед десяти [літ]» під заголовком «Христос воскрес». О кілька знаю, що тос читали свого часу селяне дуже мило.

Прошу приняти слова високого поважаня, з яким пишуся

8/5

Д-р Чайковський

[Дописано: «Переслано до Намісництва 12/5 895»]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 4.

1898

254. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 23 квітня 1898 р.

[На штемпелі канцелярії д-ра А. Чайковського дата 23.IV.1898]

Хвальний Виділе!

Прошу мені прислати кілька примірників подань, повідомляючих о завязаню читальні тов. «Просвіта». Тут завязуєся читальня міщанська. Рівночасно з сі отворенем буде отворена також і філія «Просвіти».

Пишу ся з поважанем

А. Чайковський

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 12 зв.

1899

255. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 16 січня 1899 р.

Хвальний Виділе!

У відповідь на письмо з 5/I заявляю, що повзята гадка устроєня просвітно-економічного віча в Бережанах по весняних роботах в Бережанах є дуже пожадана і вельми спасительна, що я дуже радо приготую всьо, щоби се віче випало величаво, і що такий спосіб є єдиноможливий, щоби тутешну філію ввести в жите, що се єдиноможливий спосіб, щоби закостенілу Бережаньщину розбурхати, що ... і т. д.

О дни того віча поговоримо опісля, а покі що прошу оголосити в часописях, що таке віче в Бережанах відбудеся. Прошу прийняти слова високого поважання.

16/I 1899

Др. Чайковський

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 15 зв.

256. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 16 травня 1899 р.

Бережани дня 16/5 1899

До Високоповажаного Виділу Товариства «Просьвіти» у Львові

По одержаню еще попереднього письма я віднісся до моїх колегів-делегатів, запрошуючи їх на нараду до Бережан в справі просвітнього віча. Они, однак, мої запросини зігнували і жаден до мене не явився. Я ждав на те донині, однак надармо. Супротив сего лишається одна рада.

Понеже можемо дістати в кожній хвилі отвітну салю, проте прошу оголосити, що віче таке в Бережанах відбудеся, прошу визначити день, який люблю, лише щоби не 2/6, бо того дня маю важне діло. Прошу уложити програму, бо я не маю понятя, як таке віче виглядає, і прошу зарядити всьо, що треба, а я, не оглядаючись на колегів, виконаю всьо точно. Прошу також не числити не місцеві сили, бо тут нема кому. Тут лінь, апатія і тьма кромешная, тай я сам, либонь, як вважаю по деяких споминах, тою недугою заразився. Та ще мені можна би принести який невеличкий реферат, лише прошу прислати матеріал. Порадно би було зробити відбитку відозви, котру би я тут порозсилавав.

От і всьо, що я в тій справі сказати можу. Кождий приказ Ваш я стисло виконаю, лише нездалий я на аранжера. В такій забитій дірі може найбільший талант збовваніти, а в мене ніколи таланту не було, то тим скорше я затупів.

Дожидаючи дальших інструкцій, пишуся з високим поважанем.

Підпис

[Дописано: «Полагоджено 23/5 1899»]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 19.

257. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 20 червня 1899 р.

ПТ! Нині одержав я сівник від Умрата. Не будучи упередженим о тій посилиці, я хотів її первістно не прийняти.

Прошу оголосити в часописах, що участь у вічу можуть брати також селяне нечлени, що однак лише члени, що лише члени дістануть жереб до льосованя фантів. О той спосіб не одного скорить вписатися, філія наша зараз одзискає кільканайцять членів.

Прошу мені також прислати спис членів з повіту Бережанського, бо я его еще донині не дістав. Не менше рад би я знати кілько панів приїде до Бережан, аби подумати о їх приміщеню. Треба приїздити о 4 год. по полудні до Бережан, виїхавши о 9 рано на Ходорів. Інакшого полученя нема.

З поважанням

[Підпис]

20/6 1899

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 25 зв.

258. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 24 червня 1899 р.

[На штемпелі канцелярії д-ра А.Чайковського дата 24.VI. 1899]

Прошу мені зворотною поштою подати дату і число рішення намістництва, дозволяючого на заснованє філії «Просвіти» в Бережанах. Дотичне рішенє закінудось у мене між паперами і не можу его найти.

З поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 26 зв.

259. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 30 червня 1899 р.

Бережани дня 30/6 1899

До Високоповажаного Виділу Товариства «Просвіта» у Львові
З порученя ВП Короля предкладаю рахунок видатків віча просвітного в Бережанах дня 29/6 1899

1. саля	10 зл.
2. пакерам за мучку	20 [кр.]

3. посилка від Умрата	29 [кр.]
4. «Народної торгівлі»	21 [кр.]
5. розсилка запрошень	1 [зл.] 30[кр.]
6. доставка річей з залізниці	3 [зл.] 67 [кр.]
7. позичка крісел і доставка	1 [зл.] 75 [кр.]
8. услуга	2 [зл.] 50 [кр.]
Разом	19 [зл.] 92 [кр.]

З поважанем

[Підпис]

[Нижче дописано: «Признано дня 4/7 99»

Зверху дописано: «6/7 99 вислано»]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 30.

260. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 20 жовтня 1899 р.¹

ПТ! Прошу мені прислати спис членів належачих до бережанської філії «Просвіти». Прошу прислати діловодчі книжки для нашої філії. Коли такі книжки є, і блянкети на картковий катальог, яких уживає центральний Виділ.

Прошу замовити на рахунок філії стампілью кавчукову з емблемою Товариства.

Тепер йде зима, і час зачинати щось робити. Перші сходи́ни з популярним викладом будуть в падолисті, як йно тов. «Надія» скінчить реставрацію салі. Надто прошу нам прислати зараз примірник статута «Рускої Бесіди» – конечно того потреба.

Пищуся з поважанем

[Підпис]

[Зверху дописано: «9/11 полагоджено. 14/11 99 відписано і полагоджено»]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 33–33 зв.

¹ Дата за поштовим штемпелем.

261. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 5 листопада 1899 р.

5/11 99

Пишу вже третій раз і прошу о прислане спису членів, належачих до нашої філії. Я маю такий спис з р. 1894, але се не вистарчає. В однім письмі з перед вакацій писалисьте, що висилаєте окремо спис членів – але я его не дістав. Через те у мене руці звязані і нічого не можна зачинати, а вже й не говорити про справоздане, о котрім Виділ пише 3/11. Надто просив я о книжці діловодчі, о блянкети на катальок картковий членів – всьо полишено мовчанкою. Дістав лише штампілю філії з архаїчною шабатуркою за великі гроші (посліплата) та й більше нічого. Прошу нас трохи більше по материнські трактувати.

З поважансm

[Підпис]

[Зверху дописано: «14/11 99 відписано і полагоджено»]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 34–34 зв.

262. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 10 листопада 1899 р.

ПТ! Такий картковий катальок нам не відповідає – проте прошу не присилати. Я гадав, що Виділ центральний має запас друків для філій, і для того я писав о них. Коли ж ні, то самі о те постарасьмь. Лише пробіг! Пришліть спис членів до нашої філії належачих, бо без того не можна нічого зробити.

Прошу сказати п. Губчакови, що розвідка о лихві буде довша – може 2 1/2 – 3 аркуші оттакого макообразного письма, проте може б зачати печатати з новим роком. А коли ні, то можу зачати присилати ще тепер – бо маю готове – лише би вигладити.

Здоровлю сердечно

Ваш Чайковський

10/11 99

[Дописано: «14/11 99 відписано і полагоджено»]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 31–31 зв.

263. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 17 грудня 1899 р.

[На штемпелі канцелярії д-ра А.Чайковського дата 17.XII.1899]

Підписаний Виділ запрошує Вас на просвітно-економічне віче, котре відбудеться дня 27 грудня 1899 (середа) о год. 11 рано в салі тов. «Надія» в Бережанах з слідующею програмою:

1. Відчит С.Лепкого «Чи потрібна народови просьвіта і чому».
2. О покриваню дахів.
3. О новій уставі будівляній – виклад д-ра А.Чайковського.

Вступ на віче свобідний кождому.

Рано о год. 10 Служба Божа в церкві. Відтак відбудуться загальні збори філії в ціли доповнення виділу.

І.Сойка-секретар

Д-р А.Чайковський – голова

[Дописано: «Принято до відомости 19/12 899»]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 32–32 зв.

1908

264. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 23 травня 1908 р.

Бережани 23/5 908.

До Світлого Центрального Виділу Товариства Просьвіта у Львові

На послідних загальних зборах нашої філії вибрано виділ, якому і не в голові сповняти свої обовязки.

Від уконституованя виділу я не міг ні разу скликати засіданя виділу, бо ніколи не було компасту. В виділі ніхто не хоче прийняти секретаріяту. Про читальні ніхто не дбає, з ніким поділитися роботою, а самому про усе дбати – то над мої сили. Тому то я на власну руку скликав загальні збори на 27/5 і післав дотичне повідомленє до «Свободи». Та редакция вважала за маловажну річ мос донесеня і не помістила мого повідомленя.

Я не хочу брати на себе одвічальности за неробство філії, а не могучи допросити членів виділу на комплетне засіданє, складаю

отсим на руки Центрального Виділу так моє головство виділу філії, як і членство того ж виділу і прошу поступити з тим після свого погляду.

Може би центральний Виділ скликав загальні збори філії, та може редакция «Свободи» дасть сим разом упросити і оповіщенє оголосить.

З поважанем

Др. Андрій Чайковський

[На звороті листа дописано: «Відписати, щоб лишився і скликав заг[альні] збори. Лев[ицький]»].

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 131–132.

265. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 15 жовтня 1908 р.

Бережани 15/10 908

До Хвального Центр[ального] Виділу Товариства «Просвіта»
у Львові

На 21 с.м. скликав Виділ нашої філії просвітно-економічне віче до Бережан. В програму входив між інчими реферат о. Остапа Нижанковського про користи з пасіки, саду. Та в послідній хвилі ми довідалися, що о. Нижанковський задля перебутої операції не може приїхати. Так само не можемо відложити віча, бо воно нас багато коштує. Прошу отже прислати нам конечно референта до тої точки зі Львова.

З поважансєм

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1022, арк. 134.

1909

266. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Бережани, 19 лютого 1909 р.

Бережани, 19 лютого 1909

До Хвального Головного Виділу Товариства «Просвїта» у Львові

Виділ філії товариства «Просвїта» в Бережанах повзяв на засіданню дня 16 лютого таку ухвалу: «звернутися до Головного Виділу Товариства з проською, щоби допоміг нам перевести люстрацію і організацію читалень «Просвїти» в нашім повіті, висилаючи сюди в неділі і свята фахового чоловіка на свій кошт».

Ухвалу сю мотивус Виділ в той спосіб: Бережанський повіт мас найгустійше українське населене, а число місцевої інтелігенції, охочої до просвітної праці йде у відворотнім відношенню до цілого українського населеня в повіті.

В нашім повіті всего навсего двох-трох інтелігентів, що хотіли би для просвїти працювати, а двох академіків, які тут є, саме тепер вчать до іспитів. Проче – то індеференти, які виразно заявили, що робити не будуть. На жаль, сконстатувати мусимо, що се відноситься до молодих вчителів тут[ешньої] гімназії.

Священики знова покликались на ординаріяцке розпорядження, котре забороняє їм виїздити в чужі парохії.

Наслідки такого стану – фатальні. Читальні упадають, навіть по таких селах, де колись дуже гарно розвивалися. І як так даді піде – то шкоди нічим не направить. У нас одна тільки читальня в Лісниках може називатися взірцевою, завдяки заходам учителя і священика. Все иньше на папері.

При такім стані річий не можемо мати средств на удержаня платного фахового люстратора читалень, бо навіть біжучі видатки поносять члени виділу з власної кишени.

Тому така ухвала є вповні умотивована, і підписаний Виділ просить взяти її під свою розвагу і не відказати нашій просьбі, та взятися зараз за діло.

Дотичному висланникови Головного Виділу жертвує місцевий Виділ всяку поміч.

Від Виділу Філії товариства «Просвїта» в Бережанах

Др. Чайковс[ький]

голова

Богдан Чайковський

секретар

[Печатка]

[Зверху листа – резолюція: «де конче потрібно – най подадуть»].

Публікується за автографом – ЦДАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 1026, арк. 16–16 зв.

1925

267. ДО ВИДАВНИЧОЇ КОМІСІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 18 січня 1925 р.

Коломия 18/1 25.

До Шановної Комісії видавничої Тов. «Просвіта»

Прошу написати мені ласкаво, що сталося з моїм рукописом «Не було виходу»?

З високим поважанням

Андрій Чайковський

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 1–1 зв.

1926

268. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 2 січня 1926 р.

Коломия, 2/1 26

П. Т.!

Я не дістав дотепер авторського примірника «Календаря». Канцелярія тут[ешньої] філії не дістала щодо того жадного розпорядку.

З поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 3–3 зв.

269. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 8 лютого 1926 р.

Коломия, 8/2 26

Високоповажний Пане Голово!

Аж мені соромно докучати Вам безвпинно в одній і тій самій справі. Що діється з моїм рукописом «Не було виходу» – чи побачить він коли світ божий?

Я вже давніше прийшов до такого переконання, що не варто однієї стрічки написати, а тепер нераз бере мене корячка все на-

писане, що у мене є, зв'язати синьо-жовтим шнурочком і кинути в печку.

Це була б, либонь, найкраща моя «літературна карієра».

По Вашому останньому листі я кмітував собі, що з мого авторського гонорару зможу дати на наші пекучі народні ціли, бо зайвих грошей у мене дастьбіг, треба би «Просвіті» призначити за грамоту почесного члена – а воно все рветься мені, та йде мов з каменя.

Отож, прошу Вас дуже, Пане Голово, не прогнівайтесь, та напишіть ласкаво, чи є яка надія, що я ще живими очима побачу мою працю надруковану.

З видавництвом мені не везе. Гадав, що видам в минулому році усі три частини «Олексія Корнієнка», а прийшлося в дорозі судового процесу зірвати з накладником накладничу умову, бо не то, що її не додержав, та навіть не дав мені авторських примірників. Поки наші видавничі справи не унормуються, то справді «шкода часу і атласу».

З високим для Вас поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 4–4 зв.

1927

270. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 17 січня 1927 р.

Коломия 17/1 27

Високоповажаний Пане Голово!

Пригадуюся Вашій ласкавій пам'яті дотично друку моєї новелі «Не було виходу», котра залягас в «Просвіті» вже третій рік, і не може діждатися своєї черги.

Коли б не те, що я взяв залічку на гонорар, я б повинен її вицофати.

Прошу щось вирішити, бо і далі не діждуся її появи. Дожидаючи ласкавої відповіді – пишуся з високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 6–6 зв.

271. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 5 травня 1927 р.

Коломия, 5/5 27

Хочу переповісти Вам одну історію, та не знаю, як зачинати. Найкраще так: во время оно...

А це время було при кінці 1923 року, бо маю Ваш лист, датований 24 січня 1924 [р.], котрий згадує про це, що моє оповідання п[і]д з[а]головком «Не було виходу» з часів парцеляційної горячки було вже рецензоване, і комісія вирішила його друкувати – і то з весною 1924 [р.].

Я ждав терпеливо. Часом пригадувався ласкавій пам'яті і тоді діставав потішаючу відповідь, що як лиш минуть фінансові труднощі, і як надрукується те, що попередно вирішено надрукувати, то і моє оповідання прийде на чергу.

Я чекав терпеливо, хоч весна 1924 р. давно минула.

В грудні 1925 [р.] заіменували мене Загальні збори Т-ва почесним членом. Гадаю собі, що коли новоженці з нагоди свого вінчання роздають різні подарунки на добродійні цілі, то й мені випадає так зробити з нагоди мого відзначення. Та в мене грошей дасть Бог. Гадаю собі: коли б так од «Просвіти» дістав авторський гонорар за моє оповідання, то б пожертвував і на добродійні цілі.

Пригадуюсь знову.

Дістаю відповідь, що можу дістати від «Просвіти» зачет на мій гонорар.

Благодать.

І мою інтенцію задоволів, і готівки не видав, котру треба було роздобути.

Пишу подяку і кажу, кому скільки післати: 1) «Просвіти» – 50 зл.; 2) інвалідам – 25 зл.; 3) Т-ву педагогічному – 25 зл.; 4) сирітському захистові – 25 зл.; 5) дістаю ілюстровані «Гайдамаки» за 28 зл. – разом 153 зл.

А оповідання таки не виходить.

Жду знову цілий рік.

Пригадуюся знову вже цього року і дістаю вже реальнішу відповідь: як я маю іншого видавця, то «Просвіта» зречеться свого права власності.

Тепер вже гадаю собі таке: моє оповідання не побачить ніколи божого світу від «Просвіти», а упевнив мене у цьому факт, що мене випередило видання такої старенької річи, як Гребінчин «Чайковський».

Стараюся відгадати думки В[исоко] Поважаного Виділу: мені так здається, що Виділ міркував собі: автор не буде такий, щоб, не звернувши зачет, жадав звороту рукопису. На те звернення треба грошей, а про гроші важко тепер такому пролетареві, що живе з дня на день із того, що заробить з адвокатури, – ото ж хай собі рукопис ще полежить, поки його магазинові миші не погризуть.

Щодо першого, то справді думка була добра і влучна, бо мені і на думку не прийшло би, щоб я ставився на § закону, і «Просвіта» через мене понесла втрату. Але щодо другої думки, то воно таки не так.

Я вчора післав переказом 153 зл. як зворот побраної залічки на гонорар за моє оповідання.

Якщо мою працю випередив «Чайковський», то, очевидно, знайоми літератури – рецензенти, котрі вже мені не раз підставили ногу в справі моїх видань у Львові, і тепер вирішили, що моє оповідання до друку не надасться.

Та я і тим разом не бентежуся лихими рецензіями львівських критиків. Я вдоволяюся тим, що мої твори читає «провінція» та «туполоба» некультурна «назадницька» провінція, що дістаю листи від молоді з подяками і запитам, що я гадаю з черги видати, так від одиниць, як від цілих гуртків, як пластів і т. и. Коли б я бентежився критикою львівських учених, я б давно попалив усі мої писанини. Із тої «доброзичливости» львівських критиків, котрих імена я знаю, такий лиш пожиток, що я вирішив собі нічого у Львові не друкувати, а обмежити себе на «туполобу безкритичну провінцію», і цього для мене досить.

Бо прошу мені показати – поза Шевченком та Франком – котра книжка розійшлася у четвертому виданні, так як моє оповідання «За сестрою»?

Буде з мене!

А тепер, коли я звернув взятий зачет, то В[исоко] Поважаний Виділ зверне мені манускрипт, правда?

При цій нагоді прохаю повідомити редакційний комітет календаря «Просвіти», що не можу вволити його бажанню і прислати що-небудь до календаря, бо це вже була б завелика жертва і покора пхатися з своєю літературою туди, де мене так діймаючо зігнорували.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 8–9 зв.

272. ДО М. ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 4 листопада 1927 р.

Коломия, дня 4/XI 1927

Високоповажаний Пане Голово!

Свого часу ще 1925 [р.] писали Ви мені, що «Просвіта» платить авторський гонорар по 80 зл. від аркуша друку.

За моє оповідання «Не було виходу» я вибрав 153 зл. книжка має чотири аркуші, то ж виходило би на 320 зл.

Авторські примірники доручив мені дир. Бараник, але за решту гонорару нічого не згадував. Прошу написати мені ласкаво, чи справа ця ще не полагоджена, чи, може, які інші причини зайшли?

Пригадую, як воно було: коли мене заіменували Загальні збори почесним членом «Просвіти», то я вважав моїм обов'язком принести якийсь подарунок на добродійні цілі, і на це взяв я на конто мого гонорара за книжки зачет, котрий «Просвіта» виплатила так: 1) на дар «Просвіти» – 50 зл.; 2) на інвалідів – 25 зл.; 3) на «Рідну Школу» – 25 зл.; 4) на сирітський захист – 25 зл.; 5) за книжку «Гайдамаки» – 28 зл., разом 153 зл. Коли ж не було відомим, коли книжка вийде, то я, не хотючи заховати у себе неналежні мені гроші, то я відіслав 5/5 с. р. переказом 153 зл. По якомусь часі «Просвіта» прислала мені ті самі гроші переказом і зараз зачалася друкувати книжечка (реципіс № 242/V).

Може, зайшло яке непорозуміння?

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 10–10 зв.

273. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА».

Коломия, 29 листопада 1927 р.

Коломия, 29/XI 27

Прошу мені ласкаво написати, скільки примірників моїх творів: 1) «За сестрою» V вид.; 2) «Побратими» II вид. передав п. Осип Кузьма, «ОКА», «Просвіті», по якій ціні і під яким титулом (заміна чи продаж), і коли ціна має бути заплачена.

Мені цього потрібно до обрахунку.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 11–11 зв.

274. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО.

Коломия, 6 грудня 1927 р.

Коломия, 6/ХІІ 27

Високоповажний Пане Голово!

Не маю щастя до канцелярії «Просвіти» ані за пів нового. Просив я канцелярію, щоб написала мені, скільки примірників моїх творів: 1) «Побратими» і 2) «За сестрою» передав п. О.Кузьма «Просвіті» і на яких умовах, чи в коміс, чи за готівку, і на який рабат, бо я маю з ним порахунки – і канцелярія не ласкава мені відповісти. Я думаю, що це не є секрет, і для того звертаюся до Вас о ласкаву протекцію і прохаю виеднати для мене відповідь. Тому і вибачте мені, що забираю Вам час моїми справами.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 12–12 зв.

1928

275. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 28 лютого 1928 р.

Коломия 5/ІІ 28

Високоповажаний Пане Голово!

Будьте ласкаві прослідити, скільки мені прийшло б ще від «Просвіти» за мою новелю «Не було виходу»? Тому, що тепер «Просвіта» в скрутному положенні фінансовім, то я згоден прийняти цей гонорар в книжках і прошу запорядити, щоб прислали мені «Життя і знання» від початку (бо навіть оказового числа мені не прислано) і опис видань берлинських, які «Просвіта» від Оренштейна закупили, та яка ціна кожного твору.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 13–13 зв.

276. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО.

Коломия, 16 лютого 1928 р.

Коломия, дня 16/II 1928

Високоповажаний Пане Голово!

Спасибіг Вам за вислані гроші.

Я видав своїм накладом «Три казки діда Охріма» з малюнками. Книжку посилаю «Просвіті» на оказ.

Чи не могли би «Просвіта» перебрати в розпродаж цей наклад – не більше 2000 прим. І під якими умовами. Я сам з книгарнями не могу собі дати ради і не знаю їх всіх.

Ваш журнал «Життя і знання» такий гарний і цікавий, що не можна від нього відірватися, поки не прочитасш усього від окладинки до другої.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 14.

1929

277. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 10 вересня 1929 р.

Коломия, 10/9 29

П.Т.!

Для того, що видрукувана моя новеля в календарі і розвідка «Запорожжа» в «Житті і знанні», прохаю обчислити ласкаво мій гонорар авторський за одне і друге і прислати мені його. Вибачте, що о це прошу, але я тепер в поганих матеріяльних відносинах, і я мушу це робити. За «Огняну пробу» я вже взяв 50 зл.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 16–16 зв.

278. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 6 листопада 1929 р.

Коломия, 6/XI 29

До В[исоко] поважаного Головного Виділу Т-ва «Просвіта»

Прохаю дуже прислати мій авторський гонорар за новелю в календарі і за «Запорожжа» в журналі «Життя і знання». На календаря вже взяв 50 зл. на conto.

Календара я ще не дістав. Прошу прислати оправлений.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 17–17 зв.

279. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО.

Коломия, 17 листопада 1929 р.

Коломия, 17/XI 1929

Високоповажаний Пане Голово!

Я вже два рази писав до Гол.[овного] Виділу Т-ва «Просвіти» і прохав, щоб мені були ласкаві прислати мій авторський гонорар за новелю в календарі і за «Запорожжа». Донині не дістав ні грошей, ні словечка відповіді.

Прохаю Вас дуже полагоду моєї справи підігнати. Я не розумію, що воно є, і я[ка] перешкода? Коли вже і таке солідне Товариство не спішиться з виплатою гонорара, то що ж говорити про тих покутних видавців їх же імя: легіон?

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 18.

1930

280. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 5 червня 1930 р.

Коломия, 5/6 1930

До Шановного Головного Виділу Товариства «Просвіта» у Львові

Прошу видати мені ласкаво посвідку такого або подібного змісту: «Головний Виділ Т-ва «Просвіта» у Львові отсим посвідчас, що наш почесний член Др. Андрій Чайковський є історичним письменником в українській літературі, що працює тепер над більшою історичною повістю і потребує конечно в цілях наукових студій в музеях і бібліотеках виїхати в найближчій часі на Україну». Без такого атестату я не дістану пільгового паспорту.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 21.

281. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 2 вересня 1930 р.

Коломия, 2.9 1930

До Шановного товариства «Просвіта» у Львові

Нав'язуючи до моєї розмови з п. Директором Канцелярії дотичну видання історичного оповідання, смію запитати Вас, чи згодні видати мою історичну повість п[ід] з[а]головком] «Сонце заходить» з часів зруйнування Січи царицею Катариною.

Заявляю, що після мого обчислення повість займе 13 аркушів формату Ваших теперішних видань, які я бачив в Канцелярії.

Прошу о ласкаву відповідь, бо на видання я маю іншого рефлектанта. За це я наглу Директорові не згадував, бо мені роблено оферту на 4–7 аркушів.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 25.

282. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 11 вересня 1930 р.

Коломия, 11.9 1930

Шановний Виділ Товариства «Просвіта» у Львові

По думці Вашого листа посилаю машиновий рукопис моєї історичної повісти «Сонце заходить» з часів зруйнованя Запорозької Січи, та лиш прошу не проволікати надто рецензії і відповіді.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 24.

283. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 3 грудня 1930 р.

Коломия, 3/12 1930

Високоповажаний Пане Голово!

Дістав я авторські примірники, за що Вам дякую, як і за це, що книжка представляється гарно.

Чому видавництва «Просвіти» такі різноманітні своїм зовнішнім виглядом (неоднакового зросту)?

Оповідання Бірчака «Володар Ростиславич» видаєсь мені дуже вимушене: більше розмови і балачки, як акції, котра йде черепашиним кроком і дуже її мало. А тепер приступаю до найважливішого і прошу дуже мене порятувати, бо в тім місяці треба платити податки, тому числю дуже на Вашу ласкаву поміч.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 29.

284. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 16 грудня 1930 р.

Коломия, 16.12 1930

До Шановного Заряду Т-ва «Просвіта» у Львові

Вже більш місяця, як вийшла моя книжка «Сонце заходить» а я дотепер окрім авторських примірників не дістав нічого на мій авторський гонорар. Мені належить 13х80=1040 зл. Тепер кінець року, йдуть свята, а з ними застій в канцелярії і податок треба заплатити. Для того прошу Вас дуже прислати мені хоч половину.

При тій нагоді прошу передати оден примірник книжки від мене до бібліотеки Н[аукового] Т-ва ім. Т.Шевченка – це прошу вписати на мій рахунок книжковий. Я післав Вам 14/12 1929 [р.] 100 пр. «Три казки [діда Охріма]» netto 150 зл., 100 пр. «Побратими» netto 225 зл., а 17/4 [19]30 [р.] 100 пр. «До слави» netto 300 зл. = 675 зл.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 30.

1931

285. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 14 січня 1931 р.

Коломия, 14/І 1931

П. [оважане] Т. [овариство]!

Я дістав на конто мого авторського гонорару 200 зл. Не знаю, коли маю надіятися решти.

Прошу мені прислати ще 5 прим. «Сонце заходить». Чи вже була де поміщена яка критика на цю книжку?

Щиро поздоровляю

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 31–31 зв.

286. ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «ДІЛО»

Коломия, 15 січня 1931 р.

Коломия, 15/І 31

«Просвіта» переслала мені одержаного від Вас листа емігранта Сави Онисимовича Малога-Гудза.

Будь ласка подати мені його адресу, бо ж треба йому відписати та подякувати.

Щиро поздоровляю

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 32–32 зв.

287. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 21 березня 1931 р.

Коломия, 21.3 1931

Високоповажаний Пане Голово!

В першу чергу одне питання: чи «Просвіта» має тепер спроможність видавати? У мене йно що написана повість з селянського життя «В погоні за наживою». Вважаю, що подобалась би селянам. Такого формату, як «Сонце [заходить]» буде приблизно 10 аркушів друку.

Прикро мені знову пригадуватися за моїм авторським гонорарем. Я дістав лише 200 зл. а мені належалося 1040 зл. Я маю на першого платити вексель, і знову прийдеться позичати. Прошу Вас дуже, Пане Голово, запорядити, що треба. Як вже і «Просвіта» зволікає з заплатою, то що говорити про інших видавців. Дожидаю ласкавої відповіді

Щиро поздоровляю

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 35.

288. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 31 березня 1931 р.

Коломия, 31/3 1931

До Шановного Виділу Товариства «Просвіта» у Львові

Дня 12/І с. р. дістав я на конто мого авторського гонорару 200 зл., а при тій нагоді обіцяно мені, що в лютім дістану решту. Та вже і март минувся, а я не дістав ні грошика. Не знаю, яка тому причина, бо не можу зрозуміти, щоб Товариство не могло мені такого мізерного гонорару заплатити. Я тим часом при нішній скруті мушу позичати на високопроцентові векслі, щоби полатити біжучі конечні виплати.

Тому то смію пригадатися ласкавій Вашій памяті і просити о заплату решти та прислати це, що мені за книжки, до комісової продажі післані, належиться.

З поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 36.

289. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО¹

[Коломия, 2 квітня 1931 р.]

Високоповажаний Пане Голово!

Свого часу чував я, що «Просвіта» хотіла купити собі друкарню на провінції виключно для друкування своїх видавництв. Я випадково довідався, що тут, в Коломії, є на продаж зараз друкарня Долінського за 3500 \$. Таку ціну подав мені його спільник. Друкарня має одну друкарську машину, яку можна порушувати також електрикою, машину велику до розрізування паперу, до діркування і дві друкарські менші. Міститься у найменім ьокалю за 105 зл. Місячним чиншом. Подаю ці відомости «з грубшого», а подробиці треба би провірити фаховим чоловіком.

Щодо мого авторського гонорару, то справді «з великої хмари малий дощ». Прислали мені 200 зл. та навіть не написали, коли надіятися решта. Я мусів на першого позичити собі, бо не було чим обігнати найконечніших потреб.

¹ Лист не датований, на штампелі канцелярії товариства «Просвіта» – дата 2/IV 1931.

Я післав минулих років (14/12 1929 і 17/4 [19]30) «Просвіті» книжок на netto 675 зл. і дотепер не маю ніякого рахунку.

А недавно просив я Заряд, щоб мені прислали 5 пр. «Сонце заходить», і також нічого не відповіли.

Прошу Вас дуже, Пане Голово, поургуйте у Заряді мою справу.
З високим для Вас поважанням [Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 34–34 зв.

290. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 9 квітня 1931 р.

Коломия, 9/4 1931

Високоповажаний Пане Голово!

Прошу повірити, що мені дуже прикро наскучатися Вам за моїм авторським гонорарем. Але це йде якось так дивно пиняво, що я цього не можу зрозуміти чому. Книжка вийшла в осені м[инулого] р[оку]. Після прийнятих у видавництві правил автор повинен би дістати гонорар зараз опісля по виданні книжки, а не чикати, аж наклад випродається.

А тим часом я дістав аж 12/І 200 зл., а по трьох місяцях знову 200 зл. І коли заплата піде в таким темпі далі, то я дістану мій гонорар аж по шести чвертьрічах. Я оплачую від позичених грошей високі банкові %, бо тепер без позички годі при кінці місяці звести кінці докупи. Адвокатура приносить місячний недобір, а коли й таке поважне вид[авництво] як «Просвіта» не дописує, що чого ж сподіватися від видавництв провінціональних, ось як Ковалюк («Рекорд»).

По присилці І рати обіцяв мені заряд «Просвіті» прислати [решту] у лютім, а також повідомив мене, що моїх книжок, у коміс післаних, продано щось на 82 зл. І того мені дотепер не прислано. Отож я ще раз звертаюся до Вас, Високоповажаний Пане Голово, та прохаю Вас дуже роздивитись у моїй справі та її наладати.

Остаю з високим поважанням, пересилаючи Вам побажання щасливих та здорових свят

Христос воскрес!

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 37–37 зв.

291. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 18 квітня 1931 р.

Коломия, 18/4 1931

До Хвального виділу Товариства «Просвіта» у Львові

Прохаю виплатити з мого авторського гонорару за повість «Сонце заходить» Вп. Пану Юліянові Ломазі за доставлену мені машину до писання САББ квоту 400 зл. (чотириста) злотих, коли він до Вас зголоситься і викаже доказом, що машина на мою адресу вислана.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 38.

292. ДО М.ГАЛУЩИНСЬКОГО

Коломия, 22 вересня 1931 р.

Коломия, дня 22/9 1931

Високоповажаний Пане Голово!

Вибачте мені, що забираю Вам час моїми справами, але треба мені конечно поки що те, що ще не покінчене. Я іменно не дістав ще з «Просвіти» рахунку моєї належності з титулу гонорара за «Сонце заходить». Знаю, що «Просвіта» платила тоді по 80 зл. від задрукованого аркуша. Знаю те, що я дістав на той рахунок з «Просвіти» 12/1 с. р. і $\frac{1}{4}$ по 200 зл. разом 400 зл., а за мою машину заплатила «Просвіта» за мене у Ломаги 400 зл., разом усього 800 зл. Отож, хотів би я знати, скільки прийде решти. Та просив би я дуже цю решту мені прислати, бо я страшно виснажився цього року на мос і моєї дружини лікування так, що не можу ніяк кінців звести в купу.

Остаю з високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 39.

293. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 26 грудня 1931 р.

До Шановного Заряду Т-ва «Просвіта» у Львові

Я не дістав до сьогодні нового календаря. В тут[ешній] філії сказали мені, що не прислано їм ні одного примірника. Мені здається, що мені належить даровий примірник на рівні з тими членами, що платять висшу річну вкладку – як почесному членові Товариства, а хоч би й не те, то з уваги, що я плачу річно на удержання філіяльної канцелярії 32 зл., а календар чейже більше не коштує.

При цій нагоді я хотів би поладнати ще одно діло.

Мені належить від «Просвіти» авторського гонорару ще 240 зл. Було всього 1040 зл. Я дістав на це 400 зл. Ломазі заплачено за мене 400 зл., разом 800 зл., остає ще 240 зл. Знаю, що тепер Т-во не в силі заплатити, то ж я предкладаю таке: запишіть у розход, що мені заплачено з того титулу 240 зл. готівкою, а рівночасно потрутьте собі на річну предплату за журнал «Життя і знання», дайте мені асігнату до Вашої книгарні книжки вартости 50 зл., які я собі виберу, а решту, яка лишеться, запишіть у приходах як дар від мене. Гадаю, що мій гонорар представляє грошеву вартість, і тому мій проскт вважаю за слушний.

Я післав (непроханий) до теперішнього календаря новелю «Клопоти зі щастям». Вона не була друкована. Чи, може, пішла до коша?

Обіцюю врочисто на будуче ніколи нічого не посилати, як мене о це не просять.

З належним поважанням

Коломия, дня 26/ХІІ. 31

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 40.

1933

294. ДО КАНЦЕРЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 29 листопада 1933 р.

Коломия, дня 29/ХІ 33

Пригадуюся, що за листопад я ще не дістав нічого.

З поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 42–42 зв.

295. ДО КАНЦЕРЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Сокаль, 12 грудня 1933 р.¹

Хвальна управо!

У відповідь на цінне письмо з 7 ц. м. (доручене мені сьогодні) з прикрістю мушу донести, що виголошення реферату на освітній Комісії в дні Заг[ального] Збору Матірнього Товариства не є для мене можливим.

З глибоким поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 43–43 зв.

1934

296. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 23 лютого 1934 р.

Світлий Виділе!

Бачу, що моє перед кількома днями вислане до Вас письмо анітрохи Вас не зворушило. Дивно мені, що попередня рата прийшла до мене 14/І за січень. А сьогодні вже 22/ІІ.

Мені дуже прикро, що Вас непокою, але не маю виходу, тому що я попав у скрути. І гадаю собі, що коли це не милостиня, не

¹ Місце написання і дата – за поштовим штемпелем.

жебранина, то можна пригадатися, а коли не допомогло раз, то, може, другий раз на що придасться. Прикро мені ще й тому, що то з «Просвітою» діло, до котрої я вписався ще в р. 1877. Либонь, що «Просвіта» не має вже ветеранів таких старих, як я. Те все наводить на мене різні спомини та рефлексії. Дарма! Fuimus troes, et nunc sumus...¹ Бодай не казати... Доробилися.

Пищуся з належним поважанням

Коломия, дня 23/2 34

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 44–44 зв.

297. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 4 серпня 1934 р.

Коломия, 4/8 34

Пригадуюся ласкавій пам'яті, що рату за травень дістав я 7/6 – а від того часу нічого.

Рахунок був би такий: за продані мої книжки було мое saldo 593 зл. нетто, як це мені подала канцелярія Т-ва. На це я одержав дотепер: 12/7 [19]33, 14/9 [19]33, 5/X [19]33, 4/12 [19]33, 12/1 [19]34, 14/2 [19]34, 7/3 [19]34, за квітень [19]34 – 7/6 [19]34 по 50 зл. Разом 450 [зл.], остає до заплати 143 зл.

Рахунок за «Сонце заходить» вирівняний в той спосіб, що переписано до Вашої книгарні 50 зл., за які я маю вибрати собі книжки. Хай би Заряд книгарні виписав, скільки я дотепер книжками вибрав.

Чи «Просвіта» видає далі свої періодичні місячні книжечки, чи треба вижидати нового конкурсу?

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 45–45 зв.

¹ Ми були троянці, і нині ми є... (лат.).

298. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 17 вересня 1934 р.

П. Т.!

Перед мосю відповідю на Ваш рахунок прошу прислати мені ще мій рахунок з гонорару за книжку «Сонце заходить».

З належним поважанням

Коломия, 17/9 34

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 49–49 зв.

299. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 22 вересня 1934 р.

Коломия, дня 22.IX 1934

Шановний Заряд Канцелярії Т-ва «Просвіта» у Львові!

Мені зовсім не про це розходилося, скільки виносив мій гонорар за «Сонце заходить», бо я це маю записане. Розходиться о сплату тої квоти. Я записав у себе так: 82 зл. за книжки, мій довг у Ломаги 400 [зл.] і двічі по 200 зл., разом 882 зл. В такому разі остала решта 158 зл. Мені розходиться о те, як я тою квотою розпорядив? З того призначив я до книгарні Вашої 50 зл. на книжки, які можу собі взяти. Що з рештою? Скільки я призначив на Дар «Просвіті»? Це один мій рахунок.

Другий мій рахунок, конто книжкове, виносив нетто 675 зл.

Помилково я відшибнув від тої квоти 82 зл., котрі вже записав було на мій гонорар. Це одна помилка.

Друга помилка у тому, що мос конто книжкове записано у Вас 12 зл. 60 гр. За взяті в книгарні книжки, а далі за «Життя і знання» 18 зл., бо я маю у Вашій книгарні 50 зл., і тих квот 12.60 зл. і 18 зл. разом 30.60 зл. не можна потручувати з книжкового конта 675 зл. В моїх рахунках нема записаної квоти 16.60 зл. Прошу написати, які то я книжки взяв 30/6 1932? Та коли б ті книжки справді були взяті, то вони пішли на мій рахунок книгарський 50 зл. В такому разі на конто мого книжкового рахунку я дістав 9 разів по 50 зл. разом 450 зл. і 60.80 зл., остас мос сальдо у Вас 165 зл. Не можу прийняти на мій рахунок порто

за кожний раз по 50 гр., бо порто належить до Вас, як посилаючого довжника. Прошу подумати: за те, що я замість жадати грошей відразу усі, я Вам розложив на місячні рати, то я мав би за це платити? При цій нагоді смію запитати Вас ще раз: чи «Просвіта» видає і далі місячні брошурки, чи треба чекати на конкурс?

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 53–53 зв.

300. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 27 вересня 1934 р.

П. Т.!

Констатую, що наші рахунки годяться. Моє сальдо у Вас 134.50 зл.

Про позицію 16.60 [зл.] згубив я через, що зараз по присилці розділив я прислані книжки поміж унуків.

З високим поважанням

Коломия 27/9 34

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 50–50 зв.

301. ДО ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 12 жовтня 1934 р.

Шановний Виділе!

Будь ласка прислати мені дещо на моє conto, бо я опинився тепер у страшно прикрому положенні.

З високим поважанням

Коломия 12/X 34

[Підпис]

Публікується за автографом, написаним на кореспонденційній картці – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 51–51 зв.

1935

302. ДО КАНЦЕЛЯРІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Коломия, 3 квітня 1935 р.

Коломия, 3.IV 1935

До Хвальної Управи Канцелярії Т-ва «Просвіта» у Львові.

По устійненні наших рахунків з Вами, моя претенсія крім «Запорожжа» виносить 64.50 зл. Прошу ласкаво вирівняти 64.50. Також прошу не вислати мені «Життя і знання», бо не маю чим платити пренумерати.

З високим поважанням

[Підпис]

Публікується за автографом – ЦДІАЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6636, арк. 58.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

1. ІЛ, відділ рукописів – Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України, відділ рукописів.
2. ЛНБ ім. В.Стефаника – Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України. Відділ рукописів.
3. ЦДІАЛ – Центральний державний історичний архів України у Львові.
4. ЦДІАК – Центральний державний історичний архів України у Києві.

СЛОВНИЧОК МАЛОВЖИВАНИХ СЛІВ

аболіція – скасування

абсинт – полинівка, лікер з полину

абстиненція – стриманість (від алкоголю), поміркованість

авантизувати – отримати підвищення по службі

авскультант – судовий практикант

адюнкт – помічник в уряді; звання різних урядовців

адютум – допомога (практикантів)

аларм – неспокій, тривога, метушня

анатемізувати – проголошувати (на когось) анафему

анектувати – прилучити, забрати, загорнути

анімозія – ворожість, злоба

асентрувати – призначати, вибирати, визнавати придатним до
військової служби

аспірація – прагнення

бакчіль – бацила

бараба – робітник (при будові залізниці); непевна людина

бляга – пустомельство, брехня

бранжа – відділ якогось заводу

вакації – канікули, відпустка

веремя – погода

виеквіувати – обладнати, забезпечити

гажа – платня, заробіток

гваранція – гарантія

гемба – губа, рот

гицлівка – місце, де вбивають бездомних собак

гороїження – самоїдство

гофрат – радник двору

грижа – гризота

тратісовий – безкоштовний

девалюація – девальвація

дезерція – втеча

делірент – той, що у гарячці

деліріум – гарячка, пропасниця

демолювати – нищити, руйнувати, розвалювати

денунціяція – виказ, донос

детейлічно – детально
дінамітард – той, хто працює з динамітом
діспонувати – розпоряджатись
дістракція – розірвання

екскомунікувати – відлучити від церкви
ерекція – тут: фонд, власність

евхаристія – причастя
едвабний – шовковий

забсорбований – зайнятий
загирити – загубити, розтратити
заголюкати – затуркати
здафравдувати – розтратити

іматрикуляція – вписання до метрики (показника високої школи, урочисте проголошення впису)
індемнізація – сплата, відшкодування за знесене право (пропінації) або відібрану річ
індолентність – від лат. *індоленція* – непридатність, лінь, отупіння
інтабулювати – вписуватися як власник землі до поземельної книги
інтенція – намір
інтерпелянт – той, хто перериває мову; здійснює публічний запит (у парламенті)
інтерпеляція – переривання мови, публічний запит (у парламенті до представників держави)
інтрата – прибуток, зиск
інфлюєнца – грип

кавція – грошова застава
кадастр – список, реєстр, що складається офіційним органом
канцеліст – канцелярист
капіталізація – написання великими літерами
карита – карета
катаринка – музичний інструмент
квестія – питання
квіт – квитанція
кіриня – колотнеча
клярувати – чистити, вияснювати
коверзувати – робити шкоду, підступи
кондеканальний – з одного деканату (округу парохій, що належать до одного декана (старшого священика).
конексії – зв'язки

конклюдії – висновки
 консеквенція – послідовність
 консерва – консерватори
 констернація – збентеження, переполох, здивування, замішання
 конфінований – під домашнім арештом
 конципієнт – практикант
 коншахти – таємні переговори і умови
 копетрація – тут: втеча з-під нагляду
 круціята – хрестовий похід
 куратель – опіка
 куренда – обіжник

легітимація – документ, що засвідчує особу або її повноваження
 лєнунг – тут: утримання, пайка
 лєцтий – останній, найгірший
 літанія – покутна молитва в римо-католицькій церкві; довгий
 список або нудне оповідання
 ліцитація – публічний, примусовий продаж

магарата – тут: велика кара, знищення
 мальверзація – крадіжка грошей за допомогою підроблених рахунків
 мальтратувати – гребувати, нехтувати
 мандатор – урядовець за часів панщини, який виконував роль судді
 маргінес – незаписані або незадруковані краї на окремому папері чи
 в книжці
 ментор – вчитель, наставник
 місто – замість

найскуточніше – найкраще
 негувати – заперечувати, відмовлятися, нехтувати
 неконсеквенція – непослідовність
 опінія – думка
 опуст – знижка
 оферта – умова, пропонування угоди (особливо комерційної)

найдократія – влада натовпу, тих, хто думає тільки про хліб
 палєстра – судова процедура, члени суду
 пароксизм – приступ хвороби, раптове загострення хворобливого
 процесу; гостра форма переживання, якого-небудь почуття
 (гніву, відчаю)
 парцелювати – ділити
 пертрактації – переговори
 перфідний – зрадливий, віроломний

питльований – від «*питель*» – камінь, що меле найдрібніше,
 найкраще борошно
підсоння – клімат
поквітованя – квитанція про сплати
порто – поштова оплата (за відправку листів та ін.)
постерунковий – член постерунку – малого військового відділу,
 сторожі
презес – голова, керівник
пресвітер – у протестантизмі – обраний із мирян керівник громади
пресумпція – здогад
привати – тут: особистий інтерес
прічер – протестантський пастор

редівівус – тут: той, хто повернувся до життя
ревалізувати – суперничати
реколекція – духовні вправи перед сповіддю; покута
рекурс – апеляція до вищої інстанції
ремнісценція – спомин
ремунерація – авторський гонорар
рентовний – рентабельний
рескрипт – письмове розпорядження вищої влади
реставратор – власник ресторану
реципісь – посвідка, відібраня (листу)
речинець – строк
ржонца – урядовець
ригорозум – іспит на вчене звання

сецесіонувати – відділяти, усувати
смок – змії, дракон
субвенціонований (театр) – який отримував урядові дотації
субвенція – матеріальна допомога
супендувати – тимчасово усувати від виконання посадових
 обов'язків, обмежувати повноваження
сцизорик – ніжик

тандита – поганий вибір, застарілий товар
терно – три числа, що разом виграють в лотереї

ультрамонтанський – радикально католицький
упреймо – ласкаво
ургенс – заклик

фантирист – тут: піхотинець
фарбенблінд – безбарвний

ферії – канікули, відпочинок

фоерман – пожежник

фрахт – перевіз товарів, список товарів, їх вага і оплата за перевіз

фунгувати – брати участь

фурдигарня – в'язниця

ц.к. – цісарсько-королівський

цуговий кінь – кінь для виїзду шестернею

шизматик (схизматик) – некатолик (православний)

шикер – похідне від шик, тобто той, хто шикує, живе на широку ногу

шіхтенлінії – горизонталі

шрафи – штрихові лінії

штудерність – хитрість, штучність

ОСОБОВИЙ ПОКАЖЧИК

- А**
Абрагамович Д. 197, 367
Андрейчин А. 369
Антонович В. 320, 364
Антоновичева 18
Аркас М. 189, 196, 279, 364,
366, 391
- Б**
Бадені К. 23, 90, 92, 93, 320,
328, 342, 343
Бараник 416
Барвінський В. 314
Барвінський О. 15, 17, 20, 23,
26, 48, 161, 190, 199, 218,
233, 249, 256, 263, 316–318,
320, 321, 342, 357, 365, 368,
372, 377, 382, 384, 386
Баревич Т. 59, 333, 381
Бартедемі 380
Бартошевський І. 125, 349
Бачинський В. 271, 389
Бачинський М. 36, 389
Бачинський Ю. 328
Беднарський К. 47, 330, 332,
Белей І. 10, 11, 14, 16, 21, 25–
28, 32, 34, 38–40, 43, 45–47,
54, 64, 66, 73, 76–78, 86–88,
92, 94, 95, 98, 99, 108, 110–
112, 114, 116, 314, 315, 317,
321, 322–326, 329, 330, 331,
334, 336, 339–341, 343, 346
Бемко (Чайковська) О. 375,
Бемко В. 242, 243, 375, 380
Бенедикт XIV папа
Римський 342
Березовський В. 189, 318
Біленький Т. 218, 372
Білинський 174
Більц 232
Бірчак 421
Біч 252
Блавацький В. 278, 391
Бобрінський 197
Бобрінський В. 367
Бобрінський І. 367
Богун І. 79, 206, 338, 370
Боднар М. 213, 371
Борковський О. 111, 346
Бортнянський 300
Будда 294, 395
Будзиновський В. 72, 80, 175,
314, 328, 336, 360
Буль 59
Бурлай 79, 337
Бучак А. 384
Бучинський М. 9, 313
- В**
Вагілевич І. 341, 398
Василій Кесарійський
(Великий) 342
Вахнянин А. 42, 313, 320,
329, 342
Величковський 102
Берн Ж. 33, 324, 346
Ветті О.С. (А.Куделка) 371
Винниченко В. 241, 262,
379, 386
Витошинський Й. 261, 386
Вінарж 174
Вітик С. 228, 242, 249, 328, 376,
379, 382
Вовчак 105
Возняк М. 329, 347
Володимир Великий 386
Волянський А. 245
Вольський 17
Вольфард Ф. 14, 315
Вороний М. 77, 337
- Г**
Галіп Т. 121
Галлер Ю. 379
Галушинський М. 383, 412, 413,
416–419, 421, 423–426
Галушинський Т. 385
Гамсун К. 120, 347
Ганкевич М. 188, 328, 363
Гарматій В. 372

- Гарматій Г. 216, 372
 Генріх VIII король Англії 387
 Герострат 334
 Геррон 252
 Гладиллович Д. 22, 39, 58, 254, 319, 383
 Гладиллович 62
 Гладиллович І. 397
 Гладиллович П. 183, 192
 Гладиллович Ю. 65, 183, 335
 Глібовицький Е. 42, 329
 Глібовицький А. 81
 Гнатюк В. 117, 219, 221, 222, 225, 229, 236, 237, 344, 347, 373–378
 Гоголь М. 300, 399
 Голинська 102
 Головацький Я. 305, 341, 398
 Голубець М. 397
 Голубович С. 242, 379
 Гольоб Ж. 365
 Горбачевський А. 314, 340
 Гординський Д. 240, 245
 Гординський С. 277, 391
 Гординський Я. 186, 240, 245, 270, 277, 363, 379, 389, 391
 Гордієвський І. 257, 384
 Гориновичева 133, 134
 Городиський 219
 Грабар О. 22, 319
 Гребінка Є. 306, 399
 Григорій VII
 папа Римський 384
 Григорій XIII
 папа Римський 395
 Гриневецький І. (ст.) 348
 Гриневецький І. (мол.) 122, 348
 Грицай О. 276, 390
 Грінченко Б. 333
 Громницький І. 234, 377,
 Грушевський М. 98, 100, 114, 162, 175, 180, 183, 185, 188, 203, 205, 206, 208, 212, 219, 241, 274, 282, 286, 318, 344–347, 358, 360, 361, 363, 364, 370, 373, 379
 Губчак 408
 Гузар Є. 26, 321
 Гюго (Гіро) В. 36, 61, 117, 325, 327, 347
Гавронський (Равіта) Ф. 336
 Гонта І. 152, 355
 Горук С. 217, 372
 Гурський 201
Данилович С. 328
 Дем'янчук В. 365
 Денікін А. 228, 375, 376
 Джулинський А. 14, 315, 316
 Дзерович Ю. 339
 Дівнич І. 9
 Дідицький Б. 184, 362, 398
 Дідушицький
 (Дзедушицький) В. 197, 367
 Діоклетіан (Деоклеціан) 93, 343
 Дмитренко І. 189
 Добжанський Ю. 314
 Добровольська О. 209, 210, 370
 Добрянський А. 319
 Довбуш О. 22, 151, 355
 Доде А. 344
 Долінський 424
 Доманицький В. 349
 Донцов Д. 286, 393
 Дорошенко Д. 202, 204, 234, 235, 241, 364, 368, 369, 379
 Дорошкевич О. 388
 Достоевський Ф. 61, 300
 Драгоманов М. 318, 328
 Драгомиров М. 300, 325, 334, 345, 396
 Дудикевич В. 184, 187, 198, 297, 368, 395
 Дуткевич Павлина 99, 345
 Дуткевич Петро 322, 345
Єврібїад 378
 Еркман Е. 368
Єлизавета, імператриця
 Російська 301, 397

Сфремов С. 127, 139, 154, 349,
352, 356

Заклинський Б. 86, 339
Залеський Б.-Ю. 306, 398
Залізник М. 152, 355
Звягін 290
Зейнфельд 187, 188
Золя Е. 117, 347
Зрудловський 59

Ібсен Г. 396
Іловайський Д. 306, 399
Ісус Христос 231, 252, 297

Калнишевський П. 259, 386
Капраль І. 377
Карл ІХ король Швеції 399
Катерина ІІ, імператриця
Російська 420
Кажникевич К. 18, 19, 317, 318
Качала С. 42
Качковський М. 378
Кашевко М. 40, 327
Квітка-Основ'яненко Г. 125,
166, 341, 359, 361
Кербер Е. 139, 352
Кивелок І. 229, 376
Кич І. 245
Климкович 306
Кліщ І. 105
Кміт П. 245
Кміт Ю. 299, 396
Кміщич С. 342
Кобиланська О. 85, 339
Кобринський В. 230, 376
Ковалюк 425
Ковальський В. 305, 398
Ковачевич С. 319
Кокорудз І. 313
Коломієць А. 286, 287, 393
Конашевич (Сагайдачний) П.
189, 195, 200, 214, 219, 220,
222, 233, 244, 307, 364, 366,
371, 399

Конецпольський О. 400
Конецпольський С. 308, 399
Кониський О.44, 317, 325, 329
Коноваєць М. 387
Константин Великий 263, 387
Копач І. 313
Кордуба Т. 14, 31, 35, 46, 47, 83,
84, 192, 193, 315, 322, 323,
330, 339, 363, 365
Кормош Т. 323, 360
Короленко В. 99
Король В. 406
Король М. 198, 368
Костомаров М. 153, 243, 300,
344, 355, 380 381
Котляревський І. 135, 136, 140,
196, 341, 346, 349, 351, 399
Коциловський Й. 392
Коцюбинський М. 129, 130, 132,
133, 135, 138, 146, 150, 167,
168, 173, 178, 181, 194, 200,
202–205, 350–354, 359–361,
366, 368–370
Крат П. 183, 297, 362, 384
Кревецький І. 248, 279, 282,
381, 391, 392
Кричевський М. 308, 399
Кропивницький М. 337
Крушельницький А. 225, 230,
283–285, 287, 292, 375, 393,
394
Куземський М. 144, 353, 367
Кузів 264, 265
Кузьма О. 416, 417
Куліш П. 258, 349, 366, 371,
385, 399
Кульматицький С. 50
Кульчицький Ю. 307, 399
Кунцевич Й. 263, 387
Курбас А. 391

Лаврівський Ю. 313,
Лагерлеф С. 299, 396
Лев Великий 387
Леваковський К. 342,

Левицький (Василь Лукич) В. 15,
38, 45, 46, 47, 60, 186, 226,
273, 316, 326, 330, 333, 375,
390

Левицький 50

Левицький В. 363

Левицький С. 328

Левицький К. 36, 38, 39, 86,
108, 267, 272, 321, 325, 326,
340, 373, 388, 389, 403, 410

Леонід 238, 378

Леонтович В. 170, 359

Лепкий Б. 80, 81, 93, 99, 111,
113, 150, 304, 322, 343, 346,
397

Лепкий Л. 322

Лепкий С. 28, 322, 409

Лизанівський І. 258, 272, 389

Липинський В. 243, 380

Липківський В. 265, 384, 387

Літинський О. 245

Лобода 306

Ломага Ю. 426, 427, 430

Ломницький 133

Лопатинський 105

Лютер М. 125, 349

Ляман 201

Мазепа І. 357

Макарушка Л. 275, 390

Маковой О. 15, 18, 19, 30, 33,
36, 37, 57, 66, 69, 74, 75, 82,
84, 89, 93, 96, 98, 106, 110–
112, 116, 120–122, 125, 127–
129, 146, 149, 150, 156, 157,
227, 316–318, 323, 324, 326,
333, 335, 337, 339, 341, 343–
346, 348–350, 353, 354, 356

Макогонський Й. 14, 315

Максимович М. 364

Малий-Гудз С. 423

Мальчевський М. 244, 245

Мандичевський І. 86, 339

Марко Вовчок

(Вілінська М.) 125, 181, 361

Марков О. 42, 328

Мартиневич П. 351

Матчак М. 387

Медвецький Ю. 254, 383

Михас 186

Міксат К. 396

Мілер 204,

Мозлер 187, 188

Мончаловський 197

Мордовцев Д. 214, 371

Мочульський М. 169, 358, 359

Мудрий В. 314

Нагірний В. 184, 362

Назарук О. 174, 187, 360, 385

Науменко В. 361

Наумович І. 351

Нерон 93, 343

Нечуй-Левицький І. 44, 77, 96,
181, 182, 258, 330, 385

Немцевич Ю. У. 282, 392

Нигрицький Л. 389

Нижанківський О. 318, 410

Новаківський О. 391

Огієнко І. 299–301, 303–305, 310, 396–398, 400

Огоновський Ол. 45, 330

Огоновський Ом. 36, 185, 325,
330, 362

Ожешко Е. 338

Окуневський Т. 90, 149, 328,
342, 354

Олександр II 350

Олесницький С. 22, 146, 154,
184, 201, 319, 323, 340, 353,
356, 360, 362

Олеськів О. 55, 333, 402

Ольховий 99

Омелянович-Павленко М. 242,
380

Онишкевич Г. 13, 89, 341

Опільський Ю. (Рудницький Ю.)
286, 393, 397

Оренштейн Я. 417

Оробкевич 35

Ортинський В. 245

- Осадца М. 305, 398
 Охримович Б. 141, 314
 Охримович В. 202, 231, 240,
 369, 377, 378
- Павлик** М. 21, 22, 24, 25, 115,
 317–321, 328, 335, 334, 339,
 347
- Павло VI папа Римський 384
 Павльо 75
 Паліїв Д. 387
 Паньківський К. 43, 47, 329
 Партицький О. 363
 Пасіка П. 229
 Пастер А. 92, 93, 342, 343
 Патаняк І. 245
 Перстенштофер Е. 49, 331
 Петлюра С. 224, 241, 374, 379
 Пігуляк Є. 122, 348
 Підвисоцький К. 105, 106
 Підоша, Підеша (Камінський А.)
 154, 356
 Пій IX папа Римський 387
 Плеве В. 148, 354
 Площанський В. 398
 Победоносцев К. 148, 354
 Подолінський С. 319
 Поліщук К. 102, 104, 105, 266,
 267, 272, 388
 Поль В. 306, 398
 Попель І. 149, 152, 354
 Потоцький А. 196, 197, 366, 367
 Потоцький Ф. 355
 Присташ Ф. 305
 Пузина 250
 Пулюй І. 258, 349, 385
 Пушкін О. 300
- Радзівіл** Я. 92, 342
 Ревакович Г. 53, 331, 342
 Ревакович Т. 221, 373
 Реклям А.-Ф. 79, 338
 Ренан Е. 108, 346
 Рогова О. 337
 Розумовський К. 301, 397
- Роксоляна (Лісовська Н.) 162,
 358
 Романчук Ю. 26, 32, 320, 321,
 332, 392
 Рудницький 41
 Рудницький М. 271, 388, 389,
 396
- Сабат** 257
 Савчак Ю. 313
 Савчук С. 48
 Садовський 144, 145
 Саксаганський П. 337
 Салтиков-Щедрін М. 62, 334
 Сангушко Е. 320
 Сапіга князь 42
 Седляр О. 401
 Сембратович Й. 341
 Сембратович С. 320, 341, 342,
 362
 Сенета І. 245
 Сенкевич Г. 79, 214, 307, 337,
 342, 371, 399
 Сенявська 186
 Сенявська А. 347
 Сенявський Є. 115, 347
 Сенявський М. 347
 Січинський М. 197, 198, 272,
 366, 367
 Скальковський А. 189, 283, 364,
 390
 Смаль-Стоцький Р. 247, 381
 Смаль-Стоцький С. 31, 89, 121,
 323, 341, 348
 Снігурський І. 305
 Созонов Є. 354
 Сойка І. 409
 Спожарський 122
 Ставнича (Чайковська) М. 223,
 374, 375
 Ставничий А. 394
 Ставничий Р. 243, 375
 Станімір
 (Чайковська) О. 243, 273
 Стапінський С. 342

Старосольський В. 192, 194,
211, 365, 366, 370
Сташевський 258
Стебельський 160
Степанів І. 11, 314
Стеткевич Я. 14, 43, 315, 329
Стефанік В. 230, 238, 376, 378
Стефанович О. 38, 326
Стец 257
Стечинська 105, 106
Столипін П. 379
Струсевич М. 26, 27, 44, 45, 47,
65, 77, 94, 95, 321, 330, 343
Струтинський М. 378
Студинський К. 138, 142, 145,
148–150, 223, 240, 244, 247,
248, 255, 264, 266, 267, 270,
272–274, 277–280, 283, 285,
288, 329, 352–354, 374, 379,
381–383, 387–394,
Сулейман І Пишний 358

Тарновський В. 369
Тассо Т. 326
Текелій П. 259, 386
Телішевський К. 320
Темницький М. 101, 384
Теодор св. 387
Теодорович Ю. 162, 358
Терещенко М. 388
Терлецький О. 318
Тиктор І. 387, 397
Тимінський 120
Тисовський 134
Толстов 189
Толстой А. 118, 119, 347
Томашівський С. 161, 168, 171,
173, 175, 186, 189–191, 213,
220, 224, 241, 357, 359, 363–
365, 371, 373, 375, 379, 380
Трач (Чайковська) Н. 244
Трач І. 289, 290
Трильовський К. 328, 355, 363,
395
Троцький А. 299

Урбан XVII
папа римський 342
Федів В. 252, 297, 384
Федоренчук 28
Федорців Ф. 250, 314, 382
Федькович О. 335
Фехнер Г. Т. 232, 377
Філяс 134
Філяс П. (Анна Сторожівна) 344
Флавій Студій 387
Франко І. 22, 28, 29, 31, 35, 40,
42, 44, 48, 54, 55, 61, 62, 65,
66, 70, 72, 79, 81, 82, 85, 97,
108, 109, 114, 116, 121, 125,
130, 153–159, 163, 166, 184,
221, 255, 256, 286, 307, 317–
320, 322, 323, 325, 327, 328,
331–336, 338, 344, 347, 348,
350, 356, 357, 358, 359, 362,
374, 389, 415
Франко О. 319
Фукус 271

Хамец А. 320
Хмельницький Б. 189, 200, 206,
224, 243, 260, 308, 337, 364,
374, 375, 392, 399, 400
Ходкевич Я. 399
Хомишин Г. 250, 257, 264, 281,
371, 382, 384, 392, 395
Хоткевич Г. 208, 370, 371

Цегельський А. 314

Чайковська
(Гладилович) Н. 59, 273,
Чайковська М. *див.* Ставнича М.
Чайковський А.А. 243, 247
Чайковський Б. 58, 203, 229,
233, 242, 243, 333, 376, 377,
390, 411
Чайковський А. 316
Чайковський М. 30, 58, 61, 110,
188, 203, 221, 241, 243, 245,

247, 269, 288, 323, 333, 374,
379, 394

Чайковський Мих. 306

Чайковський П. 300

Чайковський-Тимкович Г. 193

Чайченко (Грінченко Б.) 57

Чаплинський Д. 308, 400

Черепашинський М. 9

Чернишевський М. 62, 334

Чернявський 59

Черняк С. 388

Чехович К. 371

Чикаленко С. 139, 352, 361, 390

Шайноха К. 282, 314, 392

Шатріан Ш.-Л.-Г.-А. 368

Шашкевич М. 19, 20, 318, 341,
367, 398

Шварцбарт С. 374

Шевченко Т. 125, 181, 313,
321, 369, 415

Шептицький А. 123, 133, 141,
143, 162, 183, 192, 213, 215,
250, 258, 260, 281, 289, 294–
296, 298, 301, 309, 348, 349,
351–353, 358, 362, 365, 371,
372, 382, 384, 386, 387, 392,
394–396, 400

Шеремета 105

Шехович Л. 220, 313

Щебель 17

Шраг І. 153, 172, 198, 200, 201,
207, 355, 359, 368

Штейн 136

Шухевич В. 102, 313

Щурат В. 86, 113, 125, 224,
329, 340, 346, 374, 388

Яворницький

(Еварницький) Д. 190, 200,
201, 272, 368, 390

Яворський В. 322

Явірський О. 240, 245,

Ягіч В. 328

Якимович Б. 313

Ян ІІ Казимир 399

Янович 103–105

Янух Й. 371

Ярещенко О. 387

Яросевич Я. 328

Ярош 215

Ясеницький П. 262, 386

Яцковський 60

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Австрія 52, 136, 137, 147, 165,
170, 197, 276, 320, 353, 357,
366, 375, 384
Австро-Угорщина 341, 346, 355
Америка 16, 46, 47, 252, 296,
307
Англія 387
Афіни 396

Баварія 390
Багінсберг 297
Белз 243
Бережани 10, 11, 14, 15, 17–22,
24–29, 31–34, 36–40, 42, 43,
44, 45, 46, 48, 49, 53, 54, 56,
57, 61, 64–66, 69, 70, 72, 73,
75–85, 87–90, 93–98, 100–104,
106, 107, 110–114, 116, 117,
120–123, 127–135, 138, 142,
143, 145, 146, 148–151, 161,
163, 166–168, 173, 175, 178,
181, 183, 184, 186–190, 192,
194, 199, 200, 202, 203, 205,
208, 209, 211–213, 215, 227,
242, 243, 271, 314–317, 320–
327, 329–341, 343–354, 358–
366, 368–371, 372, 380, 401–
411
Бережанський повіт 49, 50, 57,
322, 406, 411
Бережанський район 331
Бережанщина 20, 24, 26, 27, 35,
72, 93, 327, 365, 404
Берестейщина 399
Берлін 357, 381, 385
Біліня Велика 245
Бойківщина 396
Борислав 241, 379
Борщівський повіт 91
Борщівський район 329
Борщівщина 42, 329
Боснія 22, 60, 108, 128, 131,
349

Бразилія 72, 76, 80, 107, 175
Бужок 315, 319
Буковина 90, 120, 318, 339,
341, 348, 355, 375
Бучач 103, 104, 187

Вайсергірш 201
Варна 189, 363, 364
Варшава 208, 240, 247, 252,
290, 367, 378, 400
Варшавське
велике герцогство 361
Ватикан 250, 382
Велика Україна 393, 394
Винники 316
Вишнівчик 244, 314
Відень 17, 49, 152, 161, 175,
180, 182, 196, 197, 201, 206,
315, 321, 337, 358, 369, 380,
385, 390, 398
Візантія 342, 387
Вікно 297, 395
Воронянка 47, 330
Ворохта 330

Галичина 46, 108, 129, 135,
143, 152, 170, 177, 180, 195,
206, 208, 313, 317–321, 323–
325, 328, 330, 333, 339, 340,
342, 347, 349, 355, 360, 362–
364, 366, 367, 372, 373, 375,
376, 378, 384, 390, 391, 398
Глубочок 329
Голландія 385
Гордіня (Пишнівці) 58, 59, 219,
333
Городенка 342
Городенківський повіт 355
Городенківський район 395
Городище 50, 402
Гуцульщина 151, 152, 355, 372,
376

Грац 375**Данціг** 289

Делятин 330

Денисів 261, 386

Джерсі-Сіті 330

Дзвиняч 256, 384

Довгополе 354

Домб'є 227, 375

Дон 375

Дрезден 201

Дрогобицький повіт 373,

Дрогобич 215, 242, 243, 245,
273, 318

Дубно 342

Ефес 334**Європа** 90, 146, 180**Женева** 319

Жовква 368, 385

Жовті Води 224, 243, 374

Заболотці 314

Завалля 355

Загреб 385

Закарпаття 313, 330, 339, 355

Заліщики 42, 256, 329, 384

Запорізька Січ 259, 272, 279,
286, 289, 386, 420, 421

Зарваниця 35, 36, 42, 325

Західна Україна 362, 393

Збараж 337

Зборів 13, 201, 314

Золочів 19, 318

ЗУНР 318, 325, 355, 357, 375,
376, 379, 380**Івано-Франківська область** 342,
358, 376, 380, 395

Іспанія 52

Італія 384

Кавки 73

Каліновик 25

Калуш 242, 380

Канада 55, 134, 175, 333, 362

Капрі 203, 204

Катеринослав 380

Кафа (Феодосія) 189, 208, 364,
370Київ 114, 115, 139, 146, 180,
200, 243, 260, 265, 267, 268,
279, 320, 321, 332, 336, 344,
347, 350, 359, 361, 376, 391

Київщина 282, 336, 398

Кипячка 210

Китай 263

Кірхгольм (Саласпілс) 308, 399

Кіцмань 120, 348

Козівський район 386

Козлів 402

Козова 50, 55, 56, 72, 73, 192,
333, 402

Коломийський повіт 355

Коломийщина 72, 151, 297

Коломия 183, 187, 224, 225,
228–231, 236, 237, 240–244,
247–249, 252, 254, 256, 257,
260, 263, 264, 266–268, 270,
272, 274, 275, 277–280, 282–
285, 287–291, 293–298, 300,
301, 303–305, 309, 310, 318,
319, 351, 368, 374–379, 381–
397, 400, 412–414, 416–432

Конотоп 396

Константинополь 387

Конюхи 402

Корсунь 224, 243, 374

Косівщина 152

Краків 242, 375

Краснопуца 28, 36, 322

Кременецький район 367

Крим 182

Кристинопіль 133

Кронштадт 152

Кубань 375

Кульчиці 189, 240, 245, 307,
364, 399

Куряни 402

Лапшин 315, 316

Латвія 399

Лемківщина 245, 383

Липиця Горішня 315

Литятин 402

Лісники 411

Лосєв 308, 399

Лондон 60, 357, 385

Лубенщина 362

Лука 188

Лучинці 240, 245

Люблін 398

Ляйпціг 338

Львів 7–9, 16, 19, 20, 22, 23, 27,
28, 30, 38, 41–43, 51, 53, 59,
60, 62, 65, 72, 75, 77, 85, 98,
100–103, 105, 106, 112, 116,
122, 125, 131, 133, 134, 136,
137, 139, 144, 152, 158, 161,
169, 173, 174, 177, 184, 189,
190, 194, 197, 200–203, 224,
225, 240, 242, 243, 245, 250,
252, 253, 255, 257, 260, 263,
264, 269, 270, 271, 275, 277,
283, 288, 289, 294, 303, 313–
321, 323–325, 328, 329, 331,
332, 334, 336, 337, 339, 340,
342, 344, 346, 347, 349, 350,
352, 358? 360, 361–363, 365,
367, 369, 371–379, 381–383,
385, 387–390, 392–394, 397,
398, 401, 403, 405, 409–411,
415, 420–422, 424, 426, 427,
430, 432

Львівська область 318, 365, 372,
373, 379, 399

Львівський повіт 401

Львівщина 390

Марибор 356

Мечиців 48

Мечиців 331

Миколаїв 189

Могилів-Дністровський 355

Молодятин 259

Москва 338

Мостиський район 373

Мразниця 220, 373

Мт.Кармел 330

Мюнхен 369

Надвірна 330

Наддніпрянщина 313, 319, 355,
390

Нараїв 402

Нерчинськ 355

Німеччина 207, 361, 380, 385

Новгород-Сіверський 338

Новий Санч 229

Новосілки 318

Нью-Йорк 330, 385

Одеса 114, 288, 394

Оліфант 330

Отинія 343

Париж 300, 321, 374, 383

Перемишль 48, 55, 56, 137, 253,
305, 318, 323, 360, 382, 383,
385, 398

Переяслав 259, 386

Печеніжин 355

Пилявці 224, 243, 375

Північна Америка 384

Підбуж 243

Підгасецький повіт 322

Підгайці 42, 329

Поділля 90, 128, 256, 355

Познанське

велике князівство 361

Познаньщина 177, 361

Покуття 258, 265, 297, 343, 355,
376

Полтава 351, 360, 380

Польща 79, 91, 127, 152, 177,
180, 197, 242, 250, 258, 259,
263, 308, 321, 323, 338, 353,
358, 366, 375, 380, 383, 384

Помор'я 375

Почаїв 197, 367

Прага 243, 244, 247, 341, 369,
371, 385

Прикарпаття 383

Пруссія 361

Пшибрам 243, 247

Рига 399

Рим 182, 252, 257, 258, 263,
382, 387

Річ Посполита 361

Рогатин 72, 85, 162, 240, 245,
358, 383

Рогатинський повіт 12, 322

Рогатинщина 258

Російська імперія 321, 350

Росія 81, 91, 136, 139, 146–148,
152, 170, 173, 177, 197, 201,
299, 300, 337, 366, 368, 375,
376, 379

Рудка 329

Рудки 299

Румунія 183

Садова 147, 353

Самбір 59–61, 107, 128, 131,
187–189, 215, 217–221, 223,
228, 240–242, 244, 245, 261,
271, 306, 333, 349, 372–374,

Самбірський повіт 327, 374

Самбірський район 399

Самбірщина 256, 333, 364, 372

Санкт-Петербург 152, 189, 351

Саратов 380

Серби 355

Сибір 355, 369, 387

Синевідзко Вижне (Верхне

Синевидне) 183, 192, 299, 365

Синоп 337,

Сілезія 324

Сільце 223, 374

Сколе 141, 149, 150, 153–159,
161, 352, 354, 356, 357

Сколівський район 365

Скентон 330

Снятин 230, 318, 376

Снятинський повіт 355

Сокаль 273, 390, 428

Соловки 299, 388

Спарта 378

СРСР 344

Станіславів 9, 38, 47, 137, 174,
184, 187, 240, 247, 257, 258,
313, 318, 330, 341, 360, 380,
384

Станіславівщина 151, 374

Стараховіце 290

Старосамбірський район 334

Стрий 81, 150, 318, 323

Стрийський повіт 183

Стрийщина 319

Суботів 400

Східна Галичина 383

Східна Малопольща 376

США 330, 356, 367, 391

Сянік 334

Сяніцький повіт 65, 334

Талергоф 227, 375

Теребовля 216, 372

Термопіли 378

Тернопіль 98, 316, 318, 337

Тернопільська область 314, 329,
331, 333, 367, 386

Тернопільщина 325, 329, 379,
384

Топільниця 220, 373

Торонто 362

Транслейтанія 355

Трускавець 215, 216, 220, 372

Тухоля 228, 375

Тучапи 144, 353

Україна 127, 129, 136, 139, 142,

146, 147, 169, 170, 180, 181,
195, 201, 228, 232, 238, 241,
249, 264, 266, 268, 270–272,
274, 277–279, 283, 284, 288,
291, 299, 306, 342, 349, 357,
362, 364, 369, 374–376, 379–
381, 386, 398–400

Українська Держава 369

Умань 355

УНР 360, 374, 375, 380
УРСР 344, 394

Фінляндія 354
Франція 380
ФРН 390

Харків 265–268, 272, 279, 388,
391, 393
Хирів 65, 183, 334
Хитара 299
Ходачків Великий 402
Ходорів 101, 406
Хотин 364

Цигани 42, 53, 73, 91, 329

Чайковичі 299
Черкаська область 374
Чернівецька область 348
Чернівці 33, 80, 89, 98, 121,
122, 146, 150, 204, 212, 318,
335
Чернігів 180, 369
Чернігівська губернія 355
Чехія 353
Чехословаччина 289, 380

Шамокіл 330
Шибалин 143
Штутгарт 338

Югославія 356

Яремча 330
Ярослав 29, 242, 323, 353, 380

РЕЗЮМЕ

Другий том містить листи, які написав Андрій Чайковський у 1880–1935 рр.

Епістолярна спадщина А.Чайковського (усі відомі досі 302 листи) в такому обсязі публікується вперше. Широкі хронологічні рамки, велика кількість респондентів, з якими він листувався, дають можливість ознайомити читача з цікавими подробицями його літературної та громадської діяльності, особистого життя.

Вивчення листування допомагає краще зрозуміти світогляд А.Чайковського, а його відверті коментарі поточних подій є унікальним джерелом і для краєзнавців Бережанщини, Самбірщини та Коломиїщини, і для дослідників історії Галичини кінця XIX – поч. XX ст.

Основними адресатами А.Чайковського були: Іван Белей (у перших листах домінує інформація про громадську роботу А.Чайковського, в пізніших – про літературну діяльність), Осип Маковей (літературна діяльність), Іван Франко (є інформація про зацікавлення А.Чайковського ідеями галицьких радикалів та про початки його письменницької діяльності), Михайло Коцюбинський (літературна діяльність), Олександр Барвінський (відображені погляди А.Чайковського на внутріконфесійні взаємини на Станіславщині (тепер Івано-Франківщина) 1920-х р. та поступову еволюцію його світогляду і захоплення цінностями консерватизму), митрополит Андрей Шептицький, Стефан Томашівський та ін.

Епістолярій А.Чайковського – цінне джерело для дослідників української історії та літератури останніх десятиліть XIX – першої третини XX ст.

SUMMARY

Andriy Chaikovskyi (1857–1935) was an outstanding Ukrainian writer, civic and political leader, lawyer. He was active in organizing *Prosvita* society (later he became an honorary member of this organization) *Sich* and *Vidrozhennia* societies in Berezhany, Sambir, Rohatyn and Kolomyia. In 1924 he was elected president of the Society of Ukrainian Writers and Journalists. First he belonged to the National Democratic party and later on to the Ukrainian Democratic Alliance. Chaikovskyi was one of the organizers of the Ukrainian *Sich* Riflemen and in 1918–19 he was District Commissar of the Western Ukrainian National Republic in Sambir.

The present volume contains Chaikovskyi's letters written in 1880–1935. Thus, Chaikovskyi's entire epistolary legacy (all of his 302 letters

currently known) is published here for the first time. The broad chronological framework and range of addressees make the reader acquainted with interesting details about Chaikovskiy's literary and civic activities and his private life.

The study of this correspondence helps us understand Chaikovskiy's outlook. His frank comments on contemporary events are an important source both for the research of the history of the Berezhany and Kolomyia Districts and the history of Halychyna in the late nineteenth and early twentieth centuries.

Among Chaikovskiy's addressees were Ivan Belei (information about Chaikovskiy's civic activities predominates in his early letters, while later ones focus on his literary activity); Osyp Makovei (letters mostly about literary life); Ivan Franko (valuable information about Chaikovskiy's interest in the ideas of the Radicals in Halychyna and about the beginning of his literary career); Mykhailo Kotsiubynskiy (on literary problems); Oleksandr Barvynskiy (Chaikovskiy's views on church relations in the Stanislaviv (now – Ivano-Frankivsk) Region and the gradual evolution of his outlook and his interest in conservatism); Metropolitan Andrey Sheptytskyi, historian Stefan Tomashivskiy a.o.

ЗМІСТ

ЛИСТИ (1880–1935)

1880		
1. [До виділу «Руської Бесіди»]. Львів, 14 листопада 1880 р.	7	313
1881		
2. До М.Бучинського. Львів, 18 квітня 1881 р.	9	313
1889		
3. До І.Белея. Бережани, 6 липня 1889 р.	10	314
1890		
4. До І.Белея. 13 березня 1890 р.	11	314
1891		
5. До І.Белея. Бережани, 28 лютого 1891 р.	14	315
1892		
6. До О.Барвінського. Бережани, 4 березня 1892 р. ...	15	316
7. До О.Маковея. Бережани, 24 квітня 1892 р.	15	316
1893		
8. До І.Белея. 26 березня 1893 р.	16	317
9. До О.Барвінського. Бережани, 12 травня 1893 р...	17	317
10. До О.Маковея. Бережани, 5 червня 1893 р.	18	317
11. До О.Маковея. 19 липня 1893 р.	18	317
12. До О.Маковея. Бережани, 26 жовтня 1893 р.	19	318
13. До О.Барвінського. Бережани, 11 листопада 1893 р.	20	318
1894		
14. До М.Павлика. Бережани, 3 січня 1894 р.	21	318
15. До М.Павлика. Бережани, 20 січня 1894 р.	22	319
16. До М.Павлика. Бережани, 10 лютого 1894 р.	24	320
17. До М.Павлика. Бережани, 3 березня 1894 р.	25	321
18. До І.Белея. Бережани, 6 березня 1894 р.	25	321
19. До І.Белея. Бережани, 1 квітня 1894 р.	26	321
20. До І.Белея. Бережани, 27 квітня 1894 р.	27	321
21. До І.Белея. Бережани, 8 травня 1894 р.	27	322

22. До І.Франка. <i>Бережани, 10 травня 1894 р.</i>	28	322
23. До І.Франка. <i>Бережани, 19 червня 1894 р.</i>	29	322
24. До І.Франка. <i>Бережани, 15 липня 1894 р.</i>	31	323
25. До І.Белея. <i>Бережани, 15 липня 1894 р.</i>	32	323
26. До І.Белея. <i>Бережани, 30 вересня 1894 р.</i>	32	324
27. До О.Маковея. <i>Бережани, 23 листопада 1894 р.</i> ...	33	324
28. До О.Маковея. <i>Бережани, 10 грудня 1894 р.</i>	33	324
29. До І.Белея. <i>Бережани, 30 грудня 1894 р.</i>	34	325

1895

30. До І.Франка. <i>12 січня 1895 р.</i>	35	325
31. До О.Маковея. [<i>Бережани, перед 16 лютого</i>] 1895 р.	36	326
32. До О.Маковея. <i>Бережани, 16 лютого 1895 р.</i>	37	326
33. До І.Белея. <i>Бережани, 23 березня 1895 р.</i>	38	326
34. До І.Белея. <i>Бережани, 24 березня 1895 р.</i>	39	326
35. До І.Белея <i>31 березня 1895 р.</i>	40	326
36. До І.Франка. <i>Бережани, 20 травня 1895 р.</i>	40	327
37. До І.Белея. <i>Бережани, 24 червня 1895 р.</i>	43	329
38. До І.Белея. <i>Бережани, 7 липня 1895 р.</i>	45	330
39. До І.Белея. <i>Бережани, 14 липня 1895 р.</i>	46	330
40. До І.Белея. <i>29 липня 1895 р.</i>	47	330
41. До комітету у справі виборів до сейму. <i>Бережани, 20 вересня 1895 р.</i>	48	331
42. До І.Франка. <i>Бережани, 4 жовтня 1895 р.</i>	48	331
43. До редакції «Зорі». <i>Бережани, 11 жовтня 1895 р.</i>	54	331
44. До І.Франка. <i>21 жовтня 1895 р.</i>	54	332
45. До І.Франка. <i>27 жовтня 1895 р.</i>	55	333
46. До О.Маковея. <i>Бережани, 28 грудня 1895 р.</i>	57	333
47. До І.Франка. <i>Бережани, 29 грудня 1895 р.</i>	61	334

1896

48. До І.Белея. <i>Бережани, 19 лютого 1896 р.</i>	64	334
49. До І.Франка. <i>27 лютого 1896 р.</i>	65	334
50. До І.Франка. <i>Бережани, 28 лютого 1896 р.</i>	66	334
51. До О.Маковея. <i>Бережани, 2 березня 1896 р.</i>	66	335
52. До О.Маковея. <i>Бережани, 9 березня 1896 р.</i>	69	335
53. До І.Франка. <i>Бережани, 9 березня 1896 р.</i>	70	335
54. До І.Белея. <i>Бережани, 21 березня 1896 р.</i>	73	336
55. До О.Маковея. <i>Бережани, 22 березня 1896 р.</i>	75	337
56. До І.Белея. <i>Бережани, 29 березня 1896 р.</i>	76	337
57. До І.Белея. <i>Бережани, 8 квітня 1896 р.</i>	77	337
58. До І.Белея. <i>Бережани, 18 квітня 1896 р.</i>	78	337
59. До І.Франка. <i>Бережани, 24 травня 1896 р.</i>	79	338

60. До І.Франка. <i>Бережани, 16 червня 1896 р.</i>	81	338
61. До І.Франка. <i>Бережани, 23 червня 1896 р.</i>	81	338
62. До І.Франка. <i>Бережани, 1 липня 1896 р.</i>	82	338
63. До О.Маковея. <i>Бережани, 27 жовтня 1896 р.</i>	82	339
64. До О.Маковея. <i>Бережани, 1 листопада 1896 р.</i>	84	339
65. До І.Франка. <i>Бережани, 21 листопада 1896 р.</i>	85	339

1897

66. До І.Белея. <i>Бережани, 8 січня 1897 р.</i>	87	340
67. До І.Белея. <i>Бережани, 14 січня 1897 р.</i>	87	340
68. До І.Белея. <i>Бережани, 17 січня 1897 р.</i>	88	341
69. До І.Белея. <i>Бережани, 22 січня 1897 р.</i>	88	341
70. До О.Маковея. <i>Бережани, 13 лютого 1897 р.</i>	89	341
71. До І.Белея. <i>14 лютого 1897 р.</i>	92	343
72. До О.Маковея. <i>Бережани, 9 березня 1897 р.</i>	93	343
73. До М.Струсевича. <i>Бережани, 9 березня 1897 р.</i>	94	343
74. До І.Белея. <i>Бережани, 7 квітня 1897 р.</i>	95	343
75. До О.Маковея. <i>Бережани, 2 липня 1897 р.</i>	96	344
76. До О.Маковея. <i>Бережани, 15 листопада 1897 р.</i> ...	98	344
77. До М.Грушевського. <i>Бережани, 17 листопада 1897 р.</i>	100	345
78. До виділу «Руської Бесіди». <i>Бережани, 7 грудня 1897 р.</i>	100	345
79. [До виділу «Руської Бесіди»]. <i>Бережани, 20 грудня 1897 р.</i>	101	345

1898

80. До Товариства «Руська Бесіда» у Львові. <i>Бережани, 1 січня 1898 р.</i>	102	345
81. До О.Маковея. <i>Бережани, 8 лютого 1898 р.</i>	106	345
82. До І.Белея. <i>Бережани, 13 березня 1898 р.</i>	110	346
83. До О.Маковея. <i>Бережани, 24 липня 1898 р.</i>	111	346
84. До О.Маковея. <i>Бережани, 25 вересня 1898 р.</i>	112	346
85. До В.Щурата. <i>Бережани, 23 листопада 1898 р.</i>	113	346

1899

86. До М.Грушевського. <i>Бережани, 25 травня 1899 р.</i>	114	346
87. До І.Франка. <i>Бережани, 8 червня 1899 р.</i>	114	347
88. До І.Франка. <i>Бережани, 8 вересня 1899 р.</i>	116	347
89. До В.Гнатюка. <i>Бережани, 28 вересня 1899 р.</i>	118	347

1900

90. До О.Маковея. <i>Бережани, 19 травня 1900 р.</i>	120	348
91. До О.Маковея. <i>Бережани, 11 липня 1900 р.</i>	120	348

1901

92. До О.Маковея. <i>Бережани, 19 січня 1901 р.</i>	121	348
93. До О.Маковея. <i>Бережани, 10 лютого 1901 р.</i>	122	348
94. До Андрея Шептицького. <i>Бережани, 13 квітня 1901 р.</i>	123	348
95. До Андрея Шептицького. <i>Бережани, 30 травня 1901 р.</i>	123	349

1902

96. До О.Маковея. <i>Бережани, 7 липня 1902 р.</i>	127	349
97. До С.Єфремова. <i>Бережани, 27 липня 1902 р.</i>	127	349

1903

98. До О.Маковея. <i>Бережани, 6 березня 1903 р.</i>	129	350
99. [До М.Коцюбинського]. <i>Бережани, 27 березня 1903 р.</i>	129	350
100. До І.Франка. <i>Бережани, 7 травня 1903 р.</i>	130	350
101. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 21 травня 1903 р.</i>	130	350
102. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 1 червня 1903 р.</i>	132	350
103. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 11 червня 1903 р.</i>	132	351
104. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 20 червня 1903 р.</i>	133	351
105. До Андрея Шептицького. <i>Бережани, 3 липня 1903 р.</i>	133	351
106. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 3 жовтня 1903 р.</i>	135	351
107. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 8 листопада 1903 р.</i>	138	352
108. До К.Студинського. <i>Бережани, 13 грудня 1903 р.</i>	138	352
109. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 28 грудня 1903 р.</i>	138	352

1904

110. До Андрея Шептицького. <i>Сколе, 5 січня 1904 р.</i>	141	352
111. До К.Студинського. <i>Бережани, 5 січня 1904 р.</i>	142	352
112. До Андрея Шептицького. <i>Бережани, 24 січня 1904 р.</i>	143	353
113. До К.Студинського. <i>Бережани, 4 лютого 1904 р.</i>	145	353
114. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 12 лютого 1904 р.</i>	146	353
115. До К.Студинського. <i>Бережани, 16 лютого 1904 р.</i>	148	354
116. До К.Студинського. <i>Бережани, 10 березня 1904 р.</i>	149	354
117. До О.Маковея. <i>Бережани, 7 квітня 1904 р.</i>	149	354
118. До К.Студинського. <i>Бережани, 7 квітня 1904 р.</i> ...	150	354
119. До М.Коцюбинського. <i>Сколе, 18 червня 1904 р.</i>	150	354
120. До І.Франка. <i>Сколе, 24 вересня 1904 р.</i>	153	356
121. До І.Франка. <i>Сколе, 2 жовтня 1904 р.</i>	154	356
122. До І.Франка. <i>Сколе, 13 листопада 1904 р.</i>	155	356
123. До І.Франка. <i>Сколе, 19 листопада 1904 р.</i>	156	356

124. До О.Маковея. <i>Сколе, 20 листопада 1904 р.</i>	156	356
125. До О.Маковея. <i>Сколе, 2 грудня 1904 р.</i>	157	356
126. До редакції «Літературно-наукового вістника». <i>Сколе, 6 грудня 1904 р.</i>	157	357
127. До І.Франка. <i>Сколе, 6 грудня 1904 р.</i>	158	357

1905

128. До редакції «Літературно-наукового вістника». <i>Сколе, 6 січня 1905 р.</i>	159	357
129. До І.Франка. <i>Сколе, 20 січня 1905 р.</i>	159	357
130. До О.Барвінського. <i>Сколе, 10 лютого 1905 р.</i>	161	357

1906

131. До Андрея Шептицького. <i>Рогатин, 1 квітня 1906 р.</i>	162	358
132. До М.Грушевського. <i>Рогатин, 30 квітня 1906 р.</i>	162	358
133. До І.Франка. <i>Бережани, 20 жовтня 1906 р.</i>	163	358
134. До І.Франка. <i>Бережани, 15 листопада 1906 р.</i>	166	359
135. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 7 грудня 1906 р.</i>	167	359
136. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 10 січня 1907 р.</i> ..	168	359

1907

137. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 14 січня 1907 р.</i>	173	360
138. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 23 лютого 1907 р.</i>	173	360
139. До М.Грушевського. <i>Бережани, 1 березня 1907 р.</i>	175	360
140. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 7 березня 1907 р.</i>	178	361
141. До М.Коцюбинського. <i>Бережани, 7 квітня 1907 р.</i>	181	361
142. До Андрея Шептицького. <i>Бережани, 28 квітня 1907 р.</i>	183	362
143. До І.Франка. <i>Бережани, 22 листопада 1907 р.</i>	184	362

1908

144. До С.Томашівського. <i>7 січня 1908 р.</i>	186	363
145. До В.Левицького. <i>Бережани, 24 січня 1908 р.</i>	186	363
146. До М.Грушевського. <i>Бережани, 8 травня 1908 р.</i>	188	363
147. До С.Томашівського. <i>Бережани, 26 травня 1908 р.</i>	189	364
148. До С.Томашівського. <i>8 червня 1908 р.</i>	190	364
149. До О.Барвінського. <i>Бережани, 8 липня 1908 р.</i>	190	365
150. До С.Томашівського. <i>15 жовтня 1908 р.</i>	191	365
151. До Андрея Шептицького. <i>Бережани, 20 жовтня 1908 р.</i>	192	365
152. До В.Старосольського. <i>Бережани, 25 листопада 1908 р.</i>	192	365

153. [Повновасть В.Старосольському].
Бережани, 25 листопада 1908 р. 194 366
154. До М.Коцюбинського. *Бережани, 23 грудня 1908 р.* 194 366

1909

155. До О.Барвінського. *Бережани, 10 лютого 1909 р.* 199 368
156. До О.Барвінського. *Бережани, 8 квітня 1909 р.* 199 368
157. До М.Коцюбинського. *Бережани, 20 квітня 1909 р.* 200 368
158. До М.Коцюбинського. *Бережани, 2 травня 1909 р.* 200 368
159. До М.Коцюбинського. *Бережани, 18 травня 1909 р.* 202 368
160. До В.Охримовича. *Бережани, 26 травня 1909 р.* 202 369
161. До М.Коцюбинського. *Бережани, 13 липня 1909 р.* 203 369
162. До М.Коцюбинського. *10 вересня 1909 р.* 204 369
163. До М.Коцюбинського. *Бережани, 28 грудня 1909 р.* 205 370

1910

164. До Г.Хоткевича. *Бережани, 15 квітня 1910 р.* 208 370
165. До М.Грушевського. *Бережани, 16 квітня 1910 р.* 208 370
166. До О.Добровольської. *Бережани, 31 жовтня 1910 р.* 209 370

1911

167. До В.Старосольського. *Бережани, 3 січня 1911 р.* 211 370

1912

168. До М.Грушевського. *Бережани, 4 січня 1912 р.* 212 370

1913

169. До Андрея Шептицького. *Бережани, 6 червня 1913 р.* 213 371
170. До С.Томашівського. *29 червня 1913 р.* 213 371

1914

171. До Андрея Шептицького.
Бережани, 5 квітня 1914 р. 215 372
172. До Андрея Шептицького. *Самбір, 27 липня 1914 р.* 215 372

1915

173. До С.Горука. *Самбір, 16 грудня 1915 р.* 217 372

1916

174. До О.Барвінського. *Самбір, 15 травня 1916 р.* 218 372

1917

175. До В.Гнатюка. *Самбір, 23 березня 1917 р.* 219 373
176. До С.Томашівського. *Самбір, 24 серпня 1917 р.* 220 373

1918

177. До Т.Реваковича. <i>Самбір, 2 травня 1918 р.</i>	221	373
178. До В.Гнатюка. <i>Самбір, 25 травня 1918 р.</i>	221	374
179. До В.Гнатюка. <i>Самбір, 14 червня 1918 р.</i>	222	374
180. До К.Студинського. <i>Самбір, 14 червня 1918 р.</i>	223	374

1920

181. До В.Щурата. <i>Коломия, 15 січня 1920 р.</i>	224	374
182. До В.Гнатюка. <i>Коломия, 23 лютого 1920 р.</i>	225	375
183. До В.Левицького (В.Лукича). <i>5 вересня 1920 р.</i>	226	375
184. До В.Гнатюка. <i>Коломия, 2 жовтня 1920 р.</i>	229	376
185. До В.Стефаника. <i>Коломия, 19 жовтня 1920 р.</i>	230	376

1921

186. До В.Охримовича. <i>Коломия, 16 квітня 1921 р.</i>	231	377
187. До О.Барвінського. <i>Коломия, 14 червня 1921 р.</i>	233	377

1922

188. До І.Громницького. <i>1922 р.</i>	234	377
189. До В.Гнатюка. <i>Коломия, 13 квітня 1922 р.</i>	236	377
190. До В.Гнатюка. <i>Коломия, 1 травня 1922 р.</i>	236	377
191. До В.Гнатюка. <i>Коломия, 23 травня 1922 р.</i>	237	378
192. До В.Гнатюка. <i>Коломия, 7 червня 1922 р.</i>	237	378

1923

193. До В.Охримовича. <i>8 червня 1923 р.</i>	240	378
194. До К.Студинського. <i>Львів, 28 жовтня 1923 р.</i>	240	379
195. До С.Томашівського. <i>Коломия, 11 грудня 1923 р.</i>	241	379
196. До К.Студинського. <i>Коломия, 16 грудня 1923 р.</i>	244	381

1924

197. До К.Студинського. <i>Коломия, 16 вересня 1924 р.</i> ...	247	381
--	-----	-----

1925

198. До І.Кревецького. <i>Коломия, 18 лютого 1925 р.</i>	248	381
199. До К.Студинського. <i>Коломия, 17 березня 1925 р.</i>	248	381
200. До О.Барвінського. <i>Коломия, 20 березня 1925 р.</i> ...	249	382
201. До О.Барвінського. <i>Коломия, 16 липня 1925 р.</i>	249	382

1926

202. До виділу товариства «Просвіта». <i>Коломия, 17 січня 1926 р.</i>	254	383
---	-----	-----

203. До голови канцелярії товариства «Просвіта» у Львові. 8 лютого 1926 р.	255	383
204. До К.Студинського. Львів, 20 березня 1926 р.	255	383
205. До О.Барвінського. Коломия, 12 травня 1926 р. ...	256	384
206. До Андрея Шептицького. Коломия, 9 червня 1926 р.	260	386
207. До О.Барвінського. Коломия, 26 серпня 1926 р.	263	386
208. До К.Студинського. Коломия, 25 жовтня 1926 р. ..	264	387

1927

209. До К.Студинського. Коломия, 29 квітня 1927 р.	266	388
210. До К.Студинського. Коломия, 5 травня 1927 р.	267	388
211. До К.Студинського. Коломия, 5 травня 1927 р.	270	389
212. До Я.Гординського. Коломия, 28 травня 1927 р. ...	270	389
213. До К.Студинського. Коломия, 20 червня 1927 р.	272	389
214. До К.Студинського. Коломия, 12 серпня 1927 р.	272	389
215. До родини В.Левицького. Коломия, 14 серпня 1927 р.	273	390
216. До К.Студинського. Коломия, 1 вересня 1927 р.	273	390
217. До К.Студинського. Коломия, 25 вересня 1927 р.	274	390
218. До Я.Гординського. Коломия, 4 листопада 1927 р.	277	391
219. До К.Студинського. Коломия, 28 листопада 1927 р.	277	391

1928

220. До К.Студинського. Коломия, 4 лютого 1928 р.	278	391
221. До І.Кревецького. Коломия, 28 лютого 1928 р.	279	391
222. До К.Студинського. Коломия, 2 листопада 1928 р.	279	391
223. До К.Студинського. Коломия, 24 листопада 1928 р.	280	392
224. До Андрея Шептицького. Коломия, 12 грудня 1928 р.	281	392

1929

225. До І.Кревецького. Коломия, 27 січня 1929 р.	282	392
226. До товариства «Просвіта» у Львові. Коломия, 14 березня 1929 р.	283	392
227. До К.Студинського. Коломия, 15 травня 1929 р.	283	393
228. До А.Крушельницького. Коломия, 22 травня 1929 р.	284	393
229. До А.Крушельницького. Коломия, 17 червня 1929 р.	248	393
230. До А.Крушельницького. Коломия, 27 червня 1929 р.	285	393
231. До А.Крушельницького. Коломия, 23 вересня 1929 р.	285	393
232. До А.Крушельницького. Коломия, 8 жовтня 1929 р.	287	394
233. До К.Студинського. Коломия, 18 грудня 1929 р.	288	394

1930

234. До виділу товариства «Просвіта» у Львові. <i>Коломия, 11 вересня 1930 р.</i>	289	394
235. До Андрея Шептицького. <i>Коломия, 15 вересня 1930 р.</i>	289	394
236. До редакції газети «Діло». <i>Коломия, 20 листопада 1930 р.</i>	291	394
237. До Андрея Шептицького. <i>Коломия, 13 грудня 1930 р.</i>	294	395
238. До Андрея Шептицького. <i>Коломия, 7 квітня 1931 р.</i>	294	395
239. До Андрея Шептицького. <i>Коломия, 12 грудня 1931 р.</i>	295	395

1932

240. До Андрея Шептицького. <i>Коломия, 2 квітня 1932 р.</i>	296	395
241. До Андрея Шептицького. <i>Коломия, 13 грудня 1932 р.</i>	298	396

1933

242. До Івана Огієнка. <i>Коломия, без дати</i>	299	396
243. До Івана Огієнка. [<i>Коломия</i>], <i>4 лютого 1933 р.</i>	300	396
244. До Івана Огієнка. [<i>Коломия</i>], <i>16 червня 1933 р.</i>	301	396

1934

245. До видавництва «Українська бібліотека». <i>Коломия, 24 березня 1934 р.</i>	303	397
246. До Івана Огієнка. [<i>Коломия</i>], <i>1 квітня 1934 р.</i>	303	397
247. До Івана Огієнка. [<i>Коломия</i>], <i>21 квітня 1934 р.</i>	304	397
248. До Івана Огієнка. [<i>Коломия</i>], <i>25 квітня 1934 р.</i>	305	397
249. До Андрея Шептицького. <i>Коломия, 13 грудня 1934 р.</i>	309	400

1935

250. До Івана Огієнка. <i>Коломия, 3 квітня 1935 р.</i>	310	400
---	-----	-----

ПРИМІТКИ	311	
----------------	-----	--

ДОДАТКИ

1892

251. До головного виділу товариства «Просвіта». <i>Бережани, 12 червня 1892 р.</i>	401	
---	-----	--

1895

252. До Костя Левицького. <i>Бережани, 25 березня 1895 р.</i>	403	
253. До головного виділу товариства «Просвіта». <i>Бережани, 8 травня 1895 р.</i>	403	

1898

254. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 23 квітня 1898 р. 404

1899

255. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 16 січня 1899 р. 404
256. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 16 травня 1899 р. 405
257. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 20 червня 1899 р. 405
258. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 24 червня 1899 р. 406
259. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 30 червня 1899 р. 406
260. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 20 жовтня 1899 р. 407
261. До канцелярії товариства «Просвіта».
Бережани, 5 листопада 1899 р. 407
262. До канцелярії товариства «Просвіта».
Бережани, 10 листопада 1899 р. 408
263. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 17 грудня 1899 р. 409

1908

264. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 23 травня 1908 р. 409
265. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 15 жовтня 1908 р. 410

1909

266. До головного відділу товариства «Просвіта».
Бережани, 19 лютого 1909 р. 411

1925

267. До видавничої комісії товариства «Просвіта».
Коломия, 18 січня 1925 р. 412

1926

268. До канцелярії товариства «Просвіта».
Коломия, 2 січня 1926 р. 412
269. До М.Галущинського. *Коломия, 8 лютого 1926 р.* ... 412
270. До М.Галущинського. *Коломия, 17 січня 1927 р.* 413

271. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 5 травня 1927 р.</i>	414
272. До М.Галущинського. <i>Коломия, 4 листопада 1927 р.</i>	416
273. До канцелярії товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 29 листопада 1927 р.</i>	416
274. До М.Галущинського. <i>Коломия, 6 грудня 1927 р.</i>	417

1928

275. До М.Галущинського. <i>Коломия, 28 лютого 1928 р.</i>	417
276. До М.Галущинського. <i>Коломия, 16 лютого 1928 р.</i>	418

1929

277. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 10 вересня 1929 р.</i>	418
278. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 6 листопада 1929 р.</i>	419
279. До М.Галущинського.	
<i>Коломия, 17 листопада 1929 р.</i>	419

1930

280. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 5 червня 1930 р.</i>	420
281. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 2 вересня 1930 р.</i>	420
282. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 11 вересня 1930 р.</i>	421
283. До М.Галущинського. <i>Коломия, 3 грудня 1930 р.</i> ...	421
284. До канцелярії товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 16 грудня 1930 р.</i>	422

1931

285. До канцелярії товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 14 січня 1931 р.</i>	422
286. До редакції газети «Діло».	
<i>Коломия, 15 січня 1931 р.</i>	423
287. До М.Галущинського. <i>Коломия, 21 березня 1931 р.</i>	423
288. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 31 березня 1931 р.</i>	424
289. До М.Галущинського. <i>без дати.</i>	424
290. До М.Галущинського. <i>Коломия, 9 квітня 1931 р.</i> ...	425
291. До головного відділу товариства «Просвіта».	
<i>Коломия, 18 квітня 1931 р.</i>	426
292. До М.Галущинського. <i>Коломия, 22 вересня 1931 р.</i>	426

293. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Коломия, 26 грудня 1931 р.</i>	427
--	-----

1933

294. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Коломия, 29 листопада 1933 р.</i>	428
295. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Сокаль, 12 грудня 1933 р.</i>	428

1934

296. До головного віділу товариства «Просвіта». <i>Коломия, 23 лютого 1934 р.</i>	428
297. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Коломия, 4 серпня 1934 р.</i>	429
298. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Коломия, 17 вересня 1934 р.</i>	430
299. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Коломия, 22 вересня 1934 р.</i>	430
300. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Коломия, 27 вересня 1934 р.</i>	431
301. До головного віділу товариства «Просвіта». <i>Коломия, 12 жовтня 1934 р.</i>	431

1935

302. До канцелярії товариства «Просвіта». <i>Коломия, 3 квітня 1935 р.</i>	432
---	-----

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	433
------------------------	-----

СЛОВНИЧОК МАЛОВЖИВАНИХ СЛІВ	434
-----------------------------------	-----

ОСОВОВИЙ ПОКАЖЧИК	439
-------------------------	-----

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	446
-----------------------------	-----

РЕЗЮМЕ/SUMMARY	451
----------------------	-----

Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / **Ч-15** Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / Упорядкування Б.З.Якимовича за участю З.Т.Грень, О.В.Седляра; Редкол.: Б.З.Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 2 – 468 с., 1 портр.: іл.

У тритомнику зібрано мемуарну та епістолярну спадщину видатного українського письменника, громадського та державного діяча Андрія Чайковського.

До другого тому увійшли листи, адресовані громадсько-політичним і культурним діячам, громадським організаціям та установам. Більшість матеріалів публікується вперше.

ISBN 966-613-153-6 (т. 2)

ISBN 966-613-151-X

Andriy Chaikovskiy. Memoirs. Letters. Studies. In 3 vols./ Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivan Franko National University of Lviv, University Library; National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Kryp'iakevych Institute of Ukrainian Studies; Andriy Chaikovskiy Research Foundation/ Comp. by Bohdan Yakymovych with the assistance of Zoriana Hren' and Oleksandr Sedlyar. Editorial board: Bohdan Yakymovych (Head) a. o. – Lviv, 2002 – Vol. 2. - 468 p., 1 portr.: ill.

Memoirs and the epistolary legacy of Andriy Chaikovskiy, an outstanding Ukrainian writer, civic and political leader, are included in this three-volume edition.

The second volume contains A.Chaikovskiy's letters addressed to civic, political and cultural leaders, public organizations and institutions. Most of the presented materials are published here for the first time.

ISBN 966-613-153-6 (т. 2)

ISBN 966-613-151-X

УДК 821.161.2-6'06+930(477)"18/19"(092)Чайковський
ББК Ш6(4УКР)53-493+Т1(4УКР)53-8Чайковський

Фундатор видання

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

Ректор проф. Іван Вакарчук

Меценати видання

Родина Лончинів, США:

*Ориця Лончина
єпископ Гліб (Борис Лончина)
Марія і Богдан Лісовські
д-р Василь і д-р Роксоляна Лончини
о. Тарас і Ярослава Лончини
Наталія Лончина*

Родина Ставничих, США:

*Петро і Христина Ставничі
Ярослав і Марта Ставничі
Тетяна Ставнича
Тамара і Роман Білінські*

Родина Бемків, США:

Зенон Бемко

*Редакційна колегія
висловлює щирю вдячність усім,
хто підтримав видання цього проєкту*

Наукове видання

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Наукова бібліотека
Національна академія наук України
Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича
Наукова фундація Андрія Чайковського

АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ СПОГАДИ. ЛИСТИ. ДОСЛІДЖЕННЯ У трьох томах ТОМ ДРУГИЙ

Оригінал-макет підготовано
у відділі автоматизації
НБ ЛНУ ім. Івана Франка
Завідувач Мирослава Доманська

Передано до складання 3.01.2001 Підписано до друку 14.10.2002 р.
Формат 60×90 ¹/₁₆. Ум. друк. арк. 29,5+0,125. Ум. фарбо-відб. 29,375
Обл.-вид. арк. 29,65+0,008 вкл. Вид. № 7 Зам. 599-2. Наклад 1000 прим.

Видання Наукової бібліотеки
Львівського національного університету імені Івана Франка
79005 м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Надруковано з готових діапозитивів
на ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас»
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20.